SĂNĂTATEA PSIHICĂ A GENIILOR

GENII ALE BINELUI,
GENII ALE RĂULUI

PATRICK LEMOINE

PPT
Psihologia pentru toți
Trei

SĂNĂTATEA PSIHICĂ A GENIILOR

GENII ALE BINELUI,
GENII ALE RĂULUI

PSIHOLOGIA PENTRU TOȚI

TREI

PATRICK LEMOINE

SĂNĂTATEA PSIHICĂ A GENIILOR

GENII ALE BINELUI,
GENII ALE RĂULUI

PSIHOLOGIA PENTRU TOȚI

TREI

PATRICK LEMOINE

Colecție coordonată de
SIMONA REGHINTOVSCHI

PATRICK LEMOINE

SĂNĂTATEA PSIHICĂ A GENIILOR

GENII ALE BINELUI, GENII ALE RĂULUI

Traducere din limba franceză de
Alina Popescu

PSIHOLOGIA PENTRU TOȚI
TREI

Editori

Silviu Dragomir

Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial

Magdalena Mărculescu

redactArE

Sofia Manuela Nicolae

Design și ilustrație copertă

Andrei Gamarț

Director producție

Cristian Claudiu Coban

Dtp

Mihaela Gavriloiu

Corectură

Lorina Chițan

Dana Anghelescu

Conținutul acestei lucrări electronice este protejat prin copyright (drepturi de autor), iar cartea este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sub orice formă sau prin orice mijloc, fără consimțământul editorului, sunt interzise.

Dreptul de folosință al lucrării nu este transferabil.

Drepturile de autor pentru versiunea electronică în formatele existente ale acestei lucrări aparțin persoanei juridice Editura Trei SRL.

Titlul original: La santé psychique des génies. Génies du bien, génies du mal Autor: Patrick Lemoine

Ilustrații: Frédéric Leclerre

Copyright © ODILE JACOB, 2022

Copyright © Editura Trei, 2023

pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București

Tel.: +4 021 300 60 90;

Fax: +4 0372 25 20 20

e-mail: comenzi@edituratrei.ro

www.edituratrei.ro

ISBN (print): 978-606-40-1938-7

ISBN (EPUB): 978-606-40-2012-3

Pentru Claudie, Stéphanie, Chloé, Brice, Frédéric,

Sébastien, Nathalie și, mai ales, Simone-Charlote,

fără să-i uit pe Aymeric, Alexis, Hippolyte,

Allan. Pentru mine, ei sunt geniile binelui.

Introducere

Au făcut ca umanitatea să progreseze cu pași mari, au revoluționat cunoașterea pe care o avem despre lume, pământ, om, s-au bătut pentru ideile lor, au

schimbat cursul istoriei, au fost vizionari, au inventat o frumusețe fără egal; toate și toți au împlinit lucruri mărețe, au devenit legendari, numele lor traversează

secole și frontiere.

De ce?

Pentru că sunt genii, cele mai mari genii ale istoriei omenirii.

Cu toate acestea, din păcate, unii dintre ei s-au dedicat comiterii răului, să

distrugă, să masacreze, să lase o urmă sângeroasă a existenței lor.

Au oare toate aceste personaje extraordinare puncte comune, asemănări?

Etimologie

Dar de unde provine, de fapt, cuvântul geniu? La ce folosește? Ce ne propune?

Termenul vine din latinescul genius, care, la rândul său, provine din greacă, γεννάν, însemnând a da naștere, a crea, ceea ce ne trimite din start către

Dumnezeu, Creatorul tuturor lucrurilor. Geniul suprem, fără îndoială... în caz că

există. Creația umană poate lua și alte forme, cum ar fi geniul civil sau geniul militar (oximoron, atenție!), geniul lui Aladin așteptând pe fundul lămpii

fermecate, dar asta e altă poveste.

Ființe ieșite din comun

La șapte ore de la deces, deși Einstein nu-și dăduse acordul pentru așa ceva, creierul lui era examinat cu mare atenție. Rezultatul: emisferele cerebrale erau mai conectate decât la majoritatea oamenilor.

Însă e oare la fel la toate marile genii? Să fie ele oare de altă natură decât natura umană?

Psihiatru fiind, nu am pretenția că le disec spiritul, iar creierul nici atât, chiar dacă o particularitate anatomică poate să explice totul; încerc doar să înțeleg, să

analizez, să construiesc ipoteze. Să le pun în lumină.

Pentru asta, a trebuit să fac niște alegeri. Am selecționat mari savanți, mari spirite din toate secolele, oameni de acțiune (fie că e vorba de mânuit sabia sau mingea), artiști, sfinți, eroi din Antichitate... Și buni, și răi.

Cu siguranță, nu există atâtea femei pe cât aș fi sperat. Asta, din vina culturii umane universal machiste.

Sunt foarte multe personaje occidentale, însă nu destui orientali, africani, americani. Asta din cauza propriei mele inculturi!

Cărei trăsături li se datorează realizările? Inteligenței? Norocului, oportunității de care au știut să profite la momentul potrivit? Poveștii lor de viață? Forței sufletești? Corectitudinii judecății? Tăriei în fața oricărei încercări?

Ce secrete au?

La fel ca noi, și ei au făcut greșeli.

Ce slăbiciuni au?

Câtă nebunie e în ei?

O grămadă de întrebări pe care va trebui să le abordez!

M-au interesat parcursurile lor, de multe ori incredibile, elementele-cheie din viața lor, anecdotele bizare.

M-am imersat în profunzimea, uneori abisală, a personalităților acestora; astfel, am început să le evaluez sănătatea psihică așa cum fac zi de zi cu cei care se prezintă la mine la cabinet.

Sunt toate geniile niște nebuni?

Această părere este foarte răspândită. Nu vorbim noi toți despre „savantul

trăsnit“? Se impune să constatăm că multe genii mari aveau o mică — sau

mare — sminteală. Einstein, Picasso, Pascal, Freud, Michelangelo, Dalí, Mozart, Mao, toți au suferit de o tulburare mentală, în unele cazuri severă. Cu toate acestea, spre deosebire de ei, Copernic, Ginghis Han, Caterina de Medici,

Johann Sebastian Bach erau mai degrabă persoane echilibrate și rezonabile.

Ce au în comun, dacă au ceva, geniile tulburate și cele sănătoase?

Un aspect va fi deci identificarea celor care aparțin marii confrerii a alienaților, a posedaților, a lunaticilor, cum erau numiți pe vremuri, a tuturor celor care au fost cuprinși de un delir al binefacerii sau al distrugerii, și să ne dăm seama cine sunt cei care s-au comportat bine, chiar dacă sunt mai rari. Întrucât fiecare geniu este dotat cu capacitatea de a da naștere (aceeași etimologie), adică de a crea, putem înțelege ușor că se poate considera un dumnezeu, ceea ce-l face să pice imediat în tabăra nebuniei, dat fiind faptul că psihoticii se cred Dumnezeu.

Tulburarea bipolară și stările modificate de conștiință

Se știe că există o legătură genetică puternică între boala numită maniaco-

depresivă, inteligență și creativitate; persoanele superioare din punct de vedere intelectual, cât și rudele lor, cei care aparțin tribului Premiilor Nobel,

sunt mai adesea afectate de această tulburare decât populația generală. Cu toate acestea, există genii care nu sunt bipolare și bipolari care nu sunt geniali. Totuși, această

tulburare reprezintă o parte din soluția problemei spinoase a legăturii dintre

geniu și nebunie.

Altă ipoteză explicativă vizează stările modificate de conștiință. Fiecare dintre noi, noapte de noapte, este un pic „nebun“, adică construiește scenarii

improbabile, populate de halucinații în care crede foarte tare, aceasta fiind chiar definiția delirului. Acest fenomen se numește vis și corespunde unor momente în care se exprimă partea afectivă, irațională, într-un cuvânt, nebună, a creierului nostru.

Se întâmplă ca în timpul zilei să trăim momente de transă, fie a minima, când ne aflăm în stări de reverie, iar spiritul nostru vagabondează, „bate câmpii“, ca atunci când medităm, ne rugăm... fie mai intens, ca într-un extaz, mistic sau sexual (orgasm), în momente de exaltare, când suntem sub influența consumului de alcool sau droguri sau când picăm în ele cu ajutorul unui șaman sau al unui hipnoterapeut. În aceste momente de transă, creierul nostru e deosebit de activ și creativ.

Ce este transa? După mine, este vorba despre un moment particular în care se produce o încălecare între două universuri care altminteri se ignoră: pe de o parte emisfera dreaptă, cea a lumii afective, a inconștientului și, pe de altă parte, emisfera stângă, a gândirii, raționalității și raționamentului. Freud a arătat că

lapsusurile, actul ratat, visul sunt fenomene care trădează iruperea

inconștientului în conștient. În cursul acestor momente particulare, se ciocnesc concepte care nu au nimic de-a face unele cu altele. De exemplu, ca în visul lui Einstein[1]: viteză, sanie, zăpadă, stele, chestii care nu au ce căuta împreună și totuși... relativitatea a apărut a doua zi din ele!

Așa că geniu, nebunie, aceeași poveste? Da, dacă luăm în considerare că

adevărata creație, cea care va revoluționa totul, se naște în timpul momentelor de nebunie extatică pe care le au; nu, dacă luăm în considerare că multe genii sunt realiste, știu să profite de intuițiile extatice, dar, în restul timpului, sunt perfect echilibrate.

Cu alte cuvinte, momentele de creație adevărată sunt implicit momente de

nebunie, precum cel care l-a apucat pe Arhimede în baie, când a urlat Evrika.

Din fericire, aceste momente de nebunie nu sunt neapărat permanente, ca la

nebunii adevărați! Cum aș fi eu, de exemplu... dar, iată că mă îndepărtez de subiect... Numai că psihiatru nebun e un pleonasm evident, nu?

Genii ale binelui, genii ale răului

Toate personajele pe care le voi aminti în această carte sunt presupus ieșite din comun și capabile să creeze, iar asta indiferent de domeniu, că e pentru bine, că e pentru rău sau adesea pentru ambele și uneori efectiv chiar fără pic de

considerație morală!

Avansând în acest demers, m-am găsit, astfel, în fața unei alte categorii de genii: și ele fac lucrurile la nivel mare, populează panteonul nostru colectiv, dar devin faimoase făcând rău.

Vreau să vorbesc despre cei mai răi criminali din istoria noastră, cei care distrug fără să creeze, le dau foc tuturor celor care le încurcă planurile, cei care comit genocide și serial killers[2]. Potențialul lor de a face rău fascinează pe măsură. Dar ce se întâmplă oare în capul lor?

Din fericire, dintre 45 de personaje studiate, aceștia reprezintă o parte mică, însă

nu infimă!

Ca să putem vedea mai clar, am clasat geniile în două categorii: cei care au căutat mai ales să facă binele, cei care s-au dedicat cu predilecție răului și i-am pus pe unde se putea pe cei care erau... în altă parte. Fără să-i mai pun la socoteală pe cei care erau la mijloc între bine și rău și care reușeau să le îmbine — mai mult sau mai puțin armonios — pe amândouă, pentru că geniile

dedicate complet răului sau complet binelui au fost rare, într-adevăr.

Cel puțin aceasta ar trebui să reiasă din paginile următoare dacă nu are loc vreo răsturnare de situație.

Diagnosticul meu

Voi pune diagnosticul meu de psihiatru fiecăruia: bipolaritate, Asperger, depresie, alcoolism, sadism, borderline, paranoia, delir, fanatism, perversitate, dar și normalitate în cazul unora.

În plus, m-am amuzat făcând pe profesorul, evaluând, în cazul fiecăruia, partea de bine și rău, mergând până la a le da nota mea finală, maximum fiind 10,

subiectivă și asumată, cum ar fi 10 din 10 pentru Marie Curie, 0 din 10 pentru Pol Pot.

Un ultim avertisment cititorului: m-am străduit să fiu cât de științific se poate, totodată și prudent, însă fiind curios cu privire la ipoteze și nu m-am abținut mereu să nu fiu pur și simplu speculativ. Însă, la urma urmei, această lucrare nu este un tratat de istorie; este doar relatarea unei plimbări, cea a unui psihiatru clinician, care tocmai prin ceea ce face își revendică dreptul la subiectivitate și chiar la — o, ce păcat capital — o totală parțialitate. Să mă ierte istoricii adevărați!

Cititorul va ierta, sper, și ireverența mea față de marii noștri bărbați și marile noastre femei. Această carte nu dorește să denunțe zonele de umbră ale acestor personaje excepționale, ci mai degrabă să cearnă toate fațetele, chiar și

imperfecte, chiar mai întunecate, ale sufletului uman.

Scopul meu e învățatul cu haz!

Nu e de luat mereu în serios ce scriu aici, pentru că oamenii cei mai puțin serioși sunt cei care se iau în serios!

Dintr-un sondaj al Institutului #Lemoine-and-co, realizat pe un eșantion

reprezentativ pentru anturajul meu apropiat, reies (aproape) invariabil șapte nume de genii capabile să stăpânească și să revoluționeze cunoștințele

timpului lor: Albert Einstein, Louis Pasteur, Marie Curie, Pablo Picasso, Blaise Pascal, Leonardo da Vinci și... Zinédine Zidane. Alegerea este total arbitrară, nu

respectă paritatea de gen și sunt nevoit să o accept. Așa funcționează democrația institutelor de sondaj!

Dar gata cu vorbăria și să începem plimbarea noastră genială!

[1] Povestit la începutul primului capitol.

[2] ucigași în serie (N. r.)

I

GENIILE BINELUI

1

Cele mai mari minți ale tuturor timpurilor

Există personaje pe care le știm cu toții, pe atât de universală este gloria lor și atât de cruciale sunt contribuțiile lor la umanitate. Sunt genii despre care se spune că marchează un înainte și un după, într-atât descoperirile lor, fie ele științifice sau artistice, au revoluționat lumea, fiecare într-un anumit domeniu.

Albert Einstein, Marie Curie, Louis Pasteur, Blaise Pascal, Nicolaus Copernic, Charles Darwin, Sigmund Freud se află, indiscutabil, pe această listă

extraordinară, așa că vom pune reflectoarele mai întâi pe aceste prime șapte genii.

Albert Einstein

(1879-1955)

Începeți o conversație despre genii și Albert Einstein va fi menționat imediat.

Acest savant, cunoscut pe plan mondial, pare să încarneze în spiritul marelui public de azi însuși prototipul entității bizare pe care o reprezintă „geniul“. Un serial american, Genius, i-a consacrat, de altfel, primul sezon.

Un creier diferit de altele

Einstein a murit în data de 18 aprilie 1955 de anevrism cerebral. Un studiu

realizat în 2013 pe creierul lui (furat după ce a murit, deși ceruse din timpul vieții să nu se facă nimic în acest sens) dezvăluie cel mult o hiperconectare a celor două emisfere, ceea ce ar fi, conform unora, semnul unei inteligențe

deosebite[3]. Din acest punct de vedere, este interesant să ne întrebăm despre circumstanțele principalei descoperiri a fizicianului german: teoria relativității.

Albert adoarme și visează[4] că se dă pe sanie pe o pantă înzăpezită. Alunecă din ce în ce mai repede, așa de repede, încât la un moment dat, ridicând capul, vede stelele deplasându-se pe cer.

Evrika!

E = mc2.

La trezire se născuse teoria sa — complet improbabilă — punând în legătură

două concepte, două fenomene, două idei care nu erau menite să se întâlnească

până atunci: timpul și spațiul. Mai târziu, când i s-a cerut savantului să explice ce se petrecuse în mintea lui în acel moment precis, a răspuns că mereu a fost

întârziat la nivelul învățării mersului, vorbirii etc. și că până la 20 de ani își punea întrebări pe care oricine le rezolvase deja la 5 sau la 6 ani, cum ar fi: „Ce este timpul, ce este spațiul?“

Putem deci considera că, cel puțin în anumite domenii, marele Albert a rămas un copil. Or, dacă observăm un micuț între 3 și 7 ani jucându-se și, mai ales,

vorbind singur, vom constata că nu se miră de nimic. Faptul că niște ceainice vorbesc și se mișcă singure într-un desen animat de Walt Disney, că un supererou devine verde și de o forță herculeană când e furios sau că Peter Pan zboară și-i

face pe copii să zboare, toate acestea îi par absolut naturale și normale. Exact la fel cum noi, adulții, suntem capabili să credem în ceva când visăm la scenarii complet improbabile: morți care reînvie, schimbarea vârstei, iubita mea de acum patruzeci de ani care locuiește absolut firesc împreună cu soția mea și cu mine etc.

Ce înseamnă deci acest fenomen caraghios care îi face pe cei mici și pe adulții adormiți să „delireze“? În realitate, mai degrabă decât deliruri, este vorba despre transe sau echivalentul lor. Trebuie să înțelegem că avem doi creieri, două

sisteme de gândire, două spirite diferite, raționalul și afectivul, conștientul și inconștientul, cartezianul și poeticul, pe scurt, stângul și dreptul. Transa pe care o trăim toți atunci când visăm, când simțim orgasmul, când medităm profund, când suntem în extaz, când visăm cu ochii deschiși, când suntem beți sau sub efectul unui drog, fie el estetic, mistic, amoros, ține de formarea mai mult sau mai puțin efemeră a unui pasaj între cele două emisfere, care în mod normal se ignoră

complet sau aproape complet.

Freud explicase bine că, atunci când visăm, când avem un lapsus sau facem un act ratat (din păcate, a ignorat complet intuițiile, ceea ce înseamnă o uitare majoră în opera lui), înseamnă că inconștientul devine oarecum conștient. În astfel de momente, pasajul respectiv începe să se lărgească, inconștientul irupe în conștient, ideile se ciocnesc, se îmbină concepte care nu au în principiu ce să

caute împreună și, uneori, dau naștere la mici sau chiar, deși mai rar, la mari descoperiri.

Dacă admitem faptul că inconștientul, iraționalul, afectivul, intuitivul, se găsesc majoritar în creierul drept sau mai degrabă în emisfera dreaptă, și că

materialul conștient, cartezianul, rațiunea se situează în principal în creierul sau mai degrabă în emisfera stângă[5], nu putem fi decât tulburați de rezultatele autopsiei creierului lui Einstein: „Cel mult o hiperconectare a celor două emisfere“. Al naibii „cel mult“, știut fiind că în corpul calos se găsesc fibrele care fac cele două emisfere să comunice și tocmai această hiperconectare ar fi originalitatea anatomiei cerebrale a acestui geniu atât de special. Majoritatea suntem în genere ființe rezonabile și conștiente, cel puțin în starea de veghe, un sistem de filtrare a gândurilor ciudate acționând în permanență, gonind sau mai degrabă refulând tot ce e mult prea bizar. De altfel, ne amintim că anumite boli, cum ar fi tulburarea bipolară sau schizofrenia sau sindromul Asperger de care suferea probabil

Einstein, sunt caracterizate de un deficit de receptori ai dopaminei la nivelul talamusului. Așa am putea înțelege lipsa filtrării „rezonabile“, care duce fie la

delir în cazul psihoticilor, fie la intuiții complet inovatoare în cazul bipolarilor și, fără îndoială, la persoanele cu sindrom Asperger.

Suferea Einstein de sindromul Asperger?

Diagnosticul de sindrom Asperger poate părea credibil dacă ne raportăm la

dificultatea pe care o simțea Einstein de a se pune în locul altcuiva... sau, cel puțin, să o exprime.

Desigur, competența mea în acest domeniu ar putea fi pusă la îndoială, pentru că

nu sunt nici anatomist, nici neurolog, ci doar un simplu psihiatru. Într-adevăr, dacă neurologii și anatomiștii se ocupă de hardware, de partea electronică,

psihiatrii se ocupă de software, de programare. Primii sunt electroniști ai

creierului, pe când eu sunt un IT-ist al viului. Competența mea este așadar

discutabilă, iar ceea ce propun trebuie tratat cu prudență. Totuși, cred foarte tare în ea, pentru că e vorba de intuiția mea; și cum șamanii din Mongolia consideră

că cea mai rea ofensă care le poate fi făcută Spiritelor este să nu se țină cont de intuiții (pentru că de la ele provin), nu am deloc chef să se răzbune făcând să

crape trupele mele de reni sau să-mi îmbolnăvească familia!

Pe scurt, cititorul va fi înțeles că tot ce am scris este pur speculativ și ar fi nevoie de mai multe argumente. Cu alte cuvinte, există în biografia lui Einstein

elemente care să susțină această ipoteză?

Ce ne spun neuroștiințele despre bine și rău Spre deosebire de astrofizicieni — cum ar fi Hubert Reeves — care se întreabă despre existența lui Dumnezeu, sau fizicieni — ca Albert Einstein — care se interesează demetafizică, rari sunt specialiștii în neuroștiințe care abordează chestiunea filosofică a existenței binelui și răului. Cu toate acestea, ne-am putea imagina că morala este rodul evoluției speciei noastre, mai ales pentru că fără ea ar fi imposibil de reglat interacțiunile deosebit de complexe care există în cadrul societăților noastre atât de... complexe! Cum ar fi posibile cooperările necesare care trebuie să se țească între indivizi aparținând comunității umane, fără capacitatea de a distinge binele de rău? Chiar dacă se pot observa la animale embrioni ai moralei cum ar fi, de exemplu, câinii domestici care își ascund coada între picioare după ce au încălcat o regulă stabilită de stăpânul pe care îl consideră masculul alfa al haitei, conștiința binelui și răului reprezintă una dintre trăsăturile dominante, dobândite, ale speciei noastre. Pentru cercetători ca Dan Freeman sau filosofi ca Matthieu Ricard[7], comportamente pe care le considerăm ca fiind „rele“ — masacrare, viol, violență — și altele pe care le considerăm ca fiind „bune“ — cooperare, compasiune, iubire dezinteresată — pot exista mai mult sau mai puțin la animale, dar sunt deosebit de dezvoltate la oameni. Terorismul, fanatismul, crimele în serie, sadismul, dar și bunăvoința, caritatea, sublimarea, etica, coexistă în specia noastră. Atunci, de unde atâta ură, când ar fi atât de simplu și ușor pentru noi, ființele umane, să fim buni? Pentru

Freeman, comportamentele „rele“ sunt rezultatul erorilor programului nostru cerebral. Eu nu cred asta. Dacă un comportament, indiferent care, se repetă în timp, acesta activează circuitul recunoștinței, rețea de conexiuni care leagă două grupe de neuroni, una situată în aria tegmentală ventrală și cealaltă în nucleul accumbens. Dopamina este drogul nostru interior, în calitate de moleculă a plăcerii sintetizată și eliberată de același nucleu accumbens. Prin urmare, neuronii pentru dopamină sunt implicați în plăcere și dorință. Pentru unele persoane, să facă bine este o sursă de plăcere, pentru alții e invers. Așadar, pentru primii, să facă bine e un fel de toxicomanie — sunt geniile binelui —, iar pentru ceilalți, să facă rău reprezintă o adevărată adicție. Dacă există cu adevărat o eroare, aș situa-o mai degrabă în existența subiecților dependenți de rău, perverșii, sadicii, serial killers; chiar dacă comportamentele lor au un sens în registrul evoluționist, acestea contravin moralei, eticii pe care fiecare societate și-a construit-o de-a lungul timpului și care ne ajută să cooperăm pentru mai multă armonie și eficacitate.

Un bărbat complet liber

Printre alte lucruri uimitoare la tânărul Albert, să remarcăm faptul că

experimentează o perioadă mistică pe la vârsta de 11 ani: el, care provine dintr-o familie evreiască nepracticantă, se hotărăște să nu mai mănânce porc și începe să

cânte, pe drumul pe școală, cântece religioase compuse chiar de el. După care, într-o bună zi, schimbă religia: „Am citit primele cărți de știință și gata cu credința în Abraham“. Uimitor, la acea vârstă!

La 5 ani, deja, era uimit că acul unei busole putea fi influențat de o forță

misterioasă situată la mare distanță. De această dată, este opusul copilului obișnuit pe care vi l-am descris, care ar fi trebuit să considere naturale niște fenomene totuși de neînțeles pentru el. Unul dintre nepoții mei adora să-l duc în fața porții grădinii. Îmi formasem obiceiul să ascund din senin telecomanda de la ea în fundul buzunarului și să-i cer să pronunțe fraza magică: „Abracadabra, Abracadabra, la trei poarta se va deschide: un, doi,

trei“, iar puștiul, fermecat, dădea dovadă de același sentiment de atotputernicie ca magicianul capabil să

acționeze un obiect la distanță doar prin puterea unui „Sesam, deschide-te“.

După ce unul dintre verișorii mai mari i-a spus cum stau de fapt lucrurile, toată

vraja a dispărut. Exact ca și cu Moș Crăciun.

Rebel față de autoritatea școlară pe care o considera arbitrară, tânărul Albert era perceput drept elev rău, foarte zăpăcit, și a fost dat afară de la Luitpold

Gymnasium din München pentru că nu era destul de disciplinat la ora de greacă!

De altfel, a avut dificultăți de vorbire până târziu în copilărie. În 1895, la vârsta de 16 ani, merge la părinți în Pavia, Italia, și renunță oficial la naționalitatea germană, declarându-se în același timp „fără religie“. În același context,

candidează la Școala politehnică federală din Zürich... dar nu este admis. Totuși, sigur mai isteți decât colegii germani, examinatorii l-au remarcat și i-au sugerat să mai încerce o dată. Astfel, a frecventat o școală pregătitoare la Aarau în Elveția, apreciind mediul școlar de acolo, mai deschis și mai puțin constrângător.

În sfârșit, putea să gândească pe cont propriu! Reușește să intre la Școala

politehnică din Zürich, unde o va întâlni pe cea care va deveni soția lui, Mileva Marić, și ea tot fiziciană. Mai târziu, se va dovedi incapabil să-și ia notițe la

cursuri, să lucreze școlărește; totuși, la 21 de ani își obține în cele din urmă

diploma. La limită, s-o spunem pe-a dreaptă!

După aceea, înarmat cu prețioasa-i diplomă, Albert a căutat timp de doi ani de lucru în mediul universitar, fără succes. Cum trăia în mizerie, s-a decis,

în cele din urmă, să-și ia un loc de muncă în administrație. Între timp, cu aproape un an înainte de a se căsători, el și Mileva au avut un copil. Cuplul va mai avea încă

doi copii. Albert are, în sfârșit, o situație stabilă: funcționar la oficiul de brevete din Berna, un post care îi lăsa destul timp să-și continue cercetările, care vor culmina cu susținerea tezei sale de doctorat. Cariera lui devine din nou, treptat, universitară, iar el va fi numit profesor la Praga. A frecventat cei mai importanți oameni de știință din lume, pe Marie Curie, Max Planck, Paul Langevin. În

1916, și-a publicat prima lucrare despre relativitatea generală... în timp ce se despărțea de Mileva, care a plecat să trăiască cu copiii în Elveția. În 1919 va fi pronunțat divorțul și, nici una, nici două, Einstein se va căsători cu verișoara lui!

În același timp, se declara un pacifist. Acest bărbat afurisit nu respecta cu siguranță nimic, nicio normă, fie ea științifică, școlară, familială. Însă, în 1922, primește Premiul Nobel. Aceea a fost consacrarea, după care, va aduna premii și medalii.

Din nefericire, în 1920, un anumit Adolf Hitler crease Partidul Muncitoresc

Național-Socialist German (NSDAP). Germania devine rapid nazistă și

antisemită. Ca evreu și pacifist, Einstein va întâmpina multe neplăceri și va fi constant atacat. Nu mai era în siguranță. În 1933, casa lui de la Caputh, din Germania, a fost jefuită de naziști. Nu a mai vrut să se întoarcă în această țară și, la 54 de ani, emigrează în Statele Unite, la Princeton. Acolo lucrează și lucrează

atât de mult, încât va face multe descoperiri, până ce ajunge să-i scrie

președintelui Roosevelt, declanșând procesul „Manhattan“, care va culmina cu fabricarea bombei atomice. Hiroshima, Nagasaki... urmarea o știm.

Einstein, socialistul pacifist, antimilitarist, sionist, deși antireligios (în sens instituțional), nu-și va ierta asta niciodată, zice-se. Mie unul îmi e greu să

cred așa ceva, ținând cont că e vorba de un bărbat care era oricum, numai naiv nu. Nu pot să nu mă gândesc că i-a scris cu bună știință lui Roosevelt și că și-a imaginat mai târziu sentimentul de culpabilitate, ca să-și aureasca din nou blazonul

pacifist. El însuși victimă a crimelor naziste, nu era firesc să încerce să

zdrobească Germania cu orice mijloace?

Bomba atomică a venit prea târziu ca să-i elimine pe Hitler și zbirii lui, însă a

făcut-o în cazul aliaților naziștilor, japonezii, care nu se lăsau nici ei — măcar atât putem spune — în ceea ce privește atrocitățile, genocidele, masacrele,

torturile populației din Extremul Orient, în special din China.

Cultivând paradoxul în toate domeniile, Einstein se considera vegetarian fără să

fie vegetarian! „Sunt un non-credincios profund religios“, îi plăcea, de

asemenea, să tot spună. Considera că armata este cea mai rea dintre instituțiile gregare. „O urăsc“, spunea el. Considera că plăcerea de a defila pe sunetul unei muzici cadențate reducea omul la un animal condus doar de măduva spinării,

adică fără creier... și nu aș putea să-l contrazic aici.

În 1952, refuză să fie președintele Republicii Israel. S-a declarat în defavoarea psihanalizei și s-a opus ca fiul său, Eduard, suferind de schizofrenie, să fie tratat după această metodă... cultivând totuși o legătură cu Freud.

La 76 de ani moare în mod brutal din cauza unui anevrism cerebral. În ciuda

voinței exprimate în testament, și anume să nu-i fie studiat creierul după moarte, i-au fost luați creierul și ochii. Restul a fost incinerat, iar cenușa a fost împrăștiată într-un loc păstrat secret.

Einstein și familia lui

Einstein nu și-a mai revăzut prima soție și fiul psihotic după ce a plecat în Statele Unite în 1993. După moartea Milevei, nu i-a mai scris niciodată acestuia, care a mai trăit încă șaptesprezece ani buni. A avut două soții și multe amante, e dreptul lui, dar care se poate discuta sub aspectul bunătății și/sau al moralei.

Mileva, care a contribuit serios la lucrările soțului, nu a revendicat niciodată

partea ei din descoperirile lui Einstein. După spusele celor care au cunoscut-o, era o femeie discretă și tăcută. O singură dată, în 1925, a încercat să-și apere drepturile: „Ți-a trecut vreodată prin minte, a răspuns Albert, fie și o clipă, că

nimeni nu ar acorda nici cea mai mică atenție salatelor tale... Când o persoană e cineva complet insignifiant, nu i se poate spune acestei persoane nimic altceva decât să rămână modestă și să tacă. Ceea ce te sfătuiesc să faci[8]“. Drăguț, ținând cont că era mama copiilor lui, nu?

Pe scurt, destinul acestei tinere studente atât de promițătoare are ceva dintr-o tragedie sumbră. Însă, așa cum au spus cei doi biografi ai lui Einstein, Highfield și Carter, Einstein „era un bărbat în cazul căruia combinația dintre luciditatea intelectuală și miopia emoțională au provocat multe dezamăgiri în viețile celor din preajma lui “.

Un tip nasol, așadar!

Albert a rămas un copil, ceea ce a făcut cu siguranță posibil progresul imens al științei, pentru că descoperirile lui au schimbat, revoluționat chiar, lumea fizicii.

În schimb, nu trebuie să uităm vreodată că un copil este un pervers polimorf, așa cum zice celebra vorbă atribuită lui Freud[1] , ceea ce oricum nu schimbă cu nimic problema, pentru că totul se datorează sindromului Asperger și relativizează — e cazul s-o spunem — aparenta lui răutate sau

disprețul evident și incapacitatea de a fi empatic. Că vrem sau nu, Einstein era un bolnav... genial și, dacă aș fi fost numit expert la procesul lui, aș fi considerat că are o capacitate de discernământ puternic afectată sau chiar lipsă.

Responsabil, dar nu vinovat! Sau poate că invers!

Einstein și comunitatea științifică

Este clar că toate aceste descoperiri se sprijină mai mult sau mai puțin pe

cunoștințele momentului sau ale trecutului. Cu toate acestea, sunt feluri și feluri de a te sprijini, iar uneori e o diferență mică între deducție, împrumut, plagiat și însușire. Acum câțiva ani, de fapt, a apărut o carte[11] care sugera că marele Albert, germanist, ar fi furat fără rușine de la un alt om de știință, matematician și fizician, un francez, desigur, numit Poincaré. Alt geniu. Problema acestei cărți este că se bazează pe teoria complotului urzit de răii/necinstiții germani

împotriva drăguților/genialilor francezi. Prezentarea făcută de către editor spune totul: „În prezent, este tot mai recunoscut faptul că Henri Poincaré și Hendrik Antoon Lorentz sunt adevărații descoperitori ai teoriei relativității și că articolul fondator al lui Albert Einstein, din 1905, este o compilație din lucrările acestora.

Un astfel de secret a fost posibil pentru că Belle Époque nu este o perioadă

normală, ci epoca unui naționalism dezmățat, iar pentru oamenii de știință

germani de la Universitatea Göttingen trebuia neapărat ca această descoperire să

fie adjudecată de Germania“. Einstein e etichetat drept „plagiator genial“. Exact din același gen de șovinism complotist ne-am imaginat că Newton furase ideile lui Pascal despre gravitația universală. Nimeni nu se îndoiește de imensul geniu al lui Poincaré, însă iată, chiar dacă a conceput numeroase idei inovatoare, originale, s-a și înșelat asupra multor aspecte și nu și-a imaginat relativitatea, deși el este cel care a deschis drumul. Într-adevăr, în niciun moment nu a adunat într-o teorie coerentă toate conceptele pe care le-a aprofundat fără să le

sintetizeze. De altfel, nu a admis și nu a recunoscut descoperirea lui Einstein.

Dar nu a reluat nici teza pretinsului furt al ideilor de către acesta din urmă[12].

În schimb, e adevărat că, în publicațiile și declarațiile sale, Einstein nu citează

aproape niciodată pe nimeni, deși ar fi putut măcar să-i menționeze pe Poincaré și pe Lorenz (mai ales pe acesta din urmă, în realitate), care i-au arătat efectiv calea. Gloria lui nu ar fi fost știrbită. Cu toate acestea, nu e sigur că ar fi avut acces la publicațiile lor, articolul său fondator și celebru fiind scris în grabă de către un tânăr bărbat exaltat de intuiția lui extraordinară. Are deci dreptul la circumstanțe atenuante, cel puțin pentru vremea când și-a redactat lucrarea. Mai târziu, ar fi putut să-și omagieze predecesorii. La fel ca în cazul atâtor

descoperiri majore, ideea plutea în aer, ceea ce explică de ce se întâmplă de multe ori ca cercetători din diverse colțuri ale lumii să descopere același lucru în același timp. I s-a reproșat, de asemenea, bietului Albert, că a furat de-a dreptul descoperirea de la soția lui, Mileva. De data asta, nu mai este un complot

pangermanist, ci un complot machist!

Geniul nostru științific era deci mai mult decât discutabil pe planul eleganței științifice, chiar dacă experiența arată că, în domeniul descoperirilor

fundamentale, în special în cazul Premiilor Nobel, autorii sunt în general feroce, iar eleganța nu este calitatea de care dau cel mai mult dovadă.

Diagnosticul meu • Asperger Această carte începe rău, întrucât cel mai mare geniu al tuturor timpurilor era în același timp bolnav (Asperger) și o ființă imorală... sau poate că termenul de amoral este mai potrivit în cazul lui. • Nota de final Einstein nu era nici un geniu al răului, nici al binelui. Ci un geniu pur și simplu! Deci, nu-i pot da o notă!

[3] A se vedea Elena Sender, „Le cerveau hyperconnecté d'Einstein peut expliquer

son génie“, Sciences et Avenir, 11 octombrie 2013.

[4] Această anecdotă a fost contestată de anumiți biografi, dar ce contează! Că e

adevărul sau o metaforă, ne ajută să înțelegem mai bine funcționarea mentală a

marelui Albert.

[5] Acestea la dreptaci, desigur, pentru că la stângaci e invers.

Freeman Dan, Le Cerveau du bien et du mal. 7 raisons de développer une

conscience nouvelle, Montréal, Quebecor, 2007.

[7] Matthieu Ricard, Plaidoyer pour l’altruisme. La force de la bienveillance, Paris,

NiL, 2013.

[8] Pierre Ropert, France Culture, 17 august 2018.

Suzy Collin-Zahn, Grandes controverses en astrophysique, Lyon, ECP

Sciences, 2021.

[1] Freud chiar a scris: „Este instructiv să știm că, sub influența seducției, copilul

poate deveni un pervers polimorf și poate fi îndemnat la toate transgresiunile

posibile. Aceasta arată că el are sub formă de predispoziție o aptitudine în acest

sens; de aceea realizarea lor nu întâmpină decât slabe rezistențe, căci barierele

psihice contra exceselor sexuale, rușine, dezgust și moralitate, în funcție de

vârsta copilului, fie nu au fost construite încă, fie există în curs de formare.

Copilul nu se comportă în această privință diferit față de o femeie incultă de

condiție medie la care s-a menținut aceeași predispoziție perversă polimorfă.

Aceasta poate, în condiții normale, să rămână aproape normală din punct de

vedere sexual, însă sub îndemnul unui seducător abil ea va prinde gust pentru

toate perversiunile și ele vor deveni stabile în activitatea ei sexuală. Aceeași

predispoziție polimorfă, deci infantilă, este exploatată de prostituată în

activitatea ei profesională (...)“. Sigmund Freud, Opere complete 5. Studii despre

sexualitate, Editura Trei, București, 2017, p.113.

[11] Jules Leveugle, La Relativité. Poincaré et Einstein, Planck, Hilbert. Histoire

véridique de la théorie de la relativité, Paris, L’Harmattan, 2004. Cititorul va fi

înțeles că această lucrare nu este una dintre cele mai serioase!

[12] Acest fragment îi datorează multe pasionantului articol al lui Jean Eisenstaedt,

„Einstein ou Poincaré“, Pour la science, 1 aprilie 2005.

Marie Curie

(1867-1934)

De două ori laureată a Premiului Nobel, această imigrantă de origine poloneză a trebuit să lupte toată viața cu sexismul din Hexagon, dublat de abominabila

xenofobie franțuză. Și totuși!

Singura femeie care a obținut de două ori Premiul

Nobel

În data de 10 decembrie 1903, Marie Curie a primit, împreună cu soțul ei, Pierre Curie, și Henri Becquerel, Premiul Nobel pentru Fizică „drept recunoaștere

pentru serviciile aduse prin cercetările asupra radiațiilor“. Din motive de

sănătate, Pierre și Marie Curie vor trebui să aștepte aproape un an înainte să se deplaseze la Stockholm ca să intre în posesia prestigiosului premiu. Micuța

imigrantă poloneză a fost prima femeie din istorie care l-a primit, în ciuda machismului ambient al savanților francezi. Arhivele comitetului Nobel

dezvăluie, într-adevăr, că propunerea transmisă de Academia de Științe din

Franța nu conținea decât numele lui Henri Becquerel și al lui Pierre Curie; va fi fost necesară indiscreția unui academician suedez pentru ca Pierre să poată

interveni și să facă astfel încât numele lui Marie să fie adăugat. Soț bun,

academie greșită! Mai târziu, în 1911, ea primește Premiul Nobel pentru Chimie și de această dată este singură pe podium, după cum este și singura femeie care a obținut de două ori Premiul Nobel.

Eroină de roman

Toată viața ei este, de altfel, un roman!

Încă din Varșovia era o studentă de excepție, la fel ca sora ei mai mare, Bronya, cu care va pleca la Paris pentru a-și continua amândouă studiile acolo și — lucru excepțional pe vremea aceea — la încurajarea tatălui lor de origine aristocratică,

profesor de fizică și matematică. Mama este învățătoare. Un mediu nobil și științific în același timp! Totul ar fi fost perfect în cea mai bună dintre lumi dacă

moartea nu ar fi lovit în două rânduri, mai întâi pe una dintre surorile ei, Zofia, și apoi pe mama ei; micuța Marie devine orfană de mamă la frageda vârstă de 11

ani. Să fi contat în vreun fel aceste dolii succesive, provocate unul de tifos și celălalt de tuberculoză, în alegerea vocației sale științifice și vindecătoare? Drept este că, pentru a lupta cu dificila sa însoțitoare de-o viață — vorbesc despre depresia recurentă —, Marie Curie se refugiază în studii, devenind cea mai bună, obținând note maxime și diploma de absolvire magna cum laude. Cu toate

acestea, în ciuda performanțelor, dura lex, sed lex: femeile nu au voie să facă

studii superioare în Polonia sfârșitului de secol XIX. Odată ajunsă la Paris, devine guvernantă pentru a strânge bani ca să-și finanțeze studiile. Totuși, trebuie să revină la Varșovia fără diplomă, dar acolo reușește să intre într-un laborator.

Marie se întoarce la Paris când împlinește 24 de ani. Locuiește la sora și

cumnatul ei și poate, în sfârșit, să se înscrie la facultatea de științe, fiind una dintre cele douăzeci și șapte de fete într-o promoție de opt sute de studenți! La 25 de ani, este prima din promoția ei la fizică și, anul următor, a doua la

matematică.

În paralel cu studiile, lucrează într-un laborator de cercetări în fizică. Acolo îl va întâlni pe Pierre. Cei doi tineri sunt îndrăgostiți, dar Marie pleacă totuși din nou la Varșovia ca să predea și mai ales ca să reia lupta împotriva rusificării patriei sale. Totuși, iubirea este mai puternică și, la cererea lui Pierre, se întoarce ca să

se căsătorească cu el la Sceaux în 1895. Are 28 de ani și, anul următor, obține prima concursul de titularizare, ceea ce ar fi trebuit să o conducă spre o carieră

de profesoară, însă Marie este o cercetătoare în adâncul sufletului ei, așa că se hotărăște să facă un doctorat, alegând să studieze radiațiile uraniului și

descoperind radioactivitatea toriului. În 1898, primește un premiu din partea Academiei de Științe. Pierre și Marie se hotărăsc atunci să se asocieze ca să

realizeze o cercetare despre radioactivitate. Descoperă poloniul și radiul după o muncă gigantică, extrăgând cu mâna aceste elemente, din tone de minereuri pe care le-au adus din Polonia. Își susține teza cu brio, în 1903; șase luni mai târziu, e premiată cu Nobel! Nu are decât 36 de ani și, dintr-odată, devine cunoscută pe plan mondial și chiar puțin populară!

Însă nefericirea o vizitează din nou: Pierre e ucis prostește de o trăsură. În ciuda imensei tristeți, hainelor de doliu pe care le va păstra mult timp, Marie își

continuă cariera universitară, iar în 1906 devine prima femeie titulară a unei catedre la Sorbona... urmându-i lui Pierre! Are 39 de ani și ajunge o icoană a feminismului, ceea ce nu o va apăra de un scandal monstru care va ajunge pe

prima pagină a ziarelor: ar fi amanta fizicianului Paul Langevin; ajunge să fie văzută ca „poloneza care vine să strice o căsătorie franceză cumsecade“.

Ministrul Instrucțiunii Publice afirmă deschis că e dezirabil ca ea să se întoarcă

în Polonia. Tocmai atunci, ea primește o telegramă trimisă de un deus ex

machina: îi este decernat Premiul Nobel pentru Chimie. În ciuda presiunilor

politice — mai ales din partea comitetului Nobel, probabil influențat de ministrul francez bine intenționat, să nu se ducă să-și ia premiul — ea se duce la

Stockholm ca să-și primească recompensa; presa franceză nu mai zice o vorbă.

Nu le vine să creadă.

Implicată până la capăt

Marie Curie se îmbolnăvește în 1911 și trebuie să se opereze. Va avea o

convalescență de lungă durată. Din acest punct de vedere, trebuie să remarcăm că toată viața a trebuit să se confrunte cu episoade depresive recurente, cu insuficiența renală, tinitus și, mai târziu, cu o cataractă severă... fără să mai vorbim de leucemia care o va răpune. Când izbucnește războiul din 1914-1918, ea, mereu la fel de activă, concepe un proiect revoluționar: „les p'tites Curie", niște vehicule dotate cu instrumente radiologice care puteau fi trimise pe front, reducând astfel deplasările răniților și supraaglomerarea spitalelor de campanie, care și așa debordau. Realizează radiografii în ambulatoriu, care permit

localizarea fragmentelor din obuze, facilitând astfel intervențiile chirurgicale eroice din infirmeriile de campanie. Formează grupe (o sută cincizeci!) de tinere asistente în radiologie. Ea însăși merge pe front, la fel ca fiica ei, Irène, pe atunci în vârstă de 18 ani.

După război, mama și fiica își continuă cercetările și descoperă virtuțile

radioterapiei în lupta împotriva cancerului. Gloria ei este imensă și se implică

împreună cu Albert Einstein în Comisia Internațională de Cooperare Intelectuală.

Din nefericire, lucrând atât de mult cu materiale radioactive, a ajuns să sufere de leucemie și moare la vârsta de 66 de ani într-un sanatoriu la Sancellemoz, în

Haute-Savoie. Cenușa ei este transferată la Panteon, fiind prima femeie depusă

acolo, printre Marii Bărbați[13]. Fiica ei, Irène, va reuși să obțină și ea un Premiu Nobel în Chimie, iar cealaltă fiică, Ève, jurnalistă, eseistă și una dintre primele diplomate din istorie, era înzestrată cu o deosebită autoironie,

declarând cu mai multe ocazii: „Au fost șase Premii Nobel în familia mea: două pentru mama,

unul pentru tata, unul pentru sora mea, unul pentru cumnatul meu și unul pentru soțul meu. Numai eu nu am reușit!“

Diagnosticul meu • Unipolară depresivă Psihiatrul care sunt nu poate trece cu vederea depresiile recurente, de fapt depresie unipolară[14], de care a suferit toată viața. Sigur că avea motive foarte bune să fie așa, ținând cont de cât de multe dolii a înfruntat și de neplăcerile, comploturile machiste și linșajul mediatic a căror țintă a fost. Pe de altă parte, chiar dacă aceste episoade pot fi considerate depresii reactive, trebuie să reamintesc că o astfel de tulburare lovește persoane care sunt cel puțin purtătoare ale unor gene vulnerabile. Așadar, Marie Curie era probabil bipolară... ca atâția alții care, la fel ca ea, au exercitat frumoasa profesie de genii!

• Nota finală O persoană foarte iubitoare, mamă formidabilă, sportivă, căreia îi plăcea să se îngrijească de trandafiri, Marie Curie a dat dovadă de-a lungul vieții de o tenacitate incredibilă. Spre deosebire de Einstein, al cărui pandant feminin e considerată, Marie era oricum, numai egoistă nu, și era capabilă să-și asume riscuri mergând pe front ca să îngrijească răniții; a militat pentru Polonia, țara ei de origine, pentru femei, pentru libertate. Dificil și chiar imposibil de găsit ceva obscur la ea! Marie Curie face clar parte dintre geniile binelui. Nota 9,999/10.

[13] În realitate, fusese precedată în Panteon de Sophie Berthelot, însă aceasta nu a

intrat decât în calitate de soție a lui Marcellin Berthelot.

[14] Acest diagnostic nu este acceptat de întreaga comunitate de psihiatri, unii

considerând că unipolarii depresivi sunt bipolari care nu au apucat (încă) să facă

un episod maniacal.

Louis Pasteur

(1822-1895)

„Cel mai bun medic este natura:

ea vindecă trei sferturi dintre boli și nu zice

niciodată nimic rău despre confrați.“

Louis

Pasteur

Sunt rare geniile care cunosc gloria din timpul vieții și dezmint proverbul

„nimeni nu e profet în țara lui“. Louis Pasteur a fost unul dintre ei, prin talentul său de a comunica și, desigur, mulțumită faptului de a fi descoperit primul

vaccin/ser împotriva rabiei. Această boală mortală 100% era atât de terifiantă pe vremea aceea, încât Pasteur a devenit extrem de cunoscut începând de atunci, numele lui ajungând aproape pe buzele tuturor. Cu toate acestea, mulți consideră

în prezent că nu a fost o descoperire și e foarte posibil ca acel copil să fi fost mușcat de un animal care nu era de fapt turbat.

Geniul serendipității

Și totuși. Pasteur a fost înainte de toate un oportunist, atât în sensul bun, cât și în sensul rău al termenului, capabil să prindă din zbor ocazii științifice la modă și să „uite“ anumite alte publicații care îi încurcau teoria. A fost capabil și să

profite și de ceea ce se numește serendipitate, descoperire fericită accidentală.

De exemplu, ca să lupte cu holera găinilor, Pasteur, ca toată lumea de când cu descoperirea vaccinului împotriva variolei, căuta un virus natural benign care să

permită crearea unei imunități, cum era vaccinul care se dezvolta pe urina vacilor și imuniza fermierii împotriva scarlatinei. Preluând vechi culturi de virus uitate, probabil din cauza vacanțelor, și inoculându-le găinilor, a constatat cu

surprindere că acestea deveneau rezistente la boală. Tocmai se năștea conceptul de „virus atenuat“. Poate că geniul lui Pasteur rezidă în celebrul său aforism:

„Hazardul nu ajută decât mințile pregătite“. Întrucât, chiar dacă mulți nu sunt de acord, numeroase descoperiri mari, probabil majoritatea, apar din întâmplare, acolo unde nu te aștepți.

Entuziasmul este un zeu interior

Acest fiu al unui tăbăcar din Dôle, Jura, a fost în adolescența lui un portretist

foarte talentat, dar un licean mediocru, care prefera să meargă la pescuit, până

într-acolo încât a picat bacalaureatul la matematică, în 1841, deși îl luase la literatură, în 1840. Va recupera obținând un bacalaureat științific în 1842, dar cu notă mică la chimie; din fericire pentru el, va intra la Școala Normală Superioară

de la Ulm (locul 4 în clasament), apoi la Conservatorul Național de Arte și

Meserii. Mai târziu, va forma o echipă puternică cu soția lui, Marie. De altfel, aceasta a fost considerată drept cel mai bun colaborator al lui. Foarte pragmatic și nestânjenit de aspecte etice, nu ezită să-și scoată un certificat medical fictiv ca să obțină concediu plătit timp de șase luni, pentru a-și întreprinde cercetările.

Generarea spontană Ideea conform căreia viața poate apărea spontan din materia inertă a dominat în Occident timp de două mii de ani, din moment ce Democrit și Aristotel vorbeau deja despre asta pe vremea lor; în acest fel erau explicate mucegaiul, fermentația, putrefacția, apariția șoarecilor în rufe vechi nefolosite și a moliilor în lână. Louis Pasteur, pornit împotriva acestei magii a viului, era convins, ca toată lumea în prezent, că universul, aerul, apa, pământul... erau populate de microorganisme care cauzau toate aceste fenomene. Ca să demonstreze aceasta, a conceput un experiment destul de simplu, deși riguros, sterilizând un preparat într-un balon de sticlă, pe care l-a închis ermetic, izolându-l deci de aerul ambient și observând astfel că viața nu se dezvolta înăuntru. Această problemă a dus la lupte homerice între marele Louis și adversarii săi, al căror lider era Louis Pouchet. În cele din urmă, Academia Științelor i-a dat dreptate, iar grație experimentului său s-a născut ideea de pasteurizare, sterilizare și asepsie chirurgicală, salvând viața a milioane de persoane care ar fi fost altfel condamnate la moarte

sigură pe câmpul de luptă chirurgical sau din cauza intoxicației alimentare. În schimb, dacă nu există generare spontană, cum poate fi explicată apariția vieții pe pământ? Întrucât, până una-alta, nimeni nu a asistat la nașterea ei din faimoasa supă primitivă, un alt mit pseudoștiințific!

Pasteur va fi cel care va demonstra absurditatea teoriei, pe atunci oficială, a generării spontane. Cu toate acestea, în ciuda genialității sale, Pasteur s-a putut înșela magistral. Astfel, atunci când baronul Haussmann l-a numit în cadrul unei comisii a savanților însărcinați să descopere cauzele holerei, a ignorat cercetările anterioare care demonstraseră că microbul se propaga în apă, l-a căutat în aer și evident... nu a găsit nimic, ceea ce exemplifică aforismul său despre hazard, deoarece el s-a pregătit insuficient, nedându-și osteneala (sau refuzând voit?) să

consulte literatura științifică existentă... sau poate a neglijat lucrările anglo-saxone din pur șovinism... ipoteză credibilă, zic eu, pentru un bonapartist

obligatoriu anglofob! Iar pentru aceasta a trebuit să suporte consecințele, fiind obligat să demisioneze din postul de profesor la Școala Normală Superioară din cauza militantismului său în favoarea lui Napoleon al III-lea. A suferit și un atac cerebral, în urma căruia s-a trezit hemiplegic. De asemenea, dezastrul bătăliei de la Sedan și căderea împăratului l-au afectat puternic. În această perioadă se prezintă la alegerile senatoriale, dar nu este ales, în ciuda prestigiului său de mare ofițer al Legiunii de onoare și de membru al mai multor academii:

Academia de științe, Academia de medicină, Academia veterinară (a descoperit vaccinul împotriva antraxului) și, în fine, Academia franceză. Cu ocazia

discursului de primire în Academie, pledează pentru spiritualism, celebrând

„dublul caracter sacru al Omului-Dumnezeu“. Va face trimitere la Antichitate:

„Grecii […] ne-au lăsat moștenire unul dintre cele mai frumoase cuvinte ale

limbii noastre, cuvântul entuziasm […] — un zeu interior“.

Să nu uităm că, de-a lungul întregii sale vieți, acest chimist și-a continuat cercetările despre fermentare, berea și vinul pe care le celebra cu entuziasm. Le considera un panaceu! În fine, are loc cea mai cunoscută izbândă a lui, vaccinul antirabic. Va salva cu ajutorul lui un băiat, condamnat altminteri la moarte sigură! Mulțumită acestui lucru, în 1888 va fi creat Institutul Pasteur. La moartea sa, a avut parte de funeralii naționale, și, după câteva peregrinări, corpul său va fi fost depus într-o criptă a Institutului.

Descoperiri revoluționare

Trebuie să recunoaștem că, dincolo de lucrările despre generarea spontană și procesele de fermentare, despre care a arătat că erau rezultatul organismelor vii, descoperirile sale sunt impresionante, în special în domeniul vinului și berii. Tot atunci descoperă și existența organismelor anaerobe, care se pot dezvolta fără

oxigen. Îi sunt atribuite două afirmații faimoase: „Vinul poate fi considerat pe bună dreptate băutura cea mai sănătoasă și mai igienică[15]“ și „Există mai multă

filosofie într-o sticlă de vin decât în toate cărțile“. Amintesc că, deși a fost făcut doctor honoris causa de către Universitatea din Bonn, Louis Pasteur nu era

medic. Pe vremea sa, apa pură nu era deloc consumată pentru că era adesea

contaminată. Principalele băuturi erau vinul și berea. În prezent, ceea ce se numea „vin de masă“ și care era o poșircă oribilă aproape că a dispărut, însă nu sunt departe vremurile când în toate familiile franceze sticla de vin pentru consum curent trona pe masă, jucând rolul unei carafe de apă. Îmi amintesc de bunicul, care ar avea 140 de ani dacă ar mai trăi, adept convins al lui Pasteur, care îmi turna — deși nu aveam mai mult de 5 sau 6 ani — un strop din această

băutură în paharul meu cu apă, spunându-mi: „Bea, micuțule, e roșu ca apa!“

Altfel spus, în credințele populare din epocă, vinul purifica apa, o făcea să fie potabilă.

Mulțumită culturii sale științifice eclectice și abilității sale de a profita de ocaziile bune, numărul descoperirilor majore ale lui Louis Pasteur este

impresionant:

Pasteurizarea... concepută inițial pentru vin, dar lăsată repede deoparte, pentru că

se presupune că alterează gustul; însă, așa cum știe toată lumea, se folosește pentru lapte.

Tratamentul bolilor vinului, al antraxului, tratarea bolilor viermilor de mătase (un eșec pentru flașerie, dar un succes pentru pebrină).

Vaccinurile împotriva antraxului, holerei găinilor, și, în acest context, conceptul revoluționar de vaccinuri pe bază de virus atenuat, erizipelul porcului; Pasteur stăpânea bine conceptul de atenuare a virulenței, ceea ce l-a făcut un progresist pentru vremurile acelea.

Vaccinul împotriva rabiei... chiar dacă Pasteur nu a putut aduce niciodată dovada că animalul care mușcase copilul chiar fusese turbat... De altfel, această

descoperire, fiind mai mult decât contestată, a fost definitiv abandonată.

Dar, fără îndoială, demonstrarea ipotezelor anterioare referitoare la transmiterea bolilor contagioase prin germeni poate fi considerată drept cea mai importantă

deoarece, odată cu această nouă descoperire, apar igiena, asepsia, antisepsia. A fost o revoluție în medicină și încă și mai mult pentru chirurgie; fără îndoială, Pasteur a schimbat lumea medicinei și chirurgiei! E remarcabil, din acest punct de vedere, că cei mai mari descoperitori francezi ai tuturor timpurilor, Ambroise Paré și Louis Pasteur, nu au fost medici. Aceștia, de altfel, îi combăteau... e ca și cum studiile medicale universitare înclinau să golească orice minte de inovații originale... însă asta e altă discuție.

Problema este că, în prezent, mulți cercetători — nume mari — insistă asupra importanței microbiotei, luând în considerare microbii care trăiesc pe pielea noastră, în sistemul nostru digestiv, în plămânii noștri, în gura noastră, în nările noastre etc. Acești microbi comensali sunt, incontestabil,

cei mai buni protectori pe care îi avem împotriva germenilor patogeni, iar produsele antiseptice și

antibioticele sunt cel mai adesea o catastrofă, lăsând drumul larg deschis bolilor și generând rezistențe la tratamente. De exemplu, unii specialiști în reanimare din perioada Covidului consideră că soluția hidroalcoolică este o greșeală în comparație cu săpunul, care respectă mai bine ecologia pielii. Unii interzic folosirea săpunului în serviciile de reanimare.

Asepsia biberonului Tatăl meu era medic și fan înfocat al lui Pasteur, la fel ca toți medicii din generația lui. La nașterea mea, i-a cerut mamei să sterilizeze orice, biberoane, suzete... Apa trebuia să fiarbă îndelung, mâinile spălate cu grijă cu cine știe ce lichid dezinfectant, iar toate acestea trebuiau apucate cu clești trecuți prin autoclavă, ce să mai, un chin! A văzut cu oarecare groază cum nora lui, adică soția mea, lua apa de la robinet, apuca obiectele cu mâinile (evident spălate cu săpun, dar în niciun caz cu produse chimice) și ignora cu mare clasă unealta barbară care era autoclava, care îi fusese oferită, totuși, cu mare pompă. Din fericire, cum o iubea mult și și-a văzut cei trei nepoți crescând precum ciupercile, s-a dat bătut, renunțând rapid la toată ideologia lui universitară și pasteuriană! Mama, deși nu o recunoștea deschis, era satisfăcută de această revanșă, proclamând, în același timp, cât de mult regreta că și-a complicat viața conformându-se unor exigențe care transformau camera copilului într-un salon de chirurgie.

Un om comunicator dat naibii

Teoriile greșite ale marelui Louis sunt multe: toxinele, vaccinurile pe bază de microbi morți, mecanismele de imunizare și, totuși, cum este cazul de multe ori, erorile teoretice pot duce la descoperiri terapeutice exacte. Pentru anumiți autori, cum ar fi François Dagognet[1] , Pasteur a fost un continuator, un bărbat care a pus în ordine ceea ce era în spiritul vremii și nimic mai mult. Ceea ce nu-i de ici, de colo!

Prin urmare, fără îndoială că Pasteur, care a salvat zeci de milioane de vieți cu asepsia, trebuie să fie clasat printre geniile binelui, chiar dacă uneori, ca mulți alți oameni de știință, și-a luat niște libertăți cu privire la cinstea și etica medicale: de exemplu, experimentând vaccinul împotriva turbării pe două

persoane, fără să publice rezultatele. Una dintre ele a murit a doua zi și cealaltă...

fetița a supraviețuit și i-a adus gloria lui Pasteur, dar poate că nu suferea de această boală, pentru că Pasteur nu a analizat carcasa câinelui.

Poate că, în fond, a fost înainte de toate un geniu al comunicării și nici asta nu-i de ici, de colo.

Diagnosticul meu • Normal Ce-ar mai fi de zis dat fiind faptul că acest non-diagnostic e clar? • Nota mea finală Nu i-aș da un 10 din 10, ci mai degrabă aproximativ 8,71362 (am rotunjit!).

[15] Louis Pasteur, Études sur le vin, ses maladies, les causes qui les provoquent et

les procédés nouveaux pour le conserver et le vieillir, Paris, Imprimerie

impériale, 1866.

[1] François Dagognet, Pasteur sans la légende, Paris, Les Empêcheurs de penser

en rond, 1994.

Blaise Pascal

(1623-1662)

„După ce primești un sărut, poți să-l dai înapoi.“

Blaise

Pascal

, Scrisori Provinciale

Acest matematician extraordinar, inventator sau, mai degrabă, precursor al

primului computer, a fost totodată și un extraordinar filosof și poet, iar scrierile sale sunt uimitoare. Printr-un hazard nemaipomenit, am dat peste un document inedit în arhivele familiei mele, din care ne putem da seama de personalitatea lui Pascal mai bine decât din orice analiză istorică. Este vorba despre o suită de texte pe care domnul Patro Del Monaco le redactase în timpul sejurului său la Paris. Autenticitatea lor e incontestabilă, pentru că ne-am dat silința să le atestăm la experții foarte serioși ai Arhivelor Regale din Franța.

Acest medic de origine italiană, un adevărat bărbat de ispravă din secolul al XVII-lea, pare să fi fost relativ faimos, pentru că dăm de urma lui în scrisorile lui Saint-Simon și Racine. Conform primului, i-ar fi servit chiar drept model lui Molière pentru personajul Diafoirus. Lui Patro i-a plăcut să-și redacteze

observațiile sub forma unor scenete despre care s-ar spune azi că seamănă mult cu niște nuvele. Interesul principal al acestor texte este că sunt despre cel mai celebru dintre pacienții săi, adică Blaise Pascal, și ceea ce am putea numi foarte bine sindrom de stres posttraumatic în urma unui accident banal de circulație, menționat în manualele de istorie.

Am preferat să păstrez forma originală a acestui text inedit, modificând doar expresiile specifice secolului al XVII-lea, greu de înțeles în zilele noastre.

O psihoterapie în secolul al XVII-lea

Servitoarea mea, neruşinată cum îi e obiceiul, nu poate să se abţină să nu-i strecoare în urechi vizitiului că acest bărbat tânăr e, cu siguranţă, arătos, că are cei mai frumoşi ochi din lume, şi că i-ar plăcea mult să fie în locul stăpânului ca să vorbească în privat cu el. Ştiu că obrăznicătura, vicleană ca toate femeile, caută să-şi atragă graţiile fidelului meu Armand, de care e îndrăgostită până

peste cap. Va trebui să n-o scap din ochi pentru că mi-a fost încredinţată de părinţii ei ţărani de cum a împlinit paisprezece ani, acesta fiind prima ei slujbă

într-o casă burgheză. Fetișcana nu mai plecase din Normandia ei natală până

atunci, dar după doar câteva luni, prostuța asta mică s-a „parizianizat“ repede și s-a împopoțonat fără rușine cu o grămadă de găteli, panglici și alte fandacsii colorate. Îl însoțește pe fermecătorul gentilom până pe alee și se pregătește să-l introducă pe următorul meu vizitator.

Ușa se întredeschide fără zgomot, Agnès își face mica plecăciune și dispare din fața unui băiat de vreo treizeci de ani. Deși abia merge, e un tânăr chipeș, cu talie bine definită, cu figură plăcută, chiar dacă un pic frământată, privire pătrunzătoare, nas coroiat, buze cărnoase. Forma feței lui păstrează încă urma copilăriei. Privirea neliniștită studiază biroul meu până în cel mai mic detaliu.

Are un păr natural des și foarte frumos, care-i cade în cascadă pe umeri. Alura, manierele, îmbrăcămintea, totul denotă libertinul,[17] obișnuitul saloanelor. Acest bărbat este cu siguranță un monden.

Agnès anunță:

— Domnul Blaise Pascal.

Se vede treaba, se împăunează în rolul ei de „maggiordomo“. Se retrage discret, nu fără să-l atingă pe ilustrul meu oaspete cu partea de jos a rochiei amarant.

Flușturatica se face că nu observă încruntarea mea evidentă.

Bărbatul înaintează dificil sprijinindu-se pe cârje și se așază cu greu pe scaunul care se află în fața mesei mele de lucru. Bate mașinal cu dreapta sub brațul scaunului. Fiecare gest îi smulge o grimasă de durere. Mă salută cu un semn din cap pe care i-l întorc imediat. Ochii lui, surprinzător de limpezi, rătăcesc continuu de la pana de scris la călimară și își drege îndelung vocea înainte să-i dea drumul. Mă hotărăsc să-i dau o mână de ajutor punându-i întrebări.

— Cărui fapt îi datorez această onoare, Domnule Pascal?

— Ei bine, Domnule Del Monaco, am aflat de la apropiați că sunteți un medic reputat în tot regatul și că sunteți foarte versat în problemele somnului...

— Într-adevăr...

— Nu mai închid un ochi de șapte nopți și, dacă reușesc să ațipesc o clipă, mă

trezesc imediat pradă tuturor demonilor din infern.

— Ce înțelegeți prin asta?

— Coșmaruri, Domnule, sunt coșmaruri îngrozitoare! Care mă țin treaz, deși încerc să-mi găsesc odihna. Seara, când mă bag în pat, tremur înainte să sting lumânarea.

Bărbatul se agită. Murmură frânturi de fraze printre dinți, onomatopee fără cap și coadă. După o încercare ratată, reușește să se ridice și să șchiopăteze în lung și-n lat prin cameră.

— Liniștiți-vă, Domnule Pascal, și povestiți-mi lucrurile pe rând. Poate vreun eveniment, vreo dramă, vreo schimbare, vreo întâmplare nefericită, ce știu eu, să

fi dus la atâta angoasă?

— Un accident, Domnule! E vorba de un accident. Pe opt noiembrie, anul de grație 1654, adică acum o săptămână, era cât pe ce să mor în timp ce traversam podul Neuilly. Caii au luat-o la goană, trăsura s-a răsturnat violent în gol și am văzut moartea cu ochii. Mult prea de aproape, după gustul meu. Sub ochii mei s-a deschis o prăpastie fără fund, care mă urmărește încontinuu.

Se așază pe marginea scaunului și își frământă nervos mâinile.

— Să reluăm povestirea și să-mi spuneți liber ce s-a întâmplat. În primul rând,

care e data dumneavoastră de naștere?

— M-am născut la Clermont, la poalele lui Puy de Dôme, pe 19 iunie, anul de grație 1623, ceea ce înseamnă că fac trezeci și unu de ani.

Tăcerea este întreruptă doar de alunecatul penei mele. Vocea persoanei din fața mea tremură ușor și uneori derapează în niște sunete ascuțite.

— Părinții dumneavoastră?

— Sufletul mamei este în mâinile Domnului de când aveam trei ani. Nu îmi amintesc nimic despre ea, exceptând portretul în miniatură pe care tata l-a păstrat cu pioșenie la el.

— Și tatăl dumneavoastră?

— A fost Președinte la Curtea de ajutoare. A fost un bărbat foarte bun și...

— A fost?

— Când aveam douăzeci și cinci de ani a murit și el. Plecarea sa m-a întristat foarte mult. A fost un bărbat onest, talentat, credincios, cultivat și foarte curios în ceea ce privește știința. S-a dedicat în întregime educației noastre și, grație Abației Thélème pe care a construit-o pentru noi, am putut, slavă cerului, să

scap de iezuiți și de cazuistica[18] lor îngrozitoare. Fără îndoială că de la el am moștenit înclinația pentru calcul și fizica experimentală...

— Câte talente, Domnule, câte talente!

Luat pe nepregătite, bărbatul rămâne mut. Îmi spun în sinea mea că poate nu ar fi trebuit să-l laud în felul ăsta. Dar, la urma urmei, nu este el cel mai mare geniu matematic al tuturor timpurilor?

— Și când ați părăsit frumosul ținut Auvergne?

— În anul de grație 1631. Aveam opt ani. Am plecat toți patru, tata, sora mea mai mare, Gilberte, și sora mea mai mică, Jacqueline. Ca să spun tot

adevărul, îi sunt foarte recunoscător lui Gilberte, care ne-a crescut cu dragoste pe mine și pe sora noastră mai mică, de parcă am fi fost propriii ei copii. Acum s-a căsătorit și duce o viață virtuoasă de creștină împreună cu soțul ei, domnul

Périer, și cei cinci copii ai lor. Cu toate acestea, inima mea înclină cel mai mult înspre sora Jacqueline.

— Iertați-mi indiscreția, Domnule, dar de unde nevoia să folosiți cârje peste tot unde mergeți?

— E din cauza unei boli, Domnule, o boală îngrozitoare care nu știu ce e. E

crucea mea și sunt condamnat să o port până în mormânt. De când eram mic, nu puteam să mă hrănesc decât cu mâncare caldă și picătură cu picătură. Da, partea de jos a corpului meu e în întregime paralizată. Suferința mi-a devenit însoțitoare constantă și nu trece zi fără dureri groaznice. Uneori chiar, mă

cufund într-o langoare adâncă, din care mă extrag cu mare durere.

— Dar nu cunoașteți, Domnule Pascal, adevărata origine a acestui rău funest?

— Nimeni de la Facultate nu a reușit s-o identifice. Latina medicilor noștri nu ajută. Mi se pare că s-a mai văzut așa ceva... Primul mare atac l-am avut la nouăsprezece ani și de atunci se repetă și se întețesc fără să dea înapoi. Tata zicea că primele semne au apărut după ce doica noastră a murit de tuberculoză, scuipând sânge...

— Spuneați, Domnule, că nu mai dormiți. La ce oră vă culcați în general?

— Foarte târziu de obicei, întrucât îmi place să citesc mult în pat înainte să

închid pleoapele.

— Și ce citiți așa asiduu?

— Evanghelia mea, Domnule, biblia mea, sfintele scripturi, adică Eseurile lui Montaigne.

— Ce blasfemie, Domnule Pascal!

— Nu e așa, Domnule! Michel de Montaigne a fost și rămâne un autor foarte creștin. În fiecare seară, înainte să adorm, mă las pătruns de câteva dintre ideile lui foarte profunde. Îl invidiez pentru umanismul, detașarea, filosofia lui. Și pentru scepticism. Îl invidiez pe acest bărbat, Domnule. Se îndoia de orice, dar o făcea zâmbind.

— Nu zâmbea mereu...

— Adevărat! Văd că nici dumneavoastră nu vă dați în lături să-l frecventați.

Chiar și ieri-seară, la căderea nopții, pasajul despre moartea prietenului său, Domnul La Boétie, mi-a smuls lacrimi din ochi. Atât de pasionat sunt, încât am achiziționat un bust al fostului primar al Bordeaux-ului, pe care l-am pus într-un loc bun, chiar în mijlocul dormitorului meu. Nu mă despart niciodată de el.

— Deci vă interesează natura umană.

— Umană, da, însă nu a individului. Doar cu privire la acest lucru mă separ în mod profund de Michel de Montaigne și de acest prost obicei pe care îl avea să

se descrie pe el însuși. Făcea prea mare caz și vorbea prea mult despre el însuși.

— Totuși, nu credeți că sufletul omului este unul dintre ținuturile cele mai fascinante de explorat?

— Să vă spun drept, Domnule, cred că eul este detestabil.

În sinea mea, îmi spun că acest bărbat trebuie să fi suferit de răni sufletești adânci dacă detestă atât de mult propria persoană și pe cea a contemporanilor săi.

— Revenind la oile noastre, Domnule Pascal, ce se întâmplă după ce stingeți lumânarea?

— Nu pot să adorm și, când, după ore de luptă, reușesc să ațipesc în sfârșit, sar ca pe arcuri din pat, terorizat de gânduri îngrozitoare. Când aud sunând clopotul de la biserica parohiei, realizez cu groază că nu am dormit decât câteva minute.

— Vă luptați deci ca să adormiți?

— Vai, Domnule, da, și de aici toată disperarea mea. Din momentul în care adorm, se declanșează un fel de mașinărie infernală în mintea mea, care nu se mai oprește până la venirea dimineții.

— Sfinte Sisoe! Și la ce vă gândiți în aceste nopți albe?

— Revăd accidentul, îl visez, îl simt în carne. Mă cuprinde angoasa, îmi palpită

inima. Mă ridic, sudoarea îmi curge pe spate, tremur din toate încheieturile.

Beau un ceai de plante, mă culc din nou și caruselul infernal pornește iar. Ziua

mă simt slăbit și sunt puțin atent la carte. Pleoapele mi se închid irezistibil.

Tresar la zborul unei muște. Îmi e greu să țin ochii deschiși. Dacă încerc să mă

distrag prin citit, frazele defilează fără formă sau sens prin fața ochilor. Evit compania oamenilor. Poftim, începând din acea zi de tristă amintire, nu am mai frecventat salonul prietenilor mei, Ducele De Roannez, Cavalerul de Méré. Abia dacă am reușit să schimb două vorbe despre literatură cu cel mai bun prieten, Damien Mirton.

— Se pare, Domnule Pascal, că deocamdată ar fi cel mai bine ca, în loc să

zăceți în pat inutil când nu reușiți să dormiți și vine noaptea, să așterneți pe hârtie toate aceste gânduri care vă agită atât de tare și să mi le aduceți

peste câteva zile. Nu uitați că orice ghinion poate duce la ceva bun și că puteți să

transformați în ceva valoros orele nocturne pe care nu le petreceți dormind.

— Mulţumesc foarte mult, Domnule Del Monaco, voi încerca să urmez sfatul dumneavoastră avizat.

— Pe curând!

Înainte să plece, îmi aruncă o privire lungă și cercetătoare și iese șchiopătând, sprijinindu-se de cârje.

Curios personaj, acest Pascal. Pe cât de neliniștitor, pe atât de captivant.

Agripnia[1] și coșmarurile lui par să îl apese mai mult decât orice altceva. Mă

gândesc în sinea mea că cel mai bine ar fi să-l fac să povestească în detaliu, iar și iar, acel accident fatal care îl costă multe angoase și nopți albe. E tare regretabil că nu am la îndemână niciun praf magic care să-l facă să adoarmă

imediat, pentru că nu aș vrea să fiu nevoit să-i administrez unul dintre acele elixire pe bază de opiu, de care am remarcat că mai ușor e să te apuci decât să

te lași. Va exista oare la un moment dat vreun chimist care să compună în fiole și retorte un remediu gata să ușureze, dacă se poate, spaimele umanității, fără să o împingă în teroarea obișnuinței, care e un altfel de închisoare?

În așteptarea acelei zile, se poate ca, tot spunându-mi despre accident, acest bolnav al închipuirii să poată în cele din urmă să-l calmeze, să-l digere, să-l facă al lui, și atunci nu va mai suferi atâta...

O săptămână mai târziu, punctual, interesantul meu vizitator se prezintă în cabinetul meu, la fel de agitat ca prima dată. Imediat ce a ajuns în fața

mea, fără să mai piardă timpul cu politeţuri inutile, îmi întinde nerăbdător o hârtie pe

jumătate mototolită, acoperită cu un scris fin, cvasi-ilizibil, demn de un discipol al lui Esculap, Hipocrate şi Galien. Câteva rânduri sunt şterse cu o linie furioasă. Neavând veleităţi de farmacist, mă declar incapabil să o descifrez şi îl rog să mi-o citească. Îşi drege vocea, care îi tremură uşurel, înainte să înceapă.

Explică, pentru început, că acel text reprezintă „Memorialul“ său şi că s-a hotărât în sinea lui să se ţină de el şi să-l aibă mereu asupra lui.

— Anul de graţie 1654.

Luni, 23 noiembrie, ziua Sfântului Clement, papă şi martir, şi altele în martirolog,

ajunul zilei Sfântului Chrysogne, martir şi altele, de la aproape ora zece jumate seara până spre douăsprezece şi jumătate noaptea,

foc!

Cuvântul răsună ca o detonare. Nu-mi pot opri o tresărire auzindu-i vocea urcând până la cele mai ascuţite note. Nu-şi dă seama deloc de asta şi continuă, solemn, pompos chiar, cu totul atent doar la el.

— Dumnezeul lui Abraham, Dumnezeul lui Isac, Dumnezeul lui Iacob, nu cel al filosofilor şi savanţilor.

Certitudine. Certitudine. Sentiment. Bucurie. Pace.

Dumnezeul lui Iisus Cristos.

Deum meum şi Deum vostrum.

„Dumnezeul tău va fi Dumnezeul meu.“

Uită de lume şi de orice, mai puţin de Dumnezeu.

(În acest moment, atenția mea se decuplează, pierd șirul litaniei și tresar pentru a doua oară.)

— Bucurie, bucurie, bucurie, plânsete de bucurie.

Pascal, complet exaltat, este cuprins de cea mai mare agitație. Nu aș fi crezut

niciodată că, într-o singură noapte, acest libertin, acest sceptic, acest monden s-a transformat în credincios, în fidel chiar, și încă unul fervent. Privirea lui, din ce în ce mai strălucitoare, mă fixează fără să mă vadă și pare cuprinsă de viziuni interioare. Apuc hârtia. Atenția mea e atrasă de un rând șters.

— Ce ați scris acolo, Domnule?

— Nimic, e șters.

— Nu cumva e scris „Dumnezeu indus de om?“ Dar ce scris îngrozitor aveți aici, Domnule!

Se baricadează într-o tăcere grea.

Ați reușit să dormiți, Domnule?

— Da, de fapt, nu! Somnul meu nu mai contează, acum că mi-am găsit Calea.

— Ce vreți să spuneți?

— V-am urmat sfatul și, de fiecare dată când îmi vine unul dintre gândurile care mă sperie foarte tare, îl notez imediat. Astfel, îmi petrec o bună parte din nopți scriind și reflectând, fabricându-mi tot felul de gânduri.

— Și sunteți mulțumit așa?

— Da, Domnule Del Monaco, și vă sunt dator pentru asta. Așadar, în lungile nopți nedormite m-am hotărât să-mi schimb radical viața, să încetez cu

preocupările mele sterile, divertismentele de salon și să mă retrag în mine.

— ...

— Când eram mic, tata a alunecat pe gheață, a căzut rău și și-a rupt un picior. A chemat să-l vadă doi gentilomi, frații Deschamps, versați în arta medicinei. Au venit transportând cu ei în bagaje² mai multe scrieri ale lui Jensenius, Arnauld și Saint-Cyran. Întreaga familie a fost marcată de vizita lor, atât de

convingătoare le erau comportamentele și discursurile. De atunci, am început să-i convertesc la acest mod de viață sfânt. Sora mea mai mică, Jacqueline, s-a hotărât în cele din urmă să abandoneze pentru totdeauna scrierile poetice, pe care, totuși, marele poet Pierre Corneille le plăcea atât de mult și le încuraja. S-

a hotărât să se călugărească și să îmbrace haina călugărească la douăzeci și unu de ani și să pronunțe jurământul. Tot din acea zi, tata și Gilberte au dus o viață austeră și pioasă.

— Și dumneavoastră?

— Cât despre mine, Domnule doctor, și eu am încercat să imit viața discipolilor lui Jansenius. Ca să-mi alin suferințele, am redactat chiar și o „Rugăciune ca să-l întreb pe Dumnezeu despre rostul bolilor". Întâmplător, ieri l-am întâlnit pe Marele Arnauld. Îmi propun să mă retrag curând în sfânta abație din Port-Royal des Champs.

— Așadar, ați vrea ca în singurătatea dumneavoastră să vă apucați de

matematică și fizică?

— Nu, Domnule! Ce deșertăciune! Toate lucrurile astea inutile, aceste futilități nu mai contează pentru mine! Trebuie să mă gândesc la salvarea sufletului.

Scopul omului nu este adevărul, ci sfințenia.

Înflăcărându-se, vocea lui a devenit mai gravă. Îmi aminteam acum că am mai stat de vorbă mai demult despre straniul meu vizitator cu un prieten, René Descartes, pe care Dumnezeu l-a chemat la el acum patru ani. Foarte tânăr pe atunci, tânărul Blaise stârnise admirația contemporanilor mulțumită precocității lui extraordinare și inteligenței vii. În copilărie, la vârsta râsetelor și jocului, deși tatăl nu-i dădea voie să citească de frică să nu se obosească, a reinventat geometria desenând cu creta figuri pe parchetul din cameră. La șapte ani, îl depășea pe Arhimede, al cărui nume nici măcar nu-l știa. La unsprezece ani, a scris un opuscul despre propagarea sunetelor. La doisprezece ani, ascunzându-se de tată, speriat de geniul lui îngrozitor, Blaise a descoperit singur primele treizeci și două de axiome ale lui Euclid. Emoționat, tatăl l-a primit în cele din urmă în salonul pe care îl frecventau multe minți luminate, printre care Roberval, Descartes, Fermat, Desargues.

La șaisprezece ani, a scris un „eseu pentru conice". Conform savantului călugăr Mersenne, „le devenise superior tuturor celor care se ocupaseră până la acel moment de subiect".

La douăzeci de ani, ajunsese la nivelul tuturor spiritelor mari din vremea lui și coresponda cu savanții din lumea întreagă. Când, în anul de grație 1639, tatăl său, Etienne Pascal, a fost numit Comisar deputat de către Majestatea sa pentru

impozite și adunarea dărilor la Rouen, fiul său genial s-a preocupat să-i simplifice sarcina, realizând o mașinărie aritmetică uimitoare, pascalina. Pariez tare că, pe viitor, această invenție, un fel de „mare ordonator de calcule", va fi numită un imens progres în comerț. Să rugăm cerul ca tânărul nostru suveran, Ludovic al XIV-lea, să protejeze bine o astfel de noutate și să împiedice răspândirea sa până în Indiile occidentale, unde s-ar putea prea bine să se găsească cineva care s-o exploateze pe deplin...

Pascalina nu este deocamdată protejată decât grație unui privilegiu acordat de consilierul Séguier privind fabricarea acestui aparat care, dacă e să mă iau după sursele mele, se vinde mai degrabă greu dat fiind prețul său mult prea ridicat. Pare-se că domnului Blaise Pascal îi plăceau un pic cam mult galbenii sunători.

Am citit tratatul lui despre vid, care este stupefiant de nou, în care demonstrează

irefutabil și pe bază de experiment că „greutatea aerului“ se echilibrează exact în funcție de cât urcă mercurul într-un recipient de sticlă, precum cel imaginat de Torricelli. Ar fi foarte păcat ca un spirit atât de inventiv să ajungă inactiv și să se rătăcească în considerații inutile.

Pierdut în gânduri, am ajuns să uit de interlocutor, iar acesta, tulburat, stătea ezitant în fața mea. Încerc să reiau firul conversației.

— Și cum credeți, Domnule Pascal, că puteți face ca să ajungeți la acel nivel de sfințenie? Nu este oarecum contrar vieții de divertisment pe care spuneți că o duceți de la moartea tatălui? Credeți că în saloanele pariziene...

— Nu glumiți, Domnule, vorbim de subiecte serioase...

— Nu luați drept răutăcioasă această glumiță inocentă pentru care vă cer imediat scuze cu umilință.

— Ca să răspund la întrebarea dumneavoastră, aș zice că o să fac mai întâi penitență. Am fost mereu atras de religie, dar a venit vremea să mă dedic ei total. Prima dată m-am convertit când au venit frații Deschamps, însă viața mondenă m-a îndepărtat o vreme de religia adevărată. În afară de asta, m-am certat un pic cu sora mea, Jacqueline, care, atunci când s-a alăturat surorilor de la Port-Royal, a vrut să doneze mănăstirii jumătate din averea ei. Această

hotărâre mi s-a părut atunci absolut nejustificată. Însă cu ajutorul lui Dumnezeu, m-am împăcat cu ea acum câteva săptămâni. Aceasta mi-a adus o

mare ușurare.

— Această controversă cu sora dumneavoastră mai mică v-a întors de la

credință?

— Cine știe? În orice caz, am decis pentru a doua oară să mă convertesc și să

mă dedic în totalitate lui Iisus Cristos.

Îmi arată o cămașă de penitență ascunsă discret sub jacheta sa. Nu aș vrea ca cititorii mei să mă ia drept un necredincios sau, și mai rău, drept eretic, însă

mereu am avut o groază mare de aceste manifestări de cruzime față de propria persoană. Creatorul nu ne-a făcut, socot eu, ca să distrugă prin autoflagelare această minunată mașinărie făcută din nervi, carne și oase. Nu am putut să-mi stăpânesc o mișcare de retragere.

— Mi-ați vorbit mai devreme despre Michel de Montaigne. Presupun că un spirit științific ca al dumneavoastră nu a putut să nu fie frapat de ceea ce acest autor spune despre neștiința sa.

— Cu siguranță! Este adevărat că inima are rațiuni pe care rațiunea nu le cunoaște.

— Ce credeți că v-ar putea ascunde această neștiință?

— Ce înțelegeți prin asta, Domnule?

— Neștiința, după Montaigne, și după părerea mea, e acea parte din spiritul nostru, acea față ascunsă a lunii care zace în profunzimea sufletului nostru și pe care conștiința noastră nu o poate curpinde.

— Cum adică?

— Nu credeți că acel accident a putut produce în dumneavoastră o zguduire, dezlănțuind un fel de curent subteran în conștiința dumneavoastră și că e posibil ca acest curent să iasă din nou la suprafață și să vă schimbe cursul ideilor și acțiunilor? Această mare sperietură pe care ați tras-o pe Pont de Neuilly n-ar fi putut să vă frământe spiritul și să-l forțeze să aibă gânduri noi? Aceste scrieri neașteptate, această fulguranță a penei nu sunt mai degrabă fructul acestei agitații oculte care vă bulversează înțelegerea?

Nu căutați ascetismul și pedeapsa ca să răscumpărați ceea ce considerați a fi drept greșeli?

— Așadar, Domnule Del Monaco, credeți că acest devotament atât de profund, acest Memorial nu ar fi decât rezultatul acestui accident stupid? După părerea dumneavoastră, această zguduire a ființei mele ar fi trezit fiara care doarme în adâncul fiecăruia dintre noi.

— Fiara sau îngerul, nu știu.

— Știți la fel de bine ca mine, Domnule doctor, că omul nu este nici înger, nici fiară, și că, din nefericire, cel care se vrea înger ajunge fiară.

— Se poate, însă deocamdată se pare că trebuie să ne ocupăm mai degrabă de fiară.

— Și ce considerați că trebuie făcut ca să-mi liniștesc frământarea?

— Vom mai vorbi despre asta săptămâna viitoare.

— Așadar, nu mă ajutați imediat?

— Deocamdată, prietene, continuați să scrieți și să tot scrieți. Asta e singura mea recomandare. Dacă-mi dați voie, aș folosi această imagine luată din

alchimie: mi se pare că toată această zbatere, această agitație a creierului care vă preocupă de la accident încoace, reprezintă un fel de teren, materia primă, adevărat pământ fertil din care ați putea extrage, prin sublimare, chintesența, măduva. Dintr-o frământare atât de mare ar putea ieși un om nou, un suflet...

sublimat.

În fața acestei cuvântări, observ că Pascal ezită între meditație și furie. Arde de nerăbdare să-mi spună câteva, dată fiind impertinența mea de a-l fi expediat ca pe un lacheu și, pe de altă parte, are foarte mare nevoie să înțeleagă ce mesaj încerc să-i transmit. Abia dacă o observă pe Agnès și

pisicelile ei când aceasta îi întinde mănușile, pălăria și bastonul. Năzdrăvana nu mai înțelege nimic.

Să faci o cură pentru suflet în acest an din secolul al XVII-lea nu este floare la ureche, mai ales cu un spirit atât de original precum cel al lui Pascal, această

carne vie. Speranța mea că îl voi ajuta să sublimeze e foarte frustrată, deoarece timpul trece, iar vizitatorul meu șchiopătător nu se mai arată. Nu-mi mai dă

niciun semn de viață de multe luni, și, din pură întâmplare, dau peste el pe o alee, vizitând o rudă de-ale mele la abația Port-Royal. Austeritatea înfățișării sale se potrivește cu aranjamentul sumbru al gardurilor vii de merișori tăiați.

Chipul său, transfigurat de devotament, denotă severitatea credincioșilor janseniști.

Pascal mă abordează ca și cum nu ne mai văzuserăm din ziua precedentă.

— Știți, Domnule Del Monaco, v-am urmat sfaturile. De când cu acel accident stupid cu trăsura, mă rog, meditez, mă rog iar și iar și scriu fără oprire și repaus. Iar această activitate reușește mereu sau mai degrabă, să spunem...

uneori, adesea chiar, să gonească demonii care mă asaltau pe vremuri.

— Și reușiți să vă găsiți odihna noaptea?

— Iisus va fi în agonie până la sfârșitul lumii; în acest timp, nu trebuie să dormi.

Să nu facem precum cei doisprezece apostoli care adormeau pe când el își trăia Patima.

— Sigur, nu contest. Și ce scrieți în acele considerații?

— În prezent, sunt pe cale să redactez o serie de scrisori către cineva din provincie, menite să dea în vileag definitiv cea mai mare dintre impostură, cuibul ereziei adevărate...

— Dar despre cine vorbiți acum?

— Vorbesc despre compania lui Iisus. Membrii ei au sufletul la fel de negru precum veșmintele și plutesc la Curte și în saloane. Merită ca adevărul credinței să le fie în sfârșit și definitiv... Turbez la gândul că unul dintre ei ar refuza împărtășirea ducelui de Liencourt sub pretext că ar fi complotat cu Domnii de la Port-Royal.

— Sfinte Sisoe! Doar nu vreți să fiți dur! Mi-e teamă să nu aveți și

dumneavoastră de suferit.

— Ce contează siguranța mea în această lume? Eu lucrez la salvarea prin

Celălalt. De altfel, am un alt proiect, să redactez o Apologie a religiei creștine, menită să-i convingă pe libertini și pe sceptici. Voi avea nevoie de mulți ani ca să duc la îndeplinire această operă.

— Pare-se, Domnule Pascal, că toate acele terori de anul trecut au trezit în dumneavoastră o forță nouă, care se manifestă prin cuvinte și fraze.

— Prin scrieri și cuvântări din ce în ce mai fecunde.

— Adresate acestui „Dumnezeu indus de om“?

— Nu aud ce spuneți, Domnule!

Se așterne o tăcere ostilă pe care încerc să o rup.

— Frământările, temerile și angoasele ar fi motorul ardorii dumneavoastră

recente?

E vizibil nemulțumit.

— Și lucrările dumneavoastră științifice?

— Le-am abandonat pentru totdeauna. Spiritul geometriei trebuie să lase locul spiritului fineței. V-am spus deja, a venit vremea să mă preocup de salvarea sufletului. Știți, Domnule Del Monaco, am studiat îndelung probabilitatea la jocurile de noroc. În prezent, fac un pariu nou, cel al religiei și al credinței în Salvator. Un pariu care are mari șanse să-mi aducă viața veșnică.

— Nu pot să vă condamn pentru asta. Însă, mă întreb, v-ați mai gândit la ultima noastră discuție?

— De multe ori și trebuie să vă spun că imaginea acelui fluviu subteran, susurător și curgător, din mintea noastră, m-a tulburat profund, însă

deocamdată nu văd nicio posibilitate să acced la această zonă obscură a

înțelegerii noastre sau la care înțelegerea noastră nu are acces. Toată geometria din lume sau toată rațiunea sau credința nu ne permit să înțelegem cât de cât ce e această Terra incognita, acest Styx ascuns în adâncurile noastre.

— Poate că vorbitul frecvent, libera exprimare a gândurilor ar face în cele din urmă ca măcar și câteva picături din acest fluviu necunoscut să curgă pe buzele noastre. Pentru că, Domnule, trebuie ca această energie nouă, această inspirație subită, declanșată de accidentul de pe Pont de Neuilly și frica și nopțile albe care au urmat să-și găsească o explicație oarecare. Toate aceste forțe ale creației trebuie să aibă un motor și mi se pare că urma sa trebuie căutată în această angoasă care vă sufocă dintotdeauna și care a fost activată de

eveniment.

— Se poate, Domnule, se poate. Și, cine știe? Tot ce e de neînțeles nu te lasă să

trăiești. Dar puteți să-mi spuneți cine deține răspunsul, cine va ști să desemneze locul de unde vine frica omului, această trestie gânditoare, atât

de firavă și fragilă, totodată. Omul este o prăpastie de neînțelegere al cărui Adevăr prim nimeni nu se poate lăuda că l-a cunoscut. De aceea mă străduiesc să-i descriu complexitatea. Dacă se laudă, îl fac să fie modest, dacă e prea modest, îl laud și-l contrazic mereu până ce înțelege în sfârșit... că este un monstru de neînțeles.

Pascal tace câteva minute lungi și pare căzut într-o meditație profundă.

— Cine va rezolva angoasa metafizică ale cărei victime suntem toți și care îi aduce grandoare omului care știe cel puțin că e mizerabil? Dumnezeu, Știința, Omul? Deocamdată eu nu știu și nimeni nu știe. Însă frica mea persistă și îmi strânge inima.

O expresie de teroare îi adumbrește chipul.

— Tăcerea eternă a spațiilor infinite mă sperie.

Apoi, dintr-odată, interlocutorul meu se relaxează și arată un zâmbet timid.

— Dar, cel puțin, groaza nu mă mai paralizează, iar asta v-o datorez cât de cât dumneavoastră, Domnule Del Monaco.

În depărtare, clopotul de la Port-Royal își cheamă credincioșii pentru slujba de seară. Blaise Pascal îmi aruncă o privire lungă, după care mă salută printr-o mișcare a capului. Ciudatul personaj se îndepărtează șchiopătând.

Seara mea e foarte lungă, pentru că mă învârt în jurul unei probleme de

conștiință care mă ține ocupat fără repaus. Am dreptate să-l pun să povestească

întruna accidentul, să-l fac să se gândească la el iar și iar, rezultatul fiind că

acest spirit minunat a încetat definitiv, se pare, să-și producă descoperirile încântătoare? Dar, pe de altă parte, poate că este pe cale să se salveze, iar scrierile sale, atât cât pot să-mi dau seama, par inovatoare, atât de

remarcabile, într-un cuvânt, geniale, încât umanitatea nu va avea nimic de pierdut.

Ar fi trebuit oare să-l închid împreună cu alți energumeni, mai degrabă decât să-l las să se afunde în credința lui nebună, să-l dau pe mâna medicilor pentru săraci și posedați, așa cum fac confrații mei, îngrozitorii domni L'Hauçonière și Le Veningt d'Aspi, care susțin neobosit că nebunia este aceeași și trebuie pusă

împreună cu alte tulburări și că nu trebuie să te preocupe semnele izolate, ci să

pui toate bolile împreună în același sector închis?

În ceea ce privește restul, tare mă tem că trebuie să mai așteptăm câteva decenii ca să primim o fărâmă de explicație cu privire la aceste stranii fenomene ale sufletului uman și ale profunzimilor lor necunoscute.

O stranie schimbare în viața sa intelectuală

Brutalitatea schimbării vieții intelectuale, Blaise Pascal trecând de la matematică

și de la fizica aplicată (inventarea vidului, pascalinei, strămoșului calculatorului etc.) la o căutare filosofică și mistică înflăcărată (Les Pensées, Les Provinciales etc.), după un incident la urma urmei banal, ne face să ne îndoim că accidentul de pe Pont de Neuilly a putut fi singurul și unicul motiv al sindromului

posttraumatic. Modesta mea experiență de psiholog clinician mă duce cu gândul la faptul că acest eveniment nu face decât să scoată la iveală o altă traumă, mult mai severă și mult mai veche, însemnând, la alegere, venirea pe lume a surorii mai mici și deci smulgerea de la sânul matern, moartea mamei pe când el avea trei ani și pe care poate că o detesta pentru că îl abandonase, de unde

vinovăția — însă mă tem foarte mult de acest tip de speculații —, convulsiile de copil bolnăvicios și posibila boală a lui Pott dureroasă

(tuberculoza osoasă) care l-a transformat în infirm pentru totdeauna. Putem considera, într-adevăr, că

faimoasa „Noapte de foc“ nu a fost de fapt altceva decât o stare disociativă

severă, complicată cu un atac de panică.

Diagnosticul meu • Sindromul de stres posttraumatic Sindromul de stres posttraumatic e însoțit într-adevăr — atunci când trauma e severă și veche — de disocieri în cursul cărora creierul, ca să nu se „prăjească“, se închide, cumva ca într-un scurtcircuit. După cum îmi spunea una dintre pacientele mele: „În timp ce mă viola, îl vedeam abuzând de corpul meu ca și cum eram în celălalt capăt al camerei“. Groaznic mod de a supraviețui! Problema e că apoi a început să retrăiască în corpul ei ziua (reviviscențe sau flashbackuri) și noaptea (coșmaruri) această dramă, cu sentimentul înnebunitor că este efectiv „în afara ei înseși“. Revenind la accidentul de la Pont de Neuilly, a cărui dată este de altfel incertă, în timpul căruia caii nărăvași s-au aruncat în Sena, trăsura rămâne miraculos în echilibru pe marginea prăpastiei și nu putem fi decât uimiți de apariția ulterioară a unei terori cauzate de o prăpastie „abominabilă“ pe partea stângă, Pascal simțindu-se nevoit să plaseze un scaun la stânga lui ca să controleze acea halucinație destul de tipică în disocieri. În schimb, nu am reușit să aflu dacă era stângaci precum ceilalți doi confrați ai lui de geniu. Toate persoanele care suferă de tulburare disociativă manifestă în permanență un gol care stă larg căscat între afectiv și rațional; au vise lucide și, mai ales, trăiesc un adevărat calvar. Sunt gata să pariez (pentru că pariul era o veritabilă marotă la acest geniu matematic) că acesta a fost și cazul lui Pascal, deosebit de afectat de traumă, atât la nivelul corpului, cât și al sufletului, după cum poate fi luată în calcul și o bipolaritate,[21] date fiind perioadele lui de melancolie și momentele de exaltare.

• Nota mea finală A fost Pascal un geniu al binelui sau al răului? În orice caz, pare că nu a încercat niciodată să facă rău. Cu siguranță era la limita fanatismului religios, însă nu a încercat să convertească cu forța. Cel mult, și-a făcut lui însuși rău purtând cămașa penitenței... dar, la urma urmei, e problema lui! Nici geniu al binelui (deși...), nici geniu al răului (cu siguranță). Și el a fost doar un geniu, pur și simplu! 8/10.

[17] În secolul al XVIII-lea. Noțiunea de libertinaj a evoluat, trecând de la o mișcare de gândire filosofică la căutarea plăcerii simțurilor, după modelul, de exemplu, al lui Casanova.

[18] Parte a teologiei scolastice medievale care studiază și încearcă să rezolve cazurile de conștiință (N. r.)

[1] insomnie

[2] Bagues, în original (N. t.).

[21] Frecventă la persoanele care suferă de tulburare posttraumatică.

Gașca celor trei care a bulversat și chiar umilit[22]

omenirea

Dacă ne luăm după Sigmund Freud, a cărui trăsătură principală nu era chiar

modestia, sunt trei personaje în toată istoria umanității care ar trebui tratate separat: descoperirile lor au fost atât de excepționale, încât au revoluționat nu doar cunoașterea pe care o avem despre lume, ci au și bulversat reprezentarea pe care omul și-o construise până atunci despre el însuși, cea a unei ființe

superioare în jurul căreia s-ar învârti totul, o viziune cu siguranță etnocentrată. În Introducere în psihanaliză, Freud numește toate aceste mari descoperiri „cele trei umilințe“, adevărate răni narcisice ale omului, atât de mari încât textul face apel la „modestie și reculegere“.

Cine sunt cele trei genii?

Nicolaus Copernic (1473-1543): care demonstrează că Pământul, deci Omul,

nu este în centrul universului; Pământul nu este decât un fir de praf în

infinitul universului; Creația nu se mai învârte în jurul Omului.

Charles Darwin (1809-1882): umanul nu mai descinde exclusiv din uman, ci

din maimuță, reptile, virus, cine știe! Omul nu mai este fiul Omului, cel numit Adam; genealogia biblică a murit; Omul nu mai este decât o specie

printre altele.

Sigmund Freud (1856-1939): în profunzimea fiecărei ființe umane se

ascunde o zonă neexplorată, inconștientul; în ciuda aroganței sale, în ciuda inventării liberului-arbitru, Omul nu mai este stăpân în propria casă. Nu este decât jucăria pulsiunilor, ele însele rezultate din Se, o instanță biologică, deși crede că e condus doar de Supraeul lui moralizator; cum rămâne,

atunci, cu morala, cu etica, cu libertatea? Este Omul cu adevărat

responsabil de acțiunile sale?

Dacă pentru construirea unei identități este indispensabil să ai un loc, o genealogie, un suflet, unde a dispărut deci eul uman?

Nicolaus Copernic

(1473-1543)

Acest astronom genial se află la originea a ceea ce trebuie pe bună dreptate numit revoluție copernicianã. Pământul nu mai este ceva central și nemișcat, ci se învârte în jurul Soarelui. Nimeni nu bănuia la nașterea sa că acest fecior de toată lauda al unei familii bogate de comercianți de cupru de origine poloneză, fiul unui magistrat din Thorn din Pomerania avea să demonteze certitudini care veneau din negura timpurilor! De la Geneză, ca să fiu mai exact...

Canonic, medic, priceput la toate

Familia Copernic este pioasă, unul dintre frați este cleric episcopal, iar una dintre surori e călugăriță benedictină. El însuși a frecventat biserica parohială din Saint-Jean. După moartea tatălui, pe când Nicolaus avea 10 ani, îl ia în primire unchiul episcop, care se ocupă de el și-l ghidează în studiile universitare de la Cracovia.

Tânărul Nicolaus nu pare prea consecvent în ideile sale: se lasă de facultate înainte să obțină o diplomă, apoi pleacă la Frauenburg fără să i se fi confirmat alegerea în curia clericilor diocezieni din oraș, așa cum și-ar fi dorit unchiul.

Preferă să călătorească și se duce apoi în Italia, la Bologna, unde studiază dreptul canonic și apoi dreptul civil și, totodată, medicina și filosofia. Ca un făcut, locuiește la un astronom, un anume Domenico Novara, care îndrăznea să-l

conteste pe Ptolemeu, savantul care reprezenta o autoritate încă din Antichitate.

La el observă Nicolaus prima dată acoperirea stelei Aldebaran de Lună,

descriind o eclipsă parțială a acesteia în 1500. În 1501, odată ce-și termină

studiile în dreptul canonic, se întoarce la Frauenburg ca să-și ocupe postul de preot... numai că... nu, pentru că obține o nouă dispensă și pleacă în Italia, la

Padova, apoi la Ferrara, unde își reia studiile de medicină; după care se întoarce acasă, dar fără să le fi terminat, ceea ce nu-l va împiedica să practice, să-și facă o reputație frumoasă și să îngrijească episcopi, oameni importanți și chiar săraci!

Bun patriot, face cumva și preia postul de comandat militar al orașului Olsztyn când țara era invadată de cavalerii teutoni și, cum, la urma urmei, era un om bun la toate, dezvoltă o pasiune pentru economie (va administra toate bunurile

episcopului) și publică, de altfel, o lucrare patriotică: Eseu despre baterea monedei.

Descoperirea astronomică a unui om de știință

discret: Pământul se învârte în jurul Soarelui

În paralel cu activitățile sale de canonic și medic, își continuă observațiile în astronomie; recunoscut în acest domeniu, e invitat la Vatican ca să participe la activitățile de reformare a calendarului romano-catolic (Latran V), dar își dă

seama foarte repede că trebuie să renunțe la modelul ptolemaic și să construiască

o nouă teorie, heliocentrică. Prudent, își pune în circulație eseul

(Commentariolus), fără îndoială opera vieții sale, doar pe sub mână. Ori pentru că a fost mai puțin îndrăzneț decât Galileo în fața Inchiziției, ori din pură rigoare științifică, dar a așteptat, în orice caz, treizeci și șase de ani înainte să-l publice.

După părerea mea, mai degrabă din acest al doilea motiv va trece sub tăcere atât de mult descoperirea lui majoră în istoria științelor, și anume că Pământul se învârte în jurul Soarelui, și nu invers! Într-adevăr, convins, ca toată lumea, că

revoluțiile planetare erau circulare, și nu eliptice, așa cum va demonstra

Johannes Kepler un secol mai târziu, nu reușea să acordeze teoria cu

observațiile, fără să mai vorbim despre cerul polonez, ai cărui nori nu permiteau prea des contemplarea stelelor! Lucrările sale se împotmolesc deci, iar el recurge la sisteme prea complexe ca să fie plauzibil. În schimb, discipolii lui nu se opresc la detalii, vreau să zic la precizia științifică, și admiră simplitatea sistemului inițial al lui Copernic. Entuziasmul lor se dovedește contagios, iar rumoarea stârnită de această descoperire în lumea astronomică ajunge până la Vatican; de altfel, Copernic îi dedică Papei Paul al III-lea prima versiune a lucrării sale De revolutionibus coelestinum; câțiva demnitari ai Bisericii îi cer să

publice ceea ce devenise secretul lui Polichinelle, pentru că circulau deja copii și apăruse o analiză a lucrării încă nepublicată!

Nicolaus Copernic acceptă în cele din urmă să publice: conform legendei, abia pe patul de moarte, în 1543, poate în sfârșit să țină în mână un exemplar din lucrarea sa capitală: De revolutionibus orbium coelestium, care va fi pusă la index în 1616, în urma procesului lui Galilei.

Hypatia Să fi auzit Nicolaus Copernic vorbindu-se despre această astronomă, matematiciană și filosoafă neoplatonicianăă din secolul al IV-lea d.Hr.? Nimeni nu știe cu certitudine. Cert este că avea o cultură antică solidă și ar fi, deci, uimitor să nu fi auzit nimic. În schimb, putem presupune că nu știa despre importanța lucrărilor acesteia! Chiar dacă niciuna dintre scrierile profesoarei din Alexandria nu a ajuns direct până la noi, importanța universală a descoperirilor ei o face să fie una dintre cele mai mari genii ale tuturor timpurilor.

Hypatia, fiica lui Theon din Alexandria, deși era femeie, ceea ce era în sine un mare handicap, preda matematica și astronomia în cadrul Bibliotecii din Alexandria — pe vremea aceea capitala gândirii filosofice alături de Atena — studenților veniți din patru colțuri ale lumii, adică din bazinul mediteraneean. Socrate Scolasticul o descrie ca pe „o fecioară de o grație și de o frumusețe excepționale“ și adaugă: „Se afla la Alexandria o femeie numită Hypatia, fiica filosofului Theon, care atinsese asemenea culmi în științe încât îi depășea pe toți filosofii din vremea ei. Discipolă a școlii lui Platon și a lui Plotin, ea le expunea principiile filosofiei auditorilor săi, mulți dintre aceștia veniți de departe ca să primească învățătura ei. Mulțumită stăpânirii și ușurinței pe care le dobândise cultivându-și spiritul, nu se sfia să apară în public, în prezența magistraților. Nu se reținea nici să se ducă la o reuniune de bărbați, pentru că aceștia o admirau și mai mult, datorită demnității și virtuții ei[23]“. Observând echinocțiile, a putut să pună în evidență erorile comise de Ptolemeu (adică geocentrismul: lumea se învârte în jurul Pământului, planetele se rotesc) și, poate, să descopere că planetele făceau elipse, și nu cercuri, cum credea Copernic. Vor trebui să treacă niște ani până ce Tycho Brahe, astronomul danez, grație observațiilor făcute cu ochiul liber, de o precizie extraordinară, să-i deschidă calea lui Kepler în secolul al XVII-lea și ca, în sfârșit, orbitele planetelor să fie identificate drept eliptice.

Această martiră a radicalismului religios al creștinilor a fost poate egala lui Leonardo da Vinci, a lui Blaise Pascal, a lui Spinoza și a altor genii imense, capabile să cuprindă toate cunoștințele timpului lor.

În realitate, Copernic redescoperise ceea ce Aristah din Samos, poreclit

„Copernic al Antichității“, își imaginase cu trei secole înaintea erei creștine, opunându-se fără succes edificiului teoretic imaginat de indetronabilul Artistotel.

Rigoarea și prudența sa i-au permis să nu fie niciodată suspectat, ceea ce e deja în sine o izbândă frumoasă, ținând cont de teroarea inchizitorială care domnea în epocă. Chiar dacă nu a reușit cu adevărat să demonstreze prin matematică faptul că planetele se învârt în jurul Pământului, a dovedit, în schimb, că sistemul geocentric era aberant și fals strict la nivel de calcule matematice. Aceasta se opunea direct sistemului ptolemeic reluat de Aristotel și susținut până la moarte de iezuiți în numele Sfintelor Scripturi conform cărora, în Psalmul 93, se spune:

„Lumea este tare și nu se clatină“. Cuvântul „clatină“ este echivalat cu „se mișcă“.

Totuși, sistemul pur ideologic, absolut deloc științific, cum că „Pământul nu se mișcă și totul se învârte în jurul lui“, va rămâne doctrina oficială până în 1750.

Nu-ți vine să crezi! Însă, la urma urmei, mai există și în secolul al XXI-lea creaționiști, de exemplu în America, și chiar și platiști, oameni care susțin că

pământul e plat, nu?

În fond, Copernic părea să fi fost un bărbat cât se poate de normal, dominat de o prudență înțeleaptă, și a avut o carieră frumoasă, clasică, de medic, de canonic și de astronom. Iată că lumea poate fi revoluționată fără să fii tulburat psihic sau răufăcător, fără să fii militant sau revoluționar, ci doar un om de știință modest, riguros și discret.

Chiar dacă întrebarea nu prea are sens în privința lui, Nicolas Copernic a fost clar un geniu al binelui care s-a dedicat progresului cunoștințelor umanității.

Diagnosticul meu • Normal Nicolaus Copernic este un om sănătos psihic; un bărbat discret, prudent, riguros și pios. • Nota mea finală 9 din 10 pentru că nu știu totul despre el, sau hai! Poate că 10 din 10 ar fi mai corect.

[22] După Freud.

[23] Socrate din Constantinopol, Histoire ecclésiastique, Paris, Cerf, colecția „Sources chrétiennes“, nr. 493, 2005.

Charles Darwin

(1809-1882)

Împreună cu Einstein, Copernic, Gutenberg, Freud, Jenner (primul vaccin), Pasteur, Newton, Marie Curie, inventatorul informaticii (Alan Turing?), apoi cel al internetului (Tim Berners-Lee?), Hipocrat, Aristotel, Euclid poate, Descartes, Darwin este, fără îndoială, unul dintre rarele personaje istorice care au revoluționat complet conceptele științifice din vremea lor și au modificat cultura planetei, schimbându-ne viața de zi cu zi.

Cum a devenit creaționismul o erezie științifică

Înaintea lui, într-un mod imposibil de contestat deoarece era de inspirație divină, umanitatea occidentală se baza sistematic pe o interpretare literală, deci

creaționistă, a Bibliei: Dumnezeu a creat primul om în a șasea zi de la Facerea lumii apoi, din cauza unei erori de traducere: Dumnezeu ar fi extras

prima

femeie, Eva, din „coasta“ lui Adam, deși în realitate era de „lângă[24]“ Adam; într-adevăr, Eva, ca o parteneră bună, nu era nici înainte, nici după, nici sub, nici deasupra, ci lângă el. Exceptând câteva state americane creaționiste sechelare, unde profesorii trebuie să acorde un loc egal celor două teorii, se poate spune că

toată lumea sau aproape toată lumea aparținând culturii occidentale de astăzi cunoaște și în general admite darwinismul, la fel ca, de exemplu, asepsia lui Pasteur. Într-adevăr, toată lumea acceptă ideea că nu există generare spontană. Se poate spune chiar că, printre cei trei care au umilit umanitatea, Darwin este singurul de necontestat, cu excepția unor creaționiști ultraortodocși, opera lui Freud fiind în schimb foarte contestată în prezent. În ceea ce privește sistemul copernician, în ciuda aspectului novator, era parțial eronat, dat fiind faptul că

planetele efectuează elipse și, nu cercuri!

Selecția naturală, o idee care a schimbat totul

Fără să realizeze, Darwin a știut să profite de ipoteza lui Lamarck pentru care

toți am fi derivați, noi cei vii, dintr-o singură sau din câteva rare creaturi primordiale. Bazându-se esențial pe observație, marele Charles a conceput ideea de selecție naturală și... totul s-a schimbat! Totuși, abia după ce a studiat teologia la Cambridge — inevitabil creaționistă pe atunci — tânărul Darwin s-a îmbarcat la bordul lui Beagle pentru un periplu naturalist de cinci ani, el care avea rău de mare, cel puțin la începutul aventurii. Toată viața lui a fost bolnav, oarecum ca Marie Curie, ceea ce nu l-a împiedicat să dea dovadă de o creativitate incredibilă

și de o extraordinară justețe a perspectivei. Fără să mai vorbim de rigoarea și de onestitatea lui științifice.

E adevărat că, încă de la nașterea sa, Charles s-a scăldat într-o pânză de

contradicții ideologice sau, mai degrabă, de controverse religioase: familia lui, atât cea maternă, cât și cea paternă, este de confesiune unitariană, credincioși opuși noțiunii de Trinitate, excomunicați ca fiind eretici cu ocazia primului conciliu de la Niceea din anul 325 d. Hr. Mai mult, predecesorii pe linie maternă

optaseră pentru anglicanism, iar tatăl său, Robert, liber-cugetător, a acceptat ca bebelușul Charles să fie botezat în această religie. Cu alte cuvinte, de la bun început, Darwin a învățat să pună la îndoială dogmele, toate dogmele, dogmele științifice chiar, știința nefiind, de altfel, în zilele noastre, decât expresia unei noi religii universale, adesea dogmatice.

Un spirit fără bariere

Tânărul Charles, vlăstar al unei familii de medici, totodată intelectuală și prosperă, ajunge în mod brutal orfan de mamă, ca atâtea alte personaje din

această carte. Avea opt ani pe atunci. Mare chiulangiu ca elev, preferă să alerge pe câmpuri, să studieze plante. Este deja un naturalist la firul ierbii — nu e un joc de cuvinte — la fel ca bunicul său. Mai târziu, se apucă de studii de medicină

la Edinburgh, însă brutalitatea chirurgilor îl scandalizează și îi abandonează

treptat, preferând să învețe taxidermia cu un fost sclav eliberat. Oare acela a fost momentul când a dobândit convingerea că toți oamenii aparțin aceleiași specii?

O bună perioadă din viața sa se va opune cu îndârjire deviațiilor eugeniste, ba chiar naziste, ale viitoarei sale teorii. Nu admite decât „diferențe superficiale de aparență[25]“. De altfel, se va certa violent cu căpitanul lui Beagle apropo de sclavia pe care o descoperă în Brazilia și care îl scandalizează.

Nepot demn al bunicului său, Charles este categoric mai interesat de naturalism decât de medicină și aderă la Societatea Pliniană, după numele lui Plinius cel Bătrân, celebrul naturalist și reporter care a descris live erupția Vezuviului și distrugerea Pompeiului. Descoperă teoriile lui Lamarck, la care aderă entuziast, grație maestrului său, Edmond Grant. Cu toate acestea, conchide în mod uimitor că Lamarck a produs o operă „extrem de săracă“. Oare judecata lui atât de

negativă se datorează faptului că cele două teorii se opun sau sunt chiar în concurență? Pentru unii autori, cum ar fi André Pichot, termenii ar trebui

inversați: Lamarck ar fi părintele evoluționismului, pe când Darwin ar fi inventat transformismul... și nu invers!

Dar să revenim la oile noastre, Charles D.! Tatăl său, sătul de faptul că tânărul Charles nu făcea progrese în studiile sale de medicină, îl înscrie la facultatea de teologie a Bisericii lui Hristos, la Cambridge. Of! Neastâmpăratul puști de 18 ani preferă să alerge după gărgărițe decât să se dedice parcursului de viitor pastor.

Totuși, oferă exact ce trebuie — minimum efort — ca să reușească la examene

și, în cele din urmă, e recunoscut drept elev naturalist promițător și e propus pentru călătoria cu Beagle; tatăl acceptă cu greu. Iată-l plecat în prima lui călătorie, care are ca misiune cartografierea naturalistă a Americii de Sud.

Înainte să plece, îl entuziasmase lucrarea lui William Paley: Théologie naturelle ou Preuves de l'existence et des attributs de la divinité, tirées des apparences de la nature (1802) și teoria ceasului a acestuia: „Să presupunem că în timp ce traversez un deșert m-aș împiedica de o piatră și m-aș întreba cum a ajuns acolo; aș putea răspunde, într-un mod oarecum satisfăcător, că piatra a fost acolo

dintotdeauna. [...] Dar să presupunem că în loc de piatră aș găsi pe jos un ceas, atunci răspunsul că a fost acolo dintotdeauna nu ar fi acceptabil. De unde, totuși, această diferență? De ce nu se poate da același răspuns? Pentru că studiind

mașinăria respectivă descopăr ce nu putusem descoperi într-o piatră, și anume: că diversele ei părți sunt făcute unele pentru celelalte, și pentru un anumit scop; acest scop este mișcarea, iar mișcarea tinde să ne indice orele. [...] Odată înțeles mecanismul, mi se pare evidentă consecința faptelor. Trebuie că mașinăria a fost făcută de un muncitor: trebuie să fi existat un muncitor sau mai mulți care, atunci când au fabricat ceasul, au avut în vedere rezultatul pe care eu îl observ".

Să presupunem (acum eu sunt cel care vorbește) că termenul „Muncitor"

(Dumnezeu, în spiritul autorului) e înlocuit de cuvântul „Evoluție". Atunci, putem spune că drumul teoriei evoluționiste s-a deschis larg. Cu toate acestea, Darwin este singurul care l-a observat!

Plecat în jurul lumii

Din turul lumii pe Beagle, o odisee de cinci ani dintre care două treimi petrecute pe uscat, va decurge întreaga sa operă. În ciuda răului de mare și sănătății sale fragile, el va face numeroase observații, ca un veritabil Sherlock Holmes al științelor naturale, geologiei, biologiei, botanicii, zoologiei, paleontologiei etc.

Observând pe insulele Galapagos că cintezele sunt diferite în funcție de habitat, începe să se îndoiască serios de stabilitatea speciilor.

La întoarcere, mulțumită scrierilor sale, tânărul Charles este deja o celebritate în cercurile științifice engleze. Tatăl său îl finanțează ca să fie un om de știință

independent. În 1837, este ales în consiliul Societății geografice. Nu avea decât 28 de ani. La momentul respectiv acceptă prea multe sarcini și se îmbolnăvește: burnout! Termenul este evident anacronic, însă corespunde bine simptomelor:

epuizare, palpitații; este trimis în natură și diavolul împielițat descoperă rolul râmelor în formarea solului! La întoarcere, acceptă să devină secretar al

Societății geografice. Mai multă muncă, așa că clachează din nou: are migrene, tulburări ale ritmului cardiac, dureri abdominale, vomismente, furuncule,

tremurat, indispoziții, ce să mai, panoplia clasică de tulburări numite

psihosomatice, însoțite de o tulburare de panică. Va suferi din cauza asta toată

viața. Unii specialiști cred că poate, în realitate, suferea de o parazitoză cum ar fi boala Lyme sau Chagas, o variantă de tripansomiază sau boala somnului.

În ianuarie 1839, viața lui trece prin două schimbări majore: este ales membru al Societății Regale și se căsătorește. Foarte repede, poveștile lui din călătoria pe Beagle îl transformă în autor de succes cunoscut de publicul larg și atrag atacuri din partea majorității oamenilor de știință care, ca de obicei, nu suportă acest tip de notorietate. Nimic nu s-a schimbat în prezent!

Ideea selecției naturale și a originii speciilor

În 1851, fiica lui, Annie, se îmbolnăvește și moare. Darwin își pierde definitiv credința într-un Dumnezeu binevoitor. Renunță la creștinism. În 1858, ultimul său copil, Charles, moare de scarlatină.

În 1859 își publică prima carte importantă: Originea speciilor. Explică, în

introducere: „Deoarece în fiecare specie se nasc mai mulți indivizi decât pot să

supraviețuiască și deoarece se produce, în consecință, în mod frecvent, o luptă

pentru existență, urmează că fiecare ființă, dacă variază oricât de puțin, în orice fel care să-i folosească, sub influența condițiilor complexe și uneori variabile de viață, va avea o mai mare șansă de supraviețuire și astfel va fi selecționată în mod natural[2] “. În virtutea principiului conform căruia cizmarii sunt cel mai rău încălțați, Darwin nu a înțeles că evoluția nu dă o ceapă degerată pe suferința individuală și că singura ei preocupare sunt perpetuarea și ameliorarea speciei.

Este imposibil, ba chiar îngrozitor pentru un tată să-și spună că, dacă doi dintre copiii lui au murit, nu este o chestiune legată de buna sau de reaua voință divină, ci o chestiune de luptă împotriva suprapopulării. După cum puțin contează

pentru evoluție dacă totalitatea trântorilor mor de epuizare după zborul de

împerechere deoarece unul singur va avea onoarea să fecundeze regina, nici

existența epidemiilor ca instrument de reglare nu o va mișca.

Ca atare, numele lui Dumnezeu este Natura și singura sa Evanghelie se cheamă

Evoluție.

Publicația lui ajunge subiectul unei imense controverse mondiale. Aforismele precum „omul se trage din maimuță“ deschid calea unei serii întregi de

caricaturi, denigrări, atacuri pline de ură ale unor oameni de știință și ale multor credincioși, deși catolicii se dovedesc măcar de data aceasta mai puțin

conservatori decât colegii lor protestanți și acceptă parțial teoria evoluției, dacă

rămâne clar că Dumnezeu intervine la începutul poveștii și stabilește legile universului. Încă și azi, mulți protestanți sunt creaționiști.

În tot acest timp, Darwin, bolnav, are multe recidive și urmărește dezbaterea fără

să participe la ea.

Boala lui Darwin În octombrie 1836, abia întors din periplul de aproape cinci ani la bordul vasului Beagle, Charles Darwin se îmbolnăvește. Trecuse deja prin episoade de febră în timpul odiseei. Va suferi de straniul lui sindrom în timpul celor patruzeci de ani care îi vor rămâne de trăit: depresie, vomismente, dureri abdominale, dureri de cap, puseuri de oboseală, probleme cutanate. Douăzeci de medici nu sunt de ajuns ca să-l îngrijească. Au fost formulate numeroase teorii — organice sau psihologice: otrăvire cu arsenic, boala Chagas, boala Lyme, alergii numeroase, ipohondrie, nevroză. Niște autori englezi au propus o nouă ipoteză[27] arătând că simptomele se potrivesc cu intoleranța la lactoză: vomismente și probleme intestinale la două sau trei ore după masă, cât timp are nevoie lactoza să ajungă în colon; istoria familială indică o predispoziție; Darwin se simte mai bine când, din întâmplare, încetează să consume lapte și smântână. Această ipoteză permite unificarea tuturor simptomelor, inclusiv

a aspectelor psihiatrice, ipohondria și tendința ipohondrică, atât de frecvente în acest tip de alergie cronică. Severitatea și durata afecțiunii justifică tenacitatea lui Charles care, în ciuda suferințelor, oboselii, zăcutului la pat, nu și-a întrerupt niciodată cercetările și publicatul.

Împotriva rasismului și eugeniei

E frapant să-ți dai seama cât de just a înțeles lucrurile Charles Darwin, de-a lungul întregii sale vieți, atât din punct de vedere științific, cât și moral. Deși teoria epigenetică a mutațiilor nu apăruse încă, deși l-ar fi încântat mult ideea demonstrării faptului că schimbările induse de presiunea mediului sunt

transmisibile la generațiile următoare, iar asta într-un interval de timp foarte scurt, toate intuițiile sale bazate sistematic pe observarea minuțioasă s-au verificat ulterior, ceea ce este remarcabil. Însă opoziția sa față de deturnarea eugenică a teoriei sale mi se pare cea mai admirabilă. Pe de altă parte, invenția selecției oamenilor de către vărul său, Galton, a ajuns la apogeu odată cu Hitler și nazismul. Din nefericire, este încă în spiritul vremurilor dacă ne luăm după

numeroasele crime rasiste, mișcările de extremă dreaptă, dictaturile populiste care proliferează în zorii secolului XXI. Să nu se supere autori ca André Pichot[28], dar savantul bărbos s-a opus dintotdeauna rasismului, sclaviei, iar deturnarea teoriei sale s-a făcut în ciuda acestor lucruri.

Și chiar împotriva lui!

E drept că ideea de rasializare a omului a fost mai mult decât generos împărtășită

de comunitatea științifică, iar Alexis Carrel, câștigător al Premiului Nobel pentru Fiziologie, principalul garant și consilier științific al naziștilor din Franța, nu este decât unul dintre numeroasele și tristele sale avataruri. Sterilizarea celor cu handicap în Anglia, Statele Unite, Suedia și puțin în Franța, exterminarea

sistematică și deliberată a acestora, în special a bolnavilor psihici în Germania (250 000 de morți), în Franța (aproape 50 000 de morți[2]), în Suedia și probabil în majoritatea țărilor ocupate au fost o consecință politică a acestui lucru.

De exemplu, „darwinismul social“ construit de Herbert Spencer și care

recomandă să nu se ia nicio măsură socială în favoarea celor slabi, și care duce la ideea de selecție a raselor superioare, a fost combătut public și viguros de Darwin însuși. Opunându-se în mod clar acestei doctrine, Darwin respinge în

1871 această interpretare a teoriei sale, în numele civilizației, pe care o definește în termeni de extensie nelimitată a „simpatiei“, de recunoaștere a celuilalt ca

seamăn și de ajutor acordat celor mai dezavantajați[3] .

Diagnosticul meu • Depresie recurentă În realitate, diagnosticul uitat de nevroză depresivă ar fi fost mai potrivit, însă, poate că, în realitate, ipoteza unui ansamblu de semne cauzate de intoleranța la lactoză ar fi și mai potrivită, Darwin dând dovadă de o admirabilă luciditate puțin compatibilă cu nevroza.

Charles Darwin era fragil psihic, bolnăvicios, nevrozat, poate că și ipohondru, în orice caz, deprimat cronic, bântuit de îndoială, și demonstrează într-un fel strălucit că poate fragilitățile lui sunt cele care au dat naștere geniului. În treacăt fie spus, el este cel care explică încă o dată cel mai bine funcția (evoluționistă) a depresiei: „Durerea sau oricare altă suferință care durează prea mult duce la depresie și scade capacitatea de a acționa și, astfel, dacă este bine adaptată situației, protejează persoana de orice se poate întâmpla, fie că e ceva important sau subit[31]“. • Nota mea finală 10 din 10 de bine! Și dacă ar fi să fac un clasament (ca să râdem, desigur... deși!) al geniilor științifice ale binelui, fără îndoială că l-aș pune pe Charles Darwin pe primul loc.

[24] Joc de cuvinte între côte (coastă) și côte (lângă). (N.tr.)

[25] Charles Darwin, La Filiation de l'homme et la sélection liée au sexe, 1871.

[2] Charles Darwin, Originea speciilor, ed. Academiei RPR, 1957, pp. 46-47.

[27] Postgraduate Medical Journal, 2005, 8, p. 248-251 (http://pmj.bmjjournals.

com/).

[28] André Pichot, La Société pure. De Darwin à Hitler, Paris, Flammarion, 2000.

[2] Patrick Lemoine, Stephen M. Stahl, „Conditions of life and death of

psychiatric patients in France during World War II: Euthanasia or collateral

casualties? Evil, terrorism and psychiatry", CNS Spectrum, 23 (2), pp. 1-6.

[3] Patrick Tort, Guillaume Jacquemont, „Le Darwinisme, entre innovations et

dérives", Pour la science, n° 63, 30 novembre 1999.

[31] The Life and Letters of Charles Darwin, 1887 (traducerea autorului).

Sigmund Freud

(1856-1939)

„Ei nu știu că le aducem ciuma“, asta le-ar fi zis Freud tovarășilor săi de drum, Ferenczi și Jung, în momentul debarcării în America, în data de 29 august 1909.

Freud Mesia: psihanaliza, evangheliile, apostolii și

discipolii săi

Trebuie să vă mărturisesc, dragi cititori, că am avut nevoie de un timp de

reflecție înainte să hotărăsc dacă, pe de o parte, ar trebui să abordez acest personaj de care mă simt atât de aproape și departe în același timp, și, pe de altă

parte, dacă ar trebui să-l situez pe Freud printre geniile binelui sau cele ale răului, acest Janus al secolului al XX-lea prezentând două fețe contradictorii: psihanaliza este o boală gravă sau, dimpotrivă, o binecuvântare? „Ambele,

prieteni, și una, și alta“, aș fi tentat să răspund.

În afară de asta, fiind a doua persoană din Lyon care a trădat cauza

psihanalizei[32], mă întreb dacă nu sunt pe cale să fac o trecere la act, să reglez conturi, să joc un oedip reprezentat de ai mei maeștri-tați, acești profesori care m-au legănat/maltratat impunându-mi o doctrină sau, ce știu eu, o ideologie în care mai întâi am crezut foarte mult, după care am respins-o. Pentru mine, riscul vizibil ar fi lipsa de obiectivitate, ceea ce vreau să evit în limita fezabilului. Nu sunt oare sclavul Se-ului meu?

Așadar, fără să transform asta într-un obicei, voi vorbi despre viața mea înainte să vorbesc despre cea a lui Sigmund. Ne aflăm în anii 1970 și, la imboldul

șefului său principal, profesorul Jean Guyotat, psihiatria universitară din Lyon e avangarda națională a impunerii psihanalizei ca doctrină oficială și, prin urmare, drept tratament esențial, ca să nu zic unic, al tuturor bolilor care au de-a face cu psihicul, dar și ca baza educației în acest vast domeniu. Evangheliile acestei noi religii nu erau patru, ci erau cinci, și anume faimoasele cazuri de psihanaliză: Micul Hans, cazul Dora, Omul cu lupi, Omul cu șobolani și, desigur,

președintele Schreber,[33] ca model de funcționare practică pentru noi, tinerii viitori terapeuți. Cunoșteam aproape pe de rost desfășurarea „vindecării“ celor cinci eroi ale căror nume pot să le recit și azi pe de rost. Eram așa de entuziasmat

încât, către sfârșitul studiilor mele din cadrul spitalului, fiind decanul internatului, reușisem să organizez o seară de teatru cu ocazia premierei piesei intitulate „Portretul Dorei“; găsisem o finanțare cu care am putut să închiriez o sală întreagă, să invit sute de psihiatri, printre care șefii noștri, iar la finalul reprezentației am organizat o dezbatere de care am fost cum nu se poate mai

mândru! Fusesem chiar complimentat de tânărul lider al psihiatriei din Lyon de la vremea respectivă, profesorul Jacques Hochmann, care publicase la Editura Seuil, în 1971, bestsellerul Pour une psychiatrie communautaire. Cum să vă

spun, nu-mi mai încăpeam în piele!

Formarea ne inculca ideea că trebuia să suscităm dorința pacientului și, mai ales, să nu o înlocuim cu a noastră. Pentru asta, trebuiau frustrați — unul dintre cuvintele noastre capitale. Cum să-i frustrăm? E simplu, prin tăcere. Iar eu eram foarte tare la asta. Să stai zece sau chiar cincisprezece minute în fața cuiva, fără

să spui nimic, încercați și veți vedea că nu-i ușor. De asemenea, trebuia să

învățăm „neutralitatea binevoitoare“, chiar dacă al doilea termen nu era mereu prezent... Ne era dat drept exemplu unul dintre colegii noștri interni care, la fel ca mulți alții, era într-o psihanaliză și care avusese o tentativă gravă de

sinucidere. Internat la spital, l-a sunat pe gurul lui, pardon, pe psihanalistul lui, și i-a povestit gestul și suferința. Acesta din urmă l-a ascultat și i-a acordat cu răceală un: „Și?“ Pe vremea aceea ni s-a părut o chestie genială, o dovadă a tăriei lui sufletești și a extraordinarei sale stăpâniri. Cuvintele compasiune, gentilețe nu făceau încă parte din vocabularul nostru. Și, din nefericire, povestea s-a terminat foarte rău pentru nefericitul analizand.

Apoi, pe parcursul rezidențiatului, vedeam cum unii putrezesc cu zecile de ani, aziluri ca niște văgăune, autiști, schizofreni, maniaco-depresivi, toți așa-zis îngrijiți de psihanaliză, în realitate complet abandonați lor înșiși, adeseori, de fapt, invizibili, timp în care cei care se ocupau de ei se întâlneau și încercau să

analizeze contratransferul; în același timp, constatând absența totală a

rezultatelor acestei abordări complet pasive în cazul acestor patologii, am

început să privesc peste gard, în curtea psihiatriei biologice (astăzi rebotezată

neuroștiințe) și atât m-am uitat, încât am candidat la un apel de recrutare al Ministerului Cercetării (DGRST) și am ajuns cercetător la Universitatea Stanford din California, unde am plecat cu tot calabalâcul, nevastă și copii. Mă găseam în templul mondial al neuroștiințelor, iar trădarea cauzei freudiene devenise

deplină. Aproape patruzeci de ani mai târziu, unii dintre foștii mei maeștri fundamentaliști, adevărați călugări dominicani, încă nu mi-au iertat-o... asta e!

Puțin mai târziu, un alt argument mi-a alimentat decizia, prin intermediul serviciilor de asigurări de sănătate din SUA, care, după mai multe decenii de acoperire a costurilor psihoterapiilor, au început să-și pună aceleași întrebări despre pertinența și utilitatea abordărilor psihanalitice, adesea numite

psihodinamice. Acestea au acordat, în cele din urmă, cinci ani diferiților

psihoterapeuți ca să dovedească eficacitatea și deci utilitatea metodelor

respective. A avut loc o explozie metodologică, studii uimitoare evaluând în grupuri paralele pacienți asemănători, patologie cu patologie, orientați prin tragere la sorți fie către psihanaliză, fie către o terapie cognitivă și

comportamentală, fie către hipnoză, fie către... nimic (grupul numit de control, grație unei foarte lungi liste de așteptare)! Verdictul a căzut ca o ghilotină. Pe cât de bine stăteau terapiile cognitiv-comportamentale și hipnoza în numeroase

sindroame cum ar fi tulburările anxioase, fobiile, atacul de panică, anumite depresii, tulburările obsesiv-compulsive, insomnia, pe atât se dovedea

psihanaliza capabilă să nu îngrijească nimic, nici măcar, ce spun eu, mai ales nu isteria pentru care fusese totuși concepută.

Isterie și nevroză sau cum și-a ratat Freud autoanaliza

Freud însuși a fost grav deziluzionat de propria metodă. După o perioadă

entuziastă când și-a zis: „Sunt convins că pot să vindec definitiv isteria și nevroza de conversie[34]“, va da înapoi declarând: „Nu poți stăpâni deloc o fobie dacă te aștepți ca bolnavul să ajungă, prin analiză, să o abandoneze[35]“. Din nefericire pentru el, viitorul îi va da dreptate, pentru că isteria[3] nu e nicicum ameliorată prin psihanaliză. Este chiar agravată, fiind foarte dăunător pentru aceste persoane să se aplece îndelung asupra lor însele, cu o ureche atentă în spatele lor. Din ce în ce mai modest cu privire la eficacitatea propriei tehnici, Freud va declara chiar: „Ca regulă generală, terapia noastră e forțată să se mulțumească să ducă mai repede, mai departe, cu mai puține cheltuieli,

rezultatul bun care, în circumstanțe favorabile, s-ar fi produs în mod spontan[37]“.

În cele din urmă, doar tulburările de personalitate, stările-limită numite și borderline pot beneficia de pe urma psihanalizei, ceea ce nu este de mirare, teama de a fi abandonat, proprie acestora, fiind ușurată, cum altfel, la capătul mai multor ani de întâlniri (costisitoare) timp de două-trei ședințe pe săptămână.

Din momentul în care psihanaliza a încetat să fie decontată în Statele Unite, a dispărut de acolo progresiv și aproape total, la fel ca în restul lumii,

excepție făcând Franța, Argentina și, într-o oarecare măsură, Italia. Trebuie menționat că

la noi continuă să fie decontată complet de asigurarea socială în cazul în care e practicată de un medic... nu contează dacă tehnica e eficace, cu o durată

determinată... dacă e vorba de un doctor înseamnă că e sigur valabilă... sau cum să zic... decontabilă, cel puțin în ochii decidenților noștri generoși.

Freud, sever cu el însuși

Așadar, trebuie să izgonim psihanaliza din câmpul gândirii psihiatrice? Nu cred.

Cred că nu vindecă aproape nimic, dar la fel de bine cred că e cea mai bună

metodă de dezvoltare personală din lume, în virtutea aforismului: „Psihanaliza face cu atât mai bine cu cât ești bine și cu atât mai rău cu cât ești rău. Freud însuși era de acord cu această idee, mărturisind de bunăvoie în privat, […] cel puțin față de cineva ca dr. Putnam, cu care se înțelegea foarte bine, că

psihanaliza nu era indicată decât pentru oamenii cu o sănătate excelentă[38].“

Altfel spus, nu trebuie propusă decât celor care vor să se dezvolte sau să se formeze pentru că, în realitate, este vorba despre un instrument pedagogic

fantastic, care ar trebui practicat de numeroși terapeuți, bineînțeles, dar și de îngrijitori, profesori, magistrați, educatori etc. E bine, de exemplu, pentru un judecător să înțeleagă de ce este mai indulgent cu o categorie sau alta de

justițiabili și de ce, dimpotrivă, îi pedepsește mai sever pe alții. Sau pentru un profesor să știe de ce e mai sever cu un tip de elev decât cu altul.

Și, ajuns la acest moment din reflecția mea, mă apucă o anxietate. Și dacă toată

șarja asta anti-Freud nu este decât consecința rezistențelor mele inconștiente?

Pentru că asta este circularitatea psihanalizei, care are mereu dreptate: dacă eu, psihanalist, îți propun o interpretare, iar tu o accepți, înseamnă că interpretarea mea e corectă, exactă, dar dacă tu o respingi, înseamnă că rezistențele provocate de conflictele tale sexuale infantile te împiedică să o accepți. Înseamnă că am din nou dreptate. Psihanaliza e precum comunismul: dacă o accepți, înseamnă că ești pe calea cea bună către o lume socialistă în care toată lumea va fi egală și se va iubi, iar dacă o refuzi, asta e din cauză că te împiedică rezistențele tale mic-

burgheze. Sunt tautologii, raționamente circulare care se autovalidează.

Cu toate acestea, am supt atât de mult la „sânul bun“ al acestei cvasi-religii încât mă cuprinde o culpabilitate, foarte conștientă de data asta... ca să scap am doar o soluție, să revin la obiectul capitolului meu, bătrânul cumsecade Sigismond

Lajoie[3] , unul dintre cei mai celebri stângaci din istorie. Este același mecanism prin care, când scriu despre Iisus sau Jeanne d'Arc[4] , râzând nerăutăcios de ei, simt o vinovăție, din cauza, fără îndoială, a celor unsprezece ani de frecventare a unei școli catolice... Nimeni nu scapă de propriul trecut. Din fericire pentru mine, Sigmund însuși îmi vine în ajutor și-mi anihilează vinovăția arătându-se și mai sever decât mine în privința propriei practici. Așa i-a răspuns Freud lui Jung, care se plângea de propriile eșecuri: „Ca să-mi liniștesc conștiința, îmi spun adesea: mai ales, nu căuta să vindeci, ci învață și câștigă bani!“ Cu greu ar putea fi cineva mai cinic! De altfel, unul dintre disidenți, marele Jacques (Lacan), a mai adăugat un strat, afirmând: „Vindecarea vine suplimentar“, precizând și că:

„Practica noastră e o escrocherie. Păcălim, facem oamenii să se emoționeze, îi uimim cu cuvinte pompoase[41]“.

Cu asta s-a spus totul... Ups, iertați-mă, Fraților!

Oedip versus Cain, strania cecitate a lui Freud[42] Armate de etnologi au căutat în miriade de culturi, civilizații și triburi urma unui mit original al

uciderii tatălui, dar tot dădeau peste uciderea fratelui. În Biblie, de exemplu, Cain îl ucide pe Abel, iar frații lui Iosif încearcă să-i ia viața. Romulus îl ucide pe Remus. Atreu îl urăște pe geamănul lui, Tieste, de unde o suită de orori desfășurate pe mai multe generații, fără să uităm de fiii lui Oedip, care se omoară între ei. Gwyn și Gwythur la celți, Sunda și Upasunda în India, Cormac și Corc Ouibne în Islanda, Ohrmazd și Ahriman în Iran... Hamlet și Regele Leu sunt tot din același registru. Trebuie să recunoaștem că toate sau aproape toate aceste războaie sunt fratricide, mai ales toate războaiele religioase. Nu sunt arabii frații evreilor? Catolicii, ai protestanților? Schema este mereu aceeași: Avraam, tatăl, își manifestă preferința pentru unul dintre copii, Isac, strămoșul evreilor, ceea ce provoacă frustrare, gelozie și în cele din urmă ură din partea celuilalt fiu, Ismael, strămoșul arabilor. Dacă Freud n-ar fi fost atât de orb față de această evidență și nu ar fi impus ca doxă universalitatea presupusă și, în realitate, complet falsă a complexului Oedip, psihanaliza ar fi fost poate ceva mai eficientă și poate că numeroase conflicte fratricide, interpersonale și internaționale, ar fi putut fi evitate.

Dar Sigmund Freud, omul?

Născut în 1856, Sigmund a fost cel mai mare dintr-o familie numeroasă formată

aproape doar din fete (cinci) și un alt băiat. Ciudat pentru un bărbat care declara în 1926: „Despre viața sexuală a fetiței știm mai puțin decât despre cea a

băiatului. Nu trebuie să ne rușinăm de această diferență; și viața sexuală a femeii adulte este un «continent negru» pentru psihologie[43]“, împrumutând expresia de la marele explorator englez J.R. Stanley, care vorbea despre Africa și pădurile de nepătruns, negre și ostile... ca despre sexul feminin, un „vagin cu dinți“; Freud continuă: „Dar am constatat că fetița resimte greu lipsa unui membru sexual

echivalent cu cel al băiatului, se crede de aceea inferioară și această «invidie de penis» se află la originea unei întregi serii de reacții tipic feminine[44]“. Altfel spus, Freud este în aceeași poziție precum foștii fabricanți de jucării pentru care păpușile fete se recunosc după absența

sexului! Dacă Freud ar trăi în prezent, probabil că mișcările feministe, de la MLF[45] la Chiennes de garde[4] , trecând prin

#MeToo și #balancetonporc[47], l-ar lega la stâlpul infamiei fără să ezite. Și ar avea dreptate!

Freud era un burghez tipic din societatea vieneză a secolului al XIX-lea și, ca atare, era modelat într-o anumită cultură, fiind în același timp un fel de hibrid, un mozaic între cultura evreiască a Europei Centrale (vorbea idiș) și cultura

creștină, pe care sigur a frecventat-o mult; știa să vorbească și un dialect hispanic și ebraic totodată, împrumutat de la sefarzi, el fiind așkenaz de origine. Deși a fost circumcis, Sigmund aparținea unei familii care nu era ortodoxă și care

practica, de fapt, religia filosofiei iluministe!

La Trieste, unde, în perioada studenției, a făcut un stagiu în zoologie, s-a dedicat sexualității... anghilelor. Aceste animale erau considerate ciudate pe atunci pentru că, la fel ca mulți cercetători din vremea aceea, nici el nu a reușit să le izoleze spermatozoizii... masculul anghilă, un alt continent negru, o terra

incognita! Mai mult decât frustrat, scria: „Nimeni nu a descoperit vreodată o anghilă mascul adultă, nimeni nu a văzut vreodată, în ciuda numeroaselor

eforturi realizate de-a lungul secolelor, testiculele unei anghile[48]“. În realitate, complexul Oedip este complicat la anghile deoarece, după o perioadă de

neutralitate, larvele devin femele, apoi hermafrodite, după care, în cele din urmă, femele sau masculi... zăpăcindu-și Supraeul! Să fi dezvoltat oare, plecând de la acest mister, obsesia omniprezenței sexualității infantile? Jucându-mă de-a

psihanaliza sălbatică, mă întreb: din cauză că anghilele masculi nu aveau o

existență să fi afirmat Freud, prin inversare, că femelele umane sunt invidioase pe organul viril? Totuși, în apărarea sa, una dintre primele sale mari conferințe științifice de la Academia din Viena vizează isteria masculină, o temă ce incită la polemică, bărbați ce se văd dotați cu un uter (cuvântul isterie derivă din termenul uter), ceea ce i-a atras furia academiei. Cu siguranță, ambiguitatea sexuală se află

în miezul problematicii freudiene!

Sigmund revine apoi la medicină și se dedică fiziologiei neuronilor și utilizării cocainei pentru tratamentul oboselii, neurasteniei și, mai ales, ca să se trateze pe el! Nu se reține să o elogieze și o recomandă în multe tulburări. Îi descoperă

chiar utilitatea în anestezia oftalmologică. Va ajunge chiar să încerce să-l vindece pe prietenul său, Fleischl, de morfinomanie, sugerându-i să înlocuiască morfina cu cocaină, ceea ce a funcționat peste orice așteptări, pentru că Fleischl a căzut pradă unei cocainomanii și mai rele și a murit din cauza asta, într-o mare

degradare. Freud însuși a fost, de altfel, un mare cocainoman, cel puțin între 1884 și 1895.

După un stagiu cu Charcot, care l-a fascinat, scrie într-una dintre scrisorile către logodnica lui: „Charcot este unul dintre cei mai mari medici care există și cu o minte vecină cu geniul“. După asta, cu Bernheim la Nancy, se dedică cu

entuziasm hipnozei timp de un deceniu. În acest context, evidențiază caracterul placebo (cuvântul nu exista în realitate) al electroterapiei. Freud declară: „Cine a asistat la un asemenea experiment a rămas cu o impresie de neuitat și a dobândit o convingere de nezdruncinat[4] “. Ajunge chiar să scrie, spre deosebire de

discipolii săi: „Reproșul potrivit căruia hipnoza nu ar vindeca decât

simptomele — și asta doar pentru o perioadă scurtă — nu e justificat. [...] Într-o serie de cazuri în care manifestările morbide sunt de origine pur

psihică, hipnoza îndeplinește toate exigențele unei terapii cauzale, iar procedeul care constă în interogarea și liniștirea bolnavului sub hipnoză e însoțit de cele mai multe ori de cele mai răsunătoare succese[5] “. Cu toate acestea, pentru că practică o hipnoză

foarte/prea autoritară, la fel ca maestrul său, Charcot, obține eșecuri răsunătoare, în consecință, dezvoltă „psiho analiza“. Scopul acesteia e să ajungă mai departe și, mai ales, este o metodă diferită de hipnoză, deoarece, prin definiție, este neautoritară. Totuși, va crede până la capăt în hipnoză, scriind în ultimul său articol, rămas neterminat: „Putem pune în evidență în mod experimental faptul

că la persoanele hipnotizate există acte psihice inconștiente și că nu e nevoie de conștiință ca o condiție indispensabilă pentru activitate“.

Când instructorii de înot nu știu să înoate

Toată viața sa, în ciuda unor momente scurte de luciditate, Freud s-a gândit cum să vindece nevrozele... așadar, cum rămâne cu cele pe care le avea el?

Sigmund însuși e departe de a și le fi vindecat!

Cocainoman de-a lungul unor mari perioade din viață, obsedat de sexul pe care l-a refulat cum a putut mai bine în ceea ce-l privea, era și siderodromofob, ceea ce înseamnă că avea fobie de trenuri! În fine, era atât de infatuat, de orgolios, atât de convins că deține Adevărul canonic, încât a adoptat un comportament tiranic impresionant față de elevii lui, pe care îi ținea aproape sau îi excomunica după

cum avea chef.

Încă ceva, era capabil de multă rea-credință, necitând niciodată sursa

împrumuturilor sale, ca să nu zicem a plagiatelor!

Așadar, un geniu al binelui?

Constatăm, așadar, că Freud era un clinician incredibil, un observator dat naibii, creativ și, mai ales, că a fost un geniu al comunicării. De asemenea,

unul dintre meritele sale — și nu din cele mai mărunte — a fost acela de a ne ajuta să

înțelegem că discursul nevrozaților era demn de interes, că trebuiau respectați și, mai ales, ascultați — o revoluție într-o epocă în care nu se acorda deloc atenție

„elucubrațiilor" acestora. Evidențierea importanței viselor, lapsusurilor și altor acte ratate pentru a aduce la lumina zilei activitatea inconștientului este, cu siguranță, majoră. Păcat că nu a văzut și nici nu a înțeles rolul intuiției, totuși cel puțin la fel de importantă sau chiar mai importantă, dacă e să ne luăm după

șamanii din Siberia!

În ciuda a ceea ce se spune adesea, nu Freud a fost cel care a descoperit

inconștientul, acesta fiind deja descris în Antichitate. Cu patru secole înaintea lui, Montaigne vorbea de inscience (neștiința), ceea ce este exact același lucru.

Tot Montaigne reușește să anticipeze analiza viselor: „Eu numesc rațiune visările și visele mele[51]". După știința mea, nu se știe dacă Freud a uzurpat intenționat această descoperire imensă sau dacă nu știa de existența primarului Bordeaux-ului. În orice caz, Freud a fost primul care a propus în cele două topice ale sale o adevărată cartografie a psihicului uman și a inconștientului, iar asta nu e de ici, de colo. Totuși, e clar că Freud a „împrumutat" majoritatea „descoperirilor" de la predecesori ca Schopenhauer sau Descartes. Dar, la urma urmei, exceptând

geniile unice precum Leonardo da Vinci, Albert Einstein sau Isaac Newton, cine poate pretinde originalitatea absolută? Chiar și descoperitori precum Copernic sau Galileo au împrumutat de la geografii ptolemaici.

Freud însuși, într-un acces acut de onestitate (rar la el), a scris în ultima carte:

„Mă încumet să spun că, dacă psihanaliza nu s-ar putea mândri cu o altă

realizare în afara descoperirii complexului Oedip refulat, chiar și numai asta i-ar da dreptul să fie încadrată printre cele mai valoroase achiziții noi ale omenirii[52]“; eu, unul, cred că nu avea dreptate: oedipul nu este o descoperire decât pentru psihologia occidentală, dar și asta rămâne foarte discutabil în continuare... cum am spus mai înainte, complexul lui Cain ar fi fost mai fecund pentru că ar fi fost mai universal și mai frecvent; în plus, spre deosebire de Freud, cred că noțiunea de oedip nu are niciun sens la multe etnii africane, sud-americane, antileze, papuașe etc.

Un geniu al răului?

Conform psihiatrului Alfred Hoche, „cu siguranță există lucruri noi și bune în doctrina freudiană a psihanalizei. […] Din nefericire, ceea ce e bun nu e nou, iar ceea ce e nou nu e bun[53]“, scria el încă din 1908. Totuși, acest psihiatru nu este un autor foarte recomandabil și încă și mai puțin frecventabil, deoarece el a deschis calea nazismului recomandând eutanasia copiilor cu handicap, a căror viață o considera fără valoare.

Mai întâi de toate, putem crede că Freud era deosebit de lacom și că s-a îmbogățit foarte mult grație practicii sale, după cum am văzut cu acel „câștigă

bani“ deja amintit. La sfârșitul vieții, sătul de eșecurile cu pacienții, s-a dedicat aproape exclusiv analizelor numite didactice, declarând: „Tot timpul meu e

acaparat de medici englezi și americani, așa încât acum muncesc pentru dolar și nu mai apuc să fac nimic altceva[54]“. Lacan s-a descurcat și mai bine sau, mai bine zis, mai rău, consacrându-se acestui tip de practică non-terapeutică și luând clienți unul după altul, câte cinci pe oră! Asta i-ar face invidioși pe papii Borgia cu traficul lor de indulgență, simonie, prebende... Și eu „Îl urăsc pe Lacan pentru că urăsc religia!“.

I se pot face și alte reproșuri — și nu dintre cele mai mărunte:

• Freud guru, șef de sectă autoritar, dogmatic, cinic și intolerant: conflictele maestrului vienez cu elevii, cu succesorii lui care îndrăzneau

să devieze de la linia de partid, s-au terminat invariabil prin excomunicări, de unde

naşterea schismelor şi a altor secte. Exceptând câteva congrese

fundamentale de neuroştiinţe, nu am mai văzut până acum atâta violenţă

verbală între oratori decât în reuniunile de psihanaliză; se aruncă cu

anateme, cu citate din texte canonice, se ciocnesc „bunele“ traduceri,

lacanienii se iau de kleinieni care nu-i suportă pe freudieni, cauza freudiană

îi detestă pe kleinieni şi îi defăimează pe ceilalţi etc., şi nu mai zic tot felul de alte lucruri groaznice. Din fericire, inchiziţia psihodinamică nu a existat în realitate, pentru că mulţi dintre psihanaliştii eretici ar fi ajuns pe rug! O

frază a tatălui micului Hans descrie cu claritate comportamentul dogmatic al lui Freud: „Ca şef al unei biserici, Freud l-a izgonit pe Adler; l-a dat afară din Biserica oficială. Într-un interval de câţiva ani, am asistat la dezvoltarea unei istorii clericale“.

• Freud necinistit, plagiator sau chiar copiator nu-şi citează sursele; totuşi, lumea nu l-a aşteptat pe el ca să afle importanţa lapsusului. De exemplu, după Erasmus, Lingua lapsa, verum dicit[55]. Alţii înaintea lui, criminologi, remarcaseră deja că uneori o greşeală de vorbire poate revela un gând

inconştient, disimulat deoarece e inacceptabil. Hans Gross, tatăl psihologiei judiciare, e copiat cu neruşinare de Freud[5] în anecdota despre preşedintele Camerei Deputaţilor austrieci: „Onorată adunare! Constatând prezenţa

cutărui număr de domni deputaţi, declar şedinţa închisă!“

Dar, mai ales, există realmente o incorectitudine în observațiile clinice raportate

de Freud, care nu menționează deloc evoluția, cel puțin cea negativă, a pacienților săi: de exemplu, Ida Bauer, alias Dora isterica, a avut o evoluție greu de apreciat: pentru unii dintre martorii vieții ei ulterioare, a fost o femeie hotărâtă și remarcabil de inteligentă, deși Felix Deutsch afirma că „l-a hărțuit [pe fiul ei] cu aceleași revendicări cu care și-a copleșit soțul, care murise de o boală

coronariană — distrus de comportamentul ei cvasiparanoic. [...] Moartea ei [...] a venit ca o binecuvântare pentru cei apropiați. Așa cum s-a exprimat informatorul meu, fusese „una dintre istericele cele mai respingătoare pe care le-a întâlnit vreodată“[57]; dacă toate astea sunt adevărate, nu putem spune că psihanaliza ei a fost un mare succes, în ciuda notei bune pe care și-a acordat-o Freud: „Au trecut apoi ani de la această vizită. Fata s-a căsătorit și, dacă nu mă înșală indiciile pe care le am, cu acel tânăr pe care îl menționează prin asocieri la începutul analizei celui de-al doilea vis. [...] Acest al doilea vis anunța că ea se va desprinde de tată

și va fi recâștigată de viață[58]“. Eșecul total al tratamentului reprezintă așadar un fapt cu care maestrul vienez nu s-a lăudat niciodată.

Cât despre omul cu șobolani, după ce a scris că tratamentul reușise „să refacă în întregime personalitatea bolnavului și să-i reprime inhibițiile“, Freud însuși recunoaște că problemele tânărului bărbat nu se rezolvaseră; în realitate, trecuse pe lângă o psihoză, contraindicată pentru psihanaliza în forma ei clasică.

În ceea ce-l privește pe Sergueï Pankejeff sau omul cu lupi, acesta era probabil un paranoic cu o formă ipohondriacă sau chiar un bipolar ca tatăl lui și nu un obsesional, cum s-a gândit Freud, care a susținut totuși că pacientul vindecat putea să se separe de psihanalist pentru că transferul fusese rezolvat. Cu toate acestea, omul cu lupi a trebuit să reia terapia cu mai mulți psihanaliști și se pare că nu a terminat-o niciodată. De fapt, suferea de o dismorfofobie sau de

convingerea delirantă că avea o anomalie la nas. Pe scurt, și această psihanaliză

a fost un eșec.

Herbert Graf sau micul Hans a fost tratat prin intermediul tatălui, căruia Freud îi dădea indicații terapeutice; mai mult, Freud o analizase pe mama acestuia, ceea ce, conform criteriilor specifice psihanalizei contemporane, reprezintă o sumă

impresionantă de greșeli totodată tehnice și deontologice! După „psihanaliza“

acestuia, banala fobie de animale a dispărut, ca aproape la toți copiii de vârsta lui!

Nu mai vorbim de ultima dintre cele cinci psihanalize, cea a președintelui

Schreber, pentru că Freud nu l-a întâlnit niciodată pe acesta din urmă și nu a

făcut decât să-i analizeze scrierile delirante.

• Freud sau negarea realității. Poate că acesta e unul dintre principalele reproșuri pe care i le-aș adresa, pentru că Freud, scandalizat, nu a acceptat niciodată să-i creadă pe pacienții care îi povesteau multe situații de abuzuri sexuale sau chiar de incest. Reducea totul la fantasmele simbolice ale unui așa-zis oedip refulat; totuși, ținând cont de datele epidemiologice actuale, numărul abuzurilor reale este enorm și a trecut, fără îndoială, pe lângă

numeroase sindroame posttraumatice, pe care, drept urmare, nu le-a tratat niciodată în mod adecvat, chiar dacă în acea vreme nu exista niciun

tratament pentru sinistroză[5] , exceptând poate hipnoza. Încă o dată, dacă ar fi existat mișcarea #MeToo pe atunci, Freud ar fi fost linșat!

• Freud toxic sau chiar periculos? Atitudinea pasivă prin esență a

psihanaliștilor îi conduce către un non-intervenționism catastrofic în boli cum ar fi psihoza, tulburarea bipolară, în care tratamentul medicamentos și pedagogia educativă sunt indispensabile. Îmi amintesc de descumpănirea

unui medic de la urgențe din Paris care sunase un centru medical și

psihologic ca să le trimită un tânăr schizofrenic și căruia i s-a răspuns:

„Trebuie să scrie o scrisoare de motivație pe care o vom analiza, să vedem dacă acceptăm să-l primim... cel mai devreme în șase luni!“ Îmi amintesc și de cohortele de pacienți psihotici degradându-se în azil pentru că nu erau capabili să-și facă o Cerere (cu C mare). La fel, expertizele judiciare

realizate de psihanaliști duc uneori la concluzii dezastruoase, în asemenea măsură încât un colectiv de șaizeci de psihiatri și psihologi a făcut apel pentru eliminarea psihanalizei din tribunale și universități. Să-i citățm: „Să

atribui intenții sexuale bebelușilor, să pretinzi că un copil poate să consimtă

la incest sau la raportul sexual cu un adult, să afirmi că orice raport sexual ar fi din registrul perversiunii și al raportului de forțe, să pretinzi că un abuz sexual nu ar avea consecințe grave asupra victimei și să

deresponsabilizezi autorii violențelor sexuale “.

• Freud, sexist? Îmi amintesc de unul dinte formatorii mei din Lyon,

profesor la Centrul de studii superioare în psihiatrie, psihanalist freudian patentat, care ne explica fără jenă că femeile trebuie să plătească onorarii cash (i-auzi?!) pentru că „nu au o capacitate suficientă de simbolizare

atunci când scriu cecuri (cum să nu!) extrase din contul soțului, deci își dau seama că e vorba de bani atunci când văd bancnotele“. O frază de-ale lui

Freud rezumă destul de bine gândirea lui pe acest subiect: „Copilul nu se

comportă altfel decât femeia medie care nu a fost atinsă de cultură și la care subzistă aceeași predispoziție perversă polimorfă“. Și adaugă: „Aceasta

poate, în condiții normale, să rămână aproape normală din punct de vedere sexual, însă sub îndemnul unui seducător abil ea va prinde gust pentru toate perversiunile și ele vor deveni stabile în activitatea ei sexuală. Aceeași predispoziție polimorfă, deci infantilă, este exploatată de prostituată în activitatea ei profesională (...) [1]“. No comment!

Freud: cel mai bun și cel mai rău dintre oameni?

Karl Popper, marele epistemolog, a conchis: „Psihanaliza este o pseudoștiință“

pentru că e non-refutabilă și fără limite explicative. Îmi vine să zic, și ce? E

indispensabil să fii om de știință ca să fii genial... și util? Ar fi trebuit demonstrată eficacitatea ei printr-o metodologie controlată? Eu unul consider că

nu, deoarece această căutare a respectabilității este cel mai adesea ridicolă. Din punctul meu de vedere, este importantă examinarea eficacității și a inocuității metodei.

Din nefericire, psihanaliza n-ar fi trebuit să obțină niciodată autorizație [2] ca tehnică de îngrijire, ci doar ca tehnică de dezvoltare personală, deoarece poate fi totodată periculoasă și ineficace! Cu toate acestea, când mă uit la propria

practică, îmi amintesc că am trimis constant copii în suferință unuia dintre cei mai buni prieteni, psihanalist pentru copii, iar el i-a ajutat enorm de fiecare dată.

E adevărat că tehnica sa nu a fost considerată ortodoxă, nu a făcut o carieră

extraordinară în societățile de psihanaliză, dar puțin i-a păsat de asta. Adică poți fi și freudian, și grozav în același timp! Psihanaliza este o tehnică esențialmente subiectivă și se bazează pe calitatea proprie a practicianului, ca de altfel toate tehnicile psihoterapeutice. În fond, este ca limba lui Esop, poate fi cel mai bun și cel mai rău lucru.

Formatorii noștri pasionați de Oedip au comis aceeași eroare precum profesorii din școlile catolice, care, tot forțându-și elevii să asiste la celebrări religioase interminabile și plictisitoare, și-au transformat instituțiile în fabrici de atei, cum au fost Fidel și Raul Castro, generalul Jaruzelski, Philippe Sollers, și în

anticlerici precum Voltaire, Diderot, Hitchcock, ca să nu pomenim decât câțiva!

Fără să-i uităm pe Molière, Talleyrand, Martin Heidegger, Luis Buñuel, Robert Mugabe și... și... eu însumi!

Un prieten de-ai mei, antropolog, a încheiat o discuție despre opera lui Freud prin această frază crudă: „Principala contribuție a lui Freud la știință este o mărturie foarte documentată a vieții și funcționării cotidiene ale unui burghez evreu vienez pe parcursul secolelor XIX-XX [3]“.

Autismul: excepția franceză (încă una!) Suntem în 2021, iar site-ul Psychomedia [4] a publicat un articol cu titlul: „Psihanaliză și autism: de ce nu depășește Franța această aberație? “ „În Franța, psihanaliza este încă utilizată, în ciuda obiecțiilor pacienților, familiilor și experților în sănătate mentală“, subliniau de mult Dorothy Bishop, profesoară de neuropsihologia dezvoltării la Universitatea Oxford, și Joel Swendsen, profesor de psihologie clinică la CNRS, într-un articol publicat în decembrie 2020 în BJPsych.Bulletin, o revistă britanică a Royal College of Psychiatrists. Cu toate acestea, pretutindeni altundeva, pentru această boală sunt recomandate

abordările psihosociale, pedagogice și comportamentale intensive și sunt utilizate adesea cu succese remarcabile. Am asistat timp de un an, în 1982, la seminarul lui Bruno Bettelheim, apostolul tratării autismului de către psihanaliză, un bărbat a cărui violență verbală m-a siderat atunci când a îndrăznit cineva să-l conteste, dar de o inteligență și capacitate de analiză uimitoare. Ipoteza lui era că boala era cauzată de faptul că, încă de la naștere, bebelușii înțeleg că părinții nu au decât o singură idee în cap: să-i omoare. Prin urmare, din reflex de supraviețuire, se repliază în ei înșiși. În mod logic, centrul ortogenic (un întreg program!) pe care îl fondase la Chicago primea copii autiști și le interzicea orice contact cu părinții. Am întâlnit o familie în doliu (mama s-a sinucis) pentru că „cel mai mare psihanalist din lume“ îi explicase că copilul lor era bolnav din cauza familiei deoarece, zicea el, mama autistului suferă de „lipsă de iubire și empatie“. Bettelheim, care comunica extraordinar de bine, a avut un succes răsunător în Franța, unde opera sa principală, La Forteresse vide, a devenit noua carte de căpătâi a psihologilor din vremea respectivă.

După Bishop și Swendsen [5], „lipsită de orice eficacitate“, psihanaliza „nu este legitimă decât pentru că este promovată de figuri cu autoritate și e întreținută de cercuri de putere și de influență“ printre care Educația națională, Justiția (Școala de magistratură) și, mai ales, de numeroase apariții în mass-media. De câte ori nu mi s-a zis când mă recomandam psihiatru: „A, da? Deci trebuie să mă întind pe divan?“ De ce nu reușește Franța să iasă din această mlaștină? De ce își trimit părinții copiii autiști în străinătate, atât de rare fiind centrele adecvate în țara noastră? În 2012, Înalta autoritate franceză pentru sănătate (HAS) a emis recomandări pentru tratarea autismului care excludeau psihanaliza, dar, nefiind obligatorii, au fost propuse în continuare terapii psihanalitice ineficace. Atât timp cât, în Franța, psihologii care sunt stâlpii acestor instituții vor fi formați de universități dogmatice, ca să nu zic altfel, este evident că lucrurile nu se vor schimba. Conform unui studiu realizat de Joel Swendsen (2018), din douăzeci și șase de universități franceze însărcinate cu formarea psihologilor clinicieni, „jumătate mai asigură încă o formare psihanalitică substanțială. În nouă dintre aceste universități, formarea asigurată în psihologie clinică este exclusiv de orientare psihanalitică […]. Clinicienii formați în aceste instituții nu sunt expuși sistematic la abordări fondate pe date demonstrabile în tratarea autismului (sau a altor tulburări mentale, de

altfel) și nicio examinare națională sau vreun criteriu de autorizare profesională nu-i obligă să urmeze o astfel de formare înainte să ocupe posturi în spitalele din țară“. Președinții acestor universități nu au reacționat niciodată la această aberație. Poate că acesta este unul dintre numeroasele motivele pentru care universitățile franceze sunt incredibil de codașe în clasamentul Shanghai.

O tânără psihologă care își făcuse stagiul în secția condusă de mine a deprins tehnici din terapiile cognitive și comportamentale. Cum lucrarea ei de final a fost excelentă, facultatea nu a îndrăznit să refuze să o valideze însă, contrar oricăror uzanțe, a trebuit să o prezinte între patru pereți pentru că risca să-i „contamineze“ pe alți studenți cu ideile ei subversive. Iar această poveste nu e mai veche de șapte sau cel mult opt ani!

Diagnosticul meu • Nevroză severă Sigmund Freud era puternic nevrozat, având fobii (de tren, de exemplu), suferea și de dependență de cocaină și era literalmente obsedat de sex, după cum se vede din toate scrierile sale... ca toți pudibonzii.

• Nota mea finală După o îndelungă reflecție, aș zice între 4,9 din 10 și 5,1 din 10... sau poate invers!

Însă, cum geniul își găsește locul la fel de bine atât în palierul reflecției, cât și în cel al acțiunii, a venit timpul să-i analizăm acum pe cei care exercită puterea.

[32] Jean Cottraux a fost primul care a dezvoltat la Lyon terapiile cognitive și

comportamentale.

[33] În română, Omul cu șobolani și cazul președintelui Schreber au apărut în

Opere esențiale. Nevroză, psihoză, perversiune, vol. 7, București, Editura Trei,

2010; cazul Dora a apărut în Opere esențiale. Inhibiție, simptom, angoasă, vol.6,

București, Editura Trei, 2010; Micul Hans și omul cu lupi au fost incluse în

Opere esențiale. Nevroza la copil, vol. 8, București, Editura Trei, 2010. (N.t.)

[34] Jacques Van Rillaer, „Les désillusions de Freud sur l'efficacité thérapeutique

de sa méthode", Sciences... & pseudo-sciences, nr. 310, octombrie 2014.

[35] Ibid.

[3] Termen abandonat în prezent de clasificările psihiatrice. Este vorba despre o

tulburare nevrotică ale cărei trăsături ar fi hiperexpresivitatea emoțiilor,

tulburările sexuale și, mai ales, „conversiile somatice": pacienții au simptome

cum ar fi paralizii, convulsii, anestezii, dureri, pe scurt, tot felul de semne cel

mai adesea neurologice, declanșate în mod involuntar, fără vreo bază anatomică

și, conform lui Freud, simbolizând un conflict interior.

[37] Jacques Van Rillaer, „Les désillusions de Freud sur l'efficacité thérapeutique

de sa méthode", art. cit.

[38] Ibid.

[3] În germană: Sigmund Freud.

[4] Patrick Lemoine, La Santé psychique de ceux qui ont fait le monde, Paris,

Odile Jacob, 2019.

[41] Conferința lui Jacques Lacan la Bruxelles, publicată în Quarto (suplimentul

belgian al La lettre mensuelle de l'École de la cause freudienne), 1981, nr. 2.

Extrase republicate în Le Nouvel Observateur, 1981, nr. 880, p. 88.

[42] Mulțumiri lui Gérard Haddad al cărui interviu pentru „Radio talmudique" pe

France Culture, din 30 mai 2021, m-a clarificat și entuziasmat în egală măsură și

a inspirat mult acest text.

[43] Sigmund Freud, Opere esențiale. Tehnica psihanalizei, vol.11, București,

Editura Trei, 2017, p. 263.

[44] Ibid.

[45] Mișcarea eliberării femeilor, mișcare feministă franceză care militează pentru

autonomia corporală a femeii și pune la însoială premisele societății patriarhale

(N. r.)

[4] Cățelele de pază: asociație feministă franceză creată în 1999 de scriitoarea

Florence Montreynaud și romanciera Isabelle Alonso (N. r.)

[47] Echivalentul francez al mișcării #MeToo (N. r.)

[48] Ernest Jones, La Vie et l'Œuvre de Sigmund Freud, Paris, PUF, 2006.

[4] Sigmund Freud, Despre psihanaliză, București, Editura Trei, 2014, p. 262.

[5] Sigmund Freud, L'Hypnose. Textes 1886-1893, introducere și prezentare de

Mikkel Borch-Jacobsen, Paris, L'Iconoclaste, 2015, pp. 25-80.

[51] Michel Eyquem de Montaigne, Eseuri, București, Humanitas, 2020.

[52] Sigmund Freud, Despre Psihanaliză, București, Editura Trei, 2014, p. 234.

[53] Alfred Hoche în Zentralblatt für Nervenheilkunde und Psychiatrie, 31, p. 184.

Citat de Mikkel Borch-Jacobsen și Sonu Shamdasani, Le Dossier Freud. Enquête

sur l'histoire de la psychanalyse, Paris, Les Empêcheurs de penser en rond,

2006, p. 98.

[54] Jacques Van Rillaer, „Les désillusions de Freud sur l'efficacité thérapeutique

de sa méthode", art. cité.

[55] Sigmund Freud, „Greșind, limba spune adevărul", in Alfred Henderson, Latin

Proverbs and Quotations, Sampson, 1869.

[5] Sigmund Freud, Psihopatologia vieții cotidiene, Editura Trei, București, 2010

p.76 ; Opere esențiale, vol.1, Introducere în psihanaliză, Editura Trei, București,

2017, p.36

[57] F. Deutsch, „Apostille au «Fragment de l'analyse d'un cas d'hystérie»" de

Freud», Revue française de psychanalyse, 1973, 37 (3), pp. 407-414.

[58] Sigmund Freud, Opere complete 6. Inhibiție, simtom, angoasă, Editura Trei,

București, 2017. p. 217.

[5] Tulburare psihică ce apare după catastrofe sau după traume psihice, implicând

pierderea capacității de muncă și inhibarea voinței (N. r.)

Cécile Thibert, «Des psychiatres et des psychologues appellent à exclure la

psychanalyse des tribunaux», Le Figaro.fr Santé, 30 octombrie 2019.

[1] Sigmund Freud, Opere complete 5. Studii despre sexualitate, Editura Trei,

București, 2017, p.113.

[2] Autorizare pentru punere piață (AMM) dată medicamentelor ca să poată fi

comercializate.

[3] François Lupu, conversație informală.

[4] „Psychanalyse et autisme: pourquoi la France ne se sort pas de cette

aberration?", Psychomédia, 2 ianuarie 2021.

[5] „Psychoanalysis in the treatment of autism: Why is France a cultural outlier?",

BJPsych Bulletin, 2021, 45 (2), pp. 89-93 (dar publicat anterior online și tradus

în Club de Médiapart, 29 decembrie 2020).

2

Oamenii faptelor (bune)

Iată-ne, deci, ajunși în universul geniilor politice și, de ce nu, sportive (?) ale binelui, pe care le voi analiza acum îndeaproape. Responsabilii care s-au dedicat binelui nu sunt o armată, dar, la prima vedere, par să lumineze lumea prin

exemplul lor. Virtutea nu este o calitate împărtășită de marii șefi de stat, iar când Angela Merkel, într-un elan de caritate creștinească, a deschis porțile Germaniei tuturor nefericiților din lume — și deci tuturor migranților — a avut parte de-o experiență crudă. Popularitatea i-a scăzut în asemenea hal, încât a sfârșit prin a renunța. Forțele naționaliste și xenofobe s-au dezlănțuit; a trebuit să închidă cutia Pandorei și să revină la Realpolitik, după care să anunțe că urma să iasă curând din politică. Definitiv!

Dacă, în zilele noastre, un candidat la magistratura supremă s-ar prezenta sub stindardul virtuții, ar declanșa o furtună de râsete și ar apărea automat pe rețelele de socializare glumițe care să-l transforme într-o persoană ridicolă sau care să-l considere demagog, deci populist. Soarta lui ar fi pecetluită. Un asemenea

program politic — virtute, caritate — nu s-a mai văzut, cel puțin în Franța, de la Robespierre, Saint-Just și Revoluția franceză, și știm bine cum și-au impus acești fanatici idealurile cu lovituri de ghilotină, în stilul Torquemada, mai ales primul dintre ei, care totuși se opunea pedepsei cu moartea și care a luptat împotriva ei utilizând generos tăișul lamei. Și Iulius Cezar, ca bărbat de stânga, vorbea despre refacerea virtuților Republicii romane, ceea ce nu l-a împiedicat să se poarte ca un tiran și să recurgă la un anumit număr de jocuri murdare; într-o oarecare măsură, s-ar putea spune același lucru despre Alexandru cel Mare și frumosul său vis de uniune între Orient și Occident, de pace universală.

Niccolò Machiavelli

(1469-1527)

Împreună cu Thomas Hobbes, este fără îndoială cel care a schimbat complet

gândirea politică a lumii occidentale. El este cel care a introdus realismul —

Realpolitik — în gândirea guvernelor, ce să mai, un adevărat divorț între politică

și religie. Mai puțină ideologie și mai mult cinism, oarecum. În fond, politica nu are nimic de-a face cu morala! Se vede că nimic nu s-a schimbat în zilele

noastre, chiar dacă ipocrizia generalizată care domină îmbracă în straie frumoase deciziile politice, partidele extremiste nu vorbesc decât despre democrație, iar războaiele orientate către controlul asupra resurselor petroliere se fac de acum înainte cu pretextul protejării popoarelor aservite.

Ajutor, Tartuffe!

Un om politic realist

Acest om politic italian, în egală măsură poet, dramaturg și scriitor de geniu, a trăit în vremea când un călugăr fanatic numit Jérôme Savonarola a luat puterea în Florența izgonind familia de Medici, arzând operele considerate sacrilegii, în realitate capodopere ale Renașterii, organizând represiunea, instaurând o

teocrație.

Machiavelli nu a ezitat totuși să râdă cumva de jurămintele lui Savonarola, mai ales cele din 11 și 18 februarie 1498, ale cărui copii le-a trimis ambasadorului Florenței la Roma; în orice caz, rămâne lucid cu privire la jocul dominicanului exaltat, pe care îl consideră viclean, oportunist, cinic, într-un cuvânt,

recunoscându-i totodată anumite capacități guvernamentale fondate pe profeții...

oarecum ca Moise! Precizează, apropo de acest subiect: „Astfel, după mine, este un om instabil și care își camuflează minciunile“. Adversar hotărât al profeților în general și al lui Savonarola în particular, Machiavelli se arată deja un partizan al realismului. De altfel, îi laudă pe șefii care și-au dotat statele cu un cadru juridic solid. Fără îndoială că l-ar fi admirat nespus pe Bonaparte, care poseda virtù și a construit o operă legislativă aflată încă parțial în vigoare în multe țări, Codul lui Napoleon.

Ca să reluăm exemplul lui Moise, care a avut „un mare preceptor“ (Iehova) și pe care Machiavelli îl ridică în slăvi, acesta explică faptul că, potrivit Bibliei, dornic să-și doteze poporul cu un teritoriu, invadează Siria și-i gonește pe locuitori, ajungând chiar să-i schimbe numele, aceasta devenind Iudeea, pământul evreilor.

La fel, după părerea lui, Moise a exterminat o „infinitate de oameni“ dintre cei care i s-au opus și care doreau să-i ia locul. Crima de stat a lui Moise, la fel ca cea a lui Romulus, care și-a ucis geamănul, sau ale lui Cesar Borgia, a

fost astfel legitimată. Din această perspectivă, religia nu este nimic altceva decât un mod de a menține pacea civilă sau arta păcii care se sprijină pe drept, amenințând cu infernul pe oricine nu se supune preceptelor ei. De exemplu, Numa, al doilea rege al Romei, care pălăvrăgea constant cu o nimfă, la fel cum făcea Savonarola cu Dumnezeu, nu a ezitat să instrumentalizeze religia ca să păstreze puterea, cei doi reușind o scamatorie magistrală ca să abuzeze poporul. Pe vremea papilor Borgia, nu suntem departe de blasfemie și, contrar lui Marx, care considera

religia drept un anestezic, „opiul popoarelor“, Machiavelli o consideră drept un instrument foarte bun pentru descurajare, în serviciul păcii civile. Din acest punct de vedere, știm că Vaticanul i-a susținut mereu sau aproape mereu pe cei aflați la putere.

Machiavelli devine funcționar în 1498, la câteva săptămâni după supliciul și executarea (spânzurare și apoi ardere pe rug) lui Savonarola. În data de 19 iunie 1498, este învestit secretar al celei de-a doua cancelarii a Republicii din Florența, apoi, în anul următor, devine secretar al celor Zece pentru Pace și Libertate. În fine, își întărește poziția devenind omul de încredere al gonfalonierului Pier Soderini, în 1502. Ajunge șeful celei de-a doua cancelarii a „orașului florilor [7]“, un post important și cu multe sarcini; își asumă în special un rol echivalent celui de ministru al Afacerilor străine și conduce misiuni diplomatice, mai ales

secrete. După înfrângerea de la Prato a francezilor aliați cu Soderini, pe atunci gonfalonier, adică șef al guvernului din 1502, acesta din urmă pierde puterea; familia Medici poate reveni la Florența.

Cel care va revoluționa gândirea celor puternici

Machiaveli, prea apropiat de fostul guvern, este aruncat în închisoare și torturat, iar asta în ciuda unei scrisori pe care i-a adresat-o lui Lorenzo de Medici, în care își pleda cauza, pozând în apărător al „cauzei publice“; din fericire, alegerea lui Jean de Medici ca papă (Leon al X-lea) aduce amnistierea generală; Machiaveli este eliberat și, în cele din urmă, izgonit în 1513 din Florența, unde nu se va mai întoarce, deși orașul îi încredințase mai mult sau mai puțin discret o serie de misiuni internaționale. Printre acestea s-a numărat și salvarea Florenței de invadarea de către trupele lui

Carlos Quintul, Machiavelli solicitând intervenția trupelor papale aliate cu francezii... E complicat, știu, dar așa e marea diplomație internațională! Mai târziu, din cauza sau mai degrabă mulțumită plictiselii care l-a cuprins în exil, el, om de acțiune, începe să scrie ca un fin observator despre rotițele politice din vremurile sale. Principele, dedicat ducelui Lorenzo al II-lea de Medici în chip curtenitor, încercând să-i intre în bunele grații, avea să

revoluționeze gândirea deținătorilor puterii până în zilele noastre.

Această lucrare a fost cartea de căpătâi a lui François Mitterrand zis Florentinul, tatăl lui Mazarine [8], un prenume derivat din Mazarin, un alt italian, florentin cu sufletul dacă nu prin apartenența geografică.

Machiavelli nu a fost în niciun caz machiavelic și a fost departe de a preconiza o pedagogie a răului, o dorință de a păcăli impregnată de vicleșug și cinism. Din contră, i-a făcut să conștientizeze, pe cei care dețineau puterea, că de fiecare dată

când se aflau în fața luării unei decizii trebuiau să aleagă între etica

responsabilității și etica convingerii, dar și testarea modelului, experimentarea lui. De altfel, din acest motiv îl putem considera, de exemplu, un precursor al metodei experimentale, cercetarea trebuind să se bazeze pe fapte. Ca și cum el ar fi fost, la urma urmei, strămoșul lui Thomas Hobbes, al lui Isaac Newton și al lui Claude Bernard.

Cesare Borgia, „prințul“ care l-a inspirat pe Machiavelli? În lucrarea sa, De Principatibus, Machiavelli l-a calificat pe Cesare Borgia (1475-1507) drept „Noul Principe“. Acest duce valencian, cel puțin controversat, a călcat în picioare toate regulile vremurilor sale, la fel ca tatăl său, Papa Alexandru al VI-lea, alias Rodrigo Borgia. Copil minune — sau risipitor? —, a fost numit protonotar apostolic la vârsta de 7 ani, episcop la 16, cardinal la 18 și, tot restul vieții, va fi un conducător militar sângeros și un serial lover! A fost acuzat chiar (probabil greșit) de incest cu sora lui, Lucreția. Machiavelli s-a întâlnit cu Cesare în trei rânduri și a făcut o pasiune pentru acest personaj carismatic, ce i-a devenit inspirație pentru Principele.

• Prima dată, totuși, Niccolo nu l-a apreciat pe Cesare, pe atunci triumfător: „Acest guvern nu-mi place și nu pot avea încredere în el; trebuie să-l schimbați și, dacă nu mă veți vrea ca prieten, veți avea de-a face cu mine ca dușman“. • A doua oară, Cesare e aproape de înfrângere, nu mai e capabil să amenințe Florența; Machiavelli își schimbă părerea; se arată mult mai favorabil; Cesare are o viziune clară despre context, desfășoară o intensă activitate diplomatică, anticipează perfect viitorul, ia decizii bune și, contrar oricărui prognostic, sfârșește prin a o cuceri prin conflict armat. Ducele este energic, curajos, rapid și, mai ales, are noroc pentru că dușmanii lui sunt divizați, nehotărâți, lenți! • La a treia întâlnire, un nou reviriment al lui Machiavelli, care vorbește despre „un ratat exasperat de propria neputință“. Niccolo nu are milă față de cel care pierduse partida!

Despre virtute

Contemporan al lui Cesare Borgia, pe care îl va observa îndeaproape grație

misiunilor sale diplomatice, Machiavelli detectează la acesta trăsăturile a ceea ce va numi virtù: fler, abilitate, putere personală, cruzime, prudență, îndrăzneală, administrare riguroasă a regiunilor cucerite. E încarnarea principelui. Într-un fel, preamărirea valorii individuale în detrimentul valorii sângelui, date prin naștere, a aristocrației ereditare, îl face să fie și un adevărat republican care va inspira, între altele, visul american în care oricine, în măsura în care e dotat cu virtù, poate să acceadă la cel mai înalt destin.

De altfel, Niccolo însuși provenea dintr-o familie cu siguranță foarte veche, însă

fără noroc, ca să nu zic săracă lipită, și fără poziție aristocratică.

Trebuie deci să recunoaștem că Niccolo Machiavelli legitimează rațiunea de stat care marchează o ruptură completă între filosofia politică veche și filosofia politică modernă, încă în vigoare în prezent.

Diagnosticul meu • Normal Nimic din viața sau mărturiile contemporanilor săi nu ne lasă să credem că a suferit de vreo tulburare psihică. Așa cum am văzut, Machiavelli nu era machiavelic... și încă și mai puțin pervers! S-a

descurcat cum a putut într-o perioadă foarte tulburată și într-un oraș supus schimbărilor. În adâncul sufletului a fost un funcționar bun, scrupulos și mai degrabă ascultător. Așadar, nimic de zis. În schimb, scrierile sale îi atestă geniul politic... ! • Nota mea finală 8 din 10, în orice caz, foarte mare, în caz că mai aveați vreun dubiu!

Un mare și călduros mulțumesc lui Sébastien Le Gal, profesor de istoria

dreptului la Grenoble, care a inspirat în mare parte acest capitol.

[7] Etimologia cuvântului Florența este „floare“.

[8] Fiica lui François Mitterrand, născută în 1974 dintr-o relație extraconjugală a

acestuia (N. r.)

Mahatma Gandhi

(1869-1948)

Multe dintre aforismele și gândurile sale edificatoare sunt incredibile. Unul dintre preferatele mele: „Dacă nonviolența este legea omenirii, viitorul le

aparține femeilor“. Acest înțelept, filosof, această icoană universală mi-a legănat copilăria, deși m-am născut după ce a murit, atât de admirat a fost pe plan

mondial... poate că oarecum și din cauza vechii noastre uri față de „dușmanul ereditar“, perfida Albion pe care — o Jeanne d’Arc a timpurilor moderne — a făcut-o să muște din țărână, dându-i afară pe englezi din India! Gandhi a reușit chiar să fie „profet“ în țara lui, unde este adulat ca mahatma, ceea ce înseamnă în sanscrită „Marele suflet“, o titulatură pe care a refuzat-o, de altfel, mereu.

Gandhi a fost, fără îndoială, unul dintre cei mai mari artizani ai binelui istoriei umanității, inventând rezistența pacifistă, căreia nimic nu-i rezistă.

Arta paradoxului

Inventatorul nesupunerii civice în masă, bazată pe nonviolență, a fost un

intelectual, avocat, jurnalist, lider politic și chiar un revoluționar care a activat mai întâi în Africa de Sud, apoi în India. Militant activist și totuși antiterorist, va cultiva neobosit paradoxul:

De-a lungul vieții, jurist de formare, a fost la limita ilegalității, petrecând totuși șase ani în închisoare.

Hindus profund credincios, a luptat ferm împotriva unuia dintre fundamentele religiei sale, sistemul castelor și neatingerea[7] .

Deși era născut într-un mediu înstărit, iar tatăl său era primul ministru cvasi-ereditar al micului principat Rajkot, aparținea castei negustorilor, care nu este o clasă superioară.

Elev mai degrabă mediocru, și-a imaginat, a inventat soluții complet originale pentru injustiția socială (apartheidul sud-african, caste, colonialism etc.).

Deși un intelectual cultivat, a rămas superstițios: astfel, neasistând la moartea tatălui pentru că și-a petrecut noaptea cu soția, a considerat că moartea foarte precoce a copilului său a fost o pedeapsă justă pentru impietatea lui filială.

Foarte supus părinților, familiei, culturii, a plecat totuși în Anglia la 19 ani ca să

facă studii de drept, iar asta în ciuda interdicției proliferate de către șeful comunității sale. Drept urmare, s-a trezit în afara castei.

Foarte pios, s-a apropiat în mare măsură de teosofie, o mișcare la limita

sectarismului; se va apropia și de creștinism, Iisus fiind nonviolent (să întinzi și celălalt obraz).

Timid, cu o cvasifobie de vorbit în public, devine lider mondial.

Avocat adept al respectării procedurii judiciare, a acceptat să încerce să

„influențeze“ un judecător de instrucție englez în favoarea fratelui său... o intrigă

nu foarte glorioasă, care nici măcar nu i-a reușit! În mod uimitor, deși era complet și indiscutabil de vină, a considerat acest eșec drept o dovadă

suplimentară a aroganței rasiste a albilor; este vorba, fără îndoială, de o greșeală

din tinerețe asupra căreia nu a revenit totuși niciodată; chiar dacă a admis că nu avea dreptate, a persistat în critica „nerăbdării și aroganței“ magistratului

„intoxicat de putere“, ceea ce era adevărat cu privire la judecătorii britanici în general, însă nu și în acest caz în particular.

Minimumul pe care-l putem spune este că marele suflet nu ducea lipsă de idei!

Scârbit de comportamentul ocupanților englezi, a fugit din India în Africa de Sud, unde reușita ca avocat i-a dat siguranța de care ducea lipsă. Totuși, chiar și în această țară a creat un incident prezentându-se la un tribunal din Natal fără să

fie acreditat și refuzând să-și scoată turbanul. A fost dat afară, evident! Mai apoi, a omis să spună că a fost dat afară din cauza lipsei de acreditare, nu a

turbanului... frizând reaua-credință! Obstinația, ca să nu zic încăpățânarea lui, s-a confirmat când a refuzat să plătească un suprapreț rasial ca să aibă dreptul la cearșafuri de pat în tren. Nici de această dată legea nu este de partea lui, ceea ce e cam incoerent pentru un avocat... chiar dacă avea indiscutabil dreptate cu privire la fondul moral. În prezent, așa ceva s-ar numi nesupunere civică. În realitate, era riguros în acord cu Drepturile omului cu privire la un aspect esențial: lupta împotriva rasismului care domnea atunci în Africa de Sud! De

altfel, această ambianță nefastă l-a făcut să se implice în militantismul căruia i se va dedica timp de zece ani în această țară. Să notăm, în acest context, că

acțiunile sale nu vizează decât comunitatea indiană din Natal și în niciun

moment comunitatea neagră pe care unii i-au reproșat că o disprețuiește

deoarece îi poreclea kaffirs — în franceză cafres —, un echivalent puțin elogios al cuvântului negru, două apelative cât se poate de disprețuitoare.

La fel ca membrii din comunitatea lui indiană, va considera ofensator să fie tratat precum kaffirs! În acest mod îi diferenția pe „indigenii care nu vor să lucreze“ de

„indienii cumsecade, muncitori și respectabili[71]“. Și de această dată, un militant antidiscriminare care se dovedește rasist denotă ceva incoerență!

La întoarcerea în țară, va începe să aplice satyagraha, un mod pacifist de a manifesta rezistență prin pasivitate. Și, în cele din urmă, grație nesupunerii nonviolente, Gandhi reușește să facă imensul imperiu colonial englez să

îngenuncheze, apoi să abandoneze cea mai frumoasă dintre bijuteriile sale,

imperiul Indiilor. Împărăteasa nu va mai fi decât regină! Acest rezultat este atât de remarcabil, încât trebuie să conchidem că Gandhi a fost pur și simplu de

partea binelui; totuși, pe lângă rasismul lui, există un aspect care mă lasă

perplex, și anume comportamentul lui sexual pentru că a respectat legământul de abstinență într-un mod cel puțin surprinzător.

Practici sexuale... cum să zic?

Pășesc, evident, pe vârfurile picioarelor, pentru că în cultura hindusă concepția despre actul sexual poate să îmbrace un caracter sacru ca manifestare a forței vitale a universului, așa cum demonstrează sculpturile din templul Khajurâho, create în jurul secolelor X-XI și care șochează într-o

țară în care pudoarea este extremă; toate formele de sexualitate sunt reprezentate acolo într-un fel pe care Occidentul l-ar considera pornografic, dar care sunt expresia tantrismului, o ramură a hinduismului care celebrează în felul ei echilibrul din univers. Totuși, cultura indiană a evoluat, parțial sub influența puritanismului englez, astfel încât, în august 2015, Curtea supremă a publicat o hotărâre declarând că

homosexualitatea reprezintă o ofensă criminală și, în aceeași lună, guvernul a închis 800 de site-uri considerate pornografice.

Revenind la mahatma, Gandhi nu era, din câte știu, un adept al tantrismului, și totuși! Acest apărător al ascezei complete, care ținea post, îmbrăcat într-o pânză

de bumbac pe care o cosea el însuși, trăind în cea mai profundă simplitate,

interzicându-le cuplurilor căsătorite să aibă raporturi sexuale în ashramul lui, sfătuindu-i totodată pe soți să facă o baie rece dacă aveau dorințe prea puternice, uneori învinuindu-se pe sine cu dezgust pentru că făcuse dragoste cu soția atunci când tatăl său era pe moarte, a avut niște practici care l-ar fi putut trimite direct în închisoare, cel puțin în Occident, dar și în India contemporană[72].

Sexualitatea sa pare să fi fost cât se poate de „normală“ sau mai degrabă

„clasică“ până în jurul anilor 1900, când se apropia de patruzeci de ani. Așadar, în jurul vârstei de 30-35 de ani s-a gândit că brahmacharya, castitatea, ar fi un lucru pozitiv pentru el și a anunțat-o pe soția sa de acest lucru în cursul verii lui 1907. Către vârsta de 37 de ani, a formulat un jurământ uimitor în ochii noștri de occidentali, dat fiind faptul că era un bărbat căsătorit. Soția sa, cu care se căsătorise la 13 ani, ar fi acceptat de voie, de nevoie abstinența și practicile inedite ale soțului, și anume că în cursul celei de-a doua jumătăți a vieții a început să facă băi, dezbrăcat, împreună cu tinere abia ajunse la pubertate, la fel de dezbrăcate, făcându-i-se masaje gol și dormind împreună cu tinerele sale

adepte. Jad Adams spune că le cerea acestora să-l „stimuleze“ astfel încât el să-și demonstreze rezistența, pentru că nu le penetra. A ajuns chiar să invite

în patul său femei măritate care frecventau ashramul, dar care nu aveau dreptul să

doarmă cu propriii soți.

Era oare, cum ar spune unii, un mod de a sublima puterea sexuală într-o forță

cosmică — dar el nu credea în tantrism — sau ceva ce practica cumva ca pe un fel de ritual sacru suprem? Sau credea, ca Mao, că aceste fete foarte tinere îi transmiteau noaptea forță și longevitate? Totuși, taoismul și hinduismul nu se suprapun absolut deloc.

Cum să înțelegem un astfel de comportament șocant în ochii noștri de

occidentali, fără să picăm într-o contradicție etnologică? E vorba de perversiune, la limită pedofilie, sau, din contră, supunere față de o tradiție religioasă?

Mărturisesc că nu știu, iar adevărul nu este cu siguranță atât de limpede. Totuși, un lucru rămâne constant: tinerele fete despre care vorbim nu erau în niciun caz capabile — dată fiind vârsta lor — să-și dea consimțământul în cunoștință de cauză și, ca psihiatru de copii, nu pot să nu mă gândesc că au fost victimele abuzurilor sexuale... deși! Chiar dacă se conformau ideologiei dominante a

culturii lor, o făceau probabil cu binecuvântarea părinților, iar asta ne permite să

spunem că poate că nu erau abuzuri, pentru că totul era cu acordul acestora. Din păcate, nu am putut găsi documente care să-mi permită să aflu cum a fost viața lor după întâlnirea cu mahatma. Au fost traumatizate sau, din contră, purificate?

Diagnosticul meu • Normal Mă declar încă o dată perplex, pentru că îmi este foarte greu să separ ceea ce este propriu-zis clinic de ceea ce este cultural. În ciuda acestor lucruri, tind să-l consider normal pe Gandhi, chiar dacă era mai degrabă rasist și de-a dreptul machist, impunându-i unilateral

soției deciziile care îi priveau pe amândoi... Da, știu, o să-mi spuneți că a fost și rămâne ceva obișnuit pe subcontinentul indian... dar acesta nu este un motiv (bun) pentru mine. • Nota mea finală 8,5 din 10.

Iar Brexitul nu a ajutat cu nimic... fără să mai vorbim despre atitudinea lui

Boris Johnson față de Europa în general și față de Franța, în special!

[7] În India, membrii castelor inferioare, considerați atât de impuri încât puteau

întina prin simpla atingere, erau exilați în cartiere periferice, iar accesul la

locuințe, fântâni și temple le era interzis. (N. r.)

[71] Gandhi, „What is a «Coolie»“, Indian Opinion, 21 mai 1904; ediția online a

Collected Works, vol. 3, p. 502.

[72] Jad Adams, Gandhi: Naked Ambition, Londres, Quercus, 2011.

Mustafa Kemal Atatürk

(1881-1938)

Fără tăgadă, este cel care și-a transformat țara, Turcia, într-un stat laic și modern.

El este părintele turcilor (Ata înseamnă „tată“, „strămoș“), cel care va fonda prima Republică turcă după câteva secole de sultanat. Altfel spus, de tiranie.

Un șef militar victorios

În timpul studiilor de la școala militară, Mustafa Kemal a fost inițiat sexual de prostituate. Tot în acea perioadă realizează că e revoluționar și scrie multe articole incendiare într-o revistă clandestină, denunțând în special tarele

regimului! Va fi închis pentru activități împotriva regimului, dar eliberat din lipsă de dovezi; iar când nu este în închisoare, descoperă dansurile de salon, valsul, polka etc.

Mustafa Kemal era pasionat de cultura occidentală, mai ales franceză, de marii filosofi, de Revoluție, de Napoleon. Spre deosebire de mai multe personaje din acest capitol, nu era nonviolent! De la începutul carierei sale militare, fondează o asociație revoluționară, Patrie și Libertate, care și-a propus să-l dea jos pe Sultan. Membrii ei jură mai degrabă pe revolver decât pe Coran.

Militar de carieră, s-a remarcat înainte de toate prin multe victorii, mai întâi în 1915, prin înfrângerea zdrobitoare neașteptată a aliaților în Dardanele, salvând capitala Istanbul, apoi, imediat după Primul Război Mondial, refuzând

dezmembrarea țării ocupate de la Tratatul de la Sèvres, preluând conducerea

armatelor turce și bătându-i pe italieni, pe armeni și, în cele din urmă, pe greci, pe care i-a izgonit complet din Turcia. Înaintea luptei din Dardanele, și-a

îmbărbătat trupele: „Nu vă ordon să luptați, ci să muriți“. Măsura în care va fi

ascultat va întrece orice așteptare: 250 000 de morți în tabăra turcă! Devine Gazi („Victoriosul“). Aliații și-au luat atunci angajamentul să părăsească țara.

Mustafa Kemal a fost un conducător militar foarte dur: de exemplu, în Siria, constatând starea deplorabilă a trupelor otomane înfometate, demoralizate, a organizat patrule de vehicule înarmate cu mitraliere și le-a ordonat să doboare toți dezertorii. Acest șef militar, asemănător cu de Gaulle, nu a ezitat să nu se supună: trimis de sultan ca să înăbușe revolta, a ajuns în fruntea ei, a organizat-o și a format un fel de guvern bis de opoziție sau mai degrabă revoluționar la Ankara, necedând deloc chiar și după ce suveranul l-a decăzut din funcția de general și a fixat un preț pe capul lui. Iar când suveranul le-a smuls unghiile reprezentanților săi și i-a tăiat în bucăți, Mustafa, drept răspuns, i-a spânzurat pe notabilii din Konya.

Atrag atenția că vorbim de secolul XX!

Președintele primei republici turce

Declarându-l trădător pe sultanul Mehmed al VI-lea, care semnase armistițiul, Atatürk l-a înlăturat în 1922, în urma unei adevărate lovituri de stat, și a fondat prima Republică Turcă, devenind președintele ei în 1923 și obținând

independența totală a Turciei, decât s-o vadă ciopârțită între țările aliate, adică să

ajungă un protectorat american, cum și-ar fi dorit aliații. Începând de atunci, a făcut numeroase reforme pentru modernizarea țării, mai întâi laicizând-o

(suprimând statutul de religie oficială a islamului), suprimând șaria, impunând alfabetul latin, acordând drept de vot femeilor și asta — trebuie subliniat — cu mult înaintea Franței!

În fine, și-a condus cu o mână de fier partidul unic, devenind astfel ceea ce poate fi numit, în funcție de perspectivă, fie dictator militar, fie monarh iluminat, după

cum au fost și Ginghis Han, Iulius Cezar, Ecaterina cea Mare, Frederic al II-lea, eventual și Ludovic al XIV-lea, chiar dacă ultimii doi au fost contestabili și contestați. Trebuie să recunoaștem că diferența dintre cele două concepte este cât se poate de firavă.

Atatürk a interzis sindicatele și partidele politice; a instaurat un adevărat cult al personalității, într-un context de autoritarism pe care el și l-a asumat, dar mulți l-au respins, de unde și organizarea unui complot în Smirna pentru asasinarea lui.

Complotul a fost dejucat și mulți dintre uneltitori, cel puțin cei mai lipsiți de importanță, au fost spânzurați chiar în ziua pseudo-procesului lor. Opoziția a murit (în 1926)! Se vede că nimic nu s-a schimbat deoarece și azi, ca și atunci, se recurge la complot instrumentalizat pentru a convinge opinia publică de faptul că

există un dușman interior de combătut prin orice mijloace, chiar și excepționale.

În paralel, a reconstruit toată infrastructura industrială și agricolă a țării, cât și mijloacele de comunicare și drumurile. În mod paradoxal, a suprimat cenzura. E

drept că declarase, fără să credem că era și sincer: „Nu vreau să mor înainte să

văd cum dispare din Turcia puterea personală. Vreau ca Republica să devină

complet democratică“; logic, a refuzat să fie numit președinte pe viață.

Trebuie să constatăm că avea o viziune destul de paternalistă despre popor,

declarând în 1932: „Poporul să nu se ocupe de politică deocamdată. Să vadă de agricultură, comerț și industrie. Trebuie să guvernez această țară încă zece-cincisprezece ani de acum încolo. După asta, vom vedea dacă poate să se

conducă singur... “ Așadar, nu era vorba despre un dictator fascist sau comunist, ci de un conducător autoritar care căuta să modernizeze țara.

Indolent față de problemele de sănătate pe care le-a tratat cu dispreț, a murit în 1938, lăsând un frumos testament filosofico-politic: „Nu las ca moștenire

spirituală niciun verset, nicio dogmă, nicio regulă pietrificată și bătută-n cuie.

Moștenirea mea spirituală sunt știința și rațiunea [...]. Totul în lumea asta evoluează rapid. Concepția despre fericire și nefericire a popoarelor și indivizilor se schimbă de-a lungul timpului. Să afirmăm, în aceste condiții, că am știut să

inventăm rețete etern valabile ar echivala cu renegarea continuei evoluții a ideilor și a științei [...] Toată lumea știe ce am încercat să fac, ceea ce m-am străduit să reușesc pentru binele națiunii turce. Cei care vor vrea, după mine, să

înainteze pe urmele mele, fără să se îndepărteze vreodată de rațiune și știință, vor deveni moștenitorii mei spirituali[73]“.

Cu greu am putea spune că nu are dreptate, numai că putem considera că a

acționat ca aproape toți dictatorii militari, promițând eliberarea țării, alegeri libere, democrație!

Păstrând, în același timp, toată puterea, până la final.

Atatürk era și un seducător bisexual care a cucerit mai multe femei și mai mulți bărbați, ceea ce pare să fi fost acceptabil pentru mulți în Turcia acelor vremuri. A adoptat șapte fete adulte, printre care prima femeie pilot de război din lume, asta ca să promoveze modernitatea, feminismul, emanciparea...

Un președinte pe cât de iluminat, pe atât de autoritar

Dezbaterea lansată de Mustafa Kemal Atatürk este, deci, foarte strânsă: este oare bun, util, necesar, indispensabil sau, din contră, negativ, dăunător, nociv, inutil să

treci prin stadiul de monarh iluminat, extrem de autoritar, ca să acționezi pentru o cauză bună, așa cum pare să reiasă din anumite declarații? Un exemplu

similar din secolul XX este cel al șahului Iranului, Mohammad Reza Pahlavi,

mare admirator al lui Atatürk, care și el a vrut să modernizeze, să transforme, să

occidentalizeze țara în marș forțat, neezitând să pună botniță opoziției, s-o încarcereze, s-o tortureze. Pentru el, povestea s-a terminat prost.

Nu pot să nu constat că, de fiecare dată când Occidentul a intervenit cu cizmele sale etice, a vrut să o facă vânând sau chiar ucigând dictatori cum ar fi colonelul Kadhafi sau Saddam Hussein, iar rezultatele au fost catastrofale, pregătind

terenul fie pentru haos, ca în Libia, fie pentru cele mai rele dintre tiranii, teocrația, cum e Statul Islamic. Așadar, acești dictatori mai mult sau mai puțin iluminați sunt genii ale binelui sau ale răului? Un lucru e cert, dictaturile religioase, conduse de obicei de fanatici, sunt cele mai rele dintre toate, ceea ce nu a fost, din fericire, cazul lui Atatürk.

Diagnosticul meu • Normal Să fii un dictator iluminat și să-ți păstrezi toată viața o coerență deosebită, asigurând în același timp stabilitatea țării, asta dovedește un mare echilibru mental, o forță morală extraordinară... În schimb, la modul general, mărturisesc că mi-e puțin greu cu mentalitatea militarilor a căror meserie constă înainte de toate în a-și ucide semenii... chiar dacă este pentru o cauză bună. Să zicem că Atatürk era normal... pentru un militar.

• Nota mea finală 7 din 10.

[73] Centrul cultural Anatolia, Regards sur Atatürk à l'aube du troisième millénaire,

Éditions À Ta Turquie, 1998.

Nelson Mandela

(1918-2013)

Încă o icoană a secolului XX! Unul dintre marile exemple de reziliență grație iertării, calea regală a acesteia. Un început de viață consacrat militantismului neviolent, în favoarea drepturilor poporului sud-african, chiar dacă a fondat o mișcare destinată sabotării instaurării statelor, și un final de viață în care s-a consacrat construirii unei „națiuni curcubeu", cu toate culorile formând un

ansamblu armonios.

„Noi suntem, deci eu sunt!" e unul dintre citatele mele preferate din Mandela.

Cu greu ne-am putea imagina altceva mai bun în materie de geniu al binelui.

Simbolul luptei împotriva apartheidului și al

reconcilierii

Arestat mulțumită bunelor diligențe ale CIA și condamnat la muncă forțată pe viață, pe perioada încarcerării a reprezentat simbolul luptei împotriva

apartheidului și, din celula sa, a capătăt o notorietate mondială. Douăzeci și șapte de ani de închisoare și niciun resentiment! În cele din urmă, după ce a făcut eforturi pentru reconcilierea națională, a obținut Premiul Nobel pentru Pace, care de data asta nu a fost furat! A fost ales primul președinte al unei republici negre din istoria Africii de Sud. Nu a candidat decât o dată, după care a ieșit la pensie și s-a dedicat luptei împotriva SIDA, împotriva sărăciei, pentru drepturile

omului.

Probabil că părinții săi aveau darul profeției, pentru că la naștere au decis să-i dea al doilea prenume Rolihlahla, care înseamnă „care smulge ramura unui

arbore“, altfel spus, „turbulent“, în limba xhosa[74]! Nelson a fost demnul urmaș al liniei regale thembu, însă nu era eligibil ca moștenitor al tronului. Tatăl său, Mphakanyiswa, căsătorit cu patru femei, a fost șeful satului. Pe scurt, micul Rolihlahla și-a trăit copilăria pe aleile puterii, una restrânsă, sigur, dar totuși putere. Fără îndoială, acestei origini i s-au datorat prestanța sa, clasa, un fel de maiestuozitate naturală care i-a impresionat mult pe cei care l-au întâlnit. Căzut în dizgrație, tatăl său a trebuit să se exileze împreună cu familia. Mai târziu, Mandela a fost adoptat de noul regent. Este clar că Madiba[75] s-a antrenat să cadă

și să se ridice de la cea mai fragedă vârstă! Era fiul celei de-a treia soții și moștenea, în mod evident, sângele tribului Bushmen. Este primul din familie

care a frecventat școala metodistă și a fost rebotezat Nelson de către învățătoare.

Și acum, școala l-a învățat să accepte să preia anumite caracteristici ale altora, adică ale albilor, dar și să primească o educație mixtă, africană și occidentală.

Orfan de tată la 9 ani, l-a avut tutore pe regent. La 16 ani, a fost inițiat după

riturile clanului thembu. La 19 ani, a fost trimis la o școală metodistă frecventată

de membrii familiei regale. Ajunge apoi la Universitatea Fort Hare, singura care accepta negri. Va adera discret la partidul comunist, ceea ce va (re)nega mai apoi, fiind complet fascinat de doctrina nesupunerii nonviolente a lui Gandhi.

Prea puțin militant — sau timid? —, va renunța la universitate, refuzând să fie unul dintre delegații studenților care îl aleseseră totuși fără ca el să vrea.

Refuzând căsătoria aranjată de tutorele său, regentul, fuge la Johannesburg

împreună cu fiul acestuia. Doi adolescenți mari, revoltați și fugari! Urmează

studii de drept prin corespondență și obține o licență. Intră în politică, aderă la African National Congress, mișcare antisegregaționistă; primește condamnări

pentru proteste. Ajunge avocat, se căsătorește în 1944, divorțează în 1956

(Nelson era departe de a fi un fidel!), se recăsătorește în 1958 cu Winnie și divorțează de ea în 1996. Pare-se că Mandela a fost mai fericit în alegerile sale politice decât în cele matrimoniale!

Nelson ajunge unul dintre șefii opoziției față de apartheid. Renunță la doctrina nonviolenței și organizează sabotarea unor ținte simbolice, fiind atent să nu fie nimeni rănit; ia în calcul chiar și o politică de gherilă, de luptă armată „ca ultimă

soluție“. În cele din urmă, e arestat în 1962 și condamnat la închisoare pe viață

(muncă forțată: va sparge pietre!), scăpând la limită de pedeapsa cu moartea.

Apărarea lui a fost magnifică și trebuie să rămână un exemplu pentru toți: „M-am bătut împotriva dominației albe și m-am bătut împotriva dominației negre, am îndrăgit idealul unei societăți libere și democratice [...]. Este un ideal pentru care sper să trăiesc, însă, Onorată instanță, dacă este nevoie, sunt gata să mor

pentru el.“

Procesul a fost condamnat de Națiunile Unite. În 1964, notorietatea sa

internațională era enormă. Nu avea dreptul decât la un vizitator și la o scrisoare o dată la șase luni. Cu toate acestea, a învățat să înțeleagă cultura afrikaner[7] și și-a dat seama că acționau din frică. Ca atare, le-a recunoscut calitatea de adevărați africani, aidoma negrilor. Un ministru i-a propus să fie eliberat cu condiția să se stabilească în Transkei[77], dar a refuzat. Și Winnie a fost când în închisoare, când consemnată la domiciliu. Președintele i-a oferit lui Mandela eliberarea dacă

promitea să renunțe la lupta armată. A refuzat și de această dată deoarece „un prizonier nu poate să încheie un contract“. A fost eliberat necondiționat în 1990

de către noul președinte: Frederik De Klerk, care a primit în 1992 Premiul Nobel pentru Pace, în același timp cu Mandela.

În cele din urmă, Nelson Mandela a fost ales președinte al Republicii în 1994 și a reușit să reconcilieze țara cu ea însăși.

La finalul unicului său mandat de președinte, s-a dedicat ajutorării copiilor și luptei împotriva SIDA din cauza căreia a murit fiul său, în ianuarie 2005.

Madiba a murit senin, în 2013. Un parcurs fără greșeală, un sfânt laic adorat de lumea întreagă, dar câteva disonanțe ușoare alterează totuși această simfonie somptuoasă.

Umbra lui Winnie

În 2010, într-un interviu[78] pe care îl va renega mai apoi, fosta soție, Winnie, i-a reproșat violent că a împărțit Premiul Nobel cu De Klerk și că a lăsat astfel baltă

cauza Negrilor, favorizând „economia albilor“. I-a reproșat și un anumit cult al personalității, de exemplu, din cauza ridicării unei mari statui în inima unui cartier bogat de albi din Johannesburg, mai degrabă decât într-un township[7] ca Soweto. Să acordăm oare credit spuselor unei femei acrite de divorț și căreia Comisia pentru adevăr și reconciliere i-a reproșat violări grosolane ale

drepturilor omului? Această femeie politică, militantă dedicată, fostă deputată și viceministră a Artelor, Culturii, Științei și Tehnologiilor, a luptat aprig împotriva apartheidului, mai ales în timpul încarcerării soțului său. Acuzată de corupție, a

trebuit să demisioneze din minister. Separată din 1992 și divorțată din 1994, după treizeci și opt de ani de căsnicie, nu va purta deci niciodată titlul de „primă

doamnă“ în țara sa și pentru că Nelson s-a recăsătorit în 1998 și a fost ales președinte în 1994, cea de-a treia soție a sa a fost cea care și-a asumat (tardiv) acest rol.

Divorțul este, în mod oficial, consecința infidelității lui Winnie[8] ; după mine, a fost mai degrabă efectul ideologic, pentru că ea a vrut să naționalizeze

principalele industrii ale țării și să-i aducă în fața justiției pe vinovații pentru apartheid. În plus, nepotismul ei și dorința de îmbogățire personală nu aveau cum să-i placă lui Nelson, căruia i s-ar putea reproșa de asemenea un anumit nepotism, pentru că a numit-o ministră pe propria soție, care era totuși o

militantă anti-apartheid de cursă lungă, tovarășă de luptă, trecută și ea prin închisoare.

Putem înțelege furia lui Winnie, cea pe care voința de fier a ajutat-o să facă față

persecuțiilor, hărțuirilor, încarcerărilor numeroase a căror țintă a fost timp de câteva decenii! Va ajunge chiar să refuze să iasă din închisoare ca să coabiteze cu soțul ei în ultima dintre „închisori“, o vilă confortabilă cu piscină! Cea căreia i se spunea „Mama Națiunii“ a fost o personalitate cu o reputație cel puțin

controversată, ceea ce i-a asigurat de altfel popularitatea pe lângă cei mai săraci dintre compatrioți: bodyguardul ei a susținut că ea i-a ordonat să ucidă un tânăr activist de 14 ani, membru al ANC[81] — o mărturisire îndoielnică, întrucât așa-zisul bodyguard era un posibil agent informator al poliției, însărcinat s-o

discrediteze; acesta a fost răpit și asasinat, iar Winnie a fost considerată

implicată și condamnată la șase ani de închisoare pentru complicitate la crimă, în ciuda susținerii acordate de fostul ei soț; pedeapsa a fost redusă în apel la o simplă amendă. Întregul caz rămâne obscur. Medicul care îl examinase pe

faimosul bodyguard a fost asasinat și el... în orice caz, Winnie este în general considerată a fi prea radicală, prea violentă... incontrolabilă, într-un cuvânt!

În 2003, a fost condamnată din cauza numeroaselor acuzații de fraudă și furt! De altfel, se putea citi următorul gen de graffiti pe zidurile din Soweto: „Eliberați-l pe Madela, spânzurați-o pe Winnie.“ Cu toate acestea, va fi scutită de închisoare pentru că delictele au fost imputate colaboratorilor săi. Ca să-l parafrazez pe Arnaud Montebourg, alias Montebourde, apropo de candidata la alegerile

prezidențiale al cărei purtător de cuvânt a fost: „Ségolène Royal nu are decât un defect, soțul ei[82]!“ S-ar putea spune același lucru despre Nelson

Mandela.

Această fisură într-o fațadă atât de splendidă să se fi datorat pur și simplu iubirii?

Scandalul Paradise Paper

Pe de altă parte, din scandalul Paradise Paper[83] aflăm că Mandela ar fi ascuns în străinătate milioane de dolari a căror origine rămâne necunoscută: la opt luni după alegere, noul președinte investește masiv împreună cu soția Winnie în

insula Man, creând un trust numit Mad („nebun“), o trimitere la porecla sa,

Madiba („bătrân“ în xhosa). Suma echivala cu 3 milioane de euro din ziua de

azi. Obiectivul oficial al trustului era să adune donații pentru „beneficiarii comunității, cât și pentru acțiuni educative și de caritate[84]“. Banii au fost repatriați în Africa de Sud în 2009. Unde sunt acum? Nimeni nu poate spune cu certitudine... conform avocaților care au încercat să-i recupereze pentru

moștenitori... o acțiune de caritate dubioasă! Nelson Mandela nu ar fi fost de acord să creeze acest trust destinat primirii donațiilor pentru recompensarea

„bunelor persoane“ străine cum ar fi văduva fostului conducător al Germaniei de Est, doamna Honecker. Un conflict dur politico-judiciar a izbucnit între avocatul Ismail Ayob, aflat la originea trustului, și moștenitorii lui Mandela.

Ei bine, Nelson Mandela s-a recăsătorit în ziua în care a împlinit 80 de ani cu Graça Machel, văduva fostului președinte al Mozambicului și aliat de nădejde al ANC, decedat într-un accident aviatic în urmă cu doisprezece ani. Uimitor, ca să

nu zic altfel, este că această uniune a urmat după patru luni de negocieri și târguieli destinate stabilirii zestrei care îi revenea clanului Machel, la lobola: șaizeci de boi! Discuțiile au fost conduse de suveranul tradițional al lui Mandela, regele Buyelekhaya Zwelibanzi Dalindyebo. Chiar dacă sunt de acord că trebuie respectate cutuma, cultura, tradiția, ideea cumpărării unei femei la sfârșitul secolului al XX-lea, respectiv a unei soții de 52 de ani, văduvă, în plus, mă cam șochează! Mă șochează mult, de fapt!

Diagnosticul meu • Normal În fine, vreau să spun mai mult decât normal, într-atât reziliența lui, bunătatea, curajul, abnegația, carisma lui au fost ieșite din comun. • Nota mea finală 9,5 din 10.

[74] Limbă din familia limbilor bantu, apropiată de zulu și vorbită în Africa de Sud

de aproape 6 milioane de locuitori (N. r.)

[75] Porecla afectuoasă.

[7] Grup etnic din Africa de Sud, descendenți în principal ai imigranților olandezi

care au ajuns la Capul Bunei Speranțe în 1652. (N. r.)

[77] Nume ce semnifică „zona de dincolo de (râul) Key“, oficial Republica

Transkei, a fost un stat nerecunoscut din sud-estul Africii de Sud, între 1976 și

1994. (N. r.)

[78] Interviu acordat Evening Standard, 11 martie 2010.

[7] Suburbie sau oraș din Africa de Sud, desemnat anterior drept zonă rezidențială

predominant neagră (N. r.)

[8] Într-o zi din 1991, sunând-o, află că ea era în SUA la unul dintre amanți, un

avocat newyorkez cu treizeci de ani mai tânăr!

[81] Congresul Național African al Africii de Sud.

[82] Pe atunci, François Hollande.

[83] Un set de peste 13,4 milioane de documente electronice confidențiale

referitoare la investiții offshore (N. r.)

[84] Rob Rose, «Paradise Papers»: le mystérieux trust offshore de Nelson

Mandela“, Le Monde, 17 noiembrie 2017.

Martin Luther King

(1929-1968)

„Nonviolența, o sabie care vindecă!“ Iată o frază de-ale lui Martin Luther King care amintesc de Evanghelie: „Nu am venit să aduc pacea pe pământ, ci sabia“

(Matei, 10:34). La fel ca Iisus sau Gandhi, și acest sfânt laic contemporan a murit asasinat. La fel ca mahatma, care l-a inspirat de altfel mult, a fost un militant nonviolent, apărător ardent al săracilor și al oprimaților. După ce a hărțuit literalmente Congresul american, a reușit să obțină legea egalității rasiale.

La fel ca Mandela, face închisoare, deși mai puțin decât el. De asemenea,

pacifist, a militat mult împotriva războiului din Vietnam și va fi laureat al Premiului Nobel pentru Pace în 1964.

Lucrând la acest capitol despre Martin Luther King, mă mir de cât de scurt iese!

De vină e și lipsa totală de elemente negative. Ca de obicei, e mai ușor să

vorbești despre trenuri care ajung cu întârziere decât despre cele care ajung la timp. La urma urmei, se poate spune că parcursul lui Martin Luther King a fost unul extraordinar, de om impecabil, care merită deplin să fie în vârful geniilor binelui.

O greșeală de tinerețe

Martin Luther King s-a născut într-un mediu privilegiat pentru perioada

respectivă. Totuși, de la vârsta de 6 ani, doi dintre colegii săi de clasă îi spun că

mamele lor nu le mai dau voie să vorbească cu el pentru că e negru. Studiile strălucite sunt pătate de o acuză de plagiat a tezei sale de doctorat în teologie.

Ancheta oficială a conchis că da, o treime din manuscris a fost plagiată, chiar dacă unii sunt de părere că practica era una obișnuită pe atunci la universitarii

americani (fără să mai vorbim de francezi!) și că asta era chiar norma cvasi-oficială! I s-a dat voie să păstreze în continuare titlul, pentru că lucrarea sa reprezenta chiar și așa „o contribuție inteligentă la cunoaștere“. Eu, unul, cred că

în zilele noastre e și mai rău din cauza internetului și a Google-ului și nu sunt sigur că, dacă ne uităm bine, nu se găsesc chiar în această carte câteva citate/

împrumuturi, conștiente sau nu! Fie ca cel care nu a „împrumutat“ niciodată să

arunce primul piatra (literară)!

O viață dedicată unei cauze

La fel ca sora Emmanuelle în Egipt sau Maria Tereza în Calcutta, Martin Luther King s-a așezat într-un cartier mărginaș din Chicago și a trăit acolo printre săraci.

Neobosit organizator de proteste nonviolente în toată țara, Martin Luther King a parcurs mai mult de 9,6 milioane de kilometri în timpul odiseei sale, a ținut 2 550 de discursuri, a fost arestat de peste douăzeci de ori și a fost agresat fizic de cel puțin patru ori[85]. FBI-ul va încerca să-l discrediteze prin campanii

calomnioase care îl acuzau că era comunist — un păcat de moarte în Statele

Unite — sau un soț infidel — un alt păcat de moarte. Aceste două acuzații nu au fost demonstrate, dimpotrivă. FBI-ul, care a încercat constant să-l dezonoreze, și care ar fi încercat să-l determine să se sinucidă trimițându-i scrisori anonime, ar putea fi implicat în asasinarea lui, zic unii autori.

Diagnosticul meu • Normal Și de această dată, diagnosticul este un pic cam scurt date fiind forța sa sufletească, acuratețea gândirii sale, simțul sacrificiului de care a dat dovadă, toate acestea făcându-l să fie un om mult peste medie! • Nota mea finală 9,9 din 10.

[85] „Martin Luther King“, Wikipédia.

Zinédine Zidane

(1972 —)

Institutul meu de sondaje personal (ipsos-ifop-harris-lemoine)[8] nu este,

probabil, nici mai mult, nici mai puțin de încredere decât institutele însărcinate, de exemplu, cu prezicerea rezultatelor alegerilor sau decât economiștii ale căror predicții se dovedesc invariabil și mai false decât astrologia... ceea ce e o mare performanță! De fapt, nu luasem în calcul să scriu despre tipul acesta de geniu!

Drept e că mă aflu la ani-lumină de planeta fotbal! Totuși, dacă mă gândesc bine, probabil, ca să nu zic sigur, geniul se poate ascunde și în picioare... sau cel puțin în sport.

Cel mai mare fotbalist din istorie

Zizou este considerat de BBC drept cel mai mare fotbalist din istorie și mă mint frumos că ar fi genial doar datorită picioarelor, pentru că după ce a fost un mare jucător internațional, după cum știm, capabil să culeagă toate titlurile posibile și imaginabile, a început o carieră de antrenor, ducând în vârf echipa lui din

Madrid. Trebuie să recunoaștem că e nevoie și de alte calități reale, în același timp umane, intelectuale și strategice. Așa că da, este incontestabil un geniu al sportului, dublat de un geniu al comunicării. Trebuie spus și că este ajutat de o figură și de niște ochi, cum să zic, carismatici, ce inspiră simpatie.

Iar de legendara lui modestie nu mai încape vorbă!

Cartonașe roșii!

Totuși, se poate spune cel puțin că nu prea a știut să-și încheie cele două cariere de jucător și antrenor. La ultimul său meci oficial de la Cupa mondială, din 2018, a fost dat afară din cauza „unei lovituri cu capul“ în toracele adversarului său italian, Marco Materazzi; lovitura de cap a fost administrată cu o precizie și cu un sânge rece uluitoare. Iar în ceea ce privește meseria sa de antrenor, după ce a obținut trei titluri consecutive pentru echipa sa, Real Madrid, și-a dat demisia pentru prima dată în cariera sa. Va reveni în 2019, dar va trebui să demisioneze din nou doi ani mai târziu, de această dată în urma unui eșec total, echipa lui necâștigând nimic în 2020-2021.

Punctul slab al lui Zizou stă pe de-a-ntregul în două cuvinte: „cartonașe roșii“. A adunat paisprezece în meciurile oficiale, ceea ce, în ochii mei de profan, pare destul de mult: trei cu Bordeaux, șase cu Juventus Milano, trei cu Madrid, două

cu naționala Franței. În 2000, de exemplu, una dintre redutabilele sale „lovituri de cap“, administrată unui german, îi aduce cinci meciuri suspendate. Să

reamintim că un cartonaș roșu este dat după un act violent sau după o încercare de înșelăciune. Cum se face că un bărbat inteligent, frumos, bogat, adorat de o mare parte din omenire, poate să lovească cu răceală un adversar — având

suficientă judecată cât să evite să lovească periculos în cap și mulțumindu-se să

vizeze toracele —, deși știe foarte bine că acest gest îi va aduce oprobiul general și deci ieșirea rușinoasă din scenă?

Un om cu o viață familială aparent liniștită, bun tată a patru copii, toți fotbaliști la Real Madrid, soț bun, de o modestie legendară, vorbind stângaci în interviuri, și, paradoxal, remarcabil de bun comunicator, o legendă vie, atât de discret încât pare inaccesibil, un bărbat responsabil, capabil să-și gestioneze averea

considerabilă ca „tată de familie“, prudent, asigurându-și spatele, pe scurt, „acest bărbat bine“ are, ca oricine, călcâiul lui Ahile, în cazul lui impulsivitatea...

numai că, vizionând ultima lovitură de cap, nu sunt sigur că am dreptate,

deoarece pare foarte calculată. O adevărată tăietură de bisturiu! Să fie Zidane atât de modest încât să vrea să-și păteze imaginea ca să lase o amintire șifonată?

Greu de crezut. Să fi fost înjurătura lui Materazzi atât de inacceptabilă încât să fi vrut să-i dea o lecție calculată, dar dezonorantă pentru el?

Doar Zizou știe.

O (singură?) pată pe această imagine

În ceea ce privește onestitatea, acest tablou e umbrit de o polemică. Zidane a acceptat, într-adevăr, să fie imaginea multor mărci și asta pentru venituri

uluitoare pentru cetățenii obișnuiți, de ordinul a milioane de dolari și euro pe an.

Până aici, nimic de zis. În schimb, a fost acuzat că a acceptat 15 milioane de dolari de la Qatar ca să favorizeze organizarea Cupei Mondiale 2022 într-o țară

despre care putem spune cel puțin că nu este cel mai bun model de democrație din lume! Tot ce a găsit Zidane de răspuns în apărerea sa este că suma pe care a primit-o nu ajungea nici măcar la un sfert din ce s-a vehiculat. Jalnică

argumentare, care nu abordează fondul problemei: este moral să susții o astfel de țară?

Un bilanț pe măsura unui sufletist din cale-afară

Pe de altă parte, Zidane a susținut multe acțiuni de caritate, printre care Asociația europeană împotriva leucodistrofiei; ONU l-a numit ambasador al bunăvoinței

pentru lupta împotriva sărăciei. Va ajunge chiar să-și împrumute imaginea surorii Emanuelle și să devină eroul unei benzi desenate ale cărei profituri vor merge către asociația acesteia[87].

Referindu-ne tot la sfera binelui, el oferă un model extrem de pozitiv tinerilor: provenind dintr-un mediu modest, și-a cultivat valori ca munca, respectarea

celorlalți, perseverența, generozitatea, modestia. Model al integrării republicane a cuiva provenit din imigrație, spune că este foarte apropiat de Algeria fiind totodată mândru că e francez, asumându-și „dubla identitate“. Reprezintă Franța black, blanc, beur[88] care câștigă. Este un musulman credincios, însă nepracticant.

Se declară împotriva Frontului național, încurajându-și fanii să voteze contra lui Le Pen.

Un bilanț pe măsura unui sufletist din cale-afară!

Diagnosticul meu • Normal Impulsivitatea e tipică tulburării borderline. Totuși, nu îi voi atribui acest diagnostic lui Zidane, în ciuda numeroaselor cartonașe roșii pe care le-a primit. Pe de o parte, nu sunt sigur că e impulsiv, iar pe de alta, nu mi se pare că are și celelalte caracteristici ale tulburării: traumă de abandon, toxicomanie, delincvență etc. În definitiv, îl consider sănătos psihic. • Nota mea finală 8 din 10. În concluzie, aș spune că Zidane, ca exemplu extrem de pozitiv pentru tineri, se găsește categoric de partea binelui, în ciuda câtorva pete financiare neplăcute.

Ajuns la finalul acestui capitol, rezultă că marii mei oameni de acțiune sunt toți normali, ceea ce e cel puțin tulburător, dacă ne gândim la mulți alți conducători cel puțin scrântiți care au dominat istoria lumii. E drept că deocamdată nu i-am descris decât pe cei care au căutat să se pună în slujba binelui.

Ca să avansez cu cercetarea noastră clinică, mă voi apleca mai departe asupra unei alte categorii de genii, cei care au activat în domeniul artistic.

[8] Numele presupusului institut de cercetare e format din numele unor institute

reale, plus numele autorului. (N. r.)

[87] Alex Nolent, Michel Pierret, Marco Venanzi, Zidane, Paris, Casterman, 2005.

[88] Slogan al suporterilor de la Cupa Mondială cu referire la jucătorii de mai

multe rase din echipa Franței.

3

Geniile artei

Sunt numeroși cei care au creat capodopere, însă rari sunt cei care au

revoluționat domeniul lor și au deschis calea unei alte abordări a disciplinei lor.

Orice alegere din acest capitol este perfect arbitrară. Și cu mare regret, căci nu am făcut decât să vorbesc de departe despre câteva genii colosale precum Bach, Mozart, lăsându-i deoparte pe Monteverdi, Purcell, Haydn, Händel, Beethoven, Schumann, Vivaldi, Paganini, Mendelssohn, Rahmaninov, Grieg, Chopin,

Bartók, Satie, Messiaen, Thelonious Monk, Louis Armstrong, Ray Charles (the

Genious!), Ennio Morricone, John Lennon, Paul McCartney, Philip Glass,

domnul de Lascaux, Giotto, Botticelli, Michelangelo, Memling, Hieronymus

Bosch, Bruegel (cel Bătrân și cel Tânăr), Dürer, Rembrandt, Rubens,

Caravaggio, Velázquez, Goya, Van Gogh, Cézanne, Schiele, Manet, Hopper,

Klein, Rothko, Pollock, Bacon, Donatello, Camille Claudel, Germaine Richier, ca să nu mai zic de Homer, Socrate, Aristotel, Platon, Arhimede, Hipocrate,

Dante, Virgiliu, Shakespeare, Molière, Newton, Goethe, Rimbaud, Victor Hugo, Proust, Brel, Barbara, Piaf, Gainsbourg, Bob Marley, Stromae, Fellini,

Almodóvar, Jean Renoir, Brooks, Nuriev, Edison, Tesla, Alan Turing, Steve Jobs, Stephen Hawking, Elon Musk, Kasparov, Fisher și mulți alții despre care ar fi atâtea de zis... din punct de vedere psihiatric... însă viața e făcută din sacrificii, nu?

Leonardo da Vinci

(1452-1519)

Este probabil singurul din istoria lumii care s-a dovedit capabil de o creativitate sclipitoare, înfloritoare și continuă în domenii variate precum pictura, sculptura, fizica, arta războiului, organizarea de spectacole și serbări, poezie, filosofie, anatomie, optică, geniu civil, hidrodinamică, arhitectură, mecanică, scris și chiar muzică... să nu mai zic de ratoni, parafrazându-l pe Prévert[8] și inventarul lui!

Leonardo este, după părerea mea, cel mai mare geniu al tuturor timpurilor pentru că, dacă ne raportăm la definiția geniului ca personaj sursă a unor generoase creații, descoperiri, el este, fără îndoială, cel mai universal și cel mai fecund, chiar dacă a întâmpinat cele mai mari dificultăți să încheie ceea ce a întreprins.

Fără îndoială, era un pic prea perfecționist.

Un geniu universal original

Funcționarea lui mentală este, conform lui Walter Isaacson, „febrilă, creativă, maniacală și, uneori, exaltată “. Spre deosebire de un Copernic, de exemplu, el este oricum, numai rezonabil și prudent nu! Fără îndoială, a fost un original preocupat de lookul său, pentru că, de la bun început, deși se purtau hainele lungi, îi plăcea să se plimbe într-o tunică roz tăiată la nivelul genunchilor. Foarte remarcabilă în sensul etimologic al termenului, ba chiar periculoasă în acea vreme, orientarea lui vizibil homosexuală a dat probabil naștere la discuții în Florența și Milano, chiar dacă nu și-a făcut niciodată public orientarea, iar în prezent nu știm dacă a trecut la act sau și-a refulat atracția sexuală toată viața. La fel ca cel mai mare dușman al său, Michelangelo, alt geniu, și el, probabil, bipolar, însă în versiunea paranoică. Extrem de temător, Michelangelo cerea să

fie permanent prezente gărzile la intrarea Capelei Sixtine unde picta, ca nu cumva să fie spionat și copiat. Era convins că rivalii lui geloși, Raffaello și Leonardo da Vinci, pe care îi ura și-i disprețuia, doreau să scape de geniul lui omorându-l.

Născut din iubiri ilegitime

Trebuie să notez, mai întâi, pentru cei nefamiliarizați cu cultura italiană, că da-ul din Leonardo da Vinci nu este o particulă nobilă (care ar fi di), ci una care indică

pur și simplu proveniența: Leonardo este născut la Vinci și este copil din flori, altfel spus un bastard, născut din iubirile ilegitime ale unui notar cu o tânără

săracă, o țărancă orfană, Caterina, pe care tatăl lui Leonardo, Piero da Vinci, a căsătorit-o repede cu căldărarul satului, poreclit „scandalagiul“ (attaccabrighe).

Să-i fi cauzat asta o traumă? Copilul a fost luat la 18 luni de lângă mamă și încredințat bunicului patern, cu care va sta patru ani. Aparent, cele două familii, din partea mamei și a tatălui, au rămas în termeni excelenți, iar Leonardo s-a considerat drept un copil născut din iubire, ceea ce l-a făcut să se gratuleze întrun mod destul de lipsit de modestie: „Dacă acuplarea se face cu multă iubire și cu o mare dorință a unuia pentru celălalt, atunci copilul va ieși foarte inteligent și cu o minte grozavă [1]“.

La vârsta de 5 ani, micuțul ajunge la tatăl său natural. Mortalitatea mamelor la naștere era foarte ridicată pe atunci, iar el va avea cinci mame vitrege succesive și zece surori și frați vitregi; se înțelege bine cu toți. Cum tatăl său lucrează mai ales la Florența, iar Leonardo trăiește la Vinci, nu se văd decât arareori, unchiul și bunicii paterni fiind cei care îl educă: bunicul îl învață să observe natura, iar bunica, ceramistă, îi transmite gustul pentru artă.

Elev al marelui Verrocchio la Florența

La 10 ani, ajunge la tatăl său, în Florența. Acesta îl tratează exact ca pe ceilalți copii, numai că nu l-a recunoscut oficial, neputând astfel să meargă la școlile bune unde se predau științele umaniste. Leonardo este înscris la o școală așa-numită de aritmetică. Sigur nu deprinde acolo ortografia sau

greaca, ci doar un pic de latină ² și afinitatea pentru științe. La 12 ani, înclinația lui pentru desen face să fie plasat ca ucenic la marele Verrocchio, sculptor, pictor, aurar, arhitect și inginer. Atelierul său este cel mai important din Florența, iar el este un apropiat al ducelui Lorenzo de Medici zis Magnificul, al cărui sculptor oficial este ca succesor al lui Donatello. În acest grozav loc pentru creație, Leonardo îi întâlnește pe Botticelli, Le Pérugin, Ghirlandaio, Lorenzo di Credi,

Michelangelo... Verrocchio este un bun maestru, uman și înțelegător, iar unii dintre elevii lui sunt atașați de el, rămânând lângă el și după terminarea

uceniciei. Leonardo e unul dintre ei.

Legenda spune că tânărul Leonardo ar fi pozat pentru statuia David a lui

Verrocchio, iar contemplând extraordinara senzualitate a operei nu putem să nu ne întrebăm despre adevărata natură a relațiilor maestru-discipol, cel puțin pe plan afectiv. Leonardo pare-se că a fost o frumusețe și a fost reprezentat de către Verrocchio destul de prețios, chiar efeminat. De altfel, un tablou de-ale

maestrului, numit Botezul lui Hristos, la care a contribuit și Leonardo (îngerul din stânga), arată, după părerea mea, un Iisus foarte erotic, cu un păr pubian clar reprezentant. Tot așa, este flagrantă atitudinea senzuală a celor doi îngerași și privirea îndrăgostită a celui din dreapta către congenerul său. De altfel, la acel moment, Leonardo a fost închis pentru sodomie cu un bărbat care practica

prostituția, dar a fost achitat grație intervenției lui Lorenzo de Medici.

Descoperind acea figură de înger, Verrocchio s-a simțit atât de depășit în pictură

de tânărul adolescent, încât și-a aruncat la gunoi pensulele, dedicându-se doar sculpturii.

Artist, inginer genial, inventator prolific

La 30 de ani, Leonardo e chemat de Ludovic Sforza la Milano, unde va rămâne

timp de șaptesprezece ani. Sforza îl numește pe Leonardo organizator de serbări și spectacole, ceea ce-i permite să-și etaleze talentele de inginer, construind,

printre altele, mașinării incredibile pentru teatru. În acest oraș, va primi un nou elev de 10 ani, posibil amant mai târziu, pe Salaì, al cărui prenume înseamnă

„micul diavol“. Un băiat rău, calificat la început de Leonardo drept „hoț,

mincinos, încăpățânat și lacom“, un pictor mai degrabă mediocru, dar foarte

frumos! Salaì va rămâne pe lângă maestrul său până la moartea lui la Amboise, chiar dacă nu el va fi moștenitorul acestuia, ci un alt elev, Francesco Melzi. Unii istorici cred că Salaì, ajuns bogat mai apoi, ar fi deturnat o bună parte din moștenire.

În 1499, Milano este invadat de francezi (Ludovic al XII-lea), iar reaua lor purtare îl împinge să fugă din oraș și să înceapă o viață de rătăcitor la Roma, Veneția, Florența. Intră în slujba Isabellei d'Este, apoi a lui Cesare Borgia, în calitate de cartograf. Pleacă repede de la el, nu înainte să fi inventat noi mașini de război. Devine prieten și cu Niccolo Machiavelli. Considerându-se înainte de toate inginer, participă la asediul Pisei și concepe devierea râului Arno ca să

faciliteze cucerirea. Intimitatea cu Michelangelo, marele său rival atunci, se înveninează când lucrează amândoi la o frescă, spate în spate, în aceeași

încăpere. Într-un final, după multe tribulații, își încheie viața la Ambroise, la Clos Lucé, lângă noul său protector, regele Franței, François I. Pe atunci avea brațul drept paralizat [3], urmare a unui accident vascular cerebral, probabil că nu primul.

Geniul cel mai creativ și mai complet din întreaga

istorie a umanității

De-a lungul unei vieți dintre cele mai românești, Leonardo da Vinci se prezintă

poate ca drept cel mai mare geniu. A putut să stăpânească aproape toate

domeniile din vremea sa, de la cel mai științific la cel mai artistic, fără să uităm filosofia, așa că ne putem întreba ce ar fi putut fi atât de original la acest om incredibil! E greu să-l punem într-o categorie a geniului binelui sau răului, pentru că nu intră în niciuna. Nu pare să-i fi păsat în mod deosebit de moralitatea protectorilor săi, despre care putem spune că nu erau uși de biserică, dar cel mai rău a fost Cesare Borgia, considerat în genere drept un ucigaș în serie. Un

adevărat geniu al răului. La fel, nu pare să fi avut (așa-zise!) frământări, precum

Einstein, atunci când a creat arme, când a ajutat armatele să cucerească orașe precum Pisa, a conceput tancuri blindate, a îmbunătățit catapulte, a conceput un fel de mitraliere...

Leonardo a fost dincolo sau, mai degrabă, pe lângă acest tip de grijă. Pentru el, cel mai important era să inventeze!

Diagnosticul meu • Probabil că tulburare bipolară, numită mai demult și boală maniaco-depresivă Era Leonardo bipolar? Așa ceva pare foarte posibil, dat fiind faptul că a alternat perioadele de exaltare maniacală, când făcea nenumărate descoperiri, cu altele de deprimare, când nu producea mare lucru. • Nota mea finală 7,5/10. Un geniu pur, și el tot dincolo de bine și rău! A fost, fără îndoială, de partea binelui, a progresului, a frumosului, inventând submarinul, elicopterul, avionul, pictând Gioconda, Sfânta Ana, Cina cea de Taină. A fost și de partea răului, inventând armele de distrugere în masă de la vremea aceea... Însă, fără îndoială, el nu era nici rău, nici bun.

Două genii ale muzicii: Mozart și Bach Alegerea mea este eminamente subiectivă și criticabilă, însă, pentru mine, cei mai mari doi compozitori de muzică clasică din toate timpurile sunt Johann Sebastian Bach și Wolfgang Amadeus Mozart. Li se poate face profilul psihologic? Există asemănări între aceste două genii ale armoniei? Johann Sebastian Bach este cel mai cunoscut dintr-o familie incredibilă de muzicieni (cincizeci și trei, cel puțin!) dintre care unii de geniu, fără îndoială cea mai importantă din toate timpurile, ceea ce făcea ca în 1793 toți muzicienii din consiliul orașului Erfurt să fie din neamul Bach. În ciuda geniului incomensurabil, care-l face să fie unul dintre giganții muzicii, Johann Sebastian Bach era un bărbat liniștit, aproape fără probleme, și care s-a mulțumit toată viață să ocupe cuminte posturi ca să predea unor persoane de rang inferior sau în orașe neimportante. A fost, totuși, capel-maistru la curtea din Köthen și va petrece chiar o lună în închisorile ducelui de Saxa-Weimer, care nu voia să fie părăsit de Bach. După câteva posturi, e recrutat practic la Leipzig în lipsă de altceva mai bun, după cum dovedește o scrisoare nu prea amabilă a doctorului Platz, membru al consiliului orașului: „Din motive serioase, situația e delicată și, deoarece nu-i putem avea pe cei mai buni, trebuie deci să ne mulțumim cu cei mediocri“. În ciuda a numeroase conflicte și a unor intrigi puse la cale de confrații geloși, va rămâne acolo până la final, în 1750, deși orbise de cinci ani și nu mai putea să lucreze. Viața lui personală a fost profund marcată de moartea soției, Maria Barbara.

Se recăsătorește totuși optsprezece luni mai târziu cu o prima donna. Capabil să improvizeze pe tema fugilor la trei voci, înzestrarea lui i-a năucit pe cei care au avut bucuria să-l asculte. A fost primul capabil să realizeze echilibrul perfect între armonie și contrapunct. Nu va fi niciodată depășit la invenție melodică, armonie, contrapunct, lirism. Johann Sebastian Bach a fost un bărbat auster, profund credincios, puțin înclinat să adopte idei noi, într-un cuvânt, destul de reacționar. S-au păstrat mai mult de o mie de compoziții de-ale sale. De altfel, nu era prolific doar în muzică, pentru că a avut douăzeci de copii din două relații (șapte și treisprezece); zece dintre ei au murit la vârste fragede. Fără îndoială, religiozitatea permite o mai bună înțelegere a personajului a cărui căutare de recunoaștere nu se adresa publicului, nici protectorilor, nici posterității, ci lui Dumnezeu. Marea majoritate a manuscriselor sale se termină prin Soli Dei Gloria („glorie numai lui Dumnezeu“). De fapt, în ciuda câtorva succese trecătoare, Johann

Sebastian Bach va rămâne un muzician în umbră, puțin cunoscut în afara orașelor unde lucra, așa că a trebuit să vină secolul al XIX-lea ca să ajungă cu adevărat celebru.

• Diagnosticul meu. Într-un cuvânt, Bach pare să fi fost un om psihic normal, deși evlavios și poate un picuț mohorât, ceea ce nu l-a împiedicat să fie genial. Wolfgang Amadeus Mozart a fost în stare să transcrie dintr-o singură mișcare, fără măcar o corectură, integralitatea partiturilor Flautului fermecat. La miezul nopții dinaintea premierei a scris uvertura pentru Don Juan! E ceva aproape inuman! În treizeci și cinci de ani de viață, Mozart a compus cel puțin 893 de lucrări! Era un virtuoz și la vioară, și la pian. Copil minune, a început clavecinul la 5 ani, la 6 ani compunea, iar tatăl său l-a plimbat pe la toate curțile din Europa de la 7 ani. La fel ca Bach, era fiu de muzician. Grație urechii lui absolute, memoriei sunetelor, la 13 ani a putut să retranscrie în integralitate partitura unei opere destul de complexe de cincisprezece minute, Miserere de Allegri, auzită la Capela Sixtină în Vinerea Sfântă. A riscat chiar și excomunicarea din acest motiv, pentru că nu era permisă retranscrierea operei! Însă Wolfgang Amadeus Mozart este opusul, contrapunctul — dacă putem spune așa — lui Bach: francmason, a fost excomunicat de facto din Biserică, nebunatic, om de viață, trăia pe picior mare și era plin de datorii când a murit. A avut o căsătorie nepotrivită? Constanze Mozart este descrisă în termeni puțin flatanți de către muzicologul Alfred Einstein: „Nici măcar nu era o bună gospodină; nu era niciodată prevăzătoare, și, în loc să ușureze viața și munca soțului asigurându-i un anumit confort material, gusta fără măsură împreună cu acesta din experiența boemă [...]. Era cât se poate de incultă și nu avea niciun simț al convenienței“. Să recunoaștem, totuși, că probabil nu era ușor de trăit cu un soț imatur, inconsecvent, capricios, fustangiu (?), îndârjit în muncă, impulsiv, anxios, cu un umor infantil, aproape vulgar, adeseori bolnav.

• Diagnosticul meu. În general se consideră că Mozart a suferit de o boală mentală. S-au presupus multe: tulburare bipolară, dependență de jocuri de noroc, tulburare de deficit de atenție și hiperactivitate (ADHD), sindromul Tourette, tulburare obsesivă, paranoia, psihoză halucinatorie, psihopatie. În ceea ce mă privește, ezit între Asperger — însă am dubii — și, mai ales, tulburările caracteristice copilului precoce (și deci supradotat): capacități

precoce de învățare incredibile, perfecționism, singurătate, hipersensibilitate, desincronizare (discordanță în vechea accepțiune) cu contrast între anumite trăsături foarte adaptate și alte trăsături puerile, infantile, care dau impresia unui decalaj, a unei neîndemânări sociale, distragere, umor, spirit critic și... incapacitatea de a se simți fericit! Ce poate fi mai diferit decât cele două personaje ale noastre, unul așezat, convențional, cât se poate de normal, foarte evlavios și celălalt, un copil precoce, un puști obraznic insuportabil? Ce poate fi mai asemănător decât aceste două genii imense ale muzicii?

[8] Trimitere la poezia lui Jacques Prévert (1900- 1977), L'Inventaire, care

pomenește despre ratoni care se spală și alte elemente fără legătură aparentă. (N.

t.)

Walter Isaacson, Léonard de Vinci. La biographie, Lausanne, Quanto, 2019, p.

20.

[1] „Léonard de Vinci", pe Wikipédia (fr).

[2] Va studia din nou latina la 40 de ani, ca autodidact.

[3] Un noroc, pentru acest stângaci, dacă putem spune așa, pentru că un AVC pe

cealaltă parte l-ar fi făcut afazic și incapabil să scrie și să picteze.

Pablo Picasso

(1881-1973)

Există un înainte și un după Picasso. Inventatorul cubismului (împreună cu Braque) a fost în același timp un companion al suprarealismului, ceea ce nu l-a împiedicat ca de-a lungul vieții să-și schimbe radical stilul în multe rânduri, să se inspire din arta africană, la fel ca Modigliani, să-l descopere pe Rousseau

Vameșul, fără să mai vorbim despre randamentul său incredibil, atât în plan

cantitativ, cât și calitativ. Să nu uităm nici de angajamentul politic, mai ales prin tabloul Guernica. Într-adevăr, Picasso, în ciuda averii considerabile, a făcut în așa fel încât să scrie un articol numit „De ce am aderat la partidul comunist“, în realitate din cauza Războiului Civil din Spania; deși nu era militant activ și în ciuda câtorva conflicte ideologice cu Partidul Comunist Francez (PCF), a fost categoric antifascist și pacifist. Pentru Porumbelul păcii i-a fost decernat un premiu internațional pentru pace în 1955.

Îndelugata sa viață nu a fost deloc un lung fluviu liniștit, dar nu se poate spune că a trecut prin furtuni serioase, în ciuda Războiului Civil din Spania și a celui de-al Doilea Război Mondial. A cunoscut foarte repede gloria universală și a ajuns extrem de bogat. Majoritatea lucrărilor sale sunt capodopere. Un parcurs artistic și politic impecabil deci... numai că!

A fost un serial lover

Picasso a fost un serial lover. Fără să mai vorbesc de probabilele sale cuceriri efemere mai puțin importante, cel puțin pentru el (sunt cunoscute cel puțin trei), a avut oficial nu mai puțin de opt partenere cu care s-a purtat uneori într-un fel...

să spunem... aparte, ca să folosim un limbaj diplomatic corect.

A avut mulți copii, unii legitimi, alții nu, pentru că nu i-a recunoscut pe toți. În 1939, a încercat chiar și experiența unui ménage à trois, ducându-le împreună în vacanță la Royan pe Dora Maar și pe Marie-Thérèse. Diferența de vârstă nu e

evident o problemă pentru el, trăind șapte ani cu Françoise și aproape douăzeci cu Jacqueline, amândouă având aproape patru decenii mai puțin decât el. Să

remarcăm și că două dintre (fostele) partenere, Marie-Thérèse și Jacqueline, s-au sinucis, cea din urmă — ceva rar la femei — trăgându-și un glonț în cap după ce a realizat o analiză retrospectivă a operei soțului său. Ce s-a întâmplat cu

Jacqueline, ultima sa soție? A fost singura care nu l-a părăsit până la moarte, dar și o mare sursă de inspirație pentru acest pictor pe care îl admira profund. Pe care îl venera, chiar! Însă îi detesta pe copiii acestuia, cu care s-a luptat feroce la momentul succesiunii și pe care i-ar fi împiedicat să asiste la înmormântarea soțului. Jacqueline nu a fost abandonată de Picasso precum celelalte, dar nu și-a revenit niciodată din această relație neobișnuită. După ce a rămas văduvă, s-a cufundat în alcool, în depresie, și s-a sinucis la 60 de ani.

În general, Picasso, un veritabil crai, se îndrăgostea nebunește de frumusețile care îi ieșeau în cale și le părăsea după o vreme, mai scurtă sau mai lungă.

Majoritatea cuceririlor maestrului nu se vor vindeca niciodată de relația cu marele bărbat. Dora Maar a picat definitiv în depresie după ce a părăsit-o

Picasso. Mai demult, Dora se bătuse cu Marie-Thérèse în prezența amantului lor comun. Povestea nu spune cât l-o fi încântat această luptă între puicuțe în fața cocoșului lor. Cât despre Olga, prima sa soție, aceasta s-a decis să-l părăsească

fiindcă nu-i mai suporta infidelitatea. A refuzat să divorțeze și a plecat cu fiul Paulo în sudul Franței, unde a murit de cancer, aproape în mizerie. Picasso nu i-a dat aproape deloc bani și nu s-a dus la înmormântarea ei. Oare din orgoliul rănit al unui bărbat care părăsea, dar care nu admitea să fie el părăsit?

Françoise Gilot, care a trăit unsprezece ani cu pictorul, a declarat că nu a fost fericită cu el decât timp de trei ani. Probabil că ea este cea care s-a scos cel mai bine. După ce au avut împreună doi copii, Claude și Paloma, a reușit să-l

părăsească și să-și „refacă viața“, cum se spune. Și de această dată, mândrul hidalgo s-a simțit profund umilit, mai ales că ea a publicat o carte destul de dură

numită Vivre avec Picasso, pentru care el a dat-o în judecată și... a pierdut. O

nouă umilire! Se pare că orgoliul maestrului a fost nemăsurat. Atunci când l-a părăsit, în arenele din Vallauris, el i-a spus: „Îmi datorați foarte multe! Presupun că așa aveți de gând să-mi mulțumiți. Ei bine, nu am de zis decât că ceilalți bărbați vor avea defectele mele, dar niciunul nu va avea calitățile mele [4].“ No comment!

În ceea ce-i privește pe copiii săi, Paulo va muri de ciroză. Ce s-a întâmplat, mai exact? Se pare că Pablo nu a avut prea multă considerație pentru propriul fiu, chiar dacă l-a folosit drept model când era mic. Tot ceea ce tatăl său a găsit să

facă pentru el a fost să-l angajeze șofer! Putem bănui că Paulo s-a refugiat în alcool ca să scape de acapararea uriașului și genialului său genitor. Fiul acestuia, Pablito, micuțul Pablo deci, s-a sinucis în 1973, anul morții bunicului. Un

adevărat naufragiu familial!

Un pervers narcisic?

Față de atâta suferință provocată anturajului, psihiatrul se întreabă: acest Barbă-Albastră cu (mai mult de) șapte soții era oare un pervers narcisic? În orice caz, pare să aibă toate caracteristicile, numai dacă ne gândim la decompensările

tragice pe care le-a provocat partenerelor sale succesive. Sigur, această denumire este mai degrabă jurnalistică decât științifică și acoperă diagnosticul din DSM-5 [5] al personalității narcisice, definită ca „ansamblu de fantasme și

comportamente grandioase, nevoia de a fi admirat și lipsa empatiei“.

O frază de-ale lui Picasso, adeseori citată, este: „Pentru mine, există două tipuri de femei, zeițele și paiațele!“ (#balance ton porc!). Cel mai uimitor este că nu a fost niciodată dat în judecată pentru hărțuire. Trebuie spus că a fost la școala potrivită, pentru că tatăl său mergea la bordel în fiecare duminică, după slujbă, și el însuși a fost inițiat la vârsta de 13 ani. Unul dintre cele mai celebre tablouri ale sale, Les Demoiselles d’Avignon, face referire la unul dintre aceste stabilimente, aflat la Barcelona. Învățătura paternă este deci dintre cele mai simple, femeile sunt obiecte de care te poți folosi când vrei și numai Dumnezeu știe dacă și-a ascultat Tatăl! Într-una dintre biografiile sale se poate citi: „Sentimentele lui Picasso față de femei au oscilat între tandrețe extremă și ură violentă, punctul de mijloc fiind antipatia, dacă nu disprețul [7]“. Acest mod chinuitor de a le picta îmbucătățite, diforme, irecognoscibile, dar și preamărite, glorificate, purificate, nu ilustrează oare mai bine decât aș face-o eu acest straniu punct de vedere?

Printre perversiuni figurează sadismul: „De fiecare dată când schimb o femeie, ar trebui s-o ard pe precedenta, spune el. În felul ăsta, aș scăpa de ele. Nu ar mai sta pe capul meu ca să-mi complice viața. Plus că mi-aș recăpăta tinerețea.

Omori femeia și ștergi trecutul pe care îl reprezintă". Nici criminalul în serie Landru [8] nu ar fi putut s-o zică mai bine!

Prin definiție, perversul narcisic este cineva care-și proiectează vinovăția asupra altcuiva. De câte ori, făcând expertize pentru tribunale, nu am auzit: „Sigur că

am violat-o, dar ea e de vină; m-a provocat cu minijupa și zâmbetul ei", asta fiind declarația cea mai frecventă a delincvenților perverși pe care i-am examinat în închisoare. Desigur, aici nu suntem în acest registru; totuși, lipsa vinovăției

exprimate, dacă nu este resimțită, indică o perversiune non-delictuală. Din fericire, este vorba despre lipsa empatiei, nu de sadism! Să fi simțit Picasso vinovăție în cursul interminabilului său parcurs de prădător de femei și, în consecință, de distrugător al numeroaselor sale partenere, dar și al câtorva dintre copiii și nepoții lui? Chiar dacă nu am fost niciodată în mintea lui, nicio

declarație nu indică așa ceva. Se pare că nu ar fi exprimat niciodată nici cel mai mic regret, nici măcar din vârful buzelor. Adjectivul „narcisic", lipit de pervers, semnifică deci o supraestimare, o inflamare a părerii pe care o ai despre tine însuți, în detrimentul altora.

Diagnosticul meu • Personalitate narcisică Noțiunea de pervers narcisic (PN) nu figurează în fruntea tulburărilor catalogate de clasificările internaționale, dar reușește, totuși, mai des decât s-ar crede, să fie auzită de la parteneri de viață sau colaboratori. Într-adevăr, PN este precum șoferul agresiv sau imbecilul cu care te intersectezi (prea) des: fiecare dintre noi crede că șoferul agresiv sau imbecilul sau amândoi în același timp sunt celălalt! Picasso a fost, fără îndoială, un monument de orgoliu și de narcisism; la fel ca Einstein, a fost pradă unui egoism stupefiant, ignorând suferințele provocate celor apropiați, aparent incapabil să se pună în locul

lor, lucru indiscutabil. Conform lui Wilhelm Uhde, unul dintre primii colecționari ai tablourilor sale, „dacă pe Matisse nu-l interesează decât pictura, pe Picasso nu-l interesează decât propria persoană“. Picasso adora să trăiască pe picior mare, să se afișeze cu bustul dezgolit, bronzat, atletic, până la sfârșitul întregii sale vieți. Fascinația pentru Minotaur, jumătate om, jumătate taur, pe care îl va picta practic ca autoportret, spune multe lucruri despre el pentru că acest monstru mitic, această himeră, acest puzzle al morții devora în fiecare an paisprezece tineri (șapte fete și șapte băieți). Așa că da, Pablo Picasso era un pervers narcisic, ceea ce-l situează mai mult sau mai puțin în afara categoriilor... la fel ca și pictura lui! Însă, cum sunt un bun elev, mă simt obligat să-l reintegrez în clasificările internaționale, așa că voi vorbi despre personalitate narcisică; mă întreb, totuși, dacă nu suferea de sindromul Asperger din cauza dificultății evidente de a se pune în locul altcuiva, ceea ce ar face din el un Albert Einstein al picturii.

• Nota mea finală Geniu al binelui? Da, dacă considerăm că a face artă este un fel de a face bine. Geniu al răului? Da, dacă luăm în calcul răutatea lui incredibilă — indiferență? — față de partenerele sale și față de o parte din familie. În realitate, Picasso a fost un geniu al artei, iar arta lui l-a situat în afara problematicii binelui și răului. Dincolo de asta! Nota mea? Joker!

[4] Laurent Greilsamer, Le Monde selon Picasso. Réflexions, fulgurances et traits

d’esprit, Paris, Taillandier, 2020.

[5] Manual de diagnostic și clasificare statistică a tulburărilor mintale, a 5-a ediție,

București, Editura medicală Callisto, 2016. Este sistemul internațional de

clasificare cel mai utilizat de comunitatea științifică și medicală.

Mișcare feministă din Franța.

[7] Roger Lahana, Corrida la honte, Nîmes, Les Éditions du Puits de Roulle, 2014.

[8] Henri Désiré Landru (1869-1922), criminal în serie din Franța, poreclit Barbă-

Albastră (N. r.)

Charlie Chaplin

(1889-1977)

Părinții lui săi au fost artiști de music-hall, însă tatăl alcoolic dispare pe când micuțul Charles nu avea decât 2 ani, murind de ciroză la 38 de ani. Chaplin nu a stat cu el decât două luni, când mama lui nebună și sifilitică s-a internat prima dată, în 1898. Lucrurile se aranjează cât de cât. La 7 ani, Chaplin este plasat, totuși, în diverse cămine din Londra pentru copii săraci. Pe când avea 14 ani, mama lui, de care era foarte apropiat, suferă o recidivă. El este cel care o duce la dispensarul care o va trimite la nebuni pentru opt luni, timp în care el va trăi pe stradă, ca tânăr cerșetor. Doi ani mai târziu, e internată definitiv. Iată o întreagă

copilărie în mizeria cea mai cruntă, toate ingredientele unei povești dramatice, remarcabile și sordide regăsindu-se aici: foamea, frigul și, mai ales, singurătatea afectivă.

Cosette la masculin!

Și, totuși, micul Charlie va deveni probabil cel mai mare star al comediei din toate timpurile, punându-l în scenă pe Charlie the tramp (vagabondul!). Succesul lui este de nivel planetar, deși nu are decât 29 de ani, și chiar și azi aproape că nu există om care să nu fi auzit vorbindu-se de el.

Ascensiune fulgerătoare, dublată de o viață afectivă

complicată

Trebuie spus că a pus piciorul în marea lume a music-hall-ului încă de la 5 ani, apoi la 9, și n-o va părăsi decât pentru teatru și apoi pentru cinema întrucât, grație unui turneu și apoi celui de-al doilea al trupei sale în Statele Unite, e

lăudat de critică drept „unul dintre cei mai buni artiști de pantomimă văzuți vreodată“. Recrutat în industria cinematografiei, acesta creează foarte repede

personajul lui Charlie the tramp, care pare, în realitate, că îi vine mănușă... și pe bună dreptate! Salariul lui ajunge aproape cât al unui fotbalist (aproape

1 700 000 de dolari pe an!), suma fiind de altfel considerată șocantă de către publicul larg, ceea ce nu-l împiedică să ajungă tot mai celebru, până când Charlie devine un substantiv comun în multe limbi. „Încetează să faci pe charlot! “

Viața lui afectivă este foarte complicată, înlănțuind relații și căsătorii cu partenere uneori foarte tinere. Prima sa nevastă nu are decât 17 ani, îl păcălește că e însărcinată, el o ia de soție, ea rămâne realmente însărcinată și dă naștere unui copil diform, care moare repede; divorțează aproape imediat; cea de-a doua, Lita, nu are decât 16 ani. Chaplin riscă să fie acuzat de viol asupra unei minore, echivalentul unei infracțiuni majore în Franța! Charlie ar fi vrut ca ea să

avorteze, dar aceasta ar fi refuzat. Mama amenință că va face plângere, așa că se căsătorește cu Lita în Mexic. Cât se poate de discret. Au doi copii, însă cuplului nu-i merge bine și divorțează. Ea îl acuză în presă de infidelitate, de violențe și de dorințe sexuale perverse. Grupuri de moraliști cer interzicerea filmelor sale.

Încolțit, acesta acceptă să plătească echivalentul a aproape 9 milioane de dolari, pe vremea aceea cea mai mare sumă plătită vreodată în Statele Unite

pentru un divorț. Chaplin este foarte afectat de... despărțire sau de pierderea banilor?

Istoria nu ne spune nimic despre asta. Suntem în 1927, iar filmul sonor apare aproximativ în acel moment; Chaplin, care îl găsește mai puțin interesant pe plan artistic decât filmul mut, nu îl îmbrățișează... însă apariția acestuia îl

destabilizează, totuși... începe să se simtă bătrân la 38 de ani! Realizează

Luminile orașului, o adevărată capodoperă. Chiar dacă filmul sonor devenise

deja în vogă și face ca Luminile orașului să fie anacronic, acesta este un imens succes de public și financiar. Totuși, în acest moment-limită, Chaplin rămâne foarte ezitant cu privire la viitor: se va demoda Charlot sau va vorbi și va rămâne, deci, în cursă? Incapabil să se decidă, face o pauză, se duce în Japonia, chiar în momentul în care o lovitură de stat încerca să-i omoare pe primul-ministru (reușită) și pe Chaplin, ca să declanșeze un război cu Statele Unite.

Ucigașii îl rataseră pentru că el își modificase programul ca să asiste la o competiție de sumo. Starea sa de stres crește, ceea ce e ușor de înțeles!

Deprimat, se gândește chiar să se pensioneze și să se retragă în China... nu are decât 43 de ani!

Un angajament politic evident de stânga

În acest moment conștiința sa politică preia conducerea, iar el începe să filmeze din nou. Realizează Timpuri noi, o satiră teribilă a capitalismului. Ne aflăm în plină Marea Depresiune, post-1929. Este aproape, dar nu total, un film mut.

Succesul e discutabil. Aproximativ în aceeași perioadă se căsătorește din nou, la Canton. Nici de această dată, cuplul nu rezistă și divorțează. Chaplin are 53 de ani. Este foarte neliniștit din cauza ascensiunii mișcărilor naționaliste și decide să filmeze Dictatorul, mai ales că unii critici au

remarcat o asemănare fizică între Hitler și el. Cei doi bărbați sunt născuți aproape în același timp, la distanță de aproape patru zile, și poartă același gen de mustață! Adolf Hitler este jucat de Charlie Chaplin și se numește Adenoid Hynkel. Este un succes incredibil, în

ciuda unui discurs final destul de lung[1] , de șase minute, prin care își expune ideile politice antifasciste, cu siguranță lăudabile în fond, însă mediocre dintr-un punct de vedere pur estetic și formal. De acum înainte este clasat/marcat drept stângist, comunist chiar, ceea ce, după cum știe fiecare, este cel mai mare păcat în Statele Unite, mai ales în acele vremuri dominate de macartism. FBI-ul îl hărțuiește efectiv și riscă închisoarea. Chiar dacă scapă teafăr din poveste, imaginea lui publică suferă. Tot atunci, este condamnat să plătească o pensie, până la majorat, unui copil de-ai celei de-a treia foste soții. Analiza grupelor de sânge dovedise totuși că nu putea fi el tatăl... însă nu te pui cu justiția din Statele Unite!

Această succesiune nesfârșită de căsătorii, divorțuri, procese nu-l oprește totuși și, la 54 de ani, se căsătorește cu o tinerică de 18; pare să fie alegerea bună, de data asta! Vor avea împreună 8 copii. Chaplin găsește fericirea conjugală, însă nu și pacea judiciară. FBI-ul vrea cu orice preț să-l înhațe și să-l expulzeze din Statele Unite. E deschisă o anchetă. Charlie Chaplin spune că nu este comunist, ci pacifist. De altfel, nu-și revendică naționalitatea americană. În 1952, pe când prezenta Luminile rampei la Londra, află că viza lui de întoarcere e anulată.

„Faptul că mă puteam întoarce sau nu în această țară tristă nu conta prea mult pentru mine. Aș fi vrut să le spun că, cu cât aș fi scăpat mai repede de atmosfera de ură, cu atât aș fi fost mai bine, că eram obosit de insulte și de aroganța morală

a Americii[1] [1]“, scria el în 1964 în autobiografia sa.

Logic, acest stângist ciudat își va sfârși zilele în Elveția — o țară foarte comunistă, după cum știm cu toții —, într-o proprietate somptuoasă străjuind

lacul Léman. Fir-ar, Marx!

Diagnosticul meu • Sindrom posttraumatic însoțit de tulburare anxioasă generalizată (TAG) Principalul simptom găsit este un comportament sexual despre care ne putem întreba dacă nu este cel puțin tânărofil sau chiar la limita pedofiliei, o acuzație gravă, care, deși anacronică, trebuie discutată, deoarece în Franța de azi consimțământul este stabilit la 16 ani. Într-adevăr, toată viața Charlot ar fi fost atras de femei mai tinere decât el. Cu toate acestea, studiind fotografia faimoasei Lita Grey[1] [2], făcută în 1925, pe când ea avea 17 ani, i s-ar da fără probleme cinci-zece ani în plus, ceea ce nu schimbă desigur nimic din punct de vedere juridic, dar schimbă totul din punct de vedere clinic. Prin definiție, un pedofil caută fetițe abia ajunse la pubertate dacă nu pre-pubere. Unele din documentele divorțului de Lita Grey, întâlnită când ea avea 8 ani, însărcinată cu acordul ei la 15-16 ani, menționează un bărbat „crud și inuman, cu practici sexuale revoltătoare, degradante, ofensatoare, într-un cuvânt, imorale[1] [3]“. Ar fi încercat chiar să o convingă să avorteze, o crimă pentru America puritană de atunci... și încă și în cea de azi, în multe state. Lita refuză și, ca să evite închisoarea, Chaplin se căsătorește cu ea și îi promite că o să-i facă viața atât de grea încât va vrea să plece... și se ține de cuvânt, numai că ea obține din divorț o sumă enormă pentru acea vreme. Toată viața, Charlie Chaplin pare că a căutat și a reușit să aibă succes, glorie, să strângă o avere considerabilă. Iar în momentele în care norocul nu a fost prezent sau în care a avut îndoieli, ca atunci când a decis să refuze filmul sonor, a fost descris ca fiind foarte anxios sau chiar inhibat. Era Charlot un pervers sexual? Nu, sigur nu, pentru că, în cele din urmă, se îndrăgostește cu adevărat la 54 de ani de o tânără de 18 ani, se căsătorește cu ea, au opt copii și nu o va părăsi. Un pervers nu încetează niciodată să fie pervers; mai mult, Chaplin pare cât se poate de capabil de vinovăție. Filmele sale, precum Luminile orașului și, mai ales, Puștiul, sunt o dovadă pătrunzătoare în acest sens, cu atât mai mult cu cât el a proclamat mereu caracterul autobiografic al operei sale, considerând că a fost mereu un cerșetor atât în viață, cât și în filmele sale. Ca să rezum situația, ne aflăm în fața unui personaj genial, ieșit din comun, însă fără prea multe scrupule financiare, care-și urmează neobosit obiectivele, bani, glorie, iubire și... reușind să le realizeze. Angajamentele sale politice, pacifismul, stângismul, anti-americanismul sunt conforme cu scopurile sale. Toate astea nu sunt un sindrom, așa că trebuie să ne uităm altundeva, la copilăria lui traumatică de copil abandonat și ajuns pe străzi.

Diagnosticul meu final va fi deci cel de sindrom posttraumatic însoțit de tulburare anxioasă generalizată (TAG).

• Nota mea finală Charlie Chaplin, Jean Valjean [Mizerabilii], psihiatrul Boris Cyrulnik și Ludovic al XIV-lea sunt patru personaje care au avut destine totodată foarte diferite și destul de asemănătoare: abandon, rătăcire pe străzi în sărăcie — primii —, iar în cazul lui Ludovic al XIV-lea[1] [4] o teroare intensă, de mai multe zile, cu fugă disperată noaptea și sejur tragic într-un castel dărăpănat din Saint-Germain-en-Laye, frică ce se va repeta un an mai târziu. Toți au suferit de o stare de stres posttraumatic, numai că reziliența, pentru Chaplin (chiar dacă și el a fost capabil de generozitate când a donat 2 milioane abatelui Pierre) și pentru Regele Soare, a trecut în principal prin răzbunare și revanșă, pe când la ceilalți doi au primat sublimarea, compasiunea și devotamentul față de alții. Totuși, ar fi drept să ținem cont că Charlie Chaplin a generat multă frumusețe... și râsete, așa că în cazul lui binele a triumfat din plin asupra răului. • Nota mea 7,5/10.

Charlot este numele dat în limba franceză personajului lui Chaplin din The

Tramp (Vagabondul), având, totodată, semnificația de „măscărici“ (N. r.)

[1] Deși unii îl găsesc sublim!

[1] [1] Charlie Chaplin, Histoire de ma vie, Paris, Robert Laffont, 2002.

[1] [2] O puteți găsi pe orice motor de căutare.

[1] [3] Contextul epocii, foarte pudibond și corect politic, ne face să ne întrebăm la

modul serios ce putea așadar însemna expresia „practici sexuale imorale“.

[1] [4] Patrick Lemoine, La Santé psychique de ceux qui ont fait le monde, op. cit.

4

Sfinți, însă nu toți angelici

În cultura occidentală, mulțumită etichetării de către Vatican a celor care au fost considerați oameni ai binelui, termenii „beatificat“ și „canonizat“ îi desemnează

drept modele, dar și mijlocitori pentru ansamblul credincioșilor. Este vorba despre un fenomen foarte particular, ca să nu zic unic, cu atât mai mult cu cât numirea lor se sprijină pe dreptul canonic și rezultă, în consecință, dintr-un adevărat proces contradictoriu, cu intervenția a doi avocați, cel al

nominalizatului și cel al diavolului, presupus ostil canonizării. Într-adevăr, ca să

fii considerat sfânt, trebuie să fi trecut prin toate fazele unei proceduri care, dacă

se dovedește pozitivă, deschide larg porțile paradisului. Mai mult, există o adevărată ierarhie teritorială deoarece cultul sfinților este propus devoțiunii bisericii universale, pe când cel al preafericiților nu vizează decât dioceza unde a trăit cel ales. Procedura e veche de la sfârșitul secolului al X-lea pentru că, până

atunci, deveneai sfânt prin aclamare, prin vox populi, ceea ce a deschis, evident, calea unui anumit număr de înșelătorii, de trafic de relicve, de creare a unor locuri de pelerinaj lucrative. Cea mai veche canonizare după un proces conform regulilor datează din secolul al XII-lea. Nu pot să nu observ că epoca

contemporană nu duce lipsă de canonizări, iar papa actual nu s-a lăsat mai

prejos, deoarece, cu ocazia a paisprezece ceremonii la Roma, cu ocazia

călătoriilor, și prin șapte decrete care autorizau cultul (canonizare echipolentă), Papa Francisc a pronunțat cincizeci și două de canonizări. Șaizeci de persoane au fost desemnate nominal; două grupuri, unul de opt sute treisprezece și altul de treizeci de martiri, au fost astfel proclamate deja sfinte. Mulțumită primei decizii de canonizare, cea a lui Antonio Primaldo și a celor opt sute de companioni ai săi, martirii din Otranto[1 5], Francisc este papa care a sanctificat cel mai mare număr de persoane de-a lungul

pontificatului său de la alegerea sa în 2013... și pare-se că încă nu a terminat!

[1] [5] Refuzând să treacă la islam, aceștia au fost uciși de otomani în data de 14

august 1480, după ce Otranto (oraș din sudul Italiei) a fost cucerit de armata lui

Gedik Ahmed Pasha (N. r.)

Sfântul Dominic

(1170-1221)

Este unul dintre sfinții cei mai importanți din calendar. E de ajuns să ne gândim la numeroasele lăcașuri care-i sunt închinate și azi în Corsica! Acest spaniol a fost un mare mistic, fondator al unui ordin important de intelectuali, profesori și... inchizitori. Însă cine a fost el, de fapt?

Primul inchizitor?

Dominic de Guzmán ar proveni din înalta nobilime, având un tată duce. Ceilalți doi frați ai săi au devenit și ei preoți. Prenumele Dominic înseamnă „cel care aparține Domnului"; adjectivul „dominican", domini canis, în latină, înseamnă, dacă ne jucăm cu cuvintele: „câinele Domnului" — un calambur deosebit de

bogat în semnificații. Fervoarea și talentul său oratoric de predicator îl fac să

urce rapid treptele carierei ecleziastice. Scopul către care tindea întreaga sa existență a fost să extirpe erezia catarilor, numiți și „oamenii puri", care se luptau cu extravaganta bogăție a Bisericii, cu preoții ei simoniaci[1] și cu

imoralitatea, ba chiar cu luxuria de care papa și cei mai mulți prelați au dat dovadă timp de multe secole.

De la începutul domniei, în 1198, Papa Inocențiu al III-lea i-a ordonat să reprime împreună cu Guy de Vaux această practică, pe care o considerau

periculoasă

pentru stabilitatea Bisericii. În 1199, același papă creează Inchiziția numită

medievală, introducând-o în tribunalele ecleziastice. Aceasta era însărcinată cu eradicarea deviațiilor de la dreptul canonic. Pe legatul său, episcopul Arnaud Amaury, cel căruia i se atribuie celebrul aforism despre asediul de la Béziers, atunci când a fost întrebat ce era bine de făcut odată cucerit orașul: „Omorâți-i

pe toți, Dumnezeu îi va recunoaște pe ai săi[17]“, papa l-a însărcinat ca misionar chiar în inima ținutului catar.

Eșecul predicilor sale solitare pe teren catar îl va face pe Dominic să fondeze, în 1206, ordinul dominicanilor, destinat în primul rând luptei împotriva „oamenilor puri“ care rămâneau foarte populari din cauza vieții lor exemplare, în totală

opoziție cu cea a episcopilor și a altor prelați; în acest scop, membrii trebuiau să

aibă o solidă formare teologică și erau invitați să studieze fără repaus, ceea ce va face din ei un ordin de intelectuali, oarecum ca iezuiții și invers față de

franciscani[18]. Miracolul de la Fanjeaux a fost la originea acestei trăsături care-i făcea pe dominicani savanți și literați: cu ocazia unei dezbateri care îi va opune pe Dominic și pe episcopul catar Guilhabert de Castres, s-a decis că va avea loc o ordalie — sau judecată a Domnului — ca să fie departajați. Cărțile celor doi predicatori au fost puse pe foc și doar cele ale lui Dominic de Guzmán nu au ars, ridicându-se în trei rânduri deasupra flăcărilor.

În fine, în 1209, a început cruciada zisă a Albigenzilor. Simon de Montfort, șeful militar al acesteia, va ajunge să extermine cea mai mare parte a catarilor, mai ales la Montségur, unde două sute de „Perfecți“ urcă pe rug. Dominic, pe urmele cruciaților, nu a participat la lupte, ci a intrat după ei în orașele cucerite, cel puțin în ceea ce a mai rămas din ele, încercând să

convertească supraviețuitorii. Nu am găsit nicio urmă a vreunei condamnări de către el a ororilor represiunii armate.

Mai târziu, în 1233, Papa Grigore al IX-lea întărește Inchiziția sau Sfântul Oficiu de trist renume, încredințându-l dominicanilor și apoi și franciscanilor, de unde rivalitatea acestora. Inchizitorii nu dădeau socoteală decât Vaticanului și erau scutiți de traiul în abație.

Dominic a fost canonizat un an mai târziu.

Catarismul Această erezie se înscrie în vechea tradiție a gnosticismului sau convingerea că există un Dumnezeu al binelui și un Dumnezeu al răului și că lumea în care trăim e guvernată de rău. Fără să exagerăm prea tare, putem considera că propovăduitorii moderni ai colapsului sunt descendenții fideli ai acestei concepții dualiste; în fond, întrucât totul este rău în această lume, e mai bine să terminăm cu ea. Prin urmare, pentru catari, nu este nici util, nici de dorit ca ea să fie perpetuată, de unde o anumită tendință către sinucidere, cel puțin către non-procreare, în ceea ce privește clerul lor format din persoane numite uneori Perfecții[1] . Biserica secolului al XIII-lea avea oare dreptate să se apuce de întreprinderea ei ucigătoare împotriva catarilor? Sigur că nu, deoarece în zilele noastre libertatea religioasă și respectul față de viață primează, însă, în logica epocii în care trebuia să te supui preceptului biblic „creșteți și vă înmulțiți“, doctrina descreșterii era un sacrilegiu. Desigur, papa și ierarhia lui nu suportau să le fie denunțat comportamentul scandalos și, în realitate, au acționat mai ales ca să-și protejeze interesele materiale. De altfel, adevăratul scop, politic, al regilor Ludovic al VIII-lea și Ludovic al IX-lea va fi fost atins: nobilimea din nordul Franței a înlocuit-o pe cea din sud.

Deși a murit cu unsprezece ani înaintea creării oficiale a Inchiziției aragoneze, tradiția — în particular cea dominicană — îl consideră pe Dominic drept primul inchizitor. Acest titlu este deci inexact, pentru că sfântul nu a luptat împotriva ereziei decât prin cuvânt... numai că a făcut-o în cetăți care fuseseră jefuite și masacrate și nu comenta nimeni când intra cu călugării săi în localitățile

devastate!

Putem să trecem în favoarea lui și faptul că și el, și ordinul lui au fost dușmanii bogăției și fastului Bisericii și că a trăit în sărăcie, în ciuda originilor bogate.

O personalitate uimitoare

Ca aspect fizic, fiind de origine vizigotă, Dominic era blond-roșcat cu ochi albaștri. Incredibil de evlavios, ca să nu zic fanatic, se ruga vociferând, urlând singur într-o cameră, ceea ce era stupefiant și, mai ales, neliniștitor pentru anturajul care-i auzea „țipetele și lacrimile“. Nu pot nicidecum găsi elemente pertinente în biografia lui, care se bazează esențialmente pe surse hagiografice.

Drept urmare, este imposibil de pus un adevărat diagnostic psihologic; știm că

până la 7 ani a fost încredințat unui unchi matern și ecleziastic, ceea ce

reprezintă o traumă pentru acea vârstă încă fragedă. Eu cred că a fost exact opusul contemporanului său Francisc din Assisi, blândul patron al ecologiei, poetul care dialoga cu soarele, luna, lupul, păsările și care a găsit o cale, în plină

cruciadă, să lege o prietenie uimitoare cu sultanul Egiptului și care va face eforturi — fără succes, desigur — pe lângă papă ca să restabilească pacea și să

facă să domnească armonia. Francisc va fonda ordinul franciscanilor, tot un

ordin sărac, cerșetor și categoric mai puțin intelectual, ceea ce iezuiții și dominicanii nu au ezitat să ia în derâdere uneori într-un fel prea puțin caritabil.

Diagnosticul meu • Psihorigiditate, fanatism, la limita paranoiei Putem presupune că Dominic era un fel de personaj psihorigid, invulnerabil la îndoială, cel puțin în ceea ce privește credința, fanatic, împătimit al purității, sărăciei, castității, nesuportând comportamente diferite de ale lui, oarecum la fel ca celălalt dominican, Girolamo Savonarola. Totul este permis în numele integrității credinței, chiar și rugul, chiar și tortura! Aș putea fi considerat, totuși, anacronic, întrucât această poziție era dominantă la acea

vreme... Este adevărat... numai că contemporanul său, Francisc din Assisi, a adoptat o poziție radical opusă. Sau atunci nu eu, ci el, minunatul Francisc, este cel splendid de anacronic! Cu toate acestea, Dominic este descris și ca fiind foarte vesel, mereu zâmbitor. • Nota mea finală 4,99 din 10. Putem considera, în cazul lui, că latura luminoasă era considerabilă, aproape în aceeași măsură ca și cea obscură.

[1] Simonia este vânzarea sau cumpărarea de bunuri ale Bisericii, mai ales

sacramente. La oamenii politici se numește corupție.

[1 7] În latină: Caedute eos, novit enim Dominus qui sunt eios.

[1 8] Fondat de sfântul Francisc din Assisi (1182-1226).

[1] Dacă vrem să împingem totul mult mai departe, ne-am putea spune chiar că

goana nebună spre înainte a umanității productiviste și hiperconsumeriste care

duce planeta noastră drept în zid (poluare, efect de seră) este un fel de variantă a

poziției gnostice, numai că gnosticii erau conștienți de ceea ce făceau și o

revendicau sus și tare! Nu voi pretinde, totuși, că președintele Trump și politica

sa eco-suicidară e ceva gnostic, pentru că probabil nici nu știe ce înseamnă asta.

Ludovic al IX-lea (Sfântul Ludovic)

(1214-1270)

Acest suveran este o icoană a Franței regaliste, iar canonizarea lui, în cele din urmă foarte politică, a crescut prestigiul dinastiei capețienilor. A fost, fără

îndoială, suveranul care a știut cel mai bine să îmbine utilul cu plăcutul,

cultivând fără repaus o pietate care a crescut prestigiul Franței. Un comunicator excelent, întrucâtva!

Regele pios... chiar și în pat!

Ludovic s-a inspirat de la Tobit, care, conform Bibliei, a petrecut trei nopți rugându-se în loc să consume căsătoria cu Sara. Tânărul Ludovic, mare și foarte frumos[11] , a fost — după gurile rele — singurul cavaler capabil să îndeplinească

isprava de a petrece trei nopți numite nopțile lui Tobia, rugându-se lângă

proaspăta sa soție în vârstă de 13 ani, de asemenea cucernică, cu o sabie plasată

între ei; totuși, Marguerite s-a îndrăgostit la prima vedere, iar această iubire reciprocă a durat întreaga lor viață. Aparent, cei doi porumbei s-au pus apoi pe treabă și au avut unsprezece copii!

O frumoasă arie luminoasă, în orice caz, a acestui rege. În zadar am făcut

cercetări pe acest subiect, nu am găsit nicicum alt suveran sau șef de stat fidel soției. Nici chiar Ludovic al XI-lea sau de Gaulle, pare-se...

Cum stau deci lucrurile cu acest ciudat rege evlavios? Să fi fost un sfânt? Să fi fost un fanatic? Era el oare un mare nevrozat cu un Oedip nerezolvat, copleșit de o mamă, Blanche a Castiliei, deosebit de autoritară și intruzivă? Conform

legendei, tânărul rege trebuia să treacă prin camera ei ca să ajungă la cea a soției, totuși legitimă, astfel încât a postat un paznic în fața ușii camerei conjugale,

însărcinat să dea o lovitură discretă de baston ca să-i avertizeze pe cei doi îndrăgostiți de apropierea teribilei regine mamă. Din fericire pentru ei, aceștia aveau un castel (refugiu) la Pontoise, proprietatea lui Marguerite, unde o scară

ascunsă îi permitea lui Ludovic să se ducă discret în camera Margueritei, fără să

trebuiască să treacă prin holurile unde se învârtea matroana. Cu toate acestea, e clar că Ludovic a reușit treptat și tacticos să scape de tutela mamei tiranice care, în plus, nu suporta frumusețea, prospețimea și popularitatea nurorii, de unde coabitarea dificilă a celor două regine.

Bunătatea sa față de popor și simțul dreptății împărțite sub un stejar au fost date exemplu în toată Europa. La fel ca Iisus și papii, le spăla picioarele săracilor în semn de umilință și iubire. Generozitatea lui a fost nețărmurită față de nevoiași și abații. Se apropia de leproși fără teamă.

Pietatea lui, insuflată de mamă, era extremă, ca să nu zic extremistă: în chip de penitență, purta pe piele o cămașă din păr de capră, conservată încă și azi ca relicvă la Sainte-Chapelle și se biciuia până la sânge în Vinerea Sfântă. Se trezea adesea la miezul nopții pentru rugăciunile de dimineață, asista zilnic la slujbele de seară și la vecernie, recita cincizeci de Ave Maria, însoțite de mătănii. Îi cânta slujba calului dacă se găsea în campanie. Se spovedea în fiecare vineri, practica asiduu postul și abstinența.

Conform istoricului Marie Dejoux[111], Ludovic al IX-lea a fost un bun

comunicator, iar pietatea, cât și bunătatea lui au asigurat prestigiul regalității capețiene secole la rând pe lângă „bunul popor“. Politica de cumpărare a

relicvelor prestigioase (coroana de spini) și construirea monumentelor

extraordinare (Sainte-Chapelle) au avut ca rezultat plasarea Parisului pe același nivel ca Roma și Ierusalim. Adică utilul (salvarea sufletului) se poate îmbina cu... utilul, întărirea monarhiei de drept divin!

Cruciat sau jihadist?

În ceea ce privește zonele de umbră — și sunt multe — i se poate reproșa

participarea la două cruciade în Egipt, fără să mai vorbim despre cea a

Albigenzilor, pe care va reuși să o sfârșească în sânge și flăcări. Mama lui,

Blanche a Castiliei, este cea care a inițiat-o, împreună cu Ludovic al VIII-lea, soțul ei, iar el a încheiat-o din motive mai mult politice și teritoriale decât teologice, pentru că așa a putut să anexeze Languedoc și să stabilizeze

frontierele cu Spania, eradicând întreaga elită și slăbind comitatul Toulouse, care va fi atașat domeniului regal.

Ludovic al IX-lea nu era doar pios, ci și perfid!

Atitudinea lui față de evrei — popor deicid, după cum bine se știe — a fost de asemenea dintre cele mai criticabile, deoarece, după ce le-a aplicat impozite speciale, adevărate răscumpărări destinate finanțării cruciadelor, i-a obligat în 1259 să poarte ecuson, acea bucată de țesătură galbenă, culoarea trădătorilor; Iuda a fost mereu reprezentat îmbrăcat în această culoare. Le-a interzis camăta și deci împrumutul bancar, și le-a dat voie nobililor să-i transforme în vasali în caz că nu se supuneau; la ordinul Vaticanului, a permis organizarea unui „proces al Talmudului, o carte infamă“ pe care a confiscat-o ca să o ardă public în

autodafeuri enorme (22 de care cu manuscrise, în mai multe reprize!); i-a gonit pe mulți din regat. Cu toate acestea, trebuie să amintim că această atitudine discriminatorie nu era doar împotriva evreilor, ci împotriva tuturor cămătarilor, întrucât o ordonanță din 1268 i-a expulzat pe bancherii lombarzi, florentini, cahorsini[112] și pe toți ceilalți cămătari străini. În realitate, visul lui Ludovic al IX-lea era să convertească toți evreii întrucât erau prin definiție eretici, și, astfel, să

le salveze sufletul; le-a ordonat deci — fără succes — să asiste la predicile unuia dintre ei, convertitul Pablo Christiani.

Spre deosebire de el, contemporanul său, foarte tolerantul împărat germanic

Frederic al II-lea de Hohenstaufen („Nimeni nu va fi tratat cu violență pentru că

e evreu sau sarazin[113]“), a fost plin de mărinimie față de evreii ai căror rabini savanți erau primiți la curtea sa și nu s-a înghesuit să participe la cruciade. Pe de o parte, un suveran pios sau fanatic, în funcție de perspectivă, pe de cealaltă, un bărbat rațional și credincios rezonabil!

Se va găsi neapărat un istoric care să-mi reproșeze un anacronism, pentru că e adevărat că în Evul Mediu această opinie era norma. Totuși, împreună cu tatăl său figurează printre regii antisemiți ai Franței, ba mai mult, anti-creditori:

• Filip cel Îndrăzneț a făcut la fel în 1271.

• Filip cel Frumos i-a expulzat în 1306 fără să meargă atât de departe precum cu

ceilalți creditori ai săi, Templierii, pe care i-a ars pe rug; aproape 100 000 de evrei au trebuit să plece.

• Charles al VI-lea în 1394, prin edictul din 17 septembrie, a proclamat: „Cum evreii sunt responsabili de foamete, odată cu plecarea lor nu vom mai suferi niciodată“.

Fără rușine, suveranii nu ezitau să-i primească înapoi în regat, precum „Regele de Fier“, Filip cel Frumos, la mai puțin de zece ani după ce-i exilaseră, cât să

mai contracteze niște împrumuturi noi. O Realpolitik[114] avant la lettre.

Sub domnia lui Ludovic al IX-lea, prostituția, jocurile de noroc, blasfemiile, sacrilegiile au fost sever reprimate.

Regi sfinți, Războiul de o mie de ani Canonizarea lui Ludovic al IX-lea nu s-a făcut fără să suscite o anumită amărăciune de cealaltă parte a Mării Mânecii. Ca să restabilească echilibrul, dușmanii noștri ereditari, englezii, nu au încetat să reamintească faptul că ei s-au descurcat mai bine, având doi regi sfinți: • Eduard Martirul (962-978), asasinat de soacră! • Eduard Confesorul (1004-1066) a fost și el canonizat, și asta chiar cu un secol mai devreme, în 1161. În această privință, trebuie să admitem ca s-a descurcat și

mai bine în privința castității decât al nostru Ludovic al IX-lea, pentru că nu și-a consumat niciodată căsnicia; mai apoi, nefericita regină Edith a fost închisă într-o mănăstire. Lipsa descendenței a declanșat un conflict de succesiune și invadarea Angliei de către William Cuceritorul, unul dintre pretendenții la tron... se vede treaba, castitatea cauzează mari probleme!

Diagnosticul meu • Depresie reactivă La moartea mamei lui, Blanche a Castiliei, Ludovic clachează. E copleșit de suferință și intră într-un doliu care va deveni patologic. El, care era mai degrabă zâmbitor, vesel, ba chiar glumeț, devine sumbru, auster și așa va rămâne până la moarte. Probabil că acest comportament de băiat al mamei a fost foarte dificil de suportat pentru Marguerite. Nu sunt un admirator fervent al interpretărilor psihanalitice, însă o asemenea pietate, împreună cu o asemenea iubire pentru o mamă atât de credincioasă, este întrucâtva suspectă. Oare micuțul și drăguțul Ludovic o fi reușit să ajungă canonizat din cauză că și-a dorit mult să-i facă pe plac mamei Blanche? O motivație mai bună decât alta! • Nota mea finală Înclinația către bine, pietate, caritate, modestie, simțul justiției, bunăvoință față de săraci, bolnavi, iubire conjugală totală și constantă au fost pe larg contrabalansate de actele ucigașe față de catari (cruciadele Albigenzilor), musulmani (două cruciade pe Pământul sfânt), lipsa sa de onestitate față de creditori, în special față de evreii discriminați prin purtatul însemnului galben, dar și față de lombarzi și alți creditori străini, toți expulzați din Franța. 5 din 10 (știu, cam puțin pentru un sfânt).

[11] Figura sa amintește de îngerul zâmbitor de pe catedrala din Reims, a cărei

construcție a început cu trei ani înainte de nașterea lui Ludovic al IX-lea; îngerul

a fost sculptat în jurul anului 1240, deci în timpul vieții regelui...

[111] Marie Dejoux, Les Enquêtes de Saint Louis. Gouverner et sauver son âme,

Paris, PUF, 2014.

[112] originari din Cahors, oraș din sudul Franței (N. r.)

[113] Constituțiile din Melfi, promulgate în 1231 de Frederic al II-lea de Hohenstaufen.

[114] Politică sau diplomație pragmatică, bazată în principal pe considerentele circumstanțelor date și mai puțin pe ideologie sau premise morale sau etice (N. r.)

Thomas More

[115]

(1478-1535)

Este, probabil, prototipul a ceea ce ar putea — trebui — să fie un bărbat de stat într-o lume ideală. Într-adevăr, foarte puțini dintre aceștia au fost canonizați.

Marele cancelar al regelui Henric al VIII-lea, faimosul Barbă-Albastră englez, era și el un canonic filosof, teolog, jurist, avocat și magistrat, șerif al Londrei și, mai ales, un umanist pe cât de pios, pe atât de curajos. Opoziția lui îndârjită față

de divorțul schismatic al regelui va duce la demisie, încarcerare și în cele din urmă la decapitarea sa, care-l va transforma în martir. Catolic fervent, fidel ideilor sale și dispus să moară pentru ele, Thomas More este exact opusul

suveranului său, prototipul regelui care cedează tuturor capriciilor în ciuda intereselor de stat. În fine, Thomas More este cunoscut mai ales pentru că a publicat Utopia și pentru că a inventat atât cuvântul, cât și conceptul. E greu să-ți spui că visatul la o utopie frumoasă poate duce la butuc. Cu siguranță, mai

existaseră „cetăți ideale“, ca de exemplu cele descrise de Platon (Republica) sau de Christine de Pizan (Cetatea doamnelor), fără să mai vorbim de

Ierusalimul celest al Bibliei, însă nu aveau deloc aceeași finalitate. La Thomas More, scopul este retoric. Nu mai este vorba despre un concept, ci de un nou tip de discurs.

Despre importanța de a avea un ideal... realizabil

În mod uimitor, acest canonic s-a căsătorit și a avut trei copii. „Prefera să fie un soț cast mai degrabă decât un călugăr impudic“, după cum s-a exprimat prietenul său Erasmus. Așadar, nu a fost total cast! Istoria nu spune ce credea doamna More. În schimb, știm cât de mândru era Thomas de fiicele lui, după cum o

demonstrează corespondența lui filosofică cu Margaret când a fost încarcerat în Turnul Londrei.

În cartea sa, Thomas More descrie o societate ideală, precizând că nu crede cu adevărat în ea. De exemplu, fluviul este numit anydre (fără apă) și, în ultima frază a celei de-a doua cărți, precizează: „Mi-o doresc mai degrabă, deși nu sper la ea“. Autorul, mai degrabă, un jurist bun decât un idealist, nu dorea ca cititorii să creadă în existența Utopiei, ceea ce-l deosebește de succesorii în materie de utopie, de exemplu marxist-leniniștii, categoric mai idealiști și, mai ales, mai puțin informați. În mod fundamental egalitari în fața legii, cetățenii insulei numite Utopia nu cunosc proprietatea privată; această societate se dovedește, așadar, în această privință, încă și mai radicală decât utopia comunistă a lui Karl Marx și a lui Vladimir Ilici Lenin. Însă, una peste alta, nu oare credința într-o utopie realizabilă este cea care îi permite unui lider să fie virtuos? Răspunsul este „da“, cu condiția ca această credință să nu devină fanatism din cauza unei interpretări oarbe a dogmei. Și ca un dram de îndoială să reușească să se

strecoare în spiritul conducătorului. În aceasta constă marea diferență dintre dictatură și democrație, religie și radicalism, paranoia și sănătate psihică. Altfel spus, este imposibil să fii un lider politic al „axei binelui“, ca să vorbim ca George Bush, dacă nu ești pătruns de un ideal social înalt, însă, când acest ideal este susținut de o credință de neclintit, de absența îndoielii, riscul căderii într-o tiranie sângeroasă este mare. Întreaga artă de a guverna se sprijină deci pe capacitatea de a naviga între aceste două capcane: ideal și îndoiala față de ideal.

Totuși, nu trebuie să uităm că, pentru Thomas More, Utopia nu era un Rai de

atins, ci un fel de petardă retorică destinată biciuirii Angliei și deciziilor ei economice, în special sistemul zis al împrejmuirii (inclosure acts) care a

suprimat drepturile de folosire a pajiștilor și a provocat o puternică sărăcire a populațiilor rurale și, în consecință, multe revolte populare.

O insulă numită Utopia

Pentru autor, este vorba pur și simplu de „cea mai bună formă a comunității

politice“. Etimologic, Utopia înseamnă „Nicăieri“ — echivalentul semantic al Neverlandului lui Peter Pan; însă, în același timp, mai există și Eutopia sau „Loc al binelui“. Trebuie știut că James Matthew Barrie, creatorul băiețelului îmbrăcat

în verde și care putea să zboare, și-a imaginat întreaga poveste după moartea accidentală a fratelui său la doar 13 ani, vârsta pe care a dat-o eroului său. Or, dacă ne gândim puțin, cineva care nu mai crește este un personaj care a murit; romanul descrie „Țara copiilor pierduți“, un univers în care moartea nu există, în care cei dispăruți trăiesc din nou... cea mai frumoasă dintre toate utopiile.

Pe insula Utopiei, fiecare casă are grădina ei și fiecare locuitor practică

agricultura; responsabilii sunt aleși dintre cei instruiți; societatea este patriarhală; regele este ales; senatul se reunește o dată la trei zile; discutarea problemelor publice, în afara Senatului sau a adunărilor, este pedepsită cu moartea; preoții sunt cei care dau primele învățături copiilor; fetele se căsătoresc la 22 de ani, iar băieții la 26, și orice relație sexuală înaintea căsătoriei este pedepsită; nu se poate divorța decât în caz de adulter și prin consimțământul ambilor, asta dacă acceptă

Senatul; fiecare dintre cetățile insulei trebuie să aibă o populație stabilă, formată

din 6 000 de familii care se repartizează în interiorul a patru cartiere egale, fiecare fiind dotat cu un hotel pentru cazarea magistraților, numiți „sifogranți“; mesele sunt luate la comun la ore fixe și în sunet de goarnă; hainele sunt

uniforme, confecționate de fiecare familie, și singurele diferențe posibile

folosesc la distincția sexului și statutului familial — celibatar sau căsătorit; dacă

un tată de familie are nevoie de ceva, se duce la piață și ia fără să i se ceară

nimic în schimb. Sclavia există și e formată din cei condamnați sau, uneori, din străini cumpărați dintre condamnați sau soldații inamici; dacă sclavul este un utopian condamnat, acesta poate fi eliberat la decizia unui sifograntă, însă, dacă

se revoltă, atunci poate fi executat!

Ziua de muncă ține maximum șase ore și toată lumea muncește, exceptând

bolnavii și bătrânii; nu există cu adevărat un salariu, pentru că nu există bani pe teritoriul insulei. Copiii se joacă cu aurul, pentru că acest metal este inutil; sclavilor li se dă cea mai penibilă sau cea mai degradantă muncă; producția, deși ecologică, este excedentară, ca să poată face comerț cu țările vecine. Utopia are dreptul să invadeze o țară vecină dacă pământurile acesteia nu sunt exploatate și, mai ales, dacă propriul teritoriu este suprapopulat; în acest fel, pot fi fondate colonii după ce ar fi izgoniți indigenii care i-ar refuza legile. Deși nu iubesc războiul, utopienii trebuie să se pregătească antrenându-se, recrutând mercenari; țara se poate apăra dacă este atacată, poate să atace o armată care ar invada o țară

aliată sau o națiune tiranizată; în acest caz, războiul se face „din iubire pentru umanitate“. Din același motiv, poate fi decisă asasinarea unui prinț străin sau trimiși speciali pot semăna discordia în rândul dușmanilor.

În Utopia există libertate religioasă și toate riturile sunt autorizate. Pot fi adorate soarele, luna sau orice planetă sau „un om care a strălucit“ sau chiar „un zeu unic, necunoscut, etern, incomensurabil, impenetrabil, inaccesibil rațiunii

omenești“. Totuși, trebuie practicată aceeași „virtute fundamentală“ conformă

naturii și de inspirație epicuriană, adică acordându-ți plăceri simple, fără să

creezi nevoi și deci fără exces. Plăcerea fizică este acceptată, la fel și sportul, mâncarea bună, însă jocurile de noroc și/sau banii nu există. Mithra, zeul

principal la utopienilor, promite nemurirea sufletului, care va fi recompensat sau pedepsit după moarte, și, dacă nu crezi în el, nu poți fi nici alegător, nici ales.

Libertatea religioasă are limite în Utopia pentru că nu vizează decât riturile, și nu adevărata credință! De altfel, realizând că Iisus îi sfătuise pe adepții lui să-și pună toate bunurile la comun, tot mai mulți utopieni îmbrățișează religia

creștină.

Cinci sute de ani mai târziu, cu tot decalajul anacronic, Utopia poate fi văzută ca un coșmar asemănător unui furnicar, unei termitiere, unui stup (singurele

regimuri comuniste complete care au reușit să dureze câteva sute de milioane de ani), unui chibuț integrist, unui colhoz sovietic, pe scurt, o oroare! Toate astea, desigur, dacă luăm lucrarea ad litteram, după cum și dreptul ar putea fi un

coșmar dacă te gândești că trebuie să aplici un cod fără să-i înțelegi rolul.

Thomas More, care era înainte de toate jurist, știa bine: dreptul și instituțiile nu au sens decât în măsura în care servesc sociabilității. Sunt doar niște balize.

Ne cutremurăm gândindu-ne ce s-ar fi putut întâmpla dacă Thomas More l-ar fi răsturnat și decapitat pe Henric al VIII-lea, la fel cum a făcut Oliver Cromwell și regele Carol I. În realitate, nu era genul lui. În schimb, ți se face de-a dreptul frică dacă te gândești ce ar fi putut face un monarh ambițios inspirat de Utopia și care ar fi luat-o de bună. Să ne bucurăm, în mod paradoxal, că Henric al VIII-lea l-a redus la tăcere pe cancelarul său mai degrabă decât să-i urmeze (stângaci) utopicele sfaturi. În acest caz, ar fi încercat să transforme — cine știe — Anglia, ca să facă din ea un regim

îngrozitor în comparație cu care Rusia sovietică, Cuba, Cambodgia lui Pol Pot, Coreea de Nord, China populară a gărzilor roșii ale Revoluției culturale maoiste ar trece drept ținuturi plăcute!

Rigiditate psihică?

Thomas More, un martir care a murit pentru ideile lui, care a dus o viață

exemplară, prea exemplară, poate? Rigoarea în fața cererii de divorț a lui Henric al VIII-lea i-a adus moartea pe care ar fi putut foarte bine s-o evite dacă ar fi dat dovadă de un pic de toleranță..., de mai puțin fanatism religios, de rigiditate psihică... și de rigoarea juridică, cea care pentru argumente de drept și nu pentru motive teologice l-au făcut să refuze semnarea Actului de supremație care a stat la baza anglicanismului definit drept calea de mijloc între catolicism și

calvinismul puritan. Da, însă iată că în Utopia, ca și la Vatican, divorțul nu exista (practic) deloc! Fără să-mi propun să fac ficțiune politică, dacă ministrul său ar fi fost ceva mai puțin rigid, Henric al VIII-lea ar fi putut divorța (papa din acea vreme, Clement al VII-lea, din familia Medici, știa foarte bine să practice

Realpolitik), schisma nu ar fi avut loc între Anglia și Vatican și multe războaie ar fi fost evitate. Tot în registrul ficțiunii politice, nimic nu ne împiedică să ne imaginăm că More ar fi putut deveni unul dintre cei mai teribili dictatori ai tuturor timpurilor dacă ar fi avut puterea supremă și dacă ar fi aplicat Constituția utopică... numai că nici asta nu era genul lui, el care era un jurist până în vârful unghiilor și deci incapabil să se comporte ca un dictator, ca tiran arbitrar și impulsiv, care calcă în picioare instituțiile.

Thomas nu era Henric al VIII-lea!

Descrierea pe care i-o face Georges Duveau în Sociologie de l'utopie et autres essais (Sociologia utopiei și alte eseuri) este cât se poate de grăitoare: „More e mai degrabă mic; mers nesigur, greoi. Poartă o robă șifonată, prost croită;

aspectul neglijent accentuează un ușor defect fizic: umărul drept este mai sus decât cel stâng. Ochii cenușii, mici, dar frumoși, aruncă priviri grele și tandre.

Însă suferă de dureri de stomac și se hrănește doar cu legume. Bea apă, uneori puțină bere, însă niciodată vin[11] “.

Dacă ipoteza diagnosticului era paranoia, cu aceeași structură ca la Robespierre sau Hitler, aceea a idealiștilor pasionați, asta ar însemna că autorii unor utopii precum Mein Kampf sau Capitalul, de exemplu, ar trebui tolerați atâta timp cât nu fac decât să scrie, însă absolut niciodată să nu fie investiți cu putere! Dar, în cazul lui Thomas More, această ipoteză este falsă, iar el nu s-a îndepărtat

niciodată de dreptul drum al Constituției, spre deosebire de regele său.

Diagnosticul meu • Tulburare de personalitate Ușoară tulburare de personalitate, cu rigiditate psihică. • Nota mea finală 8 din 10. La fel ca și Georges Brassens, cred din tot sufletul că „e în regulă să mori pentru niște idei, dar de moarte lentă“.

Henric al VIII-lea, Nero sau când suveranii binelui trec de partea întunecată a forței La începutul domniei sale, Henric al VIII-lea (1491-1547), pe atunci tânăr, era prințul ideal, luminat și, totuși, a devenit un tiran sângeros, chefliu și dezmățat. Să fi fost refuzul Vaticanului de a-i anula căsătoria, schisma care a urmat și ascensiunea lui la poziția de „papă englez“, care i s-or fi urcat la cap, sau a fost pur și simplu paranoic — o boală psihică ce se manifestă adesea doar după patruzeci de ani? S-ar putea crede același lucru despre Nero (37-68), cu excepția faptului că acest nefericit a fost probabil victima propagandei nerușinate din partea dușmanilor săi post-mortem, cum ar fi Suetonius[117], care i-a conturat un portret de bufon, de clovn, de criminal în serie. Ca să nu mai vorbim de actorul Peter Ustinov care i-a îngroșat portretul în celebrul film Quo vadis. Biserica a continuat calomnierea făcându-l pe Nero cel mai rău călău al creștinilor. Cu siguranță a ucis câțiva dintre ei, dar nici mai mult, nici mai puțin decât ceilalți împărați până la Constantin. În realitate, Nero, care l-a avut totuși preceptor pe Seneca, a fost destul de popular și nu a fost un împărat atât de rău! În orice caz, nu mai rău decât ceilalți sau doar cu câteva excepții!

[115] Îi mulțumesc foarte mult prietenului meu Ugo Bellagamba, istoric al dreptului

la Universitatea din Nisa, specialist al Utopiei și mare erudit, pentru acest capitol

care a beneficiat mult de ajutorul și de sfaturile sale.

[11] Georges Duveau, Sociologie de l'utopie et autres essais, Paris, PUF, 1961.

[117] Istoric din perioada Imperiului Roman, care a scris despre împărații romani.

(N. t.)

Sora Emmanuelle

(1908-2008)

Imediat după ce și-a depus jurămintele, Madeleine Cinquin, alias sora Emmanuelle, a reprezentat atât contrapunctul, omologul feminin al abatelui Pierre, cât și antiteza Maicii Tereza. Asemenea abatelui Pierre, această belgo-franco-egipteană era dintr-o „familie bună“ și, la fel ca el, a decis foarte devreme să

îmbrace hainele monahale, la 21 de ani. Umorul ei, francheța, viața dedicată în întregime celor săraci și copiilor au făcut-o să fie una dintre personalitățile favorite ale francezilor. Ar trebui să fie beatificată imediat și apoi canonizată, altminteri toate astea nu mai au niciun sens.

Intoleranța față de nedreptate a unei puștoaice eterne

La vârsta de 6 ani a privit neputincioasă de pe plaja din Ostende cum tatăl ei

„adorat“ s-a înecat. A fost profund traumatizată, după cum ne putem imagina și da seama. După asta, a dezvoltat o adevărată stare depresivă pe care a putut s-o aline doar descoperirea micuțului Iisus întinzându-și brațele către ea din iesle.

Vocația sa religioasă provine direct de aici.

Citind-o, nu poate să nu te mire incredibila ei intoleranță față de nedreptate. O

intoleranță care poate merge până la violența verbală și care a împins-o la o activitate zilnică neobosită în lunga ei viață de aproape o sută de ani, pentru că, mereu o ștrengăriță, a făcut cumva și a murit la 99 de ani și 11 luni. Observând certurile copiilor mei și apoi ale nepoților, mi-am dat seama cât de puțin suportă

nedreptatea micuții noștri între 4 și 15 ani. Vreo pedeapsă nemeritată, o favoare făcută unuia, ai uitat să-l feliciți pe celălalt, toate astea vor fi arhivate în memoria lor și ne vor fi reamintite treizeci și cinci de ani mai târziu! Încetul cu încetul, am înțeles că această trăsătură atât de marcantă la sora Emmanuelle — ca și la

abatele Pierre — era probabil semnul întreruperii creșterii psihice din cauza traumei. E ca și cum, de-a lungul întregii ei vieți lungi, sora Emmanuelle ar fi refuzat inconștient că tatăl ei a murit. Un fel de stop cadru asupra imaginii aflate la originea unei imaturități psihologice care a împins-o, de exemplu, să nu se căsătorească, să nu aibă relații sexuale, copii, responsabilități familiale, ci doar colective. Apropo de asta, în mărturisirile sale autobiografice a avut îndrăzneala să abordeze problema masturbării. Uimitor, nu? Practic, dacă te gândești bine, ce poate fi mai imatur, mai candid, mai inocent decât o călugăriță? Majoritatea

călugărițelor sunt fetițe bătrâne! Când sunt într-un grup și nu se simt observate, ciripesc, se joacă, se distrează ca o gașcă de copii la locul de joacă. După ce le-am urmărit pe câteva, chiar și dintre cele claustrate (privilegiul medicului), pot mărturisi cu invidie că această imaturitate duce, fără îndoială, la singura

beatitudine reală.

Fericirea perfectă

Când oricare dintre noi are momente de fericire inefabilă, de exemplu, ziua

primului sărut, nunta, nașterea copiilor, o victorie sportivă sau profesională, o creștere de salariu, un câștig la loterie, o promovare, o distincție sau ce-o mai fi, există întotdeauna o mică voce interioară care-i amintește că a trecut printr-o seamă de necazuri și că toată povestea respectivă, povestea sa, viața într-un cuvânt, se va termina prost. Dimpotrivă, un bebeluș, odată ce e sătul, uscat și stă

la cald, în brațele pline de tandrețe ale mamei (sau ale tatălui), este absolut, inefabil de fericit, pentru că pentru el nu există nici trecut, nici viitor. Existența lui se rezumă la „eu, aici, acum“! Dacă ești călugăriță, regula este că fiecare zi urmează după următoarea într-o repetiție infinit de liniștitoare, ca un rozariu rostit neobosit; în cele din urmă, viața religioasă se termină cu bine, deoarece duce direct în paradis. S-ar putea obiecta, desigur, că sora Emmanuelle nu a fost claustrată și că viața ei a fost foarte activă, plină de planuri de viitor, de călătorii, de intervenții mediatice, ceea ce este adevărat. Totuși, cred că în interiorul fiecărei călugărițe se află o mănăstire mică, precum altarele ambulante pe care le purtau preoții în peregrinările lor. Să nu uităm că a fost claustrată în mănăstire la începutul vieții sale religioase și că a rămas mereu, în mod profund, o călugăriță.

Cu alte cuvinte, în această categorie particulară a sfinților, a geniilor binelui, asistăm la o aplicare literală a frazei lui Hristos din Evanghelie: „Lăsați copiii să

vină la Mine“ (Matei, 19-24). Putem, așadar, să pariem că, dacă paradisul există, ea, fetița eternă, se află acolo la loc de cinste... la dreapta Tatălui pe care l-a iubit atât de mult!

Diagnosticul meu • Normală Sora Emmanuelle, o puștoaică mucalită, era cât se poate de bine, cu umorul, insolența, sinceritatea sa. După părerea mea, era perfect sănătoasă. A fost un geniu adevărat, un absolut geniu al binelui!

• Nota mea finală 9.999/10 și, probabil că, la fel ca vechiul ei complice, abatele Pierre, moare de râs citind peste umărul meu în timp ce scriu! (LoL!)

Maica Tereza

(1910-1997)

Canonizată în 2015, datorită celor două minuni pe care le-a înfăptuit, Sfânta Tereza a fost dintotdeauna o vedetă mondială. Totuși, beatificarea ei a făcut deja obiectul unor contestări medicale. Tânăra indiancă care s-a vindecat miraculos de tumoare canceroasă a fost de fapt tratată cu antibiotice pentru meningită

tuberculoasă... Nu a fost deci nimic miraculos în vindecarea ei! Este adevărat că

papa de la acea vreme, Ioan Paul al II-lea, a fost campionul tuturor categoriilor de beatificări la minut: accelerând și simplificând procedurile, a găsit cum să

declare mai mulți sfinți și preafericiți decât toți predecesorii săi la un loc, din secolul al XVI-lea încoace. Va fi totuși depășit de unul dintre succesorii săi, Papa Francisc! Cu toate acestea, încă din 2003, la șase ani de la moartea Maicii

Tereza, jurnalistul Christopher Hitchens o descrie drept „o fanatică, o

fundamentalistă și o impostoare[118]“.

Opusă oricărei reforme, Maica Tereza a fost o ultraconservatoare: s-a opus cu înverșunare avortului, chiar și în cazurile de viol. De altfel, își va menține această poziție radicală în discursul de primire a Premiului Nobel. La fel cu privire la divorț, chiar dacă a făcut o mică excepție pentru prințese, în special în cazul „prietenei“ ei, Lady Di. La fel și cu privire la contracepție, pe care a condamnat-o mereu. De-a lungul vieții, Maica Tereza a fost perfect de acord cu cei mai reacționari oficiali ai Vaticanului... de aici și canonizarea ei expresă!

O misiune religioasă

Anjezë Gonxhe Bojaxhiu s-a născut în Albania din părinți catolici foarte

devotați, care primeau constant oamenii săraci la masa lor. Tatăl ei a murit când

ea avea 9 ani, ceea ce ne-ar putea face să ne gândim la sora Emmanuelle, care a urmat totuși un drum complet opus, bazat pe toleranță. De la 12 ani plănuiește să

îmbrace straiele monahale, ceea ce decide definitiv la 18 ani. Pleacă la Dublin ca să se alăture ordinului măicuțelor din Lorette, care o trimit ca novice în India, unde este profund șocată de sărăcie. La 36 de ani, în timp ce dormea în tren, a auzit „chemarea din chemare, ziua inspirației“: trebuia să trăiască cu cei săraci.

După multe complicații administrative cu Vaticanul, în 1948, a obținut în cele din urmă „exclaustrarea“, adică dreptul să nu mai stea în mănăstire. De acum înainte, ea nu va mai fi sora Mary Teresa, ci Maica Tereza. Cu ajutorul

călugărițelor din ordinul Les Petites Soeurs des Pauvres [11] , își face un sari alb bordat cu albastrul Fecioarei Maria și pleacă cu 5 rupii în buzunar. Îi învață pe copiii străzii să citească și să scrie, îi învață igiena, se străduiește să-i îngrijească

pe cei săraci cerșind medicamente în farmacii. Recrutează rapid zece adepți ai căii ei. Scrie un regulament pentru comunitate. În cele din urmă, creează un cămin pentru muribunzii abandonați, apoi un orfelinat. Inventează și noțiunea de cooperatori suferinzi, adică oameni care suferă și se unesc cu ea în gândire și rugăciune. Fundația ei, Misionarii Carității, a cunoscut ulterior o dezvoltare globală și chiar s-a instalat în dictaturi precum cea din Haiti sau în țări

musulmane fundamentaliste precum Yemen. În 1963, a creat un oraș al leproșilor în Asansol, fără să-i uite pe cei care sufereau de SIDA. Era „maica fără granițe“.

Apoteoza!

Lumea este valea plângerii

„Este ceva foarte frumos în a-i vedea pe cei săraci acceptându-și soarta,

îndurând-o precum Hristos și-a îndurat patimile. Lumea are mult de câștigat din suferința lor.“ Aceasta este convingerea intimă a noii noastre alese, descinsă din tradiția catolică ce consideră că lumea este o vale a plângerii și că trebuie să te chinui cât mai mult dacă vrei să ajungi în paradis. Toate religiile, de la creștinism la islam, trecând prin comunism sau evanghelism, au știut dintotdeauna că

pentru a câștiga și păstra adepți este mai bine ca oamenii să sufere, să se afunde în mizerie și să viseze la o lume mai bună: lumea de aici pentru comuniști, viața de apoi pentru celelalte culte. Apetența catolicilor pentru martiriu, stigmate, privare de hrană, autoflagelare urmată de crucificare, versiunea din Filipine a

Vinerii Sfinte, este veche, constantă și tragică. Ei nu s-au dezis niciodată de apologia suferinței, practic singura cale ca să ajungi drept în rai, iar Maica Tereza se încadrează perfect în această tradiție.

Potrivit Maicii Tereza, întreaga religie constă în cuvântul lui Hristos pe cruce, muribund: „Îmi este sete“, un motto pe care ea îl va lua cu ea peste tot. Setea lui Iisus pentru iubirea oamenilor, dar și pentru singura iubire care merită, cea născută din suferința extremă.

Însă există, poate, limite? Refuzul de a le da analgezice muribunzilor în ciuda durerii lor, în locuri ale morții deosebit de austere, ca să nu spun rudimentare, unde acele și seringile de unică folosință erau utilizate... de mai multe ori, a reușit să emoționeze comunitatea medicală și internațională, mai ales că viitoarea sfântă, ea însăși bolnavă, nu a ezitat să se trateze în cele mai bune clinici! O fi primit analgezice acolo? Nimeni nu știe... dar nu m-ar mira... I s-au reproșat și unele legături dintre cele mai discutabile cu dictatori sordizi precum Duvalier din Haiti, Marcos din Filipine etc. Permanent paradoxală, a luptat împotriva sărăciei în timp ce o

slăvea! A strâns fonduri pentru fundațiile ei care proveneau uneori de la finanțatori mai mult decât dubioși, apoi a refuzat donații ca să

rămână săracă. Susținând constant smerenia, tăcerea și ascultarea, a fost teribil de autoritară cu adeptele ordinului Les Petites Soeurs des Pauvres, refuzând să le dea voie să se formeze și să se educe; umila călugăriță a fost și o mare vedetă

mediatică.

O sado-maso, Maica Tereza?

Da, în multe privințe, dar munca ei nu poate fi redusă la acest calificativ puțin măgulitor. O anecdotă descrie atât marea ei naivitate, cât și inflexibilitatea de care dădea dovadă. Ea este cea care povestea cum unui bolnav de cancer în

stadiu terminal i-a spus, ca mângâiere: „Suferi ca Hristos pe cruce, înseamnă că

Iisus te strânge în brațe“, iar amărâtul i-a răspuns: „Te rog, spune-i să se oprească“. Nu părea să-și dea seama câtă ironie disperată dovedea muribundul pe care-l avea în față. Când i s-a reproșat că nu tratează sau alină bolnavii sau nu îi ajută să se reintegreze dacă își revin cumva, a răspuns cu răceală: „Nu suntem nici medici, nici asistente sociale. Există multe organizații care au grijă de

bolnavi. Noi nu suntem una dintre ele. Trebuie să ne dăruim pe noi înșine și, prin viața noastră, să oferim iubirea lui Dumnezeu“.

Cu alte cuvinte, circulați, nu e nimic de văzut aici!

Diagnosticul meu • Rigiditate psihică, fanatism Pe deplin conștientă de atuurile și de slăbiciunile ei, Maica Tereza avea o vorbă care era cel puțin surprinzător de lucidă în gura unei călugărițe umile: „Dacă într-o zi voi ajunge o sfântă, cu siguranță voi fi una a întunericului“. Luminoasă și întunecată — cu siguranță nu este un diagnostic psihiatric, dar este, cel puțin, un semn de ambivalență nevrotică: bogată și săracă, sinceră și

ipocrită, plină de compasiune și inflexibilă, ea este, în fond, o bună reprezentantă a ființei umane în toate contradicțiile sale... orice s-ar zice, cu un strop de perversiune, pentru că a asistat la suferința celor pe care i-a protejat fără să-i aline, iar asta fără un dram de vinovăție — adică însăși definiția perversiunii, în care vina este proiectată asupra altora. • Nota mea finală 7,5 din 10. Știu, sunt sever, dar ca medic nu suport ca oamenii să fie lăsați cu răceală să sufere, chiar dacă asta le-ar asigura paradisul.

[118] Christopher Hitchens, „Mère Teresa était une fanatique, une fondamentaliste

et une imposture“, 2003, tradus de Peggy Sastre, Slate.fr, 21 decembrie 2015.

[11] Les Petites Soeurs des Pauvres, congregație religioasă internațională, care

face parte din Biserica Catolică și care a fost fondată de Jeanne Jugan în 1839, în

Bretania (N. r.)

Abatele Pierre

(1912-2007)

Adevărată icoană a Franței contemporane, Henri Grouès, cunoscut sub numele

de abatele Pierre, a reușit performanța de a seduce credincioșii și scepticii, religioșii și laicii, anarhiștii[12] și catolicii deopotrivă! Călugăr capucin, devenit preot la sfârșitul adolescenței, apoi membru al Rezistenței, apoi deputat și, în cele din urmă, fondator al mișcării Emmaüs, trebuie să admitem că nu întâlnim așa ceva la orice colț de stradă!

Dăruire de sine totală

De îndată ce a intrat la mănăstire la 19 ani, acest fiu al unui mătăsar din Lyon, pe cât de credincios, pe atât de generos, a renunțat în avans la moștenirea sa și a dat tot ce avea săracilor. Sănătatea lui era șubredă — cu toate astea va trăi până la 94

de ani! —, părăsește ordinul capucinilor ale căror cerințe erau prea aspre,

devenind preot la Grenoble. La începutul celui de-al Doilea Război Mondial era din nou bolnav, suferind de pleurezie tuberculoasă și nu a putut să meargă pe front. Totuși, a găsit o cale să salveze copii evrei ai căror părinți au fost deportați. S-a alăturat Rezistenței și unui maquis[121], cel din Vercors — la

înființarea căruia a ajutat — sub numele de cod „Abbé Pierre“. Acolo devine

chiar falsificator și fabrică documente false. Arestat în 1944 de forțele ocupante, a fost eliberat apoi, a plecat în Spania și i s-a alăturat lui de Gaulle. A fost numit preot în marina militară și, la Eliberare, a fost decorat pentru fapte excepționale.

Om de acțiune hotărât să schimbe societatea și legile acesteia, a fost ales de trei ori deputat. S-a declarat „nici capitalist, nici colectivist“ și a fondat un grup parlamentar cu optzeci de deputați care s-a internaționalizat, devenind Mișcarea

Federalistă Mondialistă, cu el vicepreședinte. Opus naționalismului egoist, și-a rupt pașaportul în fața Ambasadei SUA. A părăsit Mișcarea Populară

Republicană[122] și s-a alăturat unei mișcări de socialiști creștini din cadrul stângii independente. În 1951, a fost învins în alegeri. Dându-și seama că este mai

interesant să fii un fost deputat decât unul în funcție, redevine capelan. În cele din urmă, în 1949, a fondat mișcarea Emmaüs, o organizație laică al

cărei scop este lupta împotriva sărăciei. Comunitățile Emmaüs câștigă bani din repararea și vânzarea obiectelor vechi donate. Construiesc și locuințe. Ca să o finanțeze, abatele Pierre a mers până într-acolo încât a participat la jocul „Renunță sau dublează“ de la Radio Luxembourg (acum RTL), câștigând 250 000 de franci!

Insurecția bunătăţii

În 1954 a căpătat o imensă notorietate națională datorită unui apel răsunător în timpul unei ierni deosebit de grele, când frigul i-a decimat pe cei fără adăpost.

Este „insurecția bunătății“. A reușit să adune 500 de milioane de franci, dintre care 2 milioane de la Charlie Chaplin, care a declarat: „Nu-i dau, ci îi dau înapoi

[...]. Ei aparțin vagabondului care am fost și pe care l-am întruchipat“. A creat blocuri de locuințe de urgență și, în 1956, a reușit să facă să fie adoptată legea cunoscută sub numele de „armistițiu hibernal“, care interzice evacuarea

chiriașilor în perioada iernii. Mișcarea Emmaüs a luat amploare în toată lumea.

Le permite persoanelor fără adăpost considerate „companioni ai Emmaüs“ să

locuiască, să mănânce și, mai ales, să muncească cu demnitate. În 1985, l-a

susținut pe prietenul său Coluche și restaurantele acestuia pentru săraci (restos du cœur); moartea accidentală a umoristului l-a afectat profund. De altfel, va muri pe o notă de umor, zincând că „pleacă în vacanța mare“.

Un bătrân foarte modern

Veritabil om de mass-media, și-a construit o imagine, aproape un logo de bărbat

înalt și slăbănog cu barbă, baston, beretă, pelerină uzată și ghete demodate... o versiune doar puțin mai modernă decât cea a Sfântului Francisc din Assisi!

Emisiunea TV „Guignols de l'info" a creat chiar şi o marionetă după înfățișarea lui. În orice caz, notorietatea lui nu a fost niciodată egalată, fiind timp de zece ani pe locul întâi în topul personalităților preferate ale francezilor! Un adevărat

„înșelător al morții", a supraviețuit căzăturii într-o crevasă, unui accident de avion, unui naufragiu și, peste toate astea, unor continue probleme pulmonare.

Abatele Pierre nu a fost doar un om drept, ci și un supraviețuitor miraculos. La fiecare apariție în mass-media părea în pragul morții și asta a durat și a tot a durat... multă vâlvă mediatică în jurul unei agonii interminabile, care aproape că

devenise o marcă a lui!

Un adevărat progresist și chiar rebel, a povestit că „a cunoscut sexul" înainte de hirotonisire. A declarat chiar ziarului La Croix, pe 26 octombrie 2006, că s-a întâmplat să cedeze în mod pasager forței dorinței. „Dar nu am avut niciodată o relație constantă, pentru că nu am lăsat dorința sexuală să prindă rădăcini. [...]

Așa că am cunoscut experiența dorinței sexuale și satisfacerea ei sporadică, dar această satisfacere a fost o adevărată sursă de nemulțumire, pentru că simțeam că

nu eram eu însumi". Drept urmare, s-a pronunțat în favoarea hirotonisirii

bărbaților căsătoriți și chiar a femeilor. În cazul homosexualilor el nu a militat pentru căsătoria, ci pentru uniunea lor consensuală. Propriul său secretar privat, părintele Perotti, își declarase, de altfel, orientarea la radio.

Stângăcii de parcurs

Afacerea Garaudy a făcut furori la acea vreme, pătând imaginea aproape

hagiografică a abatelui Pierre. Acest personaj diabolic, gânditor marxist, fost lider comunist convertit ulterior la catolicism și apoi la islam, a ajuns în instanță

acuzat de revizionism[123]. Abatele Pierre îi ia apărarea prietenului său de o viață și ajunge chiar să declare foarte imprudent: „Acuzarea de revizionism adresată lui Roger Garaudy este o impostură, o adevărată calomnie“. Problema este că acesta din urmă fusese condamnat pentru contestarea crimelor împotriva umanității și, chiar dacă abatele Pierre a pledat în numele prieteniei, răul fusese făcut, mai ales că a dat dovadă suplimentară de stângăcie condamnând cucerirea de către

israelieni a „pământului făgăduinței“; astfel, în timpul unei discuții cu Bernard

Kouchner, i-a mărturisit acestuia: „Ce mai înseamnă o promisiune când ceea ce a fost promis e luat ucigând prin adevărate genocide popoarele care au trăit acolo pașnic înainte să vină ei?“ Se referea la Biblie, în care se poate spune cel puțin că evreii nu au ezitat să elimine, să masacreze — o adevărată epurare etnică

potrivit textului — populațiile — filistenii și altele — care locuiau acolo, ca să

se stabilească ei în țara făgăduită de Yahvé și unde curgeau laptele și mierea.

Pentru abatele Pierre, consecința tuturor acestor lucruri trimite la blestemul lui Cain, condamnat să rătăcească veșnic: „Cred că — asta cred în adâncul inimii —

că misiunea voastră a fost — și, de fapt, a fost împlinită parțial — diaspora, răspândirea în întreaga lume pentru a împrăștia cunoașterea ai cărei unici

deținători ați fost până acum, în ciuda tuturor idolatriilor care v-au înconjurat“.

Din punct de vedere simbolic, condamnarea la diaspora este urmarea unui

asasinat, a unei crime fratricide și, într-o oarecare măsură, a validat cele două

distrugeri ale templului lui Solomon şi împrăștierea evreilor de către romani.

Pentru mulți, aceste cuvinte neinspirate au fost luate drept o profesiune de credință antiiudaică.

Dacă ne amintim cât de mult a luptat abatele Pierre împotriva antisemitismului, cu riscul vieții sale în timpul războiului și neobosit pe timp de pace, ne putem da seama cât de mult trebuie să-l fi rănit această imagine.

Abatele Pierre a pierdut, cu ocazia respectivă, prieteni și capital; a fost învinuit de cardinalul Parisului, monseniorul Lustiger (un evreu catolic devenit preot), și somat de superiorii săi să nu mai apară o vreme în mass-media. S-a conformat plecând la un seminar în Italia, dar demonul microfoanelor l-a gâdilat atât de tare încât a recidivat imediat și a făcut cumva să declare pentru Corriere della sera:

„Presa franceză este alimentată de un lobby internațional sionist“.

Din partea mea, cred că abatele Pierre a fost orice altceva decât antisemit, dar că

suferea de un defect, poate singurul, și anume că a fost un mare cabotin care de-a lungul întregii vieți nu s-a putut abține tentației microfonului și camerei de filmat... și că, în timpul furtunii mediatice care s-a dezlănțuit, și-a pierdut un picuț controlul.

Autem, ego te absolvo in nomine Patricki[124]!

De ce abatele Pierre nu va fi canonizat niciodată

Henri Grouès nu va fi probabil niciodată beatificat, darămite canonizat, și asta din mai multe motive! A îndrăznit să declare că sunt de dorit căsătoria preoților, hirotonisirea femeilor, uniunea homosexuală... Mai mult, a făcut un fel de

mărturisire publică, atunci când a spus că, chiar și odată hirotonisit și după ce făcuse un jurământ de celibat, a cedat ispitei... însă toate acestea ar fi de iertat dacă nu ar fi comis cea mai mare dintre greșeli: să pledeze pentru reducerea puterii Romei în favoarea creșterii puterii locale a preoților, a episcopilor; un fel de descentralizare oarecum, și asta este total, complet, absolut, canonic de neiertat! Păcatul suprem! O crimă împotriva Curiei!

Nu trebuie să uităm că Biserica a fost dintotdeauna de o ipocrizie incredibilă, nemăsurată, în ceea ce privește sexualitatea clericilor. În primul rând, făcând distincția între jurământul de castitate pentru călugări și jurământul de celibat pentru preoți, diferența dintre cele două fiind foarte mare[125]! Pentru un călugăr, a face dragoste este o trădare a jurământului său, un păcat de moarte care îi dă

dreptul la un bilet dus către iad, în timp ce pentru un preot este doar un păcat venial în virtutea celebrului „actul cărnii nu va fi comis în afara căsătoriei“.

Vaticanul a fost mereu conștient de nevoile preoților implicați în lume și din acest motiv fie a favorizat homosexualitatea în seminare, fie a inventat vârsta canonică pe care trebuie să o atingă femeile înainte să li se permită să devină

slujitoare ale preotului. Pe atunci, vârsta de 40 de ani era cea a menopauzei sau a infertilității, o asigurare împotriva scandalului unei sarcini, pentru că, în ochii Bisericii, problema era de ordin social: „Vai de cel care aduce vrajba[12] “ şi nu teologic. Într-adevăr, până în secolul al XI-lea, preoții aveau dreptul să se căsătorească și să aibă copii, dar când a fost nevoie să se găsească finanțări, mai ales pentru cruciade, Vaticanul și-a dat seama că, dacă un preot bogat și căsătorit avea copii, moștenirea le revenea acestora, de unde imposibilitatea unei victorii sigure, în timp ce, dacă același preot bogat nu ar fi avut urmași, averea sa ajungea în punga Bisericii!

Începând de atunci, s-a organizat o campanie de denigrare a preoților căsătoriți: nevestele erau poreclite „curettes[127]“, iar copiii lor, batjocoriți în sate. În cele din urmă, după mai puțin de un secol, celibatul s-a impus sub masca argumentelor evanghelice: cei doisprezece apostoli erau bărbați, reprezentanții lui Hristos pe pământ și deci nu pot fi decât reprezentanți ai presupusului sex mai puternic... o

eroare istorică majoră întrucât Iisus, care a iubit foarte mult femeile, le-a avut mereu lângă el; „Părinții Bisericii“, unii mai sexiști decât alții, sunt cei care au selectat și manipulat textele Evangheliilor sugerând că Mântuitorul a numit doar bărbați... în plus, și fără să țină cont de contextul istoric al Palestinei, unde puterea oficială a femeilor era... ceea ce era și a rămas de ambele părți ale frontierei!

Vinovat de „lez-papalitate“, abatele Pierre nu va fi așadar niciodată canonizat...

Bravo lui! Eu unul cred că, de acolo unde se află în acest moment, toate acestea sigur îl distrează copios! Pentru că, după părerea mea, și să nu se supere

Vaticanul, nu există niciun dubiu că se află în Paradis.

Diagnosticul meu • Normal Cititorul va fi înțeles că îl consider perfect sănătos la minte și că, în ciuda loialității față de un prieten reverenționist și în ciuda cabotinismului său constant, a fost un foarte mare geniu al binelui. • Nota mea finală 9,5 din 10.

[12] Prietenul său Coluche (vedeți p. 251).

[121] Grup de membri ai Rezistenței franceze împotriva ocupației germane în

timpul celui de-al Doilea Război Mondial (N. r.)

[122] Un partid politic care a existat din 1944 (de la Eliberare) până în 1967 și care

a fost înlocuit de CD (Centre démocrate, prezidat de Jean Lecanuet).

[123] Punerea la îndoială a istoriei celui de-al Doilea Război Mondial, cu tendința

de a nega sau de a minimiza genocidul evreilor de către naziști (N. r.)

[124] Pastișă a frazei pronunțate de preot la finalul spovedaniei „[însă] eu te iert în

numele Tatălui [Patrick Lemoine, în acest caz]“.

[125] În orice caz, fiind inițial călugăr capucin, abatele Pierre a făcut un jurământ

(castrator) de castitate.

[12] Luca 17,1; Matei 18.7.

[127] Nume derivat de la curé (preot), atașându-i-se o terminație feminină; preotese,

popoaie în limbaj popular. (N. r.)

Jean Vanier

(1928-2019)

Idolul familiilor și rudelor persoanelor cu dizabilități! Lui Jean Vanier, a cărui carismă pare să fi fost excepțională, i se datorează, printre alte fapte de arme, crearea unei instituții extraordinare, l’Arche.

O mare lucrare umanitară

Mii de copii și tineri adulți cu handicap mental sunt sprijiniți în întreaga lume mulțumită înființării unei instituții de anvergură mondială, l'Arche. Armate de voluntari entuziaști. Un zvon persistent, deși neîntemeiat, este că un proces de canonizare a fost întreprins după moartea sa și era cât pe ce să reușească.

Imposibil, însă, o perioadă de cinci ani după deces fiind necesară pentru a putea începe acest gen de procedură. Sfântul Jean Vanier! Mai mult, ar purta gena

sfințeniei, deoarece părinții săi sunt încă studiați pentru o probabilă beatificare.

Reproșuri serioase

Numai că, brusc, are loc o lovitură de teatru! În anul de după moartea sa apare un diabolus ex machina.

Aflăm că tatălui său spiritual, ghidul și însoțitorul său de-o viață, părintele dominican Thomas Philippe, i s-a interzis în 1956 de către Vatican să țină

slujbele Sfintelor Taine din cauza abuzului sexual comis sub pretextul acompanierii emoționale, în cadrul unui mare delir mistico-pornografic. Din

acest context transpare natura toxică, să nu spunem patologică, a acestei

prietenii, până acolo încât și Jean Vanier să fi săvârșit câteva (șase?) abuzuri sexuale.

Sex și religie De când am început să lucrez ca psihiatru și am întâlnit oameni deliranți, am observat uimit că, ori de câte ori delirul era mistic, acesta se asocia inevitabil cu teme erotice sau chiar pornografice. Îmi amintesc și acum de o fată bătrână schizofrenică, deosebit de pudică și rezervată, știarsă chiar, care se credea Jeanne d'Arc, dar care, într-o zi, fără să dea vreun semn prealabil, aproape că a violat-o pe una dintre infirmierele din secție. Îmi amintesc și de cei unsprezece ani de studiu ca extern la Frații Școlilor Creștine și de cum nu înțelegeam când, dimineața, în timpul pauzei, elevii interni se plângeau că noaptea venise și-i pipăise cutare sau cutare „frate drag". Și ce să mai zic de profesorul meu de filosofie, complet obsedat de „chestia aia"? Oare frustrarea legată de condiția ecleziastică este cea care duce la această coalescență sex-religie? Nu cred, pentru că am avut în tratament și oameni căsătoriți care aveau bufeuri delirante tot cu teme mistico-erotice. Anumite reprezentări nude ale Sfântului Sebastian străpuns de... săgeți sunt atât de lascive, încât acesta a fost multă vreme idolul pictorilor gay. Jeanne d'Arc și obsesia ei pentru virginitate, care a condus-o în cele din urmă pe rug, și, mai ales, frecvența incredibilă a abuzurilor de pornografie infantilă comise de preoți și alți prelați, toate stau mărturie pentru acest lucru. Extazele mistice descrise de sfinți se dovedesc clinic a fi nici mai mult, nici mai puțin decât orgasme, asta fiind poate una dintre

cheile apropierii dintre sex și devoțiune. Practic, observând frecventarea inegală a bisericilor, așa cum spune și zicala sexistă „duminica, femeile la liturghie, bărbații la cârciumă“, ce altceva fac toți acești iluminați decât să le învețe extazul pe adeptele lor? Chiar dacă risc să mi se reproșeze asta, eu cred, în virtutea observațiilor pe care le-am întreprins, că cele care sunt poreclite „broaște de confesional“ sau „ploșnițe de sacristii“ sunt uneori, și chiar în multe cazuri, persoane frustrate. Mai mult, în majoritatea cazurilor sectare, cei care se erijează în guru exercită controlul total asupra adepților și îi abuzează în toate sensurile cuvântului... întru cea mai mai mare glorie a demiurgului lor, a libidoului lor... și a portofelului propriu!

Este Jean Vanier vinovat de reproșurile care i se aduc? Mărturiile victimelor sale nu sunt foarte convingătoare în ceea ce privește calificarea de „abuz sub

influență“; mă îndoiesc că ar fi fost condamnat dacă ar fi fost încă în viață și deci inculpat, dar probabil că e adevărat că a fost cel puțin un fustangiu dat naibii, ceea ce nu constituie un delict, dar nici un exemplu de morală creștină. Pe scurt, nevinovat pentru dreptul francez, vinovat pentru dreptul canonic.

Așadar, geniu al binelui sau geniu al răului? Întrebarea este foarte dificilă. Ar trebui să aruncăm la gunoi opera unui geniu din cauza comportamentului său?

Gide, Céline, Henry de Montherlant, Roger Peyrefitte, ca să numesc doar câțiva, sunt mari autori și antisemiți (al doilea) și amatori de pornografie infantilă

(ceilalți).

L’Arche este o capodoperă umanitară... adicătelea, binele se poate naște din rău, chiar dacă, după părerea mea, răul nu este evident în cazul lui!

Deci chiar dacă o fi avut o latură întunecată, Jean Vanier a acționat neobosit în sprijinul binelui.

Diagnosticul meu • Sănătos (sfânt) sau pervers? Greu de răspuns, dacă luăm în considerare faptul că Jean Vanier este descris ca un om cu o carismă excepțională, care a înființat l'Arche, o mare și frumoasă instituție, în întregime orientată spre bunăvoința față de deficienții mental și, în același timp, atacurile sale sexuale față de persoane fără handicap, femeile pe care se presupune că le ținea sub control. Dacă atacurile sunt adevărate, atunci este un pervers, dacă sunt false, atunci este un om normal. Din păcate, din moment ce este mort, probabil că nu vom ști niciodată adevărul.[128]

• Nota mea finală 8 din 10 dacă „agresiunile sexuale" sunt false, 4,5 din 10 dacă sunt adevărate.

[128] La începutul anului 2023, comisia de erudiți francezi însărcinată cu studierea

cazului lui Jean Vanier și a mentorului său, Thomas Phillipe, a făcut publice

rezultatele anchetei sale, conform căreia cei doi au comis nenumărate abuzuri

sexuale și spirituale. Vezi https://commissiondetude-

jeanvanier.org/commissiondetudeindependante2023-

empriseetabus/index.php/en/home-english/ (N. r.)

Coluche

(1944-1986)

Michel Colucci a traversat cerul Franței ca un meteorit, strălucitor și prea rapid.

Popularitatea sa a fost excepțională și încă și astăzi este considerat un fel de sfânt laic. Moartea lui tragică, într-un accident de motocicletă — mergea fără cască, ceea ce amintesc că este o infracțiune — a fost sursa multor teorii ale

conspirației, dintre care niciuna nu a fost confirmată, dar nici invalidată!

Înmormântarea sa a fost oficiată de abatele Pierre, care a declarat: „Dacă auziți pe cineva spunând că nu respecta nimic, spuneți-i că nu este adevărat! Eu sunt martor“. Pe lângă cariera sa de umorist și actor, precum și de agitator, a fost un mare binefăcător: a înființat cantinele pentru săraci, Restos du Coeur, în 1985; prietenia sa cu abatele Pierre i-a oferit un fel de sprijin moral de care el, banditul, avea, trebuie spus, foarte mare nevoie.

Un agitator formidabil

Aforismele sale rămân neegalate. „Diferența dintre politicieni și păsări este că, din când în când, păsările se opresc din zbor[12] “; „Politica nu este o meserie grea, faci cinci ani drept și restul în diagonală“; „Psihiatrii sunt foarte eficace. Mie, înainte, când mă pișam în pat, îmi era rușine. Am fost la un psihiatru și m-am vindecat. Acum mă piș în pat, dar sunt mândru de asta[13] “; „Dreapta a câștigat alegerile. Stânga a câștigat alegerile. Când va câștiga oare Franța alegerile?“;

„Există două feluri de justiție: cea a avocatului care cunoaște bine legea și cea a avocatului care cunoaște bine judecătorul“, și ultima, să ne țină de urât pe drum și care denotă deosebitul simț al autoridicolului pe care-l avea: „Sunt în stare de ce e mai bine și de ce e mai rău. Dar în ce e mai rău, sunt cel mai bun“.

Coluche, președinte

Candidatura la președinția republicii, precum și căsătoria înscenată cu Thierry Le Luron ca să-l ridiculizeze pe Yves Mourousi (care tocmai se căsătorise cu o

femeie, deși homosexualitatea lui era de notorietate publică) rămân printre cele mai impresionante din analele provocărilor pe care le-a lansat. I-a făcut să

tremure pe candidații partidelor, obținând 16% dintre intențiile de vot. M-am întrebat mereu dacă l-aș fi votat și îmi amintesc că am fost consternat de

retragerea jalnică a candidaturii sale după multiple presiuni, în special din partea lui François Mitterrand și Valéry Giscard d’Estaing — președintele în funcție la acea vreme, intimidare din partea Ministerului de Interne și, în cele din urmă, asasinarea regizorului său, René Gorlin, probabil fără legătură, dar sigur foarte destabilizatoare pentru umorist. François Mitterrand și VGE cu siguranță nu au ieșit curați din asta.

Profesiunea lui de credință atunci când și-a anunțat candidatura este un fel de rezumat al persoanei și al vieții sale: „Fac apel la leneși, la murdari, la

dependenți de droguri, la alcoolici, la pederaști, la femei, la paraziți, la tineri, la bătrâni, la artiști, la condamnați, la pușcăriași, la ucenici, negri, pietoni, arabi, francezi, părоși, nebuni, travestiți, foști comuniști, la absenteiști convinși, la toți cei care nu contează pentru oamenii politici, să mă voteze, să se înregistreze la primăriile lor și să ducă vestea mai departe.

Toți împreună ca să-i trimitem la dracu'-n cur cu Coluche.

Singurul candidat care nu are de ce să vă mintă!"

În cele câteva luni ale campaniei sale eșuate, a avut multe vorbe spirituale și memorabile: „Până acum Franța e ruptă în două, cu mine se va plia în patru!";

„Unul pentru toți, toți o mizerie", „Să votezi pentru mine înseamnă să votezi împotriva politicii!" Reluând o melodie a lui Georges Brassens, spune și că a fost „un pic hoț[131]".

După aceea, a primit scrisori anonime și telefoane de amenințare despre riscurile de a conduce motocicleta. Ministerul de Interne a filtrat cu pricepere informațiile

dezonorante despre el, printre care un raport privind un furt la vârsta de 19 ani; sau o condamnare din 1980 la o amendă de 3 000 de franci pentru insultarea

unui polițist.

Partea întunecată a forței comice

Asemenea lui Robin Hood, care lua de la bogați ca să dea la săraci, Mandrin, Gaspard de Besse, Arsène Lupin, John Dillinger, Mesrine și mulți alții, Coluche întruchipează perfect ideea romantică a băiatului rău cu inima mare, apărător al săracilor şi asupriţilor. Dependent de heroină, delincvent, scandalagiu, ofensator, are și părți mult mai puțin simpatice decât cea de clovn obraznic în salopetă. Ar fi fost parțial responsabil de sinuciderea lui Patrick Dewaere, pe a cărui soție a

„furat-o“, ca și pe fiica acestuia, Lola. Un detaliu pe cât de semnificativ, pe atât de tragic: actorul a folosit pușca pe care i-o dăruise Coluche. Oricum, nu a fost ceva prea glorios pentru el.

Coluche a fost și un camarad rău: în 1984, a fost invitat la o cină la Elysée cu Jacques Attali și Michel Berger. Acesta din urmă aștepta ocazia ca să-l convingă

pe președinte să-l ajute să-și finanțeze proiectul umanitar „Action-école“ pentru forare de puțuri în Africa. Pe tot parcursul mesei, Coluche l-a făcut de râs pe cântăreț, împiedicându-l să-și expună ideea. Michel Berger a fost supărat pe el până la moarte.

Coluche a fost considerat și un plagiator de „prietenii“ săi de la Café de la gare, care nu au ezitat să-l atace fervent în acea perioadă. De exemplu, celebrul său moment umoristic „Le Schmilblick“ a fost inspirat în special de o intervenție a lui Jean Yanne în emisiunea Les Grands Enfants.

În cele din urmă, nu trebuie să uităm că principala sa izbândă, Restos du Coeur, a fost concepută în 1985 în timpul condamnării la muncă în interesul comunității din cauza insultării unui ofițer de poliție. În septembrie, a anunțat lansarea: „Am o mică idee, dacă sunt firme care mă aud, o să fac un pic de reclamă în fiecare zi.

Dacă există oameni care sunt interesați să sponsorizeze o cantină gratuită, am putea începe prin a o înființa la Paris“. În decembrie, demarează

operațiunea și se deschide prima cantină. Asociația încă există și, din păcate, tot crește și se

face mare, numărul săracilor continuând să crească inexorabil.

Deci, ce a fost Coluche? Geniu al binelui, strălucit fondator al Restos du Coeur, filosof și gânditor al societății noastre? Geniu răufăcător, psihopat, scandalagiu, dependent de droguri, violent, impulsiv, delincvent?

Ambele, prieteni!

Diagnosticul meu • Stare limită cunoscută și cu denumirea de tulburare borderline Un pic ca Johnny Hallyday sau Bernard Tapie, niște băieți răi care au suferit de abandon, impulsivi și cu suflet mare. • Nota mea finală 7,5 din 10.

Drumul pe aleile geniilor mistice rămâne tulburător dat fiind faptul că tot trecem, fără tranziție, de la umbră la lumină. Acum a venit timpul să trecem la altceva și să ne punem întrebări despre o altă categorie: cei care au modelat umanitatea occidentală în timpul Antichității, dar și grație celei mai bine vândute cărți din toate timpurile, Biblia.

[12] Joc de cuvinte între cele două sensuri ale cuvântului voler – a zbura și a fura.

(N.t.)

[13] De fapt, cred că se referea la psihanaliști. Pff!

[131] Les Quatre Bacheliers: „Nous étions quatre bacheliers / Sans vergogne, / La

vraie crème des écoliers, / Des écoliers. / Pour offrir aux filles des fleurs, / Sans

vergogne, / Nous nous fîmes un peu voleurs, / Un peu voleurs.“ (Patru absolvenți

de liceu: Eram patru absolvenți de liceu / Nerușinați, / Cei mai buni dintre elevi,

/ Elevi. / Ca să le oferim flori fetelor, / Nerușinați, / Am devenit un pic hoți,/ Un

pic hoți. (N.t.)

5

Genii antice și biblice

Acest capitol pune prin definiție o problemă majoră, și anume absența unor

documente credibile, suficient de diferite și numeroase, în special pe plan clinic.

Acesta este motivul pentru care se impune prudență în judecățile emise. Însă, repet, această carte nu este nicidecum un tratat de istorie.

Și întrucât sunt tobă de cultură, antică și biblică deopotrivă, sunt nevoit să fac un scurt tur al acestor două perioade mai mult sau mai puțin mitice (mai ales cea de-a doua), riscând, desigur, să pic uneori în pure speculații... dar asta e... îmi asum!

Anticii

Pericle

(495-429 î.H.)

Îl putem considera primul adevărat om de stat al lumii occidentale și primul ei salvator grație victoriei împotriva perșilor. A fost atât de glorios, iar perioada în care a trăit el atât de rodnică și de prosperă, încât a primit numele de „secolul lui Pericle“. Mare orator și războinic, a fost și un protector al artelor; din cetatea sa, Atena, va face centrul lumii culturale antice. De asemenea, un mare constructor, a demarat ridicarea mai mult decât costisitoare — și poate în mod necinstit, după

cum vom vedea mai jos — a Partenonului și a propileelor, care sunt și astăzi admirate de toți. Nu se poate să nu ne gândim la Ludovic al XIV-lea, Regele

Soare, care a ruinat Franța ca să construiască palatul Versailles, acum celebrat peste tot în lume drept chintesența geniului francez.

L-a avut ca protejat și prieten pe Fidias, poate cel mai genial sculptor al tuturor timpurilor, alături de Praxiteles. Cel puțin din Antichitate, pentru că nu aș vrea să

am probleme cu Donatello, Michelangelo, Bernini, Coysevox, Pompon, Camille

Claudel, Auguste Rodin, Ousmane Sow, Louise Bourgeois, Germaine Richier,

Marc Petit și fan-cluburile lor!

Un bărbat de stânga

Totuși, povestea vieții sale a început destul de prost pentru că, încă de la naștere, dimensiunea neobișnuită a craniului său l-a făcut ținta batjocurii

contemporanilor săi, în special a muzicanților și a comedianților vremii, care l-au poreclit „cap de ceapă“.

Născut într-o familie excelentă, tatăl său era un soldat renumit, iar mama lui aparținea ilustrului neam al Alcmeonizilor. Educația sa este dintre cele mai alese, cu doi maeștri iluștri, Anaxagora și Zenon din Eleea. S-a dedicat politicii de la o

vârstă foarte fragedă, aderând la Partidul Democrat și înfruntându-l pe conservatorul Cimon. Devine liderul partidului după ce tovarășul său de drum, Efialte, este asasinat. Va fi reales de cincisprezece ori ca strateg — una dintre cele mai prestigioase funcții.

Categoric de stânga, a înființat compensația monetară (misthos) acordată

atenienilor săraci care ocupau funcții publice, întărind în același timp democrația și reducând puterile areopagului, permițând mai multor cetățeni accesul la

arhontat și dând o mai mare importanță tragerii la sorți. Să se fi inspirat oare de la Pericle Jean-Luc Mélenchon, actualul lider al partidului Insoumis (Nesupușii), cunoscut pentru cultura sa istorică?

Mare intelectual, i-a frecventat pe Sofocle, Herodot, Socrate, ca să-i numesc doar pe cei mai cunoscuți.

În ceea ce privește viața privată, era mai degrabă neconvențional și a divorțat de o nobilă înrudită (căsătorie aranjată!), ca să se căsătorească cu o metecă[132], Aspasia, originară din Milet, ceea ce era extrem de rău văzut în acele vremuri, mai ales că cei doi porumbei nu beneficiau de epigamie (libertatea să te

căsătorești cu o persoană din alt oraș când exista un tratat de alianță între cele două orașe) și probabil că nu au avut dreptul să se căsătorească oficial! Dușmanii o descriau pe Aspasia ca pe o hetairă, adică o femeie cu bună educație și rang înalt, dar care oferea companie și servicii sexuale. În ziua de azi, s-ar numi escort-girl. Unii, ca Aristofan, o consideră chiar prostituată! Este adevărat că dă

apă la moară criticilor, îndrăznind să iasă în stradă ca să vorbească în public cu bărbatul ei, un comportament cât se poate de scandalos! Era foarte cultă,

capabilă să discute despre filosofie cu Socrate (conform lui Platon și Xenofon) și se poate să fi fost profesoară de retorică; probabil că a avut o influență politică

puternică asupra soțului ei și a știut să creeze un cerc de relații și de prieteni important prin legăturile ei și prin capacitatea ei de a „a ține un salon“. De asemenea, este important de menționat că un bărbat capabil să calce în picioare astfel de prejudecăți reacționare ale unei epoci și să-și respecte, să-și asculte soția pe care și-a ales-o inteligentă, educată și neținând cont de cutumele clasei sale este un bărbat la polul opus al șefilor de stat macho cu care este împânzită

istoria lumii.

Disprețul său pentru convenții e atât de mare, încât îl face să frecventeze străini, oameni din Milet, Siracuza, Corint și chiar, ce oroare, din Sparta, dușman

declarat!

Pericle a fost un om bogat din naștere, probabil chiar foarte bogat. Cu toate acestea, preocupat să rămână aproape de concetățenii săi, a fugit foarte devreme de marile banchete pe care le dădeau egalii săi. Grație poziției antiaristocratice, care l-a inspirat ulterior pe Iulius Cezar, a putut să organizeze o adevărată

democrație, poate una dintre primele din lume. Însă unii au considerat regimul său populist. Mai știi? Totuși, a manevrat atât de bine încât a reușit

să-și elimine rivalii și să devină singurul șef al orașului-stat. Apoi, de exemplu, le-a permis cetățenilor săraci să participe la spectacole de teatru subvenționate de stat, a scăzut nivelul de avere necesar pentru a deveni arhonte[133], a acordat

indemnizații — 2 oboli pe zi, o sumă ridicolă pentru bogați, dar crucială pentru săraci — tuturor juraților tribunalului popular, susținând că ședința îi făcea să

piardă zile de muncă. Această indemnizație va fi apoi extinsă și asupra

magistraților și soldaților și a fost unul dintre fundamentele democrației

ateniene, deoarece a deschis calea către o carieră politică pentru toată lumea.

Această politică în mod evident de stânga a fost clar șocantă pentru clasa sa de origine. Cu toate acestea, o altă lege de-ale lui, pe noi ne-ar cam face să

strâmbăm din nas: restrângerea cetățeniei la cei ai căror doi părinți — și nu doar tatăl — erau atenieni; o lege cu atât mai uluitoare cu cât avea să complice viața propriului său fiu a cărui mamă, Aspasia, s-a născut în Milet.

De stânga în domeniul politicii interne, Pericle a fost un imperialist hotărât în materie de politică externă, subjugându-și aliații, reprimând fără milă încercările de rebeliune, conducând mai multe războaie printre care cele persane și cele din Peloponez, ajungând chiar până la întemeierea unei colonii și la instituirea așa-numitului sistem al cleruhiei care le-a permis coloniștilor atenieni să-și păstreze cetățenia în ciuda distanței și să li se aloce loturi de pământ civic prin tragere la sorți[134].

Acuzat!

Un aspect este deosebit de greu de înțeles și ține de ceea ce Angelos Vlachos, un universitar grec, consideră a fi una dintre cele mai considerabile delapidări din istorie[135]. A fost vorba, de fapt, de finanțarea reconstrucției templelor Atenei folosind banii (9 000 de talanți) din vistieria

alianței (liga din Delos). Legală sau nu, această operațiune a dat naștere unor capodopere incredibile care astăzi ne

oferă o încântare inegalabilă! De asemenea, Pericle a construit și fortificații în jurul Atenei, precum și „zidurile lungi“ pentru protejarea căii de comunicație dintre oraș și portul Pireu. Prin această politică a lucrărilor majore a putut, de altfel, să ofere locuri de muncă pe termen lung unui număr mare de artizani și muncitori săraci, ceea ce i-a asigurat popularitatea. În cele din urmă, nu pare să-și fi lărgit în felul acesta vistieria personală.

Atacat de „câinii poporului[13] “, cum îi numeau Demostene sau Cicero, Pericle a mai fost acuzat de delapidare din cauza prietenului său, sculptorul Fidias, bănuit că și-a însușit aurul destinat să acopere statuia lui Palas Atena — acesta va muri în închisoare —, precum și din cauza Aspasiei, acuzată de coruperea femeilor din oraș. Biata de ea era într-o epocă greșită; ar fi trebuit să se nască două milenii și jumătate mai târziu! Potrivit lui Marie Delcourt, „nimeni nu ar fi găsit greșit că lui Pericle îi plăceau tinerii și nici că s-a purtat rău cu prima soție, dar au fost scandalizați că a considerat-o pe a doua o ființă umană, că a locuit cu ea, în loc s-o trimită în gineceu, că a invitat prieteni la el acasă împreună cu soțiile lor.

Toate astea erau prea șocante ca să fie firești, iar Aspasia era prea strălucită ca să

fie o femeie cinstită[137]“.

Pe scurt, atacat din toate părțile, îngrijorat de viitorul său, Pericle ar fi declanșat cu bună știință catastrofalul Război peloponesiac — Atena versus Sparta — ca să distragă atenția de la propria persoană. Din cauza procesului a rămas fără

mandatul de strateg și a fost pus să plătească o amendă estimată între 15 și 50 de talanți. Cu toate acestea, atenienii l-au reales în funcție și el a reluat războiul împotriva Spartei. Din păcate, o epidemie a lovit orașul din plin, iar cei doi fii ai săi legitimi (pentru că s-au născut din prima sa soție, ateniană) au murit. Pericle a fost devastat și a vărsat multe lacrimi, ceea ce pare să fi fost neobișnuit pentru vremea lui, deoarece, dacă ne luăm după

Iliada, bărbații nu puteau plânge decât în timp de război, ca Ahile, și niciodată în timp de pace, ca Ulise. I-a urmat în moarte la scurt timp, în anul 429, posibil din cauza bolii epidemice, probabil ciumă[138].

Dispariția lui a fost dezastruoasă pentru Atena, care nu a mai avut niciodată un om de stat de anvergura lui.

Diagnosticul meu • Normal, sănătos Conform biografiei sale pare că era sănătos, dovedind o capacitate de adaptare ieșită din comun și fiind capabil să adopte un comportament adecvat evenimentelor, favorabile sau nu.

• Nota mea finală În concluzie și într-un mod complet subiectiv, ca să nu spun părtinitor, consider că acest mare feminist, mare protector al artelor, mare democrat, soț excelent, tată foarte bun, a fost în mare măsură un geniu al binelui, în ciuda posibilelor sale zone de umbră: 8/10.

[132] Conform dicționarului Larousse, cuvântul „metec“ desemnează o persoană

străină orașului, dar care avea domiciliul acolo; metecii nu aveau drepturi

politice, nici proprietăți funciare și plăteau un impozit special. Cu toate acestea,

au participat la viața culturală a orașului, precum și la apărarea acestuia.

[133] Conducător politic, în Antichitate.

[134] „Périclès: biographie du père de la démocratie athénienne“, Lintern@ute, 3

septembrie 2021.

[135] Angelos Vlachos, Thucydides Bias, Athènes, Estia, 1974.

[13] Expresie preluată de președintele Mitterrand, mare pasionat de istorie antică,

pentru a-și apăra ministrul sinucigaș, Pierre Bérégovoy.

[137] Marie Delcourt, Périclès, Paris, Gallimard, 1939, p. 77.

[138] Patrick Lemoine, Le Sexe des larmes. Pourquoi les femmes pleurent plus et

mieux que les hommes, Paris, Robert Laffont, 2002.

Marc Aureliu

(121-180)

Împărat roman, filosof stoic, în plus și scriitor, nevoit cu toate astea să meargă la război; aproape un oximoron... o himeră, în orice caz! Și-a pierdut tatăl la vârsta de 3 sau 4 ani. Mama lui nu s-a recăsătorit niciodată și s-a dedicat în totalitate celor doi copii cărora le-a cultivat „pietatea și simplitatea“. Adoptat de bunicul său, Marc Aureliu a învățat „bunătatea și blândețea“. A fost înrolat la vârsta de 6

ani în rândurile cavaleriei (equites), unde mergeau cei mai bogați și mai

onorabili dintre cetățeni (cives). La vârsta de 7 ani, s-a alăturat salienilor —

preoți însărcinați cu paza celor douăsprezece scuturi pe care regele Numa le-a primit de la zeul Marte. Potrivit legendei, zeul războiului i-a dat doar unul, dar conducătorul înțelept și-a mai făcut încă unsprezece identice, astfel încât nimeni să nu știe care era cel adevărat. Marc Aureliu a primit învățătura celor mai buni preceptori, printre care filosoful Diognetus, care i-a recomandat să trăiască

precum un înțelept.

Împăratul filosof

Cu puțin înainte să fie adoptat de către împăratul Antoninus Pius (ceea ce îl predestinează deci la tron), Marc Aureliu, pe atunci în vârstă de 17 ani, a avut un vis: avea umerii din fildeș... exact ca regele Pelops! Potrivit lui Ovidiu, acest erou a fost ucis în copilărie de tatăl său, Tantal, care l-a servit zeilor la un banchet ca să le testeze atotștiința. Zeii și-au dat seama de înșelăciune și l-au readus la viață pe Pelops. I-au dat un umăr de fildeș ca să-l înlocuiască pe cel pe care l-a mâncat Demetra, singura zeiță care nu a recunoscut felul de mâncare abominabil. Potrivit interpreților de vise, asta însemna că viitorul împărat avea umeri suficient de puternici, suficient de largi pentru viitoarea sa

responsabilitate.

Între timp, tânărul se dedică din ce în ce mai mult studiului filosofiei, sub influența maestrului său, Rusticus. La moartea tatălui adoptiv, împăratul

Antoninus Pius, a acceptat coroana doar sub constrângere, pentru că „era de

datoria lui“, spunând totodată că ar fi preferat să ducă un trai de filosof. În mod excepțional, l-a numit co-împărat pe fratele său adoptiv, Lucius Aurelius Verus...

păstrându-și întâietatea. Încă de la începutul domniei sale, Marc Aureliu a creat instituții pentru copiii săraci, a garantat libertatea de exprimare, s-a înconjurat de consilieri competenți; manierele lui erau simple și a dat dovadă de cea mai mare bunătate. A acceptat să-și continue studiile sub îndrumarea maestrului său

Fronton, care i-a explicat, iar și iar, că nu exista nicio incompatibilitate între a fi împărat și a fi filosof. Era o perioadă foarte fericită pentru Roma. Tânărul împărat s-a implicat personal în timpul unei foamete care a urmat ploilor

abundente și când râul Tibru s-a revărsat și a devastat Roma. Din păcate,

războiul și-a ițit din nou chipul urât. Marc Aureliu nu avea pace! De asemenea, a trebuit să se confrunte cu o pandemie teribilă, ciuma antonină, în realitate variola. Consecințele au fost teribile, unii autori menționând o mortalitate de 25% și o criză economică fără precedent... Aceasta este poate una dintre

principalele cauze ale începutului declinului Imperiului Roman.

Marc Aureliu a trebuit totuși să continue războiul împotriva invadatorilor barbari care nu se opreau, fie că erau germanii în nord, egiptenii în sud sau maurii în Spania, care-și împingeau incursiunile chiar până în Italia, Grecia... elementele naturii l-au ajutat providențial, ploaia și fulgerele punând pe fugă triburile celte.

Creștinii, propagandiști iscusiți, susțin că Marc Aureliu și trupele sale s-au rugat Dumnezeului lor. Cu toate acestea, în mijlocul agitației campaniilor militare, a găsit o modalitate să-și noteze reflecțiile personale, care aveau să devină eseul filosofic Gânduri către sine însuși. A creat mai multe școli filosofice la Atena, una pentru fiecare curent de gândire. A reformat sistemul de justiție, apoi, după

moartea fratelui său în 169, l-a luat pe fiul său Commodus la conducerea

Imperiului în calitate de co-împărat.

Singurul defect: un fiu numit Commodus

Marc Aureliu pare să fie aproape impecabil, deoarece are multe inițiative bune, bunăvoință și chiar popularitate. Să existe oare zone gri, acțiuni greșite, lucruri care nu sunt foarte ortodoxe, vreau să zic nu foarte filosofice? Această întrebare este, evident, complicată, deoarece este dificil, dacă nu chiar imposibil, să emiți judecăți de valoare despre comportamente antice fără să pici în cel mai grav dintre anacronisme, un păcat de moarte pentru istoricii care au, desigur, dreptate.

Concepția lui despre sclavie, de exemplu, nu prea a făcut să avanseze regimul în vigoare, chiar dacă proprietarii nu mai aveau dreptul să-și vândă singuri sclavii ca să-i pună să lupte cu fiare feroce în arenă. Mai mult,

atunci când un sclav era implicat într-un proces, el putea câștiga doar dacă acest lucru nu-i dăuna

stăpânului. Urmărirea sclavilor fugari era încă permisă, iar eliberarea prin ovații era interzisă. Un punct bun, însă: Marc Aureliu a abrogat legea care făceau

tortura și moartea obligatorii pentru sclavii care au greșit aflându-se în apropiere în cazul asasinării proprietarului lor. Se va întâmpla chiar, o dată, într-o speță de falsificare a testamentului, ca împăratul să-i dea dreptate sclavului, ceea ce va crea un precedent.

Împăratul filosof nu a schimbat nici practica torturii, care nu părea să fie controversată la acea vreme... mai ales că se aplica în principal sclavilor și străinilor sau în cazuri de adulter, dar atenție! numai dacă delatorul nu făcea parte din familie și, în orice caz, pentru oamenii de bine și anume patricienii, era preferat exilul în locul torturii!

Așadar, pentru a treia oară în această carte, i-aș putea acorda aproape un 20/20

acestui personaj extraordinar, 19,999 să zicem, ex aequo, împreună cu sora

Emmanuelle și Martin Luther King! Însă știm oare totul despre el? Ei bine, aș

spune că a avut un singur defect: fiul său. Commodus a fost unul dintre cei mai răi împărați pe care i-a cunoscut Roma vreodată. Crud, înșelător, incompetent, mincinos, a precipitat declinul Imperiului Roman. Putem deduce de aici că Marc Aureliu a fost un tată rău? S-a ocupat totuși mult de el, dar este adevărat că

micuţul Commodus (care nu era deloc mic de statură) şi-a petrecut copilăria

printre trupe, pe treptele regatului, pe partea Germaniei, şi ne putem închipui ușor că legionarii nu erau niște sfinţișori. A asistat la multe masacre și chiar la asasinarea tatălui său, ceea ce poate explica mult din comportamentul său. Deci, ce notă pentru tatăl Marc Aureliu?

Diagnosticul meu • Normal Aparent, Marc Aureliu era cât se poate de sănătos. Să fii împărat, scriitor și filosof în același timp denotă o capacitate excepțională de muncă. Să te comporți așa cum scrii este ceva și mai rar, dacă e să comparăm felul în care acționau conducătorii Antichității cu cel al conducătorilor din ziua de azi. La urma urmei, stabilitatea acțiunii sale pledează în favoarea stabilității sale psihice. Îmi dau voie să visez că e un model de urmat de șefii de stat din lumea întreagă, prezenți și viitori. • Nota mea finală Hai, să zicem un 9 din 10!

După această incursiune în lumea antică în care geniile abundă... să trecem la o altă antichitate, cea descrisă în Biblie: care era psihologia acestor eroi și antieroi?

Erau sănătoși la minte sau, dimpotrivă, tulburați?

Personajele biblice

Cain

Pentru cel care citește oarecum în fugă Geneza, textul dedicat lui Cain și Abel, primii doi copii ai lui Adam și ai Evei, Cain întruchipează primul asasin fratricid din istoria umanității, în timp ce Abel simbolizează inocența și virtutea

copilăriei. Cain a fost cel care a deschis calea crimei, distrugând brusc 25%

dintre oamenii care trăiau pe pământ! S-ar putea chiar să se dovedească a fi cel mai rău dintre toate geniile malefice, unul care, ca procent din populație, și-a ucis cei mai mulți contemporani, mai mult chiar decât Ginghis Han!

Cum stau lucrurile, mai exact? Cine erau acești doi frați inamici, ca Romulus și Remus? E condamnată construirea lumii la fondarea pe un fratricid? Suntem

destinați să slujim Răului, Diavolului chiar? Din acest motiv să ajungă Omul să

se războiască permanent cu semenii săi (războaie teritoriale), cu cei aproape semenii săi (rasism, războaie religioase), cu cei puțin diferiți ca neanderthalienii, cu cei complet diferiți (animale, vânat, copaci), cu planeta (ecocid)?

Prima crimă din istorie

Să revenim la poveste: Adam și Eva au doi fii, iar unul este mai în vârstă (Cain) decât celălalt (Abel). Primul este agricultor, iar cel de-al doilea păstor. Amândoi se închină lui Yahve, Creatorul lor. Agricultorul oferă ca jertfă lui Dumnezeu cele mai frumoase roade ale pământului, în timp ce Abel îi jertfește pe cei mai frumoși miei ai săi. Până aici, nimic de spus. Abia de aici încolo devine povestea ciudată: Dumnezeu „se uită cu drag la Abel și la jertfa lui, dar nu la Cain și la jertfa lui“. De ce? Să fie Dumnezeu carnivor, antivegetarian? Nu i-or plăcea veganii? Iar Cain, așa cum era de așteptat, „avea un aer mâniat și fața-i era posomorâtă“. Atunci, Dumnezeu devine batjocoritor, ca să nu zic cinic, și începe să-l ironizeze: „De ce te-ai mâniat și de ce-ți este fața posomorâtă?“ Odios, nu-i așa? din partea Tatălui Etern.

Același Dumnezeu continuă: „Dacă tu faci bine, nu vei fi oare bine primit? Dar de nu faci bine, păcatul stă pitit la ușă: pe tine te poftește, dar tu cată să-i fii stăpân!“ Înțelegem în acest moment că acesta este un test foarte educativ.

Dumnezeu îi dă sfaturi fiului său adolescent. Din păcate, băiatul nu înțelege, nu aude și imediat după aceea Cain „s-a aruncat asupra fratelui său și l-a omorât“.

La acea vreme, legea în vigoare era cea a răzbunării: „Ochi pentru ochi, dinte pentru dinte și viață pentru viață“, indiferent de motivație sau împrejurări.

Sancțiunea automată ar fi trebuit să fie pedeapsa cu moartea, mai ales că

respectiva crimă a fost un fratricid. Dar nu este așa și nu numai că el nu a fost executat, ci a fost și răsplătit de Domnul, care „a pus un semn pe el“ pentru ca cei care-l găsesc să nu-l omoare: „Dacă cineva îl ucide pe Cain, Cain va fi

răzbunat de șapte ori“. Cu siguranță, textul precizează că respectivul Cain este blestemat, alungat departe de pământul care nu-i va mai oferi toate resursele:

„Vei rătăci și umbla pe pământ“. Dar blestemul este numaidecât contrazis de

fapte, pentru că așa-zisul ucigaș va trăi în țara lui Nod, are un copil, pe Enoh, construiește un oraș, va avea mulți nepoți, dintre care unii au devenit păstori, alții muzicieni, alții fierari, pe scurt, conform acestei povești amuzante, toți suntem urmașii unui criminal!

O criză de adolescență

Citită fără substrat, pilda este deci total incoerentă și complet nedreaptă din partea lui Dumnezeu. În schimb, este posibilă și o altă lectură: Abel este un copil mic, iar, în aceste regiuni, cei mici sunt cei însărcinați cu păzirea turmelor de capre și oi în timp ce tinerii adulți cultivă pământul, o activitate mult mai fizică

și care necesită mai multă forță musculară. Păzirea turmelor îți dă voie să visezi cu ochii deschiși, să cânți la fluier, să fabrici jucării, să construiești baraje pe pâraie, orice! Putem înțelege astfel că, așa cum ar face un tată bun, Dumnezeu i-a arătat o deosebită tandrețe băiețelului său și l-a pus la încercare pe cel mai mare. Dacă, în plus, considerăm că fiecare dintre noi, ca să creștem, ca să ne emancipăm la sfârșitul adolescenței, trebuie să suprimăm copilul din noi, totul devine limpede: Cain devine bărbat suprimând, ucigând copilul său interior pe nume Abel, copilul interior care nu mai trebuie să fie. Drept urmare, Dumnezeu îi cere să plece din casa părintească, să-și facă de cap în timp ce rătăcește o

vreme, cutreierând țara, fugărind fetele, pe scurt, facându-și treaba de adolescent, după care, în cele din urmă, să se așeze, să-și facă propria casă, să-și ia o soție și să aibă urmași. Și exact asta s-a întâmplat: ca orice adolescent, Cain a trebuit mai întâi să se certe puțin cu bătrânul său Tată etern și depășit: „Ești un învechit!“, să

fie blestemat, să trântească ușa, să se plimbe o vreme, să rătăcească, pentru ca, în cele din urmă, să se așeze, să se căsătorească și să aibă urmași; urmașii săi, strămoșii noștri, au practicat toate profesiile care existau atunci.

Diagnosticul meu • Criză de adolescență, nu patologie... într-un cuvânt, normal Povestea lui Cain este povestea unei banale crize adolescentine; după o perioadă inevitabilă de conflict în familie, totul a revenit la normal și toată lumea — adică Lumea întreagă — e bine. Deci nu există patologie nici la Abel, nici la Cain, nici măcar la Dumnezeu, cel puțin în acest pasaj al Bibliei, pentru că mai departe se schimbă totul!

• Nota mea finală După părerea mea, Cain este în mod clar un geniu al binelui și cum este, conform teoriei mele, stră-stră-stră-stră-străbunicul meu, nu pot decât să-i dau (din evlavie filială) o notă excelentă: 9,5/10.

Noe

Un personaj emblematic care, conform Bibliei, a salvat lumea de la extincția completă a speciilor — inclusiv a noastră — din cauza potopului. Se află într-un punct de cotitură crucial al istoriei, întrucât vorbim și astăzi de perioada ante-sau postdiluviană.

O poveste care a început rău

Ne aflăm deci în vremuri peridiluviene; istoria oamenilor începe prost, căci începuseră repede să-și dea în petic. Bărbații, dar și femeile, de altfel, din moment ce s-au „unit cu fiii lui Dumnezeu“, a căror natură autorul lăsându-ne să

o ghicim. Niște vremuri ciudate, când, conform Bibliei, existau și uriași. Asta ar putea însemna că existau cel puțin trei specii diferite de oameni (Sapiens,

giganții și fiii lui Dumnezeu) compatibile nu numai sexual, ci și genetic și, prin urmare, capabile să conceapă împreună copii fertili. În lumina celor mai recente descoperiri arheo-paleontologice, ne putem întreba și dacă descrierea biblică a acestor trei specii de ființe umane care se pot fecunda între ele și pot face urmași nu e un ecou al existenței simultane a cel puțin trei dintre ele, Sapiens,

Neanderthal și Denisova, deoarece astăzi este mai mult sau mai puțin știut că

toate aceste specii s-au încrucișat voios și au avut descendenți; fiecare dintre noi este un mozaic din genele celor trei soiuri de strămoși, în proporții diferite în funcție de origine, caucaziană, asiatică sau africană. Conform teoriei — zic eu, cea mai convingătoare — cele două specii Denisova și Neanderthal s-ar fi

pierdut în cele din urmă în specia Sapiens, mai numeroasă și mai adaptabilă.

Să fi existat ici și colo încăierări între specii și genocide ale triburilor, chiar și exterminarea completă a celorlalte două specii de către a noastră, ceea ce ar arunca o nouă lumină asupra miturilor fondatoare ale fraților care și-au ucis frații, cum ar fi Cain care l-a ucis pe Abel, Romulus care l-a ucis pe Remus, Seth

care l-a ucis pe Osiris? Sau, mai probabil, să fi existat destulă metisare pentru ca cele două specii cel mai puțin numeroase, poate cel mai puțin eficiente sau cel mai puțin flexibile în fața schimbărilor de mediu (faze repetitive de încălziri și glaciațiuni) să fi fost literalmente absorbite de Sapiens? Dezbaterea rămâne deschisă. În opinia mea, probabil că s-au întâmplat ambele, și război, și

metisarea.

Totuși, rasismul — aici este mai degrabă vorba despre specism — nefiind o

noutate, sigur se poate paria că existau de pe atunci ghizi spirituali, șamani sau alți vrăjitori care să dezaprobe aceste uniuni, considerate, fără îndoială,

abominabile. Este într-adevăr o observație antropologică destul de universal valabilă, indiferent de grupul etnic la care ne referim, că e interzisă căsătoria, în special a fetelor, cu persoane dintr-un alt grup etnic, cu riscul de a fi izgonit...

sau linşat! Nu cu mult timp în urmă, în reclame, un personaj alb putea să seducă, la o adică, o fată neagră drăguță, de preferință nu prea neagră și, dacă se poate, cu nasul drept, dar reprezentarea unei fete albe, drăguțe, care flirtează cu un băiat negru frumos, a fost considerabil mai greu de înghițit și nu a fost acceptabilă la noi decât destul de recent.

Un singur bărbat obține indulgența lui Dumnezeu

Deși nu oferă nicio explicație, textul biblic este clar: „Văzând însă Domnul Dumnezeu că răutatea oamenilor s-a mărit pe pământ şi că toate cugetele şi

dorinţele inimii lor sunt îndreptate la rău în toate zilele, i-a părut rău şi s-a căit Dumnezeu că a făcut pe om pe pământ. Şi a zis Domnul: «Pierde-voi de pe faţa pământului pe omul pe care l-am făcut! De la om până la dobitoc şi de la

târâtoare până la păsările cerului, tot voi pierde, căci Îmi pare rău că le-am făcut.» Noe însă a aflat har înaintea Domnului Dumnezeu. Era un om drept și

neprihănit...[13] “ Natura păcatului nu este specificată, dar aceasta decurge din descrierea fiilor lui Dumnezeu și a Uriașilor; de aceea cred că aici e sancționată

crima unirii cu o altă specie de oameni, Neandhertalienii (?). La fel ca mai târziu, în episodul din Sodoma și Gomora, care condamnă lipsa ospitalității, orgiile și homosexualitatea, Dumnezeu se angajează într-un fel de tocmeală cu singurul

Drept existent, Noe, care se unește doar cu Sapiens, Lot, probabil singurul

heterosexual din Sodoma. Yahvé se înduplecă deci să nu-i extermine pe toți și

să-i salveze pe numitul Drept și familia lui, fără îndoială în sens larg, adică soții, copiii, slujitorii etc.

Care a fost păcatul Sodomei? Interpretările sunt multe. • Lipsa ospitalității: Potrivit lui Ezechiel, Sodoma a fost distrusă pentru că „era îngâmfată, trăia în belșug și într-o liniște nepăsătoare, ea și fiicele ei, și nu sprijinea mâna celui nenorocit și celui lipsit“. Ospitalitatea este considerată în toată Antichitatea drept o obligație majoră. • Orgiile: cuprins de un ultim scrupul, Dumnezeu trimite doi inspectori, în speță îngeri, să verifice turpitudinile celor două orașe (nimeni nu știe cu adevărat nimic despre Gomora). Numai Lot este de acord să-i primească. Bărbații din Sodoma cer să-i „cunoască[14] “. Ca să-i cruțe, Lot le oferă cele două fiice ale sale fecioare. • Homosexualitatea: majoritatea exegeților consideră că locuitorii doreau să-i violeze colectiv pe cei doi îngeri, de unde și termenul de sodomie. Persistă, așadar, o îndoială cu privire la cuvântul „a cunoaște“... Însemna viol sau,

dimpotrivă, verificarea identității? Deși nu cred deloc asta, îndoiala este permisă și, în acest caz, ar însemna să nu fie respectate legile ospitalității și să rișteze potopul, exact așa cum a făcut Hermes, potrivit lui Ovidiu, în Metamorfozele: zeul bate la fiecare ușă ca să ceară ospitalitate și e refuzat, cu excepția lui Filemon și Baucis care, în ciuda sărăciei lor, îl primesc cu căldură și își sacrifică ultima gâscă în cinstea lui; ca să-i răsplătească, zeul îi salvează de un potop menit să pedepsească locuitorii neospitalieri, îndemnându-i să meargă pe un deal.

Ca și în primul roman din istorie, cel al lui Ghilgameș, un potop este pe cale să

scufunde universul, un semn bine-cunoscut al furiei divine. Omul a căutat

întotdeauna o explicație metafizică pentru catastrofele care s-au întâmplat.

Ciuma și holera au fost consecința directă a păcatelor, la fel ca meteoriții care cădeau, războaiele și cutremurele.

Astăzi, încălzirea globală amenință, declanșează dezastre climatice, inundații, taifunuri, erupții vulcanice și a cui este vina? A omenirii, desigur, și a

comportamentului ei rău, a inconsecvenței ei ecologice abominabile, a păcatelor sale împotriva mediului. Desigur că mi se va obiecta că de data aceasta este adevărat și nu voi nega, dar nu trebuie uitat că, în contextul și logica fiecărei epoci, explicația metafizică, moralizatoare, religia (azi, Dumnezeu se numește Știință) a fost la fel de adevărată: era la fel de incontestabil că acuplarea cu o neanderthaliană drăguță sau cu cineva de același sex a declanșat furia

Creatorului care drept pedeapsă a trimis un potop sau un foc din cer! Astăzi, să-ți arunci masca pe trotuar, să nu sortezi gunoiul menajer, să folosești îngrășăminte chimice poate duce la o nouă exterminare a speciilor! Pe scurt, nimic nou sub soarele lui Ra!

Umor negru După cum a demonstrat Freud, o vorbă de spirit indică adevărul inconștient. În 1981, am aterizat cu familia în Palo Alto, lângă San

Francisco, pentru un an sabatic de cercetări neuroștiințifice la Universitatea Stanford. La acea vreme, capitala economică a Californiei de Nord era în același timp și a homosexualității. Anumiți edili, anumite străzi, anumite funcții erau dedicate exclusiv acestei orientări și, la vremea respectivă, acest lucru părea de altfel destul de exotic în ochii francezilor provinciali care eram noi. Îmi amintesc, nu fără o oarecare rușine, de o plimbare cu un prieten american pe strada Castro, o stradă sado-masochistă pe care defilau personaje purtând piele, bici și lanțuri. Aveam impresia că vizitam un fel de grădină zoologică umană, un parc național în stil Yosemite, Valea Morții sau Yellowstone cu o faună oarecum diferită! Într-o seară, când luam cina cu alți cercetători, unul dintre invitați a spus o glumă care a făcut toată masa să izbucnească în râs: „Dacă Iehova nu pedepsește San Francisco, va trebui să-și ceară scuze Sodomei și Gomorei“. Cincisprezece zile mai târziu a apărut primul caz de SIDA. Bizar, de a doua zi, această poveste „amuzantă“ nu a mai făcut pe nimeni să râdă.

Fiecare epocă are explicația ei științifică, scuze, metafizică, ei bine, nici eu nu mai știu, și niciodată nu e bine să te opui doctrinei dominante. Să contești că

ciuma a fost consecința necumpătării oamenilor putea duce direct pe rug după ce ai fost supus unui interogatoriu obișnuit sau chiar extraordinar. Astăzi, pentru un om de știință, să fii un sceptic climatic duce direct la stâlpul infamiei și la pierderea oricărei credibilități și, prin urmare, a oricărui credit zguduitor și zornăitor. Mai mult, scriu aceste rânduri cu un pix tremurător, chiar dacă sunt profund convins că, poluând planeta și jucându-se cu efectul de seră, omul

accelerează dramatic ciclul încălzirii natural, anticipat de zeci de ani, și că își taie creanga de sub picioare cu un fierăstrău din plastic indestructibil, care va acoperi oceanele depopulate. Creând orașe supraaglomerate și lipsite de igienă, omul medieval a favorizat și a accelerat ciuma, nu a creat-o păcătuind împotriva

religiei! Înmulțind gazele cu efect de seră, omul modern accelerează dramatic încălzirea globală, iar această accelerare riscă să împiedice natura să se adapteze la schimbarea anormal de rapidă, de unde și exterminările în

masă... dar de acolo până la a crede că, prin prostia lui oarbă, el creează încălzirea globală... nu!

Cu siguranță suntem păcătoși, dar există limite!

Pe scurt! Noe a fost un om drept, integru și a meritat să fie salvat și, de

asemenea, să dea dovadă de civism ecologic împiedicând dispariția totală a

speciilor, chiar dacă este greu de înțeles cum un potop poate face să dispară

pești, broaște și păsări, dar cine sunt eu să contest un astfel de text canonic?

Patriarhul nostru își construiește așadar arca după planurile divine, își îmbarcă

tot poporul, fără să uite păduchii, puricii și țânțarii (după mine, s-ar fi putut abține cu aceștia) și salvează astfel planeta vie. Strămoșul supereroilor pentru care Marvel ar fi putut/ar fi trebuit să cumpere drepturile. Un serial de

televiziune (Noe) îl face chiar arhitectul exterminării programate a oamenilor ca specie dăunătoare planetei din cauza prădărilor numeroase. În La Porte du Ciel (8 volume de peste șase sute de pagini), Éric-Emmanuel Schmitt îl înfățișează ca pe un erou nemuritor care străbate mileniile, într-un mod romanesc și strălucit, și ne face să trăim o frumoasă fabulă ecologică!

Odată încheiate cele patruzeci de zile de ploaie — diluviană, neapărat —, apoi cele o sută cincizeci de zile de inundații care au rezultat, navigatul s-a terminat, iar Noe s-a așezat undeva, a sădit o viță-de-vie și a tras o beție memorabilă în timpul căreia a dat dovadă de exhibiționism în fața celor trei fii ai săi. Ce

grozăvenie, cunoscută fiind pudoarea extremă a popoarelor semitice, precum și respectul datorat patriarhului!

Diagnosticul meu • Alcoolic? Totuși, Biblia descrie doar o singură beție... normal în restul timpului Ce să credem deci despre acest geniu al binelui fără de care nu am exista? Ei bine, că poți să fii cel mai mare binefăcător al

umanității și în același timp un beţiv vicios și chiar exhibiționist dacă ai băut. • Nota mea finală 11/10, nota este clar exagerată, pentru că, fără el, nimeni nu ar fi aici ca să citească această carte care, de altfel, nici nu ar fi fost scrisă, ceea ce din punctul meu de vedere ar fi fost tare păcat!

[13] Facerea, 6. 5-8.

[14] În sens biblic, a cunoaște înseamnă a face dragoste.

Iov

Iov, al cărui prenume ebraic,

א

י

וֹ

בְּ , înseamnă literal „cel oprimat, urât, dușman“ ,

dar și „a striga de bucurie“; provine din

י

ב

אָ֫ (ayab) „a fi ostil, a fi dușmanul

cuiva, a trata ca pe un dușman“. Groaznică predestinare, să te vezi cadorisit cu un nume de familie destinat detestării și, de asemenea, ridicolului unei

exclamații ciudate! Cu toate acestea, Iov este dat ca exemplu de acceptare,

smerenie, penitență, vinovăție în această vale a plângerii care este lumea noastră, de unde marele său succes la catolici, poate chiar mai mult decât la evrei. Iov este deci oferit ca model de virtute pentru noi toți.

O încercare justă

La început, viața lui Iov era simplă și fericită: mare capitalist al vremii, „el avea şapte mii de oi, trei mii de cămile, cinci sute de perechi de boi şi cinci sute de asini şi mulţime mare de slugi. Şi omul acesta era cel mai de seamă dintre toţi răsăritenii“[141]. Eroul nostru avea zece copii, trei fete și șapte băieți cărora, conform textului biblic, le plăcea să petreacă în fiecare zi! Iov a încercat să le salveze sufletul purificându-i și oferind jertfe, dar asta nu l-a împiedicat pe Satana să intre brusc în scenă, să negocieze cu Yahvé, care-i dă voie să-l pună la încercare pe Iov, dar interzicându-i să-l ucidă; Satana, în schimb, una a zis, alta a făcut: sabeenii fură boii și asinii, ucid servitorii; fulgerul distruge oile și încă și alți servitori; caldeii fură cămilele și, ca de obicei, ucid servitorii. În cele din urmă, vântul deșertului se ridică, dărâmă casa lui Iov peste copiii lui care petreceau și toți mor! Iov cel Drept este devastat, își rupe hainele, își rade părul, dar îl binecuvântează pe Dumnezeu. El nici nu hulește, nici nu-și blestemă

Creatorul.

Satana, enervat, decide să-și continue testul respectând interdicția divină de a-l ucide pe Iov: cel Rău îi trimite lepră, iar Iov, așezat pe bălegar, trebuie să-și

scarpine rănile cu un ciob de oală. Soția, aliată cu Diavolul exact ca străbuna sa Eva, îi recomandă să-l blesteme pe Dumnezeu și apoi să moară. El refuză și, prin urmare, rămâne un Drept. De neclintit!

Șapte zile mai târziu, încă pe bălegar, Iov începe să blesteme ziua în care s-a născut și să arunce cu sudalme: „Pustie să rămână noaptea aceea şi nicio bucurie să nu pătrundă în ea! Blestemată să fie de către cei ce blestemă zilele, de către cei ce ştiu să descânte Leviatanul. Să se întunece stelele revărsatului zorilor ei; să aştepte lumina şi nimic să nu vină şi să nu mai vadă genele aurorei“ etc. Îi reproșează chiar și mamei lui că l-a născut. Regretă că nu a murit. Prietenii lui îl învinuiesc că se descurajează, dar Iov îl roagă pe Domnul să-i ia viața, pentru că

nu mai poate. „Tăria mea este tăria pietrelor? Trupul meu este oare de aramă?“

El continuă să se plângă. „De aceea sufletul meu preferă o moarte violentă, iar oasele mele cheamă moartea. Mi-am pierdut orice speranță; viața îmi scapă

pentru totdeauna.“ Și atunci începe să-i facă reproșuri Domnului și se gândește la sinucidere. Prietenii lui continuă să-l încurajeze, să-l consoleze, evocă un posibil leac, dar nimic nu ajută, numai că apare o licărire de speranță:

„Depărtează mâna Ta de deasupră-mi şi nu mă mai tulbura cu groaza Ta. Apoi

cheamă-mă şi eu îţi voi răspunde, sau lasă-mă să vorbesc eu şi Tu să-mi dai

răspuns“.

Iov îi cere apoi lui Dumnezeu să dea socoteală și încearcă să înțeleagă arbitrariul divin: „Pentru aceea am zis: El nimicește și pe cel nelegiuit, și pe cel viclean“.

Prietenii săi, categoric foarte răbdători, continuă să-l încurajeze într-o asemenea măsură, încât îi numește „jalnici mângâietori“ și continuă să vorbească despre moarte în timp ce se ceartă cu ei: „Când se vor sfârşi aceste vorbe goale şi ce te chinuieşte ca să răspunzi? Şi eu aş vorbi aşa ca voi, dacă sufletul vostru ar fi în locul sufletului meu“. Continuă să invoce moartea: „Am zis mormântului: Tu

eşti tatăl meu; am zis viermilor: voi sunteţi mama şi surorile mele!. [...] Suflarea mea a ajuns nesuferită pentru femeia mea“. După pagini și pagini de discuții și ceartă între Iov și prietenii săi, aceștia din urmă își pierd în cele din urmă

răbdarea și îi reproșează și ei: „Fiindcă răutatea ta este mare şi fărădelegile tale sunt fără hotar! Căci tu fără dreptate luai zăloage de la fraţii tăi şi smulgeai veşmântul de pe oameni şi-i lăsai goi. Tu nu dădeai să bea celui

însetat şi nu dădeai să mănânce celui flămând. Cel cu pumnul tare cotropeşte pământul şi cel cu trecere îl ia în stăpânire“. Prietenii nu mai fac față și sunt pe cale să renunțe, când cel de-al patrulea dintre ei, care încă nu vorbise, intervine și... mustră pe toată lumea! El îi numește pe cei trei prieteni incompetenți și pe Iov un hulitor pentru că a îndrăznit să spună că este neprihănit. Yahvé intervine și îi dă

dreptate, mai pedepsindu-l puțin în plus pe Iov.

Iov se vindecă instantaneu.

Domnul i-a dat înapoi de două ori mai mult decât a avut înainte. „Și el a strâns paisprezece mii de oi, şase mii de cămile, o mie de perechi de boi şi o mie de asini. Şi a avut şapte fii şi trei fiice. Iar în toată ţara nu se găseau femei atât de frumoase ca fetele lui Iov, şi tatăl lor le-a făcut părtaşe la moştenire, lângă fraţii lor. Şi Iov a mai trăit după aceea o sută patruzeci de ani şi a văzut pe fiii săi şi pe fiii fiilor săi, până la al patrulea neam. Şi Iov a murit bătrân şi încărcat de zile.“

Pe scurt, totul a revenit la normal, și chiar mai bine, pentru că brusc avea dublu față de ce avusese, cel puțin din punctul de vedere al averii, și, în plus, și-a regăsit, în mod magic, aceeași familie! Acest mic detaliu incongruent este cel care demonstrează că Iov delirează pe o temă megalomană: după ce iese din

depresia melancolică cu vinovăție excesivă, Iov crede că este de două ori mai bogat decât înainte și că familia lui pe care a crezut că a pierdut-o are exact aceeași componență. Să amintesc că tulburarea bipolară, numită anterior psihoză

maniaco-depresivă, se caracterizează prin alternanța depresiilor profunde,

eventual delirante, și a fazelor de exaltare cu — uneori — deliruri de grandoare.

Un bipolar pe cinste

Captivant și totodată evident pentru un psihiatru, Iov este foarte creativ și știe cum să fie și să rămână bogat și dominant. Brusc, pică într-o stare profundă de melancolie cu durere morală (suferință extremă, maximă), vinovăție însoțită de un sentiment de incurabilitate, gânduri de sinucidere și inhibiție psihomotorie: rămâne nemișcat săptămâni întregi așezat pe gunoi. În plus, dezvoltă ceea ce este cunoscut drept delir al ruinării: a pierdut totul! Delirul ruinării și lipsa de demnitate sunt destul de frecvente în contextul tulburării bipolare în forma de depresie severă. Îmi amintesc, tânăr stagiar, că eram îngrozit de un bărbat care mi-a explicat că s-a ruinat ca urmare a unor investiții financiare proaste,

ajungând aproape la deturnare de fonduri, și că a fost dat afară de angajatorul său: familia lui urma să se trezească pe străzi, fără casă, fără onoare, singura soluție rezonabilă fiind ca el să moară, pentru că își făcuse o asigurare de viață

solidă. Mi-a cerut să-l ajut în acest proiect. Șefa mea era o psihiatră

experimentată, care nu putea fi păcălită. A sunat-o pe soția pacientului, în fața lui și a mea, și a întrebat-o cum stăteau din punct de vedere financiar. Ea a răspuns fără ezitare că totul era în regulă în această privință, că aveau destui bani, că

angajatorul soțului ei îl aștepta să se întoarcă... pe scurt, nicio ruină la orizont.

Psihiatra era capabilă la nevoie să se deghizeze în dragon și l-a certat — e cuvântul potrivit — cu vârf și îndesat pe nefericitul care a ajuns să se supere și să-i răspundă țipând că i se pare scandalos ca un medic demn de acest nume să-și permită să trateze un pacient în acel fel. Psihiatra s-a întors atunci către mine și mi-a făcut cu ochiul, după care a dat drumul la acest comentariu în fața

pacientului uluit: „Când sunt cu adevărat supărați e de bine, pentru că în sfârșit agresivitatea lor este îndreptată împotriva altora, și nu a lor înșiși!“ Din acea zi am înțeles că nu trebuie să deplâng, să compătimesc, să plâng cu melancolicii, ci, dimpotrivă, să mă arăt, cum să spun, frustrant. Psihiatrul (bun) trebuie să fie capabil să nu fie plăcut de toată lumea tot timpul!

Diagnosticul meu • Bipolar Iov suferea de tulburare bipolară cu delir al ruinării: cronologic, el este mai întâi normal (eutimie), apoi melancolic, apoi maniacal și, în fine, din nou normal. Să sperăm că, mai târziu, s-a stabilit într-un loc în care apa izvorului era bogată în litiu, ceea ce se poate, deoarece, conform textului, nu a mai avut nicio problemă toată viața lui lungă de o sută patruzeci de ani! • Nota mea finală 9/10. Un geniu bipolar al binelui din moment ce, în afară de un episod melancolic urmat de un episod maniacal, s-a prezentat ca exemplu de urmat!

[141] Cartea lui Iov, http://bibliaortodoxa.ro, la fel ca și citatele care vor urma. (N.

r.)

Iuda Iscariotul

Este, fără îndoială, figura cea mai detestată a creștinismului. Numele lui este sinonim cu trădător, înșelător în așa măsură, încât gaura făcută discret în ușa de la intrare ca să spionezi vizitatorul se numește „iudă“ (judas în franceză). Ce a făcut acest personaj sinistru ca să merite un asemenea oprobriu? Răspunsul este simplu: este de vină pentru arestarea și apoi crucificarea lui Iisus Hristos și a ajuns să se sinucidă prin spânzurare, sinuciderea fiind, amintesc, singurul păcat de neiertat conform celor trei mari religii monoteiste și care îi asigură făptașului un bilet dus spre iad.

Iuda se face vinovat de cea mai gravă crimă dintre toate: deicid, adică l-a ucis pe Dumnezeu.

Trădător prin excelență

Avem doar câteva elemente biografice din Evangheliile canonice: Iuda este citat pentru prima dată ca unul dintre cei doisprezece apostoli și este menționat ca favoritul lui Iisus. Matei povestește că s-a dus la dușman și și-a vândut stăpânul pentru treizeci de arginți. La ultima sa masă, Iisus dezvăluie trădarea și spune că

unul dintre cei doisprezece îl va vinde. Iuda întreabă: „Poate eu?“ Iar Iisus răspunde: „Tu ai spus“, o recurs la evitare, exact așa cum a făcut și a spus la scurt timp după ce Pilat din Pont l-a întrebat dacă el este regele iudeilor. Culmea lipsei de demnitate, semnalul dat de Iuda a fost un sărut! Iisus, conștient de trădare, i-a spus atunci: „Prietene, fă-ți treaba“. Culmea sacrificiului de sine! Mai târziu, Iuda, apucat de remușcări, se întoarce la marele preot ca să-i dea înapoi arginții, dar este trimis la plimbare: „Treaba ta!“ Un dialog mai realist nu se poate!

Iuda aruncă arginții și aleargă să se spânzure.

Sfârșitul poveștii, după Matei.

După Marcu, aceeași poveste, dar Iisus adaugă mai multe despre lipsa de

demnitate a lui Iuda: „Mai bine ar fi fost ca omul acesta să nu se fi născut!“ În schimb, Marcu nu vorbește nici despre treizeci de arginți și nici despre

sinucidere.

Luca oferă un început de explicație: „Și Satana a intrat în Iuda, numit Iscariotul“.

La momentul arestării, Iisus, conștient de această problemă, i-a spus lui Iuda că

prin sărutul său l-a trădat.

În fine, Ioan dă câteva detalii despre trădător, descriindu-l ca pe un vistiernic necinstit: Iuda îi reproșează Mariei, sora Martei, că a irosit parfumul turnându-l pe picioarele lui Iisus când ar fi putut să-l vândă cu cel puțin 300 de denari pe care i-ar fi dat săracilor. Iar comentariul acru izbește: „Spunea însă lucrul acesta nu pentru că-i păsa de cei săraci, ci pentru că era un hoţ şi, fiind cel care ţinea punga, fura el ce se punea în ea“. Ioan, ca și Luca, consideră că „diavolul pusese în inima lui Iuda Iscariotul, fiul lui Simon, gândul de a-l trăda“. Mai târziu, drama se desfășoară din nou: „Iisus răspunde: «Este acela căruia îi voi înmuia bucăţica de pâine şi i-o voi da»“. Apoi, înmuind bucata de pâine, o ia și i-o dă lui Iuda, fiul lui Simon Iscariotul. După acea îmbucătură, Satana intră în el. Așa că

Iisus îi spune: „Ce ai să faci, fă repede“. Dar niciunul dintre meseni nu a înțeles de ce îi spunea asta. Cum Iuda ținea punga, unii au crezut că Iisus vrea să-i spună: „Cumpără ce ne trebuie pentru sărbătoare“, sau că le dă ceva săracilor. O

mare neînțelegere, așadar.

În Faptele Apostolilor (1, 16), Iuda este din nou menționat: „Fraților, trebuia să

se împlinească Scriptura spusă mai dinainte de Duhul Sfânt, prin gura lui David, cu privire la Iuda, care a devenit călăuza celor ce L-au arestat pe Iisus“. Pe de altă parte, moartea sa este descrisă diferit: „Din răsplata pentru nelegiuirea lui, omul acesta şi-a cumpărat un ogor şi, căzând cu capul în jos, a plesnit în două pe la mijloc şi i s-au vărsat toate intestinele în acel loc“. Lucrul era atât de cunoscut de toți locuitorii Ierusalimului, încât acest domeniu se numea în limba lor Aakeldama, adică „ogorul sângelui“.

Un alt Iuda, simpatic și curajos

Iuda pare deci a fi un om educat, capabil să țină contabilitatea, acte, și a fost

„preferatul lui Iisus“. La prima vedere, un simpatic. Creierul organizației

oarecum, dacă te gândești că ceilalți sunt în mare parte pescari, probabil

needucați și/sau analfabeți. Din păcate, toate astea oferă puține indicii clinice. Cu toate acestea, voi face două presupuneri:

Fie Iuda este cuprins brusc de un delir de influență: „Satana a intrat în el“. Ceea ce l-ar face și bipolar, diagnostic susținut de faptul că apoi a fost copleșit de vinovăție și s-a sinucis spânzurându-se. Din experiența mea, spânzurarea

semnalează automat o stare melancolică.

Fie Iuda este cel care permite să se împlinească Scripturile, ceea ce înseamnă că

Iisus însuși este cel care i-a cerut oficial să accepte să joace rolul celui rău, ca el să rămână cel bun; această propunere este logică deoarece Iuda este, fără

îndoială, cel mai inteligent dintre cei doisprezece și este descris ca fiind cel mai bun prieten al lui Iisus, cel cu care este posibilă cea mai mare complicitate. Iuda ar fi fost atunci de acord cu abnegație să-și piardă demnitatea, asumându-și rolul celui mai mare trădător din istorie. Dacă această ipoteză este corectă, Iuda este perfect sănătos și deosebit de curajos. Această ipoteză pare valabilă chiar dacă îl face pe Iisus un manipulator... numai că este posibil și chiar probabil ca cei doi bărbați să fi fost în total acord.

Diagnosticul meu • Bipolar sau sănătos? Iuda bipolar sau Iuda perfect sănătos și deosebit de curajos? Greu de decis, deoarece sursele diferă în ceea ce privește sinuciderea lui. Recunosc că sunt incapabil să tranșez între cele două ipoteze diagnostice și las cititorul să decidă în funcție de convingerile sale. • Nota mea finală Iuda, geniu al binelui? Posibil, dar nu mă voi încumeta să-i dau o notă... provocarea are limite!

După această plimbare frumoasă pe tărâmul însorit al geniilor binelui, să

schimbăm registrul și să ne aventurăm în vârful picioarelor pe meleagurile

întunecate ale geniilor răului.

Sufletele sensibile să se abțină!

II

GENIILE RĂULUI

6

Autorii de genocide

Acest capitol abordează problema celor mai mari criminali din istorie, a celor mai rele genii malefice, chintesența monștrilor, responsabili de moartea a zeci de milioane de oameni.

De ce genii, îmi veți spune? Pur și simplu pentru că au fost impresionant de creativi când a fost vorba de comiterea crimelor, capabili fiind să-și

industrializeze masacrele. Geniali în capacitatea lor de a-și impune dominațiile sinistre. Și, în general, dictatori plini de carismă, capabili să atragă mulțimile după ei.

Ce se poate întâmpla în mintea celor care execută în masă pe toți cei care nu intră în planul lor? Să amintim mai întâi că genocidul constă în exterminarea sistematică, programată, adesea, dar nu întotdeauna ideologică, totală sau

parțială a unui grup, fie el etnic, național sau religios. Lista este nesfârșită.

Variază de la exterminarea incertă, cu excepția cazului în care este doar o

asimilare a neanderthalienilor (?) și a denisovienilor de către noi, Sapiens, până

la Holocaust, trecând prin Mao — pe care anumiți autori îl consideră responsabil de aproape o sută de milioane de morți —, Stalin și aproximativ cele șaizeci de milioane ale sale, cruzimea de nedescris a lui Hitler, oroarea absolută a lui Pol Pot, Mengistu din Etiopia, condamnat la moarte din acest motiv etc. Pe de altă

parte, Napoleon, de exemplu, chiar dacă este responsabil de sute de mii de morți, nu poate fi considerat responsabil de genocid pentru că nu a căutat să șteargă de pe hartă grupurile umane aparținând unei națiuni, unei religii, unei etnii. A ucis ca să cucerească!

Se ridică o primă întrebare: este omul singurul animal capabil de acest tip de comportament? Răspunsul este nu, deoarece cimpanzeii, pe de o parte, și, pe de altă parte, furnicile sunt destul de capabili/e de asta. Insectele sociale pot extermina de fapt toți indivizii (dacă putem spune așa!) unui alt furnicar

considerat rival, sau chiar ai unui cuib de termite. Cum ar veni, există rasism la animale. Pe de altă parte, atunci când o bandă de viespi asiatice extermină un stup de albine, nu se poate vorbi de genocid pentru că nu este vorba de aceeași

specie, sau altfel înseamnă că noi, care am exterminat atâtea specii de animale, tatu uriași, mamuți, pasărea dodo, tigri tasmanieni... ar fi nevoie de o carte întreagă ca să-i enumerăm... suntem cei mai răi dintre toți! De altfel, am putea vorbi de acest tip de comportament și la hiene, și lei, care se urăsc cordial și se extermină fără milă, dar asta este o altă problemă.

Cât despre cimpanzei, la fel ca noi, ei constituie uneori comandouri de tineri masculi, stil Ku Klux Klan, care efectuează raiduri cu scopul de a elimina fizic întregul grup concurent ca să-i cucerească teritoriul, să le răpească femelele, să

le violeze. Comandourile lor sunt impresionante prin disciplină, organizare, cruzime... sunt la fel ca noi, vă spun!

Din lista următoare, cine poate — sau nu — să fie considerat „genocidar“?

• Homo sapiens? E posibil, deși nu s-a demonstrat ca strămoșii noștri să fi

eliminat toți oamenii de Neanderthal. Printre celelalte ipoteze explicative aparent mai convingătoare cu privire la dispariția acestei specii umane din care purtăm câteva gene, să amintim diluarea: din cauza metisărilor, o specie mai puțin

adaptabilă și mai puțin adaptată la clima momentului s-a diluat treptat prin încrucișare, după care a fost absorbită de o altă specie dominantă mult mai

numeroasă. Întrebarea rămâne deschisă și cu privire la omul de Denisova și,

probabil, pentru multe alte specii de oameni, cum ar fi omul Flores (puțin

probabil, pentru că a rămas pe insula lui), Homo luzonensis (idem în Filipine), Homo naledi (Africa de Sud) și probabil mulți alții, pe care nu le-am descoperit încă. O ipoteză ar fi că acestea sunt două tipuri de animale care au vecini

aproape identici, deși aparțin unei alte specii: de exemplu, furnici roșii versus furnici brune, cimpanzei versus bonobo. Nu am văzut (încă) niciodată în India triburi de lei care să-și atace vecinii tigri, în Africa gheparzi eliminând leoparzi, în America de Nord urși grizzly care distrug ursii bruni sau kodiak! Pe de altă

parte, atunci când două specii au un aspect, un habitat sau un comportament prea asemănător, concurența devine flagrantă și conflictele inevitabile. Ar trebui să

căutăm acolo explicația acestui comportament exterminator al speciei noastre? În orice caz, întrebarea aspectului etologic merită ridicată.

• Iulius Cezar? Nu. Chiar dacă s-a comportat așa față de mai multe popoare galice, Usipetes, Tenctera, Eburoni, și chiar după spusele lui, 430 000 de germani ar fi fost astfel exterminați; Biturigii sunt trecuți prin sabie (40 000

de morți) în capitala lor, care va deveni Bourges. La fel nervienii. La

Xanten, între Meuse și Rin, Cezar s-a prefăcut că ajunge la o înțelegere cu

liderii germani, după care i-a făcut prizonieri trădându-i și apoi și-a trimis legiunile să masacreze bărbați, femei și copii. Populația a fost complet

eliminată, spre marea durere a lui Cato. Potrivit istoricului Luciano

Canfora, care a extras cifre din scrierile lui Pliniu cel Bătrân, i se pot imputa lui Cezar 1 200 000 de morți, ceea ce, ca procent din populația totală

la acea vreme, este enorm[142]! Cu toate acestea, aceste exterminări sunt

considerate de istorici mai degrabă drept crime în timpul unui război de

cucerire, un pic precum cele comise de Ginghis Han. În ideologia romană a vremii, victoria trebuia să se încheie cu eliminarea totală a adversarului, precum cea a lui Spartacus și a trupelor sale de sclavi. De fapt, dacă Cezar ar fi judecat, s-ar părea că ar fi mai degrabă tratat drept criminal de război, ca Napoleon. De remarcat că Roma a comis genocide în special împotriva

galaților, dar asta a fost înainte de Iulius Cezar și mai degrabă în Asia.

• Ginghis Han? Nu (vezi p. 314), chiar dacă întrebarea rămâne deschisă

pentru unii istorici.

• Blanche a Castiliei, Ludovic al VIII-lea, Papa Inocențiu al III-lea, Sfântul Ludovic (Ludovic al IX-lea, vezi p. 209), Simon de Montfort? Da. La

începutul secolului al XIII-lea, aceste personaje i-au exterminat total pe catari din motive ideologice religioase și, trebuie spus, de politică teritorială.

Cruciadele (denumirea veche a jihadului), sub pretextul apărării Locurilor Sfinte, aveau în realitate drept scop eliminarea necredincioșilor musulmani și, în consecință, cucerirea de noi pământuri. Comportamentul cruciaților, în mare parte barbari franci în timpul primei expediții, i-a uimit și luat prin surprindere pe arabii mult mai rafinați din toate punctele de vedere. Să nu uităm că, pe lângă masacrul orașelor întregi, au ajuns până acolo încât să

mănânce locuitorii[143]!

• Inchizitorii, cum ar fi cei mai cunoscuți dintre ei, Torquemada și Bernard Gui? Da. Tind să spun da, deoarece scopul lor era eliminarea ereticilor ca grup cultural religios, dar și ca etnie. Maranii sau conversos, cu alte cuvinte evreii convertiți din Spania, au trăit vremuri foarte grele atunci.

• Statele Unite și Canada față de amerindieni? Da. În timpul cuceririi

Vestului, armata Americii a fost trimisă să extermine populația indigenă din motive teritoriale. Doctrina vremii era „un indian bun este un indian mort“!

Supraviețuitorii masacrelor au fost puși în rezervații, care au fost reduse apoi din ce în ce mai mult. Masacrul indigenilor din America este estimat la

câteva zeci de milioane. Întrebarea ar putea fi pusă și despre cele două

bombe atomice de la Hiroshima și Nagasaki, dintre care cel puțin una a fost inutilă, dar se pare că sunt mai degrabă crime de război și/sau crime

împotriva umanității. În cele din urmă, au fost descoperite gropi comune ale copiilor indigeni în 2021, în Canada. Au fost trimiși în lagăre de (re)educare religioasă unde au fost atât de maltratați, încât mulți au murit.

• Conchistadorii spanioli? Da. De exemplu, în Argentina, unde indienii au fost aproape complet eliminați; ar fi ajuns de la 70 de milioane (?) la

600 000! Campaniile de epurare etnică a populației indigene, numite

„cucerirea deșertului“ de către generalul Roca, pe atunci președinte al

Argentinei, amintesc cât de nemiloși erau conchistadorii și descendenții lor.

S-au ridicat statui spre gloria lui, străzile și piețele îi poartă încă numele, iar portretul său e pe bancnotele de 100 de peso[144]. Această „albire“ a populației a fost atât de eficientă încât astăzi, când te plimbi prin țară, populația indigenă e invizibilă. Taino din Antile, pequoti din Noua Anglie, beothuks din Newfoundland, aztecii și incașii, că să numesc doar câțiva, au fost

victime ale cuceririlor spaniole, dar și engleze, și franceze...

• Robespierre ca lider al Revoluției Franceze față de vandeeni? Nu. Contrar a ceea ce s-a spus și repetat de descendenții șuanilor, exterminarea acestor maquisarzi avant la lettre, a acestor regaliști catolici, a fost un act de război și anume reprimarea nemiloasă a unei rebeliuni împotriva autorității

centrale a statului. Asta nu înseamnă că îl absolv, ci că pur și simplu îl plasez într-o altă categorie nu mai puțin criminală, cea a crimelor împotriva umanității.

• Împăratul chinez Qianlong? Nu. Chiar dacă îndoiala este permisă.

Suveranul a exterminat complet un grup etnic, cel al dzungarilor, în scopul anexării teritoriale. Din nou, deci, ar fi mai degrabă un act de război. În ziua de azi, cred că ar fi judecat ca criminal de război.

• Sclavagiștii în timpul comerțului cu sclavi? Nu. Aceasta este o crimă

împotriva umanității, pentru că în niciun moment negustorii de sclavi nu au căutat să elimine complet grupurile etnice, dimpotrivă, profiturile lor

depindeau de supraviețuirea africanilor. Erau comercianți, nu ideologi!

• Colonizarea în ansamblu? Nu. Este, într-adevăr, un act de ucidere a

culturii, abominabil, dar proiectul nu a fost să elimine populațiile indigene,

ci mai degrabă să le convertească la „adevărata credință“ și, în subsidiar, să

le exploateze în timp ce le cuceresc teritoriile. Acest lucru nu-i absolvă în niciun fel pe colonizatori... Să nu uităm că o treime din populația algeriană

a fost eliminată în timpul cuceririi.

• Australienii? Da. Aborigenii au fost decimați din motive atât de cucerire teritorială, cât și de rasism. În Tasmania, marea insulă vecină, au dispărut complet. Să ne amintim că aborigenii au obținut statutul de cetățeni abia în 1967, ceea ce este uluitor dacă stăm să gândim o clipă. Până la această dată

foarte recentă, putem conchide că guvernele albe i-au considerat

suboameni.

• Englezii din India, după revolta sepoylor? Da sau nu (?). Poate 10 milioane de morți. Cu toate acestea, ne putem gândi mai degrabă la calificarea de

crimă împotriva umanității deoarece era vorba de reprimarea unei

rezistențe, ca în cazul șuanilor.

• Germanii care au masacrat populațiile herero și nama? Da, fără îndoială: calificarea de genocid a fost recunoscută oficial în 2015.

• Turcii față de asirieni, sirieni, creștini, în special grecii anatolieni și, mai ales, armeni? Da. Și acest genocid este recunoscut oficial de multe țări, chiar dacă Ankara nu a vrut niciodată să admită acest fapt.

• Adolf Hitler, Philippe Pétain? Da, de o mie de ori da. Inutil să mai

dezbatem despre exterminarea teoretizată și programată a etniilor

considerate inferioare, evreii, țiganii etc. Problema exterminării voluntare a persoanelor cu handicap, fizic și mental, este incontestabilă în Germania; în Franța, i-a vizat doar pe cei alienați mental, chiar daca unii o contesta cu argumente cel puțin uimitoare, ca sa nu zic scandaloase. „Nebunii“ nu

formează o comunitate etnică, culturală sau religioasă, dar constituie un grup relativ omogen și îngrijorător. Alienat provine din latinescul alien care înseamnă „altul“. Psihoticul este (aproape) ca mine și totuși este atât de diferit de mine, încât mă sperie. 250 000 de persoane alienate în Germania și 50 000 în Franța, precum și în multe țări europene naziste, au murit la început în camere de gazare construite în aziluri, care au fost apoi

dezvoltate în lagărele de exterminare; ulterior, aceste populații au fost înfometate în mod deliberat. Problema genocidului rămâne așadar

valabilă

în privința lor. Eu unul tind să consider această abominație un act de

barbarie, fără să ignor faptul că și alte țări, în alte epoci, s-au comportat într-un mod criminal față de bolnavii mental. Că vorbim de pharmakos[145] în Atena antică, arderea pe rug a unui mare număr de femei nebune

considerate vrăjitoare de către Inchiziție, „corăbiile nebunilor“[14] din

Renaștere, care pun în scenă deportarea acestora, exterminarea programată

a alienaților în anii 1934-1945, înghesuirea lor într-o anumită insulă de tristă amintire din Grecia, tratarea schizofrenicilor în gulagurile sovietice și, încă și astăzi, felul nedemn în care sunt tratați sau chiar eliminați în special în Africa, în Yemen, nu putem constata decât că, în caz de criză, Celălalt se află în prima linie. Dar acesta nu este un genocid stricto sensu.

• Stalin? Nu (?), pentru că zecile de milioane de morți care i se atribuie sunt în primul rând rezultatul nebuniei sale ucigașe: ca un adevărat paranoic, se temea de tot și de toată lumea. În mintea lui bolnavă, nu era vorba de

eradicarea unui grup etnic, religios, nici măcar rasial sau teritorial, ci de un delir non-ideologic. Cu toate acestea, holomodorul („a muri de foame“ în

ucraineană), care în 1932-1933 a provocat între 2,6 și 6 milioane de morți în Ucraina, rămâne controversat în acest sens; într-adevăr, acest dezastru

umanitar se datorează unei foamete organizate de guvernul sovietic al

Micului Părinte al națiunii. Ucraina a numit-o genocid, iar Parlamentul

European a numit-o crimă împotriva umanității. Înclin să optez pentru a

doua variantă, dar nu sunt sigur că am dreptate. La fel, deportările

sistematice ale minorităților etnice ar putea, orice s-ar zice, să încline balanța în favoarea genocidului...

• Japonezii? Nu. Mai degrabă acte de război și crime împotriva umanității.

Cu toate acestea, chinezii califică torturile și masacrele comise de armata japoneză în acest fel, în special cele din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, iar dezbaterea rămâne deschisă. Realitatea crimelor de război și a actelor de barbarie este în orice caz incontestabilă.

• Pol Pot? Da, fără ezitare (vedeți p. 339); să remarcăm în treacăt că

genocidul generalizat împotriva unei anumite facțiuni definite (intelectualii) a propriului popor este ceva rar, ca să nu spunem unic, dacă nu-l luăm în calcul pe regele Shaka al zulușilor.

• Omar al-Bashir în Sudan? Nu se poate răspunde, deoarece investigația

este în curs. Cert e că 300 000 de morți sunt de plâns în Darfur, incluzând în special membri ai trei grupuri etnice creștine.

• China în Tibet? Da (?). Întrebarea rămâne deschisă cu privire la cei 1,2

milioane de morți. Este, în orice caz, un act de nimicire a culturii, ca orice colonizare. O comisie internațională consideră că dovezile sunt insuficiente, dar că este clară voința de a distruge un grup religios (lamaismul). Prin urmare, răspunsul ar fi mai degrabă da.

• Mao Zedong? Mai degrabă nu. Chiar dacă are tristul privilegiu de a fi la originea celui mai mare masacru din istoria lumii; este aproape

singurul, pe lângă Stalin și Hitler, care a reușit să-și bată vecinul de categorie, Ginghis Han.

• Generalul Suharto, președintele Indoneziei, pe urmele președintelui

Sukarno? Da. Este vorba despre eradicarea a unui întreg partid, PC-ul

indonezian, care era al treilea partid comunist ca mărime din lume. Au fost vizate și alte grupuri, precum creștinii, budiștii și unii musulmani.

• Guatemala, Brazilia? Da. Aceste țări au organizat foarte recent

masacrarea unui număr mare de grupuri etnice, în principal din motive de

rasism, dar și din motive economice. Se pare că problema continuă sporadic și într-o oarecare măsură în Amazonia.

• Saddam Hussein? Da. Curtea Penală Internațională a recunoscut drept

genocid eliminarea a 182 000 de kurzi. Cel puțin trei lideri ai țării au fost spânzurați din acest motiv.

• Israelul și milițiile creștine în timpul masacrelor de la Sabra și Shatila? Da.

Calificarea de genocid a fost recunoscută de ONU.

• Populația hutu din Rwanda? Da. Exterminarea sistematică a unui grup

etnic, tutsi, de către un altul, hutu, corespunde definiției însăși a

genocidului. Să remarcăm, în treacăt, că rolul Franței, în persoana

președintelui François Mitterrand, nu este foarte strălucit în această

tragedie.

• Sârbii? Da. Chiar dacă ei înșiși au fost masacrați (o treime din populație) în Croația în 1941-1945, la fel de adevărat e că, în iulie 1995, la Srebrenița, au exterminat 8 000 de bărbați a căror singură greșeală era că erau

bosniaci.

• Congolezii? Bilanțul ar fi de peste 4 milioane de victime, dar întrebarea

este prea complexă ca să pot propune o categorie.

• Birmania condusă de doamna Aung San Suu Kyi și atitudinea sa față de

rohingya? Este imposibil de dat un răspuns oficial până în prezent, deoarece o procedură internațională este în curs de desfășurare și trebuie să așteptăm rezultatele anchetei... Dar, în orice caz, dacă nu este o conduită tip genocid, e al naibii de asemănătoare (aproximativ 10 000 de morți și 700 000 de

oameni exilați/deportați). E cam incoerent să fii pe această listă când ai primit un Premiu Nobel pentru Pace, deși pare că a fost depășită de junta militară în vigoare, care a ajuns, de altfel, să o aresteze în timpul propriului puci!

• Statul Islamic? Da. Este vorba, între altele, de eliminarea ideologică

sistematică a yazidilor din Irak din motive etnice și religioase, dar și a creștinilor și a multor alte populații. În plus, chiar dacă nu au fost

exterminate, femeile private de drepturi și transformate în sclave sexuale au avut de suferit foarte mult.

Ajunși la sfârșitul acestei liste triste, care este departe de a fi exhaustivă, nu putem fi decât consternați. De ce acest tip de comportament, cel mai adesea dorit de un singur individ, e urmat de o majoritate a populației? Psihiatrul care sunt nu poate să nu se gândească la groaza față de Celălalt și la desemnarea țapului ispășitor, victima sacrificială teoretizată de René Girard în Violența și Sacrul[147].

Ori de câte ori o societate este în criză și Dumnezeu știe, de exemplu, dacă

Germania a fost în criză în timpul alegerilor „democratice“ ale lui Hitler, reflexul primar, de primat chiar, este să desemnezi o persoană responsabilă, dacă se poate cineva apropiat, deşi uşor diferit față de populația dominantă. Știm, de exemplu, că neanderthalienii erau adesea roșcați și este izbitor să vedem că în marea majoritate a grupurilor etnice de pe planeta noastră există oroare față de cei care au părul de foc, un semn, în Occident, al posesiunii satanice. Multe femei

roșcate, așadar, ipotetic vrăjitoare, au avut această experiență nefericită pe rugurile Inchiziției. Să fie o reminiscență a vremurilor când specia noastră era în competiție cu o altă specie, Neanderthal, considerată probabil stranie,

neliniștitoare chiar, în special din cauza părului roșcat și a modului de

comunicare gestuală, conformația laringelui nepermițându-le să scoată decât

foarte puține sunete articulate și, prin urmare, împiedicându-i să comunice

verbal?

Nu voi reveni asupra desemnării evreilor, încă din Antichitate, ca popor teolitic[148] considerat răspunzător pentru toate relele, de la fratricidul lui Cain
14

și răstignirea lui Iisus... uitând că romanii și nu evreii sunt cei care l-au executat pe acesta, chiar dacă mai târziu propaganda catolică a pretins contrariul...

Această atitudine rasistă și criminală va rămâne pentru totdeauna una dintre cele mai mari pete din istoria Vaticanului și una dintre cele mai mari rușini pentru Occident. Să fi fost și cazul nobilimii franceze, aristocrații trimiși la ghilotină de o Franță înfometată și ruinată?

În Africa, Celălalt, cel diferit, este de exemplu geamănul; chiar şi astăzi, mulţi dintre ei sunt sacrificaţi. Ar trebui deci să vorbim despre un genocid al gemenilor încă actual? Pentru René Girard, aceste ființe slab diferențiate reprezintă o amenințare la adresa subiecților unici care suntem. Uneori,

unul dintre cei doi este sacrificat pentru a marca un mare eveniment, cum ar fi crearea Romei:

Remus a fost ucis/sacrificat de Romulus. De asemenea, este surprinzător de

observat că în Franța, și astăzi, gemenii, mai ales dacă sunt homozigoți, adică

din același ovul și deci foarte asemănători, sunt mai des maltratați, chiar uciși de către părinți, de parcă unul ar fi „în plus“, după formula lui Bruno Mounier[15] . S-a demonstrat chiar că al doilea născut este cel mai des abuzat sau ucis. Desigur, nu voi merge până acolo încât să sugerez că modul în care mulți profesori sau profesoare, până în anii 1950, îi maltratau pe stângaci pedepsindu-i și legându-le brațul stâng la spate provine din același fenomen inconștient, dar trebuie să

mărturisesc că mi-a trecut uneori prin minte.

O explicație evoluționistă ar ține de o abordare demografică. Asemenea

lemmingilor, un fel de hamsteri de la Polul Nord — care atunci când sunt prea mulți, încep o imensă migrație în masă care duce la eliminarea prin înec a marii majorități a acestora — omenirea ar fi inventat războiul, epidemiile și genocidele ca să-și regleze populația, care tinde în mod regulat să devină prea numeroasă.

Ar fi nevoie de un istoric demograf pentru studierea unei posibile corelații între genocid și suprapopulare. Cu toate acestea, nu sunt pe deplin convins de această

interpretare prea simplistă a faptelor.

[142] Dominique Simonnet, „Luciano Canfora: «La pax romana, c’était la guerre»“,

L’Express, 12 iulie 2001.

[143] Amin Maalouf, Cruciadele văzute de arabi, Iași, Polirom, 2022.

[144] Sabine Kradolfer, „Les autochtones invisibles ou comment l'Argentine s'est

"blanchie"", Les Cahiers ALHIM (Amérique latine Histoire et Mémoire), 2008,

16.

[145] țap ispășitor: în Atena antică, erau tolerați o serie de vagabonzi, infirmi,

răufăcători, care, în caz de calamitate, reală sau presupusă, erau sacrificați în

chip de țapi ispășitori (pharmakos), pentru îmbunarea zeilor. (N. r.)

[14] În secolul al XIV-lea, „nebunii" erau excluși din cetăți, fiind îmbarcați, de

exemplu, pe „corăbii ale nebunilor", trimiși pe râuri, către locuri de pelerinaj,

sau pe mare, lăsați în grija marinarilor. La origine, termenul este o alegorie

folosită de Platon în Republica, unde face referire la o guvernare bazată pe un

sistem politic lipsit de cunoștințe reale. Conceptul este preluat de Sebastian

Brant, în cartea sa satirică omonimă din 1494, care a inspirat tabloul lui

Hieronymus Bosch, Corabia nebunilor. (N. r.)

[147] René Girard, Violența și Sacrul, București, Nemira, 1995.

[148] Literal, „distrugător al lui Dumnezeu".

[14] A ucis, totuși, aproape un sfert din umanitate (cunoscută atunci) conform

textelor, dacă le luăm literal.

[15] Bruno Mounier, memoriu de psihiatrie, Lyon, 1976.

Ginghis Han

(1155 [?]-1227)

Se pare că personajul care a eliminat cel mai mare număr de contemporani ca

procent din populația pământului este, într-adevăr, Ginghis Han. El ar fi ordonat cu nerușinare moartea a aproximativ 40 de milioane de oameni, o zecime din

umanitatea estimată atunci, și asta în condiții uneori atroce. Prin urmare, poate fi clasat în topul exterminatorilor. A șters însă populații întregi de pe hartă din motive teritoriale și strategice, nu ideologice. Și a reușit să construiască cel mai mare imperiu teritorial al tuturor timpurilor[151].

Cel mai mare exterminator al tuturor timpurilor

Ca să-mi fac o idee despre sănătatea lui psihică, trebuie să-mi pun două întrebări esențiale:

De ce a ucis atât de mulți oameni? Răspunsul uzual este: ca să terorizeze

populațiile, ceea ce le determina să se predea fără luptă. E „arta războiului".

Practica era considerată „normală" la vremea respectivă în aceste triburi și vedem, de exemplu, că nici Alexandru Macedon nu a acționat diferit, dând

dovadă de clemență față de orașele care s-au supus (Babilonul) și distrugându-le pe celelalte (Persepolis). Ginghis Han, de exemplu, a cruțat mai mult sau mai puțin Buhara și Samarkand, care continuă să-i aducă un omagiu și astăzi, deși mult mai puțin decât Timur Lenk, a pustiit Bactria, a distrus Bagdadul... și nu e tot! Desigur, Ginghis Han și-a executat fratele vitreg și verii, dar practica era aproape obligatorie la acea vreme pentru a evita orice dispută dinastică, precum leii atunci când preiau controlul asupra unui harem de leoaice. Pare-se că marele Han nu a fost un dictator, ceea ce aproape sigur i-ar fi conferit statutul de

paranoic, deoarece el a respectat nu o constituție, ci regulile nescrise ale culturii sale mongole. Mai mult, s-a arătat capabil, ca un monarh luminat, să urmeze

sfaturile celor mai învățați decât el.

S-a comportat diferit de alți războinici ai vremii și chiar din epoca

contemporană, dacă ne gândim la Statul Islamic? Probabil că nu, iar exemplele de jafuri, masacre, torturi comise de conducători sunt numeroase, chiar dacă la altă scală.

Un cuceritor rafinat

Acest cuceritor incredibil demonstrează clar aspecte pozitive, ca să nu spun sănătoase. De exemplu, se pare că viața lui afectivă a fost stabilă și că a avut o singură soție cu care a rămas toată viața, crescând chiar copilul probabil ilegitim, din moment ce s-a născut la câteva luni după ce ea a fost eliberată și fusese prizonieră destul de mult timp. De asemenea, a rămas perfect fidel în prietenie, spre deosebire de unul dintre predecesorii săi, Alexandru cel Mare, care și-a ucis cel mai bun prieten în timpul unei băute. Mai mult, mulțumită carismei și

talentelor lui diplomatice a putut să unească triburile, clanurile mongole care se războiseră încontinuu unele cu altele până atunci. Nu numai că le-a împăcat, dar le-a și organizat făcând din ele armata și poporul cele mai puternice din lume.

Să nu uităm că, în ciuda reputației sale de ucigaș-prădător nemilos, de o cruzime îngrozitoare, a fost în felul său și un foarte mare feminist, interzicând una dintre marile tradiții ale mongolilor: răpirea femeilor, precum și vânzarea lor către viitorul soț de către părinți. O altă practică interzisă de marele Han a fost adulterul: soții aflați în război nu mai puteau viola femeile din țările cucerite, iar femeile ai căror soți plecaseră la luptă nu mai puteau fi „râvnite“ de bărbații rămași acasă. La fel, a impus egalitatea fiicelor și fiilor în privința moștenirii. Să

ne amintim că în Franța abia după Revoluție moștenitoarele au avut aceleași

drepturi ca şi frații lor și că abia în 1971 a devenit interzisă dezmoștenirea fiicelor. Și mai uimitor, Han a dat femeilor acces la anumite cariere militare!

Acest „barbar însetat de sânge“ a avut un asemenea geniu al paradoxului, încât el, mongolul, animistul, șamanul, după ce a cucerit China şi a fost uimit de

organizarea orezăriilor, de rafinamentul şi cultura acestei ţări, a decis să ia drept consilieri apropiați doi savanți din Imperiul Mijlociu: Ye-Liu Tch'ou-tous'ai, astrolog, ghicitor și mare medic, și Chang-Chun, un taoist care refuzase totuși să

se închine în fața lui, să bea alcoolul pe care i-l oferise și să ia masa cu el în fiecare seară. În ciuda nesupunerilor acestora, le-a ascultat lecțiile de filosofie, le-a ascultat sfaturile și chiar... le-a urmat. Pe primul l-a ascultat luând doar câteva opere literare precum și ierburi medicinale din prada cuceririlor. De asemenea, a fost de acord să nu devasteze orașele și satele, ci, dimpotrivă, să lase țăranii, artizanii și artiștii să lucreze, după celebra zicală: „Un imperiu cucerit călare nu poate fi guvernat călare". Spre deosebire de Alexandru, care l-a

executat pe Calistene[152] pentru că refuzase să se prosterneze în fața lui și să bea cu el (în exces) în cinstea lui, spre deosebire de Denis cel Tânăr din Siracuza, care l-a alungat pe Platon, de Nero care și-a „sinucis" preceptorul, Seneca, de Frederic al II-lea al Prusiei care l-a arestat pe Voltaire și l-a închis timp de o lună, Ginghis Han și-a menținut mereu favorurile față de cei doi maeștri.

Diagnosticul meu • Normal! Am căutat în zadar și nu am găsit nicio trăsătură patologică la Ginghis Han, pentru că se pare că până și cele mai grave crime ale sale, cele mai atroce, cele mai crude, au fost întotdeauna dictate de motive statale, niciodată de interesul său personal, și pare-se că nu într-un mod arbitrar. Dimpotrivă, comportamentele sale afective conjugale, paterne și de prieten manifestă o mare stabilitate. În cele din urmă, capacitatea lui de a se adapta, mergând de la barbaria mongolă până la rafinamentul civilizației chineze și europene, dovedește o structură psihologică destul de sănătoasă. Rămâne întrebarea: Ginghis Han, unul dintre cei mai mari exterminatori ai tuturor timpurilor, este, cu toate astea, unul dintre artizanii binelui sau răului? Răspunsul nu poate fi alb sau negru. Ca european ai cărui strămoși trebuie să fi fost îngroziți de înaintarea unei armate de barbari însetați de sânge, înclin să-l consider un monstru, un baubau, dar dacă aș proveni dintr-o dinastie asiatică ai cărei strămoși au fost unificați și au cucerit cea mai mare parte a lumii cunoscute, dobândind o meritată mândrie, l-aș plasa fără ezitare printre icoanele de venerat. Îi las

așadar cititorului să decidă în funcție de propriile origini etnice, mai ales dacă din întâmplare această carte va fi, de ce nu, tradusă în mongolă! • Nota mea finală În funcție de perspectivă, Ginghis Han este deci un artizan atât al binelui, cât și al răului; haideți! Îi dau totuși un 5/10.

[151] Este ceea ce se spune de obicei când sunt desemnate imperii formate dintr-un

singur teritoriu; de fapt, mi se pare că Carol al V-lea și fiul său, Filip al II-lea, au

fost cei care au condus cel mai mare imperiu al tuturor timpurilor format din

Spania, Sfântul Imperiu, Filipine și Mariane, o parte din Africa de Nord și, mai

ales, din America. Dar e drept că acest imperiu nu era totul dintr-un singur

teritoriu.

[152] Nepot al preceptorului său, Aristotel.

Caterina de Medici, Carol al IX-lea și Noaptea

Sfântului Bartolomeu

(24 august 1572)

În mod ciudat, masacrul din noaptea Sfântului Bartolomeu este rar menționat

printre marile genocide care au marcat istoria lumii în general și a Franței în special. Și totuși!

Un butoi cu pulbere, o scânteie și o explozie

Suntem pe 24 august 1572 și, potrivit lui Alexandre Dumas în La Reine Margot, foarte catolica Caterina de Medici și fiul ei pervers, Carol al IX-lea, au planificat cu grijă — și în secret — eliminarea protestanților, conduși de amiralul de

Coligny. Așa și-a câștigat Regina Mamă reputația! Între 10 000 și 30 000 de

oameni au fost strangulați cu sălbăticie, defenestrați, spintecați de o mulțime dezlănțuită. Un adevărat genocid, din moment ce toată această acțiune a avut ca scop exterminarea unui grup religios. Da, doar că domnul Dumas a fost un

romancier și deloc un istoric și nu-i păsa absolut deloc de adevărul istoric.

Același lucru s-ar putea spune despre Cei trei muschetari și despre rolul

îngrozitor portretizat al lui Richelieu, care a fost totuși unul dintre cei mai mari prim-miniștri și miniștri de interne pe care i-a avut vreodată Franța.

Ce s-a întâmplat mai exact?

Suntem în plin război religios și Franța este împărțită în două. Catolicii sunt furioși pentru că s-a semnat o pace între cele două facțiuni și că sora regelui, Marguerite de Valois, cunoscută sub numele de „Regina Margot“, este promisă

unui hughenot, Henri de Navarre, viitorul Henric al IV-lea. Spiritele se încing,

iar sub cenușă mocnește focul. Nu lipsea decât o scânteie! Caterina de Medici și fiul ei țin totuși la pace și au propus primirea lui Coligny înapoi în Consiliul Regal[153]. Pe 18 august, este celebrată cu mare fast căsătoria, fără acordul Papei, care a refuzat să acorde dispensa de consangvinitate dacă viitorul bun rege

Henric nu trecea la catolicism. Nunta e grandioasă, somptuoasă, și toată lumea, mai ales partea protestantă, este prezentă la Paris, un oraș violent anti-RPR

(acronim al vremii care desemna religia presupus reformată). Predicatorii,

capucini și mai ales dominicani, cuvântau neobosit împotriva ereziei, incitând populația. Recoltele fuseseră slabe, prețurile creșteau, iar luxul festivităților îi șochează pe oamenii obișnuiți. Prinții, pairi ai regatului, erau în conflict: Guise versus Montmorency. Pe scurt, capitala era un adevărat butoi cu pulbere.

Pe 22 august e comisă o tentativă de asasinat împotriva amiralului de Coligny, liderul protestanților, rănit de o împușcătură de archebuză ordonată probabil de Guise. Hughenoții cer dreptate și, la fel ca familia Guise, ultragiată că regele s-a dus la căpătâiul amiralului, părăsesc Parisul. Caterina de Medici se simte în pericol, neputincioasă în fața protestanților aflați în pragul insurecției. Porțile orașului sunt închise, iar burghezia e înarmată. Tensiunea crește și mai mult.

Ducele de Guise trimite un comando ca să-l omoare pe Coligny. A fost scânteia așteptată! Masacrul îngrozitor poate începe, mai întâi al conducătorilor

hughenoți și apoi al celor fără grade. Focul se răspândește în toată Franța, când regele, după ce dăduse ordin verbal să fie uciși protestanții, încearcă să-l retragă.

Bărbați, femei, copii, bătrâni, străini, nimeni nu este cruțat. Suveranul recunoaște că s-a aflat la originea execuției comandanților protestanți și chiar își asumă

întreaga responsabilitate într-o declarație oficială: „Ceea ce s-a întâmplat a fost ordinul lui expres [...] ca să prevină și să împiedice să aibă loc nefericita conspirație a numitului amiral și a numiților susținători și complici“. Papa Grigore al XIII-lea organizează un Te Deum ca să sărbătorească evenimentul,

este bătută o medalie și sunt comandate fresce la Roma pictorului Vasari.

Zarurile fuseseră aruncate, dacă pot să mă exprim așa.

Calificativul de genocid este cert după părerea mea. Pe de altă parte, oarecum ca în Rwanda, situația explozivă a fost cea care a declanșat totul, nu unul sau doi indivizi. Franța catolică este cea care comite genocidul în acest caz. Nici

Caterina de Medici, care-l ura pe Coligny, și nici Carol al IX-lea cu siguranță nu au fost niște sfinților. Au partea lor de responsabilitate în masacru, dar nu l-au conceput și nici măcar nu și l-au dorit cu adevărat, să mă ierte Alexandre Dumas.

Doar s-au jucat cu chibriturile și nu au chemat la timp pompierii!

Caterina de Medici, regentă a Franței

Caterina de Medici, de-a lungul implicării sale în treburile politice ca regentă și apoi consilieră a fiilor ei, a încercat să evite războaiele religioase, chiar dacă nu a reușit. Florentină până în vârful degetelor, a folosit armele de care dispunea, viclenia, intriga și, mai ales, inteligența. Dacă uităm de legenda neagră care o face principala instigatoare a masacrului din Noaptea Sfântului Bartolomeu, ea era descrisă în epocă, chiar și de dușmanii ei, drept binevoitoare, înțeleaptă, tolerantă, contrar reputației sale de regentă despotică. Nevoită să domnească din cauza vârstei foarte fragede a fiilor ei la urcarea pe tron, s-a arătat fermă, dar probabil ca să evite slăbirea

regatului. Politica ei internă și externă a fost continuată de Henri al IV-lea, de Richelieu și chiar de Ludovic al XIV-lea.

Balzac o prezintă drept „o femeie extraordinară care a salvat coroana Franței“

afișând „cele mai rare calități, cele mai prețioase daruri ale omului de stat[154]“.

Cu toate acestea, există și o latură mai puțin strălucitoare a ei:

• Regina mamă nu a renunțat niciodată la doliul după soțul ei și a cultivat un look complet negru! În zilele noastre, ar trece neobservată...

• Regina mamă era extrem de gurmandă (dar oare chiar e un defect?): fiecare

dintre mesele ei era un fel de ceremonie în ținută aleasă, unde nu putea mânca decât din vase de argint. La limita lăcomiei, aproape că a murit de indigestie în urma unui preparat din rinichi de cocoș și inimi de anghinare.

• Regina mamă iubea fastul și luxul: nu își făcea apariția decât cu o suită de trei sute de doamne de rang înalt și optzeci de fete tinere nobile, frumoase, grațioase, îmbrăcate în mătase și aur. Ținea în mod deosebit la cei doi bufoni ai ei, Petit Polacron și Grand Palace, și nu se despărțea niciodată de papagalul și de

maimuța ei.

Regina mamă era deosebit de superstițioasă, cerând predicții de la Nostradamus sau Cosimo Ruggeri, un florentin ca ea. Pasionată de astrologie, a avut

premoniții despre moartea soțului ei, a fiecăruia dintre fiii ei și chiar a

cardinalului de Lorena[155]. Să nu uităm că, în Florența, unde s-a născut, acest tip

de practică era obișnuit.

Pe scurt, nimic patologic în toate aceste comportamente, ci doar defecte, poate.

Dacă ar fi să-i calificăm drept bolnavi mental pe toți gurmanzii, superstițioșii, toți cei cărora le place luxul, lumea nu ar fi altceva decât un imens azil psihiatric.

Carol al IX-lea, un rege bizar, violent, pervers sau

doar nebun?

Carol al IX-lea, fiul Caterinei și al lui Henric al II-lea, a devenit rege la vârsta de 10 ani. De foarte tânăr, a preferat să se dedice vânătorii decât să se implice în războiul prinților de Guise (catolic) și Condé (protestant), lăsând această grijă

mamei sale. Bolnav, probabil de tuberculoză, moare la 24 de ani. Poet și visător, lui i se datorează sărbătoarea lăcrămioarelor de 1 mai. Extrem de bizar, la 20 de ani cutreiera Luvru cu o șa fixată de spate şi cu faţa acoperită de funingine.

Ambroise Paré, clinicianul incontestabil, descrie halucinațiile frecvente ale acestuia (față hidoasă și stacojie). Violența lui nu are motiv sau logică: omoară

măgari și porci la întoarcerea de la vânătoare, lovește ore întregi la forjă, cântă la corn până rămâne fără suflu, îi trage pe curteni de urechi până la sânge, după ce-i obligase cu o zi înainte să-și găurească toți lobii ca să poarte pandantive grele.

Un adevărat nebun, ce să mai!

Diagnosticul meu • Unul normal, celălalt schizofrenic Caterina de Medici: Tind să o diagnostichez ca fiind normală; o femeie remarcabil de inteligentă, politiciană isteață, dar depășită de anumite momente ale istoriei. Și asta în ciuda înclinației către superstiție. Carol al IX-lea: halucinații, delir, violență... Pentru mine, diagnosticul este cel de schizofrenie. Cred că, în calitate de expert, l-aș fi declarat fără discernământ și l-aș fi internat.

• Notele mele finale Caterina de Medici: 7,5/10. Carol al IX-lea: nicio notă pentru că era iresponsabil.

[153] Fusese exclus din el în 1562.

[154] Honoré de Balzac, Catherina de Medici, Aldo Press, 2020.

[155] Informație preluată din „Catherine de Médicis: gourmande, superstitieuse,

luxueuse et en deuil permanent“, Curieuseshistoires.net.

Hitler și Stalin

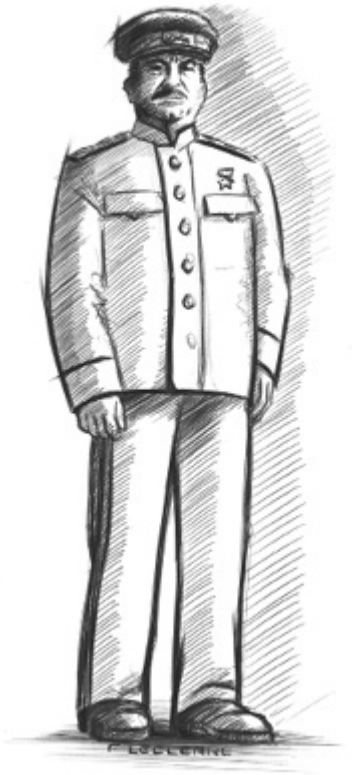

Am analizat și diagnosticat[15] deja mai demult, în detaliu, structura lor mentală.

Diagnosticul meu • Doi paranoici • Primul a fost un paranoic delirant, sub forma particulară a idealistului pasionat. Zeci de milioane de decese îi sunt atribuite din cauza ideologiei sale delirante. Atinge culmea ignominiei cu lagărele de concentrare și exterminare pentru evrei, romi, francmasoni, rezistenți, homosexuali. Amintindu-ne, printre altele, de experimentele științifice abominabile săvârșite de oribilul doctor Mengele, în special asupra copiilor evrei sau psihotici, nu putem să fim altfel decât îngroziți. Să ne amintim și de exterminarea programată a bolnavilor psihici în Germania (250 000) și în Franța (50 000), în Suedia, probabil și în Italia... și, fără îndoială, în alte părți ale Europei. • Al doilea a fost un „simplu“ paranoic, adică extrem de suspicios și suferind absolut de mania persecuției. Lui i se atribuie mai multe zeci de milioane de morți decât colegului contemporan cu el, prin execuție, trimitere în gulag, deportare, tortură, înfometare etc. Prin urmare, este clar că acești doi dictatori teribili țin de două categorii distincte de criminali, cea a dictatorilor psihotici care acționează pe bază de

ideologie, ca să nu spun de ideal — e cazul lui Hitler, și cei care acționează de frica să nu fie omorâți — cazul lui Stalin. Dacă aș fi fost membru al unui juriu însărcinat cu judecarea acestor doi criminali, nu știu de care dintre cei doi aș fi fost mai impresionat! Judecând cantitativ, Stalin câștigă de departe; judecând după atrocitatea faptelor, Hitler este probabil câștigătorul tuturor timpurilor. Din fericire, sunt doar psihiatru, nu judecător, nici jurat, și de aceea nu trebuie să mă pronunț pe acest subiect... sunt expert la Curtea de Apel din Lyon... nu la Nürnberg! Oricum, ambii sunt în mod clar psihotici.

• Nota mea finală 0/10 amândoi. Nicio zonă de lumină la ei. Dacă ar fi trebuit să-i examinez și să prezint raportul într-o instanță, aș fi fost în mare dificultate și, totuși, cred că le-aș fi considerat judecata afectată. Între internare pe viață și închisoare pe viață, alegerea este atât simplă, cât și complicată, dar rezultatul este grosso modo același.

[15] Patrick Lemoine, La Santé psychique de ceux qui ont fait le monde, op. cit.

Mao Zedong

(1893-1976)

El este probabil, și chiar sigur, personajul căruia îi putem atribui cele mai multe morți din întreaga istorie a sărmanei noastre planete. Celebrul său „Salt înainte“

și „Revoluția culturală“ au dus la foamete, nenumărate morți, iar fără puterea demografică inepuizabilă a Chinei, țara lui ar fi fost, la fel ca și Cambodgia, îngenuncheată multă vreme.

O ființă controversată

Fondatorul Republicii Populare Chineze, arhitectul Marșului Lung din 1934-

1935, a fost o ființă pe cât de complexă, pe atât de controversată, și nu doar în Occident. Într-adevăr, după moartea Marelui Cârmaci, Partidul Comunist Chinez nu încetează să-l slăvească pe eliberatorul și fondatorul națiunii, marele

teoretician politic, deplângând în același timp erorile acestuia și curățând coridoarele puterii de ultimii săi susținători. El a conceput dictatura partidului unic și colectivismul. Obsedat de campaniile agricole, a lansat „reforma agrară

chineză“, „campania de reprimare a contrarevoluționarilor“, „campaniile celor trei anti și celor cinci anti“, ale „mișcării Sufan“ și „campania anti-dreapta“ care inevitabil au eșuat și au dus la moartea prin înfometare a zeci de milioane de chinezi. Cel mai spectaculos a fost „Marele Salt înainte“, care a dus la dispariția a aproximativ 45 de milioane de compatrioți de-ai săi din cauza foametei. În 1963, a lansat mișcarea pentru educația socialistă, care s-a transformat într-o Revoluție Culturală al cărei rezultat s-a numărat tot în milioane de morți.

Bilanțul său este între 40 și 70, chiar 100 de milioane de morți... o picătură de apă dacă îi raportăm la mai mult de un miliard de chinezi!

Acest carnagiu nu a împiedicat înflorirea mișcărilor maoiste în Occident, care refuzau să admită realitatea. Nu i-am mai întâlnit de multă vreme pe maoiștii din Mai 1968, nu știu ce gândesc astăzi. Se simt vinovați că au susținut o astfel de ideologie? Au refulat-o? O neagă? Persistă în eroare? Sunt pur și simplu niște proști? Să ne amintim de aforismul lui George Bernard Shaw: „Cine nu este

comunist la 20 de ani nu are inimă, cel care mai este și la 40 de ani nu are minte!.“

„Gașca celor Patru“ a fost numele oficial dat celor patru lideri ai guvernului chinez la scurt timp după moartea lui Mao. Toți patru au fost arestați. Acest eveniment final a bătut clopotul Revoluției Culturale (1966-1976) și al eșecului acesteia. În celebra gașcă figura văduva lui Mao sau mai degrabă a patra văduvă

a sa care, într-adevăr, a jucat un rol important și teribil în dezastrul Revoluției Culturale pe care gânditori cum ar fi Philippe Sollers încă o mai susțineau ani mai târziu! S-a spânzurat în celula ei, în 1991. El a fost pe jumătate iertat, fiind bătrân și fiind sfârșitul regimului. Pe scurt, China încă se întreabă: Mao, geniu al binelui sau al răului?

Pervers sexual?

Marele bărbat, eroul Marșului cel Lung, este o ființă complexă și se poate cel puțin spune că personalitatea lui are multe fațete; perversitatea sexuală constituie o componentă majoră a acesteia. Mao s-a căsătorit de patru ori și a avut

doisprezece copii, dintre care doar trei au ajuns la maturitate. Prima căsătorie i-a fost impusă la vârsta de 13 ani, soția sa murind trei ani mai târziu. Nu e cert că

această uniune s-ar fi consumat. Mao pare să fi fost vizibil foarte șocat de violența căsătoriei impuse asupra soției lui și a făcut următoarea declarație cel puțin uluitoare: „Căsătoria este un viol indirect al femeilor de către copiii lor“.

Chiar și astăzi, când vorbesc cu chinezoaice, toate consideră că Mao le-a

transformat și le-a îmbunătățit radical condiția și îi sunt profund

recunoscătoare[157]. Totuși, același Mao și-a abandonat a doua soție, care va fi executată de naționaliști; și-a abandonat și copiii (inclusiv unul cu handicap mental), care au trăit cerșind pe străzile din Shanghai. A avut șase copii cu a treia soție și o fiică (favorita) cu a patra soție. Un feminist contrariant, apărător al drepturilor femeii, dar care și-a folosit soțiile ca pe niște batiste de unică

folosință!

Să nu uităm și că făcuse un jurământ în 1978 să nu se mai căsătorească niciodată

„din groaza față de sistemul inuman de exploatare care este căsătoria“. A fost chiar fondatorul Societății pentru Studiul Oamenilor Noi, ai cărei membri

trebuiau să accepte refuzul complet al sexualității; nu era vorba de refuzul păcatului cărnii, ci mai degrabă de respingerea sistemului de căsătorie bazat în întregime pe inegalitatea dintre sexe, care înjosea femeia și înstrăina bărbatul.

Asta nu l-a împiedicat să practice nepotismul, unul dintre nepoții săi fiind cel mai tânăr general numit vreodată de acel regim, nepoata sa având una dintre cele mai mari averi din țară și dreptul la derogare de la legea copilului unic.

Potrivit medicului său personal, Li Zhisui, Mao a fost „un om cu o igienă de viață respingătoare, într-un cuvânt, și cu moravuri mai degrabă decadente decât elaborate după standardele pe care chiar puterea maoistă le impunea cu cea mai strictă rigoare comunității[158]“. Aparent, avea oroare de curățenie. Deși a avut multe boli de piele, a reușit totuși să înlănțuie cuceririle, declarând despre asta, cu un simț al umorului destul de uimitor: „Îmi spăl penisul în păsărica lor“. Fără

băi, fără periuțe de dinți, doar prosoape umede și ocazional clătitul gurii cu ceai.

„Nici tigrul nu se spală vreodată pe dinți, dar tot sunt ascuțiți.“ Dușman al apei curente, simbol al tehnologiei occidentale, gărzile lui de corp trebuiau să-l urmeze în grădină cu o lopată ca să îngroape zoaiele prezidențiale.

Suferea de BTS, dar a refuzat să folosească prezervativul recomandat de medic:

„Dacă nu mă doare, nu contează“. Mai cinic spus, să moară... doar că probabil nu era cinism, ci s-a exprimat la modul concret și era convins de atotputernicia lui! Evident, în capul lui avea toate drepturile. Oricum, tinerele lui amante îl venerau într-o asemenea măsură încât considerau că a fi infectate de el era o onoare și o binecuvântare.

Mao era un mare prădător sexual și se pare că s-a culcat cu fecioare de 14 ani, vârsta consimțământului în China acelor vremuri. În schimb, nu-i plăceau fetițele prepubere. Vai!

Acest mare feminist pentru femeile poporului a trăit așadar exact ca împărații pe care i-a criticat atât de mult, având mai multe soții și mai multe concubine în timp ce era la limita pedofiliei; în 1962, când avea 68 de ani, una dintre

numeroasele lui amante avea 18. Îmbibat în afrodiziace, de la corn de cerb până

la novocainã, era nesățios. Băga până la patru tinere deodată în pat, a construit o

cameră imensă și luxoasă în palat ca să găzduiască ceea ce putem numi harem.

Toate acestea într-o Chină cufundată într-o mare pudibonderie, ca majoritatea regimurilor dictatoriale.

Spre sfârșitul vieții, Mao, ca în marea tradiție taoistă chineză, considera că dacă

face dragoste cu fete tinere, chiar foarte tinere, va beneficia de „putere și longevitate“. Se pare că asta era o credință răspândită în Extremul Orient. Acest lucru nu l-a împiedicat, de altfel, să-i aprecieze și pe tinerii care îl masau la sfârșitul zilei.

Insomniac cronic, nu adormea decât atunci când se angaja în conflicte ca să-și elimine detractorii[15] , ceea ce putea însemna absența vizibilă a

sentimentului de vinovăție și apropierea de perverși în adevăratul sens clinic al termenului.

Potrivit aceluiași medic personal, Mao nu avea prieteni și îi considera pe toți cei din anturajul lui ca pe o adunătură de sclavi și servitori. Susținător hotărât al bombei atomice, considera că, în cazul unui conflict nuclear, puterea

demografică a Chinei o va conduce inevitabil la supremația planetară. Ce

contează câteva zeci de milioane de vieți umane în comparație cu mai mult de un miliard de cetățeni? Savantul rus Anastas Mikoyan, însărcinat să negocieze cu Marele Cârmaci achiziționarea armei nucleare de către China, a fost șocat de dezinvoltura lui Mao cu privire la consecințele asupra oamenilor[1] .

Geniu malefic? Și totuși...

Partid dictatorial unic, propagandă deșănțată, primatul armatei, arestări arbitrare, torturi, îndoctrinare politică din copilărie, autocritică obligatorie, foamete, militarizarea societății, lagăre de concentrare numite laogai, reprimarea

minorităților (uigurii), anexarea Tibetului, comportament sexual scandalos, poate chiar criminal, nepotism, lista faptelor reprobabile nu se mai termină, făcând din el un geniu malefic și totuși... Speranța de viață a crescut de la aproape 35 de ani înainte de 1949 la 65 de ani în 1976, rata de alfabetizare a crescut de la 15 la 90%, emanciparea femeilor, rata mortalității infantile diminuată, creștere

economică fenomenală, refacerea mândriei naționale, lista beneficiilor nu se mai termină, făcând din el un geniu al binelui... sau nu?

În fond, a fost Mao Zedong altceva decât un împărat al Chinei, în continuarea lungii linii a predecesorilor taoişti şi a gineceelor lor pline de curtezane? S-a comportat altfel decât i-a dictat cultura lui istorică?

A fost Mao Zedong afectat de un delir al persecuției ca paranoicii? Pare foarte posibil. Mecanismele interpretative tipice acestei boli sunt prezente. Astfel, aflând că tatăl ei este stomatolog japonez, o bănuiește pe una dintre amantele sale, Zhang Yufeng, că ar fi spioană în solda japonezilor: un delir de interpretare tipic.

Să fi fost, în fond, altceva decât un pervers, adică un personaj înclinat să

proiecteze propria vinovăție — pe care deci nu o simțea nicicum — asupra

altuia? Un geniu al răului, dar cu niște zone frumoase de lumină.

Orbirea hexagonală[1] [1] Jean-Luc Godard, Jean-Paul Sartre distribuind La Cause du peuple[1] [2] în stradă, Simone de Beauvoir prezidând asociația Les Amis du peuple, Michel Foucault solidar cu muncitorul maoist Pierre Overney, împușcat de șeful pazei de la Renault, Jacques Vergès, fondatorul La Révolution[1] [3] în 1963, Gérard Miller declarând în 2005: „Dacă Franța de astăzi este ceva mai plăcută decât în anii 1960, asta ni se datorează în mare măsură nouă, maoiștilor francezi“, Georges Frêche, arhitectul Roland Castro, Louis Althusser, Roland Barthes, Julia Kristeva și Philippe Sollers („Eseurile lui Mao constituie un salt înainte considerabil și complet original“) care s-au întors entuziasmați dintr-o călătorie în China în timpul Revoluției Culturale; toți maoiști sau simpatizanți[1] [4]! Chiar și președintele Giscard d’Estaing, care a trimis o telegramă la moartea Marelui Cârmaci: „Odată cu președintele Mao Zedong, s-a stins un far al gândirii mondiale“. Cum au putut toți acești oameni atât de inteligenți, mulți absolvenți ai École Normale Supérieure de pe Strada Ulm), să se fi păcălit atât, chiar dacă scriitorul Simon Leys, în Hainele noi ale președintelui Mao[1] [5], dezvăluise oroarea masacrelor comise în China încă din 1971? Îmi amintesc de una dintre călătoriile mele profesionale în Rusia încă sovietică. Un grup de psihiatri în devenire, unii politizați, alții nu. Unii comuniști, alții agnostici, chiar și de dreapta, deși pe atunci era o boală rușinoasă. Ne-am cazat la Moscova într-un hotel de stat gigantic și rece. Aproape toți călătorii fuseseră rapid impresionați de atmosfera de spionaj care domnea în ţară. Supravegherea constantă a cărei țintă am fost. Babas (bunicile) austere și îmbătrânite stăteau în spatele unei mese la fiecare etaj, într-un loc strategic din care puteau observa sosirile și plecările noastre. Vitrinele goale ale magazinelor, tristețea, cenușiul, hainele zdrențuroase, uniformele, statuile și

portretele lui Lenin afișate aproape peste tot, retorica revoluționară, cozile nesfârșite pe stradă când era aprovizionat un magazin. Pe atunci, un rus nu călătorea niciodată fără o plasă de cumpărături, pentru orice eventualitate! Pe scurt, paradisul sovietic sărbătorit de intelectualii occidentali semăna al naibii de mult cu purgatoriul, acel loc indecis unde suferi în așteptarea urcării la ceruri, dar unde nu se știe cât va dura așteptarea. Din nefericire pentru el, comunismul promitea paradisul pe pământ, ceea ce se poate verifica după câteva generații, spre deosebire de religiile mult mai precaute care îl promit doar după moarte, ceea ce nu se poate verifica. Așa se explică de ce, spre deosebire de marxism-leninism, religiile durează. Cu greu am îndrăznit să vorbim despre toate astea, deoarece senzația că ești ascultat — că pereții au urechi — era omniprezentă. Printre noi erau și doi militanți comuniști veritabili, de tradiție din familie. Puri, adevărați. Erau de nedespărțit. La întoarcere, primul și-a întărit convingerile și a preamărit cu poftă paradisul sovietic, progresul incredibil făcut de la abolirea iobăgiei mujicilor datorită Revoluției. Cât despre al doilea, imediat ce ajuns la aeroport, și-a scos carnetul de membru al PCF și l-a rupt spectaculos... drumurile acestor doi bărbați s-au despărțit pentru totdeauna. În realitate, nu de orbire trebuie să vorbim, ci mai degrabă despre un scotom, un fel de gaură în câmpul vizual.

Diagnosticul meu • Paranoia cu componentă perversă În manualul de diagnostic DSM-5 deja citat, perversiunea sexuală apare la capitolul dedicat tulburărilor parafilice, o dovadă suplimentară, dacă mai era nevoie, a faptului că psihiatrii îndrăgesc un anumit jargon! • Nota mea finală 3/10.

[157] Autorul este profesor asociat la Beijing, unde predă somnul.

[158] Li Zhisui, La Vie privée du président Mao, Paris, Plon, 1994.

[15] Ibid.

[1] Ibid.

[1] [1] Extras parțial din François Forestier, „Jean-Luc Godard, Jean-Paul Sartre,

Philippe Sollers: mais qu'avaient fumé les maoïstes?", L'Obs, 5 martie 2021.

[1] [2] Revistă a stângii proletare franceze înființată în 1968. A apărut până în 1978,

cu o pauză între 1972 și 1973 (N. r.)

[1] [3] Revistă lunară maoistă, apărută între 1963 și 1965 și finanțată de guvernul

chinez (N. r.)

[1] [4] Christophe Bourseiller, La Folle Histoire des gardes rouges français, Paris,

Plon, 1996.

[1] [5] Simon Leys, Les Habits neufs du président Mao, Paris, Champ libre, 1971.

Pol Pot

(1925-1998)

În toată istoria omenirii, el este, fără doar și poate, cel care a ucis procentual cei mai mulți cetățeni ai propriului popor. Șef al khmerilor roșii, este cel care a condus gherila și a instaurat o dictatură sângeroasă, cu lagăre de muncă și

execuții în masă. Nu mai puțin de 1,7 milioane de morți au fost puse pe seama lui, ceea ce reprezintă aproximativ 21% din populația Cambodgiei. Am călătorit în această țară magnifică și am discutat cu locuitorii ei și nu am întâlnit pe nimeni acolo care să nu fi avut unul sau mai mulți membri ai familiei apropiate dispăruți. În mod surprinzător, oamenii instruiți, educați, intelectuali sunt cei care au fost exterminați, ceea ce a dus la îngenuncherea unei țări lipsite de toată

materia sa cenușie.

Elev slab și student mediocru

Copilăria lui într-o familie de țărani înstărită pare să fi fost destul de fericită.

Satul său neavând școală, a fost trimis la 9 ani, la fel ca fratele său mai mare, la Phnom Penh, într-o mânăstire. A stat acolo doar un an, într-o atmosferă austeră și strictă pe care pare să fi apreciat-o. La 10 ani s-a alăturat unei școli franceze conduse de preoți, în timp ce locuia la fratele său, ofițer al palatului regal. A fost un elev slab, care a repetat doi ani înainte să-și obțină diploma de absolvire și care a picat admiterea la liceu. Ne putem întreba, evident, dacă politica pe care o va duce ulterior, de exterminare planificată a intelectualilor și în special a profesorilor, nu are legătură cu parcursul lui de „repetent“. La 18 ani, a intrat la facultate ca intern și a rămas un student mediocru. Nu reușește să-și ia diploma elementară și este trimis la o școală tehnică, descrisă drept „deprimantă și violentă“. Atmosfera din Cambodgia de la acea vreme era dominată de ura

khmerilor față de vietnamezii[1] care conduceau administrația țării. Pare că se trezește la vârsta de 20 de ani și reușește în cele din urmă să intre la Liceul Sisowath din Phnom Penh în același timp cu fratele său. Obține diploma de

studii tehnice și este ales, împreună cu alți cinci colegi de clasă, ca să studieze în Franța cu bursă. Va sta acolo din 1949 până în 1953. Se pune pe treabă, dar tot nu reușește să-și obțină diploma.

Tinerețea în Franța

În această perioadă începe să se intereseze de politică și scrie articole violente împotriva regalității din țara lui. Scrie că „democrația este un regim la care aspiră astăzi toate popoarele lumii; este prețioasă ca un diamant și nu poate fi comparată cu niciun o altă formă de guvernare[1 7]“. Se alătură Partidului

Comunist Francez (PCF) unde îl cunoaște pe Jacques Vergès. Își întrerupe

studiile și părăsește Franța fără diplomă la 28 de ani, ceea ce nu-l împiedică să

devină profesor de literatură franceză, istorie, geografie și cultură civică în două

instituții private din capitală! Este descris ca fiind deosebit de blând, curtenitor și chiar mieros. Devine un profesor foarte popular și exemplar. Mai târziu, același comportament va duce la „curtoazia diabolică“ a discursurilor sale.

Fratele numărul unu

În 1960, s-a alăturat conducerii centrale a Kampuchei — numele partidului

revoluționar khmer și care va deveni numele țării. Superiorul său direct dispare și nimeni nu știe dacă nu e mâna lui. În orice caz, crima îl avantajează, ajungând secretar general al partidului! Apare pe o listă de elemente subversive întocmită

de regele Sihanuk și intră în clandestinitate, alăturându-se gherilei vietnameze.

Este fascinat de gândirea lui Mao, de revoluția sa culturală. După multe peripeții, pe 17 aprilie 1975 reușește să învingă puterea în funcție, iar khmerii roșii devin conducătorii țării. Laosul vecin se inspiră din această acțiune și face același

lucru, comițând un alt genocid, mai puțin cunoscut, cel al hmongilor.

Saloth Sâr devine Pol Pot, Fratele numărul unu. Se instaurează dictatura.

Capitala este golită de 2 milioane de locuitori considerați capitaliști și forțați să

meargă la muncă la țară, sub amenințarea armei. Moneda, familia, religia,

proprietatea privată sunt interzise. Urmează locuitorii altor orașe. În total, aproximativ 40% din populația urbană va fi deportată în mediul rural. Teroarea va domni timp de patru ani, lagărele de exterminare vor înflori; toți sunt uciși acolo, chiar și copiii. Infamei închisori S 21 îi vor supraviețui doar 9 din 14 000

de deținuți. Femeile sunt violate, prizonierii transformați în sclavi, torturați, înfometați și executați. „Unghii scoase, lovituri de bici, sfârcurile tăiate cu cleștele, capetele scufundate în apă stătută, electrocutări... Torturile sunt numeroase și cei care supraviețuiesc acestor tratamente sunt executați și aruncați în gropile comune de la Choeung Ek, veritabil carnagiu unde

victimele nu sunt ucise cu gloanțe, ci cu maceta, ciocanul, cuțitul[18].“ Toți călugării și toate călugărițele budiste dispar în aceste evenimente. Trocul devine din ce în ce mai răspândit. Pol Pot visează la autonomie și chiar la autarhie pentru țara sa. La fel ca și Coreea de Nord astăzi, țara este izolată de lume. Un plan pe patru ani, complet nerealist, pune țara pe butuci și provoacă foamete.

Dat jos de o armată vietnameză, Pol Pot se alătură din nou rezistenței. E

condamnat la moarte în absență și dispare de pe radar timp de unsprezece ani.

Când reapare, are 65 de ani. Bolnav, este condamnat în cele din urmă la

închisoare pe viață și moare la vârsta de 72 de ani în arest la domiciliu. Trupul său fiind incinerat rapid, nu a fost făcută o autopsie. Rămâne deci o îndoială. A murit într-adevăr de un atac de cord, de boala lui Hodgkin[1] , depistată din 1986, când avea 61 de ani, sau a fost „sinucis“?

Nebunie însetată de sânge și absența vinovăției

Unul dintre lucrurile izbitoare când ne uităm la povestea lui Pol Pot este

capacitatea lui de a-și schimba identitatea. Astfel, schimbă numele de familie precum și pe cel al țării, trece de la clandestinitate la lumina reflectoarelor și invers. La fel cu apelativele din familie: nu mai există „tată“ și „mamă“, ci doar

„unchi“ și „mătușă“. Închide școli, impune epurări sângeroase, organizează

exterminări în masă în timp ce rostește discursuri incredibil de blânde și de politicoase. Asemenea lui Stalin, care ținea să fie numit Tătucul națiunii, el cere să i se spună Fratele numărul unu. Această dedublare a personalității, ca să

folosim un termen neștiințific, l-a transformat într-un așa-zis intelectual pe acest elev slab, suferind permanent de eșecuri școlare, pe acest „budist căruia nu-i plăcea conflictul“ într-un exterminator fără milă, deși totdeauna

politicos! Urând intelectualii calificați, a eradicat din țară profesorii și doctorii, precum și pe oricine practica orice religie sau vorbea o limbă străină. În nebunia lui însetată

de sânge, pentru că trebuie să spunem lucrurilor pe nume, va ajunge să

urmărească miopii ai căror ochelari dovedeau contaminarea lor de către Occident și îi fac suspecți de intelectualism! În 1997, însă, îi declara unui jurnalist: „Am conștiința curată!“

Din nou, pentru un psihiatru, absența vinovăției este semnul perversiunii.

Caracterul resentimentar al dictatorului față de profesorii săi pe care îi considera vinovați de eșecul său școlar este incomensurabil. Ura sa față de populația

urbană, față de Occident, față de vietnamezi, față de burghezi încurajează

diagnosticul de paranoia, o boală care se încadrează la psihozele cronice,

demonstrată de anumite simptome precum discrepanța dintre blândețea vorbirii sale și ferocitatea acțiunilor sale. Se simțea atât de persecutat de străini, încât a închis ermetic granițele. Simptomul principal al paranoiei este delirul de

persecuție, iar cu Pol Pot avem de ales în ceea ce privește persecutorii —

intelectuali, străini, miopi —, toate acțiunile lui având un singur scop: găsirea și eradicarea inamicului interior. Interiorul țării, cât și al lui însuși.

Este foarte greu astăzi să găsești zone de lumină în acest personaj dedicat în întregime răului.

La fel ca în cazul lui Hitler și al lui Stalin, o boală specială, paranoia, este cea care i-a transformat în ceea ce umanitatea poate produce mai rău.

Diagnosticul meu • Paranoic Destul de asemănător cu Mao, în fond, Pol Pot era, la fel ca el, un paranoic cu multe trăsături perverse care însă nu par să se fi manifestat în sfera sexuală, ci mai degrabă prin tulburare de

personalitate narcisică în sensul DSM-5 (pervers narcisic). • Nota mea finală 0/10.

[1] Din secolul al XIII-lea, din vremea splendorii Angkorului, Vietnamul a privit

cu invidie către Cambodgia și continuă să o facă și în prezent.

[1] [7] Pol Pot, Wikipédia.

[1] [8] Laurent Legrand, «„Quand les Khmers rouges massacraient les «bourgeois»

cambodgiens“, Le Point, 17 aprilie 2015.

[1] O formă de cancer numită limfom.

Thomas de Torquemada

(1420-1498)

Dintre marii autori de genocide, nu pot să nu amintesc de acest personaj care a fost profesorul și confesorul Isabelei Catolica, ceea ce le-a permis liberalilor secolului al XIX-lea, opuși canonizării acesteia, să proclame: „Dacă reginele nu au iubiți, atunci au un confesor, ceea ce e și mai rău!“

Primul dintre marii inchizitori ai Spaniei

Să amintim că regina Castiliei și soțul ei Ferdinand de Aragon au încheiat

Reconquista Spaniei în 1492 prin câștigarea ultimului bastion musulman

(Granada) și s-au remarcat în același an prin alungarea evreilor neconvertiți din regatul lor. Thomas de Torquemada a fost primul dintre marii inchizitori ai

Spaniei și rămâne astăzi cel mai faimos; a fost în funcție din 1485 până în 1498.

Dominican, ca practic toți inchizitorii, era cunoscut pentru devotamentul,

austeritatea, erudiția teologică și evlavia lui. El a fost cel care i-a insuflat tinerei Isabela, pe când era copil, că misiunea ei viitoare era mai presus de toate să

păstreze unitatea religioasă a regatului său. Sămânța (rea) a fost semănată, a crescut și a crescut atât de mult încât, sub influența Isabelei și a lui Ferdinand, papa a fost de acord ca în 1478 să reorganizeze Sfântul Oficiu, numit și

Inchiziție. Drept urmare, Spania s-a acoperit de ruguri și camere de tortură.

Etimologia lui Tomas de Torquemada Spre deosebire de marele Jacques (Lacan), eu unul nu sunt convins că numele nostru de familie — numele tatălui — ne influențează atât de mult personalitatea. Până la urmă, în ciuda numelui, eu unul nu am intrat în mănăstire[17] ! Cu toate acestea, unele exemple sunt tulburătoare. Cum este Torquemada, care se descompune în două cuvinte: quemado („ars“) și tor, care poate proveni fie din torre („turn“), fie din torear — a lupta cu taurul (din erezia antică simbolizată de Nut, Ator și Apis în Egipt, Vițelul de aur la evrei, Minotaurul în Creta). În ceea ce privește prenumele Tomas, acesta provine din ebraică și înseamnă „geamăn“. Eu unul prefer etimologia greacă, tomas derivând de la „a tăia“. Punând laolaltă prenumele și numele, reușim astfel să ajungem la „combatem erezia cu foc și sabie“. Simți fiori pe șira spinării când te gândești la mijloacele pe care le folosea acest personaj ca să-și facă victimele să mărturisească și să se ispășească!

În ceea ce-i privește pe evreii convertiți, dar considerați sistematic suspecți, Torquemada a ordonat personal executarea lor în condiții deosebit de atroce. Ar fi fost arși de vii 9 000 dintre ei. A exhumat 7 000 de cadavre ca să fie incinerate.

Cât despre neevrei, aproximativ 100 000 dintre ei ar fi fost și ei „interogați“, iar 2 000 trimiși pe rug. Totuși, mulți istorici contestă cifrele imputate Inchiziției și afirmă că trebuie reduse. În orice caz, Torquemada a devenit cel mai de temut —

și urât — om din Peninsula Iberică și nu mai ieșea decât însoțit de 200 de paznici înarmați și de 50 de călăreți ca să organizeze niște autodafeuri (act de credință) care constituiau, în ochii lui, un fel de repetare a Judecății de Apoi. Marele Inchizitor a devenit deci înlocuitorul lui Dumnezeu la sfârșitul timpurilor.

Potrivit lui Juan Antonio Llorente, autor, în 1818, al unei Istorii critice a inchiziției spaniole, sub autoritatea lui personală au fost arși de vii 10 220 de oameni, alți 6 860 au fost condamnați să fie arși în efigie[171] și 97 321 au fost

„împăcați“ cu Biserica. În mintea lui Torquemada, doar focul putea purifica

trupurile ca să fie salvate suflete. Cum ar veni, erau salvați în ciuda lor.

Jurist desăvârșit, a rafinat până la moarte Codul Inchizitorului, care detaliază

procedura. Contrar reputației, era atât de precisă, încât era opusul unei acțiuni arbitrare; nu trebuie uitat că, astăzi, la noi, ceea ce se numește instrucție[172] se desfășoară întotdeauna în mod inchizitorial[173], nu acuzatorial. Procedura

inchizitorială este condusă de judecător și se desfășoară în principiu în scris mai degrabă decât prin dezbatere, și secret. Judecătorul este cel care organizează

ancheta. Această procedură se aplică în principal în sfera penală și

administrativă.

Consilier al suveranilor, rolul său a fost hotărâtor în Reconquista — expulzarea evreilor din Spania în data de 31 martie 1492 și persecutarea convertiților

(conversos) bănuiți că-și continuau practica religioasă în secret. În Sevilla, se poate vedea încă turnul de veghe care a făcut posibilă localizarea coșurilor de fum care nu fumegau sâmbăta, în ziua de Sabat, deoarece

iudaismul interzice cu strictețe aprinderea focului în această zi. Politician abil, a trimis de trei ori emisari la papă ca să-și justifice acțiunea. S-a luptat cu Papa Alexandru al VI-lea (Borgia, un compatriot al lui Torquemada născut în Regatul Valencia și a cărui stemă reprezenta un taur), care a încercat să câștige puterea asupra Inchiziției. Să

nu uităm că aceasta a existat până în 1834 (ați citit bine) și că ultimul spaniol executat prin spânzurare a fost un profesor epileptic.

Pragmatic, a confiscat bunurile condamnaților ca să aibă suficiente fonduri să-și îmbunătățească sistemul și să înființeze noi mănăstiri dominicane.

Un fanatic... al ideologiei... unei anumite epoci

Fanatic a fost fără îndoială, dar nu trebuie să cădem în capcana anacronismului judecând un personaj din secolul al XV-lea cu gândirea de secol XXI. La acea vreme, în Europa, era incontestabil faptul că singura credință adevărată era credința catolică și că oricine o contesta sau o amenința era condamnat la

flăcările eterne ale iadului. Misiunea Inchiziției era să salveze sufletele ereticilor, catarilor, evreilor, păgânilor în general. Procedura inchizitorială, de exemplu, stipula ca natura acuzației să nu fie dezvăluită acuzatului, ceea ce trebuie să fi fost oribil. Imaginează-ți că ești un converso, cu alte cuvinte un evreu convertit, prin urmare, neapărat gata să practici în secret riturile tradiționale; se dă buzna la tine pentru că vecinii au raportat că nu ai făcut foc sâmbăta. Ești aruncat într-o carceră și ești chestionat — tortură — ca să te facă să mărturisești, dar nu știi ce să mărturisești. Suficient cât să simți fiori pe șira spinării! În realitate, în mintea inchizitorilor, ceea ce conta era sufletul care trebuia cu orice preț să nu ajungă în iad. Or, dintre păcate, minciuna era printre cele mai rele. Pentru ca acuzatul să nu mintă, nu i se dezvăluia nimic din acuzație, astfel neputând minți. Doar adevărul întreg te putea salva!

Tomas de Torquemada s-a conformat așadar cu strictețe ideologiei vremii lui, numai că nu toată lumea era ca el. Astfel, Sfântul Dominic (vezi p. 203), un alt fanatic care poate fi considerat ideolog, precursorul Inchiziției, era opusul contemporanului său, Sfântul Francisc din Assisi, adică o persoană

blândă, poet, tolerant, ecologist înaintea vremurilor. La fel și Papa Sixtus, de exemplu, care nu a fost de acord cu metodele Sfântului Oficiu concepute de Tomas de

Torquemada. Dovadă că, chiar și la acea vreme, puteai fi bun catolic fără să fii fanatic.

La fel ca eleva și patroana lui, Isabela de Castilia, regina foarte catolică, Torquemada a fost într-adevăr un fanatic total. Prin urmare, întrebarea pe care și-o pune un psihiatru este: sunt fanaticii bolnavi mental? Hitler, Pol Pot, Stalin, Mao, Shaka erau fără îndoială paranoici, deci psihotici, deliranți ca Hitler, pur și

simplu suferind de mania persecutării, ca Stalin. Erau și ei fanatici în felul lor, pentru că toți doreau să fie creatorii unei noi ideologii pe care au conceput-o, în timp ce Torquemada se înscria complet pe linia religioasă a timpului său. Cu toate acestea, nu am găsit indicii clinice de boală mentală la Marele Inchizitor.

Poate că era doar zelos și acționa întru marea glorie a zeului său[174]!

Shaka, criminal din evlavie filială (1787-1828) Se spune că Shaka, fondatorul poporului zulu, ar fi fost rodul unirii ilegitime dintre Senzangakhona KaJama, șeful tribului zulu, și Nandi, o prințesă langeni (altă etnie). Nandi ar fi rămas însărcinată în afara căsătoriei și, potrivit unei versiuni, poporul mhlongo i-a cerut lui KaJama să plătească despăgubiri. Potrivit unei alte versiuni, Nandi se căsătorise cu tatăl lui Shaka, dar era atât de autoritară încât s-a certat cu soțul ei și cu celelalte soții ale lui. Fiul ei, Shaka, ar fi fost maltratat constant de frații săi vitregi, de tată, de mamele vitrege și de ceilalți copii. Comportamentul lui Nandi a fost de așa natură încât a fost repudiată. A fugit și și-a găsit refugiu la tribul qwabe, unde s-a căsătorit cu un prinț. Lui Shaka nu-i plăceau cei din neamul qwabe și s-a refugiat în sânul tribului Bathwetwa. A fost înzestrat cu o forță și o rezistență excepționale și a devenit un strateg atât de bun, încât a fost promovat brațul drept al lui Dingiswayo, regele tribului Bathwetwa, care a fost asasinat și căruia i-a succedat Shaka. După asta a devenit liderul unei puternice forțe militare care a început o strategie de cuceriri de neoprit. Și-a impus etnia zulu și a forțat celelalte triburi cucerite să adopte acest nume, să

vorbească zulu, să facă serviciul militar, să creeze o forță de elită compusă din femei. A format o armată profesionistă permanentă. Pe scurt, toți oamenii săi au devenit militari și s-au organizat în regimente pe grupe de vârstă. Ca să-i antreneze, a inventat un fel de jocuri, iar câștigătorilor le-a oferit fete tinere nubile, inițiate și ele în arta războiului. La moartea tatălui său, KaJama, Shaka a reușit să-l învingă pe fratele său, Sigujana, care îi succedase acestuia. În 1820, după patru ani de războaie, și-a construit un imperiu mai extins decât Franța. De fiecare dată când un popor era cucerit, bătrânii (inutili) erau executați, iar tinerii erau înrolați, renunțând la numele și limba lor și devenind adevărați zuluși... dacă voiau să-și salveze viața. Armata zulu era formată din 100 000 de oameni, la care ar trebui să adăugăm 500 000 de oameni din triburile vecine. Shaka și-a continuat expansiunea asupra teritoriilor învecinate și a practicat un război total prin tehnica pământului pârjolit. Într-un cuvânt, a semănat teroare! În data de 10 octombrie 1827, Nandi KaBhebhe, mama lui Shaka, a murit de dizenterie. O durere imensă pentru el. Potrivit lui Donald Morris, Shaka a ordonat ca un an de atunci încolo să nu mai existe relații sexuale în regat. Femeile care rămâneau însărcinate aveau să fie spintecate și ucise împreună cu soții lor. Persoanele căsătorite nu mai aveau dreptul să locuiască împreună. Tot în semn de doliu, nu s-au plantat culturi, iar laptele care stătea la baza regimului zulu la acea vreme nu a mai fost folosit. Cel puțin 7 000 de oameni — femei, bărbați, fără să vorbim de fetuși — au fost executați; vacile au fost ucise „pentru ca și viteii lor să simtă pierderea mamei“. Trebuie amintit că acest ritual extrem al doliului mai fusese practicat înainte, conform tradiției zulu. În cele din urmă, tirania lui Shaka a devenit atât de extremă, încât a fost înjunghiat de frații lui vitregi în urma unui complot în familie. În cele din urmă, a fost Shaka un tiran însetat de sânge care și-a masacrat o parte din popor? A fost un paranoic care și-a masacrat propriul popor, și-a distrus viitorul reprezentat de copiii care nu s-au născut, într-un mare delir de persecuție? Sau a fost, dimpotrivă, un erou legendar, respectuos față de cultura zulu, simbol al luptei popoarelor din Africa de Sud împotriva colonizatorilor? Întrebarea este dezbătută încă și astăzi, cel puțin în Africa de Sud. Umbră sau lumină? Totul depinde de perspectivă, europeană sau sud-africană! Diagnosticul meu? Nu știu, neavând suficiente elemente clinice. Nota mea finală: este un „autogenocidar“, oarecum ca Pol Pot, dar, spre deosebire de liderul cambodgian, Shaka s-a raportat la tradiția

zulu și a crezut că lucrează pentru binele ei; oamenii continuă să-i aducă omagiu, iar eu îi dau nota 2,5/10.

Diagnosticul meu • Fanatic Fanatic nu face încă parte din vocabularul clasificărilor majore în psihiatrie, precum DSM-5, exceptând rubrica „paranoia“, unde se spune că există „tulburări paranoide generalizate ale personalității, fanatică, certăreață și sensibilă“. Cu toate acestea, nu sunt deloc sigur că era paranoic. Cred că este oarecum ca toată lumea, urmând ideologia dominantă, cel puțin nu mai bolnav decât cei care au luat parte la experimentul lui Milgram (a se vedea p. 358)... doar că în acest caz el era șeful și nu făcea ce făcea pentru distracție! Un paranoic este un personaj extrem de logic, rece, calculat, adesea convingător... cel puțin la început, ca Hitler, care a știut să-și antreneze poporul în delirul său antisemit, la prima vedere foarte plauzibil, în realitate bazându-se pe idei complet eronate, ca să nu mai vorbim, desigur, de aspectele pur și simplu morale și umaniste. Este o psihoză cronică rațională, cu sau fără halucinații. Nu există dovezi că Hitler sau Stalin au avut halucinații. Fanaticii trebuie clasați în această categorie. Nu i-aș băga aici pe Torquemada și Shaka, al căror fanatism era împărtășit de cultura timpului și de etnia lor. De regulă, șefii de stat paranoici încep cu o intuiție delirantă, de exemplu, „totul e din cauza evreilor“ în cazul lui Hitler, și o impun poporului lor. Punctul comun care îi unește este absența totală a îndoielii. Au dreptate și cu asta basta! Te poți epuiza argumentând, demonstrând, nimic nu ajută: religia mea este singura care are dreptate și toți ceilalți sunt necredincioși. Mai mult, este scris în Carte, fie că vorbim de Biblie, Evanghelii, Coran, pe care Dumnezeu însuși le-a dictat și Dumnezeu nu poate să se înșele.

Problema este că de multe ori e vorba de personaje carismatice deosebit de convingătoare, capabile să stârnească mulțimi, popoare întregi care însă nu sunt alcătuite doar din oameni paranoici. În schimb, mulți sunt pur și simplu călăi. Dacă aș fi fost expert la Curtea de la Nürnberg și Hitler ar fi fost adus în fața ei, chiar nu știu ce aș fi spus: fie simplă personalitate paranoică, deci cu discernământ și deci spânzurare, fie delir paranoic, deci fără discernământ (parțial sau total?) și internare pe viață. Recunosc că sunt profund confuz și că nu am un răspuns până în prezent și cred că această nedumerire este împărtășită și de ceilalți experți cu care am discutat pe acest subiect. Ar trebui să-i tragem la răspundere pe paranoici sau nu?

Răspunsul este mai mult etic, chiar ideologic, mai degrabă decât clinic, ceea ce este deosebit de penibil. Una dintre cele mai dificile întrebări pe care să le puneți unui psihiatru expert.

• Nota mea finală Torquemada a fost, fără îndoială, un geniu malefic, dar totuși era sincer și credea că acționează pentru bine, chiar dacă asta însemna că smulge buruiana eretică și... îi dă foc. În ciuda acestui fapt, îi acord un 1/10.

Cu toate acestea, se poate și mai rău...: e vorba de noi toți!

[17] Moine înseamnă călugăr în franceză. (N.t.)

[171] Un manechin era ars în locul și în lipsa condamnatului (N. r.)

[172] În limbaj juridic, ansamblu de cercetări, acțiuni și interogatorii întreprise de

un judecător de instrucție pentru a permite judecarea unui caz (N. r.)

[173] Sistemul de justiție inchizitorial propune o viziune mai substanțială a justiției,

care se referă la un ideal și necesită intervenția unui terț (judecătorul) pentru ca

dreptatea să triumfe. În viziunea acuzatorie, este considerat drept ceea ce a fost

dezbătut și tranșat între cele două părți aflate în conflict (N. r.)

[174] Ad majorem dei gloriam: deviza iezuiților.

Cu toții (sau aproape) suntem călăi de rând

Problema executanților obișnuiți ai tuturor acestor tirani însetați de sânge rămâne deosebit de dificilă. Cum au putut niște oameni de ispravă, tați de familie

iubitori, soți atenți să se transforme peste noapte în sans-culottes, kapo, paznici de gulag, gărzi roșii? În niște torționari monstruoși?

Descrierile comandantului Rudolf Höss, directorul de la Auschwitz, sunt

deosebit de înfricoșătoare și arată cum acest om rafinat, iubitor de muzică, atent la educația copiilor, la binele familiei, a putut în același timp, ca un bun funcționar, să organizeze exterminarea industrială a sute de mii de oameni, fără

să-și pună vreodată cea mai mică problemă morală.

La începutul anilor 1960, un psiholog american de la Yale, Stanley Milgram, a realizat un studiu șocant despre un parametru esențial: supunerea, în acest caz față de autoritatea științifică. Procesul ofițerului nazist Adolf Eichmann, care trimisese mii de evrei la moarte, tocmai se terminase, iar apărarea lui s-a sprijinit pe un singur punct, un veritabil clișeu al reprezentării pe care nemții o au despre ei înșiși, disciplina! Cu alte cuvinte, ascultare oarbă față de ordinul dat de un superior. Ne aflăm și în contextul Războiului din Vietnam (1954-1975), în

timpul căruia soldații americani au ars cu napalm sate întregi, cu tot cu femei, copii și bătrâni.

Experimentul lui Stanley Milgram

(1960-1963)

Pentru 4 dolari (o sumă nu mică la acea vreme), niște voluntari au fost invitați în urma unor anunțuri să ia parte la un experiment menit să verifice științific

„eficacitatea pedepsei“. Un participant, în realitate un prieten actor, a fost desemnat „student“ și instalat pe un fel de scaun electric. Voluntarul, desemnat

„profesor“, a fost instalat în spatele unui pupitru cu un cadran care indica amplitudinea șocului electric administrat la comandă. Profesorul trebuia să pună

o serie de întrebări și, de fiecare dată când răspunsul era greșit, trebuia să apese pe buton cu o intensitate a voltajului care creștea constant. Elevul s-a prefăcut că

primește șocurile, zvârcolindu-se cu atât mai mult de durere cu cât intensitatea electrică a șocurilor trebuia să crească până la 450 de volți, unde o mențiune scrisă explicită marca faptul că era „periculos“.

Dacă „voluntarul“ ezita sau chiar refuza să meargă mai departe în administrarea de șocuri electrice elevului, atunci primea îndemnuri „științifice“ foarte

puternice și foarte autoritare: „Trebuie să continuați“, dar în realitate era perfect liber să oprească totul când dorea, și asta fără să piardă dolarii promiși. Miza era deci să evalueze în ce măsură oamenii obișnuiți pot accepta să tortureze alte ființe umane din supunere.

Rezultatele

Nu mai puțin de 62,5% dintre subiecții recrutați prin anunț au ajuns până la capătul experimentului, administrând chiar șocuri de 450 de volți, despre care se spunea totuși în mod explicit că erau „periculoase“ și în ciuda strigătelor, a urletelor de agonie, chiar și rugăminților elevului să se oprească. Ceilalți s-au oprit la 360 de volți. Să amintim că totul era înscenat și că nu a fost niciodată

administrat vreun șoc electric; totuși, colegii lui Milgram erau în mod evident actori excelenți, foarte credibili.

Milgram a fost uluit de aceste rezultate, pe care le-a considerat „neașteptate și neliniștitoare“, deoarece se așteptase ca mai puțin de 1% dintre subiecți să

asculte orbește. Potrivit acestui studiu, două treimi dintre oameni acceptă să

tortureze alte persoane atunci când o autoritate, științifică în acest caz, le dă

ordin, și asta chiar dacă acest lucru le pune o problemă morală. În cazul

naziștilor convinși, problema de ordin moral nu s-a pus din moment ce, potrivit propagandei lui Hitler, „știința“ dovedea că „rasa superioară“ trebuia să se impună în detrimentul „raselor inferioare“.

Interpretare

Milgram vorbește despre o „stare agentică“ atunci când subiectul se vede pe sine ca un simplu executant al unei decizii luate de cineva mai sus în ierarhie,

considerat, în acest caz, mai inteligent sau mai competent. Prin urmare, celălalt e responsabil, nu executantul care nu este mai vinovat decât ciocanul care te

lovește peste degete.

Potrivit lui Milgram, fiecare se supune în funcție de cultura familiei din care face parte, de puterea autorității și de convingerea că servește o cauză justă: în acest caz, un studiu științific solid, deci obligatoriu legitim.

Ce se întâmpla în mintea acestor torționari obișnuiți?

Este greu de răspuns la o astfel de întrebare. Alții au încercat înaintea mea. Din partea mea, cred că ființa umană aparține unei specii eminamente gregare. La fel ca antilopele gnu sau ca hamsiile, are nevoie să-l urmeze pe cel care este

considerat lider ca să se simtă în siguranță, chiar dacă trebuie să se arunce în gura crocodililor sau în burta balenelor! Călăii de rând sunteți voi, sunt eu, sunt toți cei care se confruntă cu un fel de dictat disciplinar: „Ascultă și nu-ți pune întrebări!“, care pare să fie mottoul lor. Rezultatele pot fi dezastruoase, ca în Cambodgia, China maoistă, URSS sau Germania nazistă, unde o întreagă

populație sau cel puțin majoritatea ei a ascultat ordinele unui dictator sângeros.

Jocul morții (2009)

Mai rău de atât? Le Jeu de la mort[175] este un documentar (2009) despre un joc televizat simulat („La Zone Xtreme“), conceput de Christophe Nick, care a

refăcut experimentul lui Milgram. În acest caz, nu o autoritate științifică este cea care dă ordine, ci o animatoare de reality show. Candidații, recrutați în urma unui anunț, credeau că participă la episodul-pilot al unei noi emisiuni.

Un candidat avea sarcina să administreze șocuri electrice din ce în ce mai puternice și anunțate ca potențial mortale unui alt candidat, în realitate un angajat al televiziunii. Scenariul este așadar identic, cu excepția faptului că liderul este televiziunea, printr-o animatoare! Participanții știau că nu vor câștiga bani; pur și simplu, li s-a spus că este vorba despre o emisiune de probă menită să verifice fezabilitatea conceptului. În acest caz, rata

răspunsurilor pozitive este în mod constant — conceptul a fost replicat în alte țări — peste 80%, ceea ce înseamnă

că o prezentatoare de televiziune are și mai multă autoritate decât un presupus om de știință. O diferență notabilă față de experimentul Milgram este prezența publicului, ceea ce a făcut ca 15% dintre candidați să se justifice în felul următor: „Este imposibil ca televiziunea să permită ca o ființă umană să sufere“.

Una dintre informațiile furnizate a fost de natură juridică: „Ne asumăm noi toate consecințele“.

Bineînțeles că putem, ca să ne liniștim, să spunem că selecția eșantionului a fost părtinitoare, că cei care candidează pentru un show televizat sunt, ipotetic, deosebit de vulnerabili la acest mediu.

Și, din moment ce aș fi putut foarte bine să fiu eu cel recrutat în aceste

experimente și nu știu cum aș fi reacționat, mă voi abține să acord o notă tuturor acestor călăi de rând.

Și acum, după marii industriași ai masacrului, să trecem la artizani, la serial killers.

Este Putin nebun[17] ? În timp ce s-ar putea profila amenințarea unui al treilea război mondial, iar Vladimir Putin este desemnat singurul și unicul responsabil pentru starea de fapt care ar putea duce la un imens genocid nuclear, se pune problema sănătății mentale a acestui personaj, totul indicând că de el depinde propria noastră sănătate și chiar supraviețuirea noastră fizică! Trebuie de asemenea să recunoaștem, apropo de asta, că guvernanții acestei țări, cea mai întinsă din lume, ne oferă o panoramă impresionantă de boli psihice și recorduri de ucideri în masă! În țara tiranilor sângeroși Am putea, de exemplu, să-l citățm pe Attila, care declara: „Pe unde trece calul meu, nu mai crește iarba[177]“ și al cărui popor, hunii, venea din marginile Asiei Centrale, din inima teritoriului rusesc. Ferocitatea, cruzimea și masacrele pe care le-a comis au zguduit lumea romană de atunci, care, în încercarea de a-l contracara, s-a împărțit în două: Ravenna și Bizanț. Lui i se datorează cele mai multe dintre marile invazii,

goții, vizigoții, vandalii și alți alani care, în realitate, fugeau de el doar ca să supraviețuiască. Numărul populațiilor strămutate la acea vreme este necunoscut, dar pare totuși extraordinar. L-ar putea pune pe jar pe un Éric Zemmour[178]! Din câte știu, nimic nu indică o patologie psihiatrică a lui Attila. Cu toate acestea, continuă să fie un simbol al ororii și al cruzimii în Franța, dar este lăudat și astăzi ca un erou fondator în mai multe țări din Europa Centrală. Nu voi reveni la mongolul Ginghis Han, rus cel puțin din punctul de vedere al originilor siberiene și al teritoriului pe care îl controla; am văzut că este considerat personajul care a omorât cei mai mulți oameni din toate timpurile ca procent din populația lumii. Sub domnia sa ar fi dispărut aproape o cincime din populația planetei, căpătând astfel un rol ecologic major, întrucât amprenta de carbon a umanității s-ar fi redus foarte mult odată cu revenirea puternică a naturii în regiunile lipsite de orice activitate umană... un mare ecologist... ceva ce Yannick Jadot[17] va aprecia... iarăși, niciun indiciu clinic care să mă facă să bănuiesc că ar fi avut vreo tulburare psihică. Să continuăm plimbarea noastră sinistră în țara tiranilor ruși, deoarece această țară nu a cunoscut niciodată alt tip de regim.

Să vorbim despre Ivan cel Groaznic! Numele în sine este un întreg program. Pe când era copil, viitorul țar adora să se dedea unei activități vesele de omorât timpul: chinuirea animalelor! Mai târziu, potrivit legendei, i-ar fi scos ochii arhitectului său ca să nu mai poată construi ceva la fel de frumos și și-ar fi ucis fiul cu o lovitură de sceptru... Voi trece peste toate celelalte masacre îngrozitoare comise. Putem vorbi cel puțin de sadism în cazul lui. Puțin mai târziu, Petru al III-lea a fost un țar alcoolic înrăit, petrecăreț, fustangiu și crud. Ca să nu fie întemnițată, repudiată sau chiar mai rău, soția sa, viitoarea Ecaterina cea Mare, a pus să fie arestat și apoi sugrumat în celulă și poate că așa am avut un criminal în masă mai puțin. Să trecem la țarii comuniști. Stalin este, imediat după Mao, cel mai mare autor de genocide din istoria lumii. El este cauza a zeci de milioane de morți prin simplă execuție sau deportare în gulagurile siberiene. Să amintim că a înfometat cu bună știință cel puțin cinci milioane de ucraineni. Paranoia lui este faimoasă. Convins că era în permanență amenințat de conspirații, a impus o teroare îngrozitoare, în special printre cei apropiați lui, dintre care majoritatea au sfârșit executați. Deci, cum rămâne cu țarul actual? Minimul pe care-l pot spune este că invazia brutală a Ucrainei de către armata rusă la sfârșitul lui februarie 2022 a făcut să se vorbească despre el! În ceea ce

privește fizicul, celebrarea mediatică a propriei virilități musculare este permanentă și îl vedem pozând ca sportiv multiplu în fotografii difuzate în întreaga lume: judo (campionul Leningradului la 21 de ani), box, karate (al 8-lea dan), înot, schi, hochei pe gheață, automobilism, scufundări, drumeții, pescuit, culturism — evident că-și dedică un adevărat cult, arătând lumii un corp ideal. Dacă încercăm să observăm chipul președintelui rus fără sunet, primul lucru care sare în ochi este rigiditatea lui. Nu i se mișcă nicio trăsătură când vorbește. Poate fi din mai multe motive: hipercontrolarea expresivității, care ține eventual de o depresie (foarte puțin probabil), paranoia, boala Parkinson, tratamentul de chirurgie estetică cu botox (deseori menționat și destul de plauzibil din cauza narcisismului său extraordinar). La urma urmei, umflarea trăsăturilor a fost remarcată de toată mass-media. Din nou, se pot emite mai multe ipoteze, principale două fiind, din nou, chirurgia estetică — dar înseamnă că medicul lui nu e priceput — sau un tratament cu cortizon din cauza unui cancer sau a unei boli autoimune. Din punct de vedere psihologic, nu se poate să nu te lovească răceala lui metodică de șahist cunoscător care pretinde că este, deși Kasparov, fostul campion mondial, îl consideră un adversar destul de mediocru. Toate acțiunile lui sunt calculate și este mereu cu câțiva pași înaintea adversarilor săi. Megalomania lui este excepțională, un pic ca a lui de Gaulle, numai că acesta era complet normal[18] ; este în primul rând megaloman în ce privește țara lui. E clar că visează să reconstituie Imperiul sovietic, o mare Rusie sfântă și veșnică... Și probabil că va reuși să realizeze asta prin politica constantă de expansiune teritorială, în ciuda vântului care îi bate în față din Occident.

Suferă Vladimir Putin de o afecțiune psihică? Posibil, dar deloc sigur. Pot fi formulate mai multe ipoteze: • Domnul Putin ar fi un mare patriot nostalgic după măreția trecută a Rusiei cu care se identifică total. Din câte știu, patriotismul nu este o boală, chiar dacă această trăsătură de personalitate poate fi periculoasă, așa cum am văzut, de exemplu, la Alexandru cel Mare, Napoleon sau Hitler! • Domnul Putin ar fi un mare paranoic, psihorigid, convins că este pe drumul cel bun și nimic, niciun motiv nu îl va face vreodată să se abată de la calea lui. Minte el cu bună știință sau crede în ce spune? De exemplu, când afirmă: „Ucrainenii își folosesc populația ca pe un scut uman“, spunând, în aceeași zi, că „cei care pretind că bombardăm Ucraina mint cu nerușinare“, este oare conștient de paradox? Să nu uităm că

raționamentul defectuos este unul dintre fundamentele paranoiei, ca la Hitler când spunea: „Stăpânii lumii sunt arienii înalți, blonzi, cu ochi albaștri“, deși el, foarte brunet, îi conducea. Megalomania, narcisismul fizic, politica de represiune împotriva oricărei forme de opoziție susțin ipoteza; în plus, retorica despre minoritățile ruse din Donbass sau Crimeea este foarte asemănătoare cu cea pe care Hitler o dezvoltase cu privire la Sudetele germane, și asta provoacă, evident, fiori pe șira spinării. Mai ales că această ipoteză este plauzibilă. • Domnul Putin ar suferi de o boală fizică, precum cancerul sau o boală autoimună care necesită tratament cu cortizon, ceea ce ar explica perioadele dese în care fața lui pare deosebit de umflată. Totuși, această posibilitate fusese deja evocată în 2011 și începe să dureze cam mult pentru un cancer care ar necesita un astfel de tratament. Cu toate acestea, ipoteza este plauzibilă, deoarece modificările sunt spectaculoase dacă te uiți la fotografii. Dacă ne gândim la efectele psihice secundare ale corticosteroizilor, nu putem decât să ne înfricoșăm. Într-adevăr, acest tip de tratament induce excitare, megalomanie, tendința de a trece la act. Cu alte cuvinte, paranoia latentă a domnului Putin ar fi luat foc sub acțiunea cortizonului. În cele din urmă, invazia Ucrainei ar fi doar tragicul efect secundar al unui tratament necontrolat!

[175] Le jeu de la mort, Wikipédia.

[17] Acest text este în mare măsură inspirat de articolul meu publicat în „Mieux

pour moi“, primăvara 2022, nr. 53.

[177] Nu a fost doar criminal în masă, ci și eco-criminal... ajutor, Partidul European

al Verzilor!

[178] Jurnalist și politician francez, cunoscut printre altele și pentru teorii

controversate privind imigrația și Islamul. (N.t.)

[17] Activist ecologist și om politic francez.

[18] Cititorul poate să consulte cartea mea, La Santé psychique de ceux qui ont fait

le monde, op. cit.

7

Criminalii în serie

Sunt geniali în a face rău! Sunt inspirația multor romane sau filme de groază, descendenții căpcăunilor, pe scurt, simbolurile groazei absolute... și sunt

numeroși. Gilles de Rais, Jack Spintecătorul, Landru, Petiot și alții, mai aproape de noi. Cine sunt ei cu adevărat? Să fie alcătuiți doar din întuneric, fără să

conțină vreo fărâmă de lumină? Îmi vine în minte o întrebare legată de asta: de ce este mintea umană atât de fascinată/atrasă de băieții răi? De ce Peter Pan a fost detronat de Hook, Batman de Joker, Han Solo de Darth Vader, E.T. de Alien, victimele inocente de Dracula sau Frankenstein, Doctorul Jekyll de Mister Hyde, Lucky Luke de Dalton? De unde o asemenea fascinație pentru Hannibal Lecter,

Terminator (opus 1), Maleficent, Dictatorul lui Charlie Chaplin... Carabosse, ursitoarea cea rea din Frumoasa din Pădurea Adormită? Să fie oare o

reminiscență a fiorilor de plăcere provocați de poveștile care ne-au legănat copilăria? Nemaivorbind de Peau-d'Âne, râvnită de tatăl incestuos, Tom

Degețel, pe care părinții monstruoși încearcă de două ori să-l omoare împreună

cu cei șapte frați ai săi, Albă ca Zăpada pe care mama vitregă vrea s-o omoare smulgându-i inima? Să nu-i uităm pe Barbă-Albastră, un serial killer... și pe Scufița Roșie, care se alătură bunicii în stomacul adânc al marelui lup rău, autorul poveștii, Charles Perrault, spunând că mult mai răi

decât prădătorii cu patru picioare sunt „cei binedispuși, nezgomotoși, neînveninați sau mânioși, care le urmează amabili și blânzi pe tinerele domnișoare până acasă, pe alei; dar, vai, știut e că lupii ăștia mieroși sunt cei mai periculoși dintre toți lupii“. Cu alte cuvinte, homo puellae lupus: bărbatul este un lup pentru... tânăra fată!

Din punct de vedere fizic, suntem construiți mai mult ca niște prăzi decât ca niște prădători. Dar totuși, au trecut câteva milenii de când eram terorizați de tigrii cu dinți tăioși și de ursii peșterilor! Cu toate acestea, nevoia noastră de a exorciza monștrii înspăimântători pare la fel de actuală și astăzi.

Acestea sunt geniile răului!

Gilles de Rais sau de Retz

(1405 [?]-1440)

El este căpcăunul, Barbă-Albastră, sperietoarea care i-a făcut pe copiii din Bretania să tremure secole la rând... și totuși, cariera lui începuse destul de bine.

Camarad de arme al lui Jeanne d’Arc, a contribuit masiv la „gonirea englezilor din Franța“, așa încât a fost promovat Mareșal al Franței pe 17 iulie 1429, chiar în ziua încoronării lui Carol al VII-lea la Reims. El este cel care, împreună cu alți trei monseniori, a fost însărcinat cu transportarea solemnă a ampulei sfinte care conținea sfântul mir folosit pentru ungerea regelui în timpul ceremoniei în care el stătea la stânga acestuia, iar Jeanne la dreapta lui. Printre numeroasele fapte de arme, rolul lui în asediul Orléansului a fost, fără îndoială, extrem de important, ca să nu zic decisiv. Cariera acestui mare nobil din Bretania, Anjou, Poitou, Maine și Angoumois a început, așadar, sub cele mai bune auspicii. În acest ritm, ar fi trebuit să fie canonizat la fel ca patroana lui, Jeanne.

Tovarășul de arme al lui Jeanne d’Arc

Gilles joacă un rol politic destul de important, luând deschis partea regelui Franței și fiind împotriva suzeranului său legitim, ducele de Bretagne, care recunoscuse Tratatul de la Troyes prin care cele două coroane, a Angliei și

Franței, îi erau date lui Henric al IV-lea al Angliei. În septembrie 1429,

recunoscător pentru „serviciile lăudabile“, regele Carol al VII-lea i-a confirmat titlul de mareșal și i-a conferit dreptul să-și adauge la blazon o bordură cu armele Franței („flori de crin aurii semănate pe un câmp azuriu“), o onoare de care se mai bucura doar fecioara Jeanne. Tot în 1429 intră în Consiliul Regal. Jeanne d'Arc dorește să-l aibă alături pe Gilles în timpul asediului Parisului, iar el nu o va părăsi chiar dacă totul a fost la urma urmei un eșec.

Eșecul asediului Parisului începe să stingă steaua Fecioarei în mintea regelui: este prea rebelă și se comportă ca un electron liber pe tabla de șah diplomatică.

Carol al VII-lea nu va ridica un deget când va fi luată prizonieră de anglo-

burguignoni. Prea apropiat de ea, Gilles este și el în pragul dizgrației. Cu toate acestea, în august 1432, a reușit să oprească asediul cetății Lagny de către englezi, o altă faptă de arme importantă. După aceea, aproape ruinat, deoarece întreținerea trupelor era costisitoare, Gilles participă fără convingere la lupta împotriva burguignonilor. Regele amenință că-i va retrage funcția de mareșal. În cele din urmă, consideră că rolul lui în război s-a încheiat și se retrage pe pământurile sale ca să înceapă o altă viață. O viață atât de fastuoasă, încât familia i-a reproșat că a risipit moștenirea lui și pe cea a soției prin înstrăinarea pământului ca să-și finanțeze un stil de viață considerat somptuos. Cheltuielile pentru escorta religioasă sunt într-adevăr extravagante, ca și cele pentru

spectacole și festivaluri populare. El ar fi reușit chiar (poate parțial) să compună

și să organizeze fastuosul Mister al asediului de la Orléans, care o pune în scenă

pe Jeanne d'Arc și în care el joacă propriul rol. El, un mistic, și-a permis să

amenințe cu moartea, în biserică, pe un preot care ținea slujba. O crimă

împotriva divinității! De altfel, va fi acuzat că a făcut un pact cu cel Rău.

Ucigașul de copii

Gilles de Rais e arestat pe 15 septembrie 1440 și dus în fața Înaltei Curți din Bretania, la Nantes.

Conform procesului-verbal, monseniorul de Tiffauges se descrie cu satisfacție drept un pervers sadic; astfel, s-ar fi lăudat că simte „mai multă plăcere când ucide copii, când le vede capetele și membrele despărțite, când îi vede dându-și duhul și când le vede sângele, decât cunoscându-i carnal. [...] Când, la final, copiii zăceau morți, el îi săruta [...] iar pe cei care aveau cele mai frumoase capete și cele mai frumoase membre îi contempla, le despica cu cruzime

trupurile şi se delecta la vederea organelor lor interne“. Problema este că

autenticitatea mărturiilor culese este contestată de unii istorici care consideră că

a fost victima unui complot al dușmanilor săi, în special a familiei nemulțumite să vadă ducându-se pe apa sâmbetei averea sa, și a ducelui de Bretagne, pe care Gilles îl trădase.

O interpretare teribil de greșită? În timpul procesului, Gilles de Rais clachează și rostește un incredibil grimoar mistico-ezoterico-alchimic de care judecătorii, desigur, nu vor ține cont. Totuși, dacă zăbovim o clipă asupra problemei, în multe grimoare ermetice găsim rețeta Magistrului, piatra filosofală menită să transforme plumbul impur în aur pur și care recomanda pentru asta folosirea sângelui copiilor mici. S-ar părea că nefericitul Gilles a luat ingredientul/metafora în sensul propriu, deși existau atenționări, în special cea a lui Nicolas Flamel, care a explicat că nu trebuia nicidecum să fie uciși copii, „un lucru foarte îngrozitor și foarte abominabil“ și, prin urmare, interzis. Într-adevăr, aurul de băut sau panaceul nu poate fi obținut decât prin folosirea unor substanțe minerale, niciodată vegetale sau animale... adică e important să citești pergamentele până la capăt atunci când te pornești într-o astfel de căutare. Aviz amatorilor!

Copilăria unui monstru

Micul Gilles ar fi fost un copil fericit. El și fratele lui mai mic, René, au avut lângă ei părinți iubitori, care s-au ocupat de educația lor până când Gilles a împlinit 12 ani, când ambii părinți au murit subit. Sfidând testamentul care prevedea încredințarea tutelei unui verișor îndepărtat, sunt dați în grija bunicului matern, Jean de Craon, un om foarte bogat, dar considerat nociv din cauza

moliciunii sale, deoarece respecta toate capriciile celor două fete pe care le avea... El însuși era capabil să încalce legea recurgând la crimă... ce mai model!

În schimb, Gilles a primit o educație intensivă în mânuirea armelor și a dovedit repede o îndârjire asemănătoare cu hibrisul, această sacră lipsă de măsură a grecilor — poate un semn pentru psihiatrul care sunt că era victima unor

episoade de disociere, posibil legate de trauma pierderii părinților.

La moartea bunicului, baronul Gilles se trezește peste noapte moștenitor al unei averi uriașe pe care începe să o risipească fericit, printre altele ca să-și mențină

trupele — atât de dornic era să-și hrănească reputația de războinic. Avea propria capelă, propria biserică, este pasionat de cântecele bisericești, cere să i se fabrice orgi portabile pentru călătorii; cheltuie averi pe vaste montări teatrale cu decoruri și costume luxoase („teatrul oferea un remediu pentru nevoile lui“, scrie

Bossard, „pentru fiecare piesă nouă comanda costume noi[181]“). Pe scurt, se

comporta ca un miliardar al vremii, între La Fayette și Tapie. Ruinarea se

apropia cu pași repezi, dar credea că are soluția: să găsească piatra filosofală care să-i umple cuferele cu aur. Astăzi, această idee ar fi considerată delirantă, dar la vremea respectivă părea destul de rezonabilă sau în orice caz răspândită în

anumite cercuri. Contemporanul său Jacques Coeur, ministru al finanțelor și

antreprenor înțelept, căuta și el exact același lucru, cu excepția faptului că el — o mică diferență — nu a folosit niciodată sângele copiilor mici, altfel decât în mod simbolic.

În ceea ce privește viața afectivă nu știu ce să cred, deoarece Gilles, reputat homosexual și sado-porno-pedofil, sătul să aștepte dispensa pontificală dată fiind consangvinitatea, și-a răpit logodnica — și verișoara —, Catherine de Thouars, cu care s-a căsătorit clandestin. Of! Căsătoria a fost anulată, despărțirea decisă,

iar cei doi tineri au fost nevoiți să accepte penitența pentru infracțiunea de incest, după care s-au căsătorit — în cele din urmă — în toată regula. Și au conceput o fiică, Marie de Rais. Nimic nu dă de bănuit că uniunea lor a fost nefericită.

Comportamentul lui Gilles este cel puțin ciudat: „De multe ori rătăcește la

întâmplare, scoțând cuvinte incoerente, sălbatice, fără sens, și nu se întoarce până la căderea nopții, epuizat de oboseală. Uneori plânge; scoate strigăte de durere; cade în genunchi[182]“. Se pare că oamenii din regiune îl credeau nebun.

Diagnosticul meu • Psihotic? Schizofren? Nebun, în orice caz! Gilles de Rais pare să fi avut o structură psihotică, posibil schizofrenie. Perversiunea este, de fapt, mai puțin probabilă pentru că, în general, perversul îl face pe un altul să-i poarte propria vinovăție: „Te violez, dar e vina ta, pentru că tu m-ai incitat“ este discursul standard al acestor indivizi. Aparent, Gilles misticul, însoțitorul lui Jeanne d’Arc, s-a simțit extrem de vinovat. Totuși, până la urmă, nu voi reține doar acest diagnostic pentru că ne putem imagina și că moartea brutală a părinților lui când era încă micuț, traumă reactivată de moartea bunicului tutore, dată la care au început crimele, a declanșat o tulburare de stres posttraumatic cu faze de disociere amestecate cu psihoză. În fine, aparenta normalitate din unele perioade, suprapusă peste iraționalitatea delirantă şi halucinatorie din alte perioade, mă face să mă gândesc la personalități multiple, ca la subiecții care suferă de dublă sau triplă personalitate sau chiar de mai multe personalități. În Statele Unite,

acest diagnostic este acceptat, în special de către justiție, ca și cum una dintre personalități ar fi criminală, în timp ce celelalte nu sunt conștiente și, prin urmare, nu sunt responsabile... În calitate de expert oficial la Curtea de Apel Lyon, mă întreb dacă nu aș fi invocat lipsa de discernământ cu riscul să fiu linșat de toată lumea. Deci vinovat sau nevinovat?

• Nota mea finală Dacă a doua ipoteză este corectă, ceea ce mi se pare posibil, Gilles de Rais nu este nici bun, nici rău, ci doar nebun! Deci nu-i dau notă, chiar dacă răul făcut de el a fost îngrozitor... Dacă ar fi să-i dau totuși o notă, i-aș da în jur de 0,5/10.

[181] Nicolas Brémaud, „Les crimes de Gilles de Rais. Le sadisme dans la psychose“, L'en-je lacanien, 2007, nr. 8, pp. 53-71.

[182] Ibid.

Sade

(1740-1814)

„Cel mai obscur dintre bărbații celebri, cel mai faimos dintre bărbații obscuri.“

Poate că în această opoziție dintre umbră și lumină, plină zi și noapte adâncă, trebuie să căutăm un anumit adevăr... dacă este posibil așa ceva cu un personaj atât de demonic. Descris uneori drept un mare umanist, iubitor de libertate, fără

tabuuri, fără dumnezeu sau diavol, este considerat și autorul unei serii de crime sadice... cel puțin în cărțile sale. Practic, întrebarea principală este aceasta: a comis sau nu ororile pe care le descrie cu atâta complezență? Dacă nu, aproape că ar trebui făcut sfânt republican, dacă da, ar trebui plasat în categoria lui Gilles de Rais.

Un sadic în serie

Donatien provenea dintr-o familie foarte veche care datează din secolul al XII-lea. Celebra Laura cântată de Petrarca este una dintre străbunele lui. Deja tatăl său, soldat și diplomat atașat ducelui de Bourbon, a fost pedepsit pentru

libertinaj, ceea ce nu era foarte grav pe vremea lui Ludovic al XV-lea, el însuși expert în materie; mai sigur s-a întâmplat asta din cauza batjocoririi amantei en titre a regelui, ducesa de Châteauroux, ceva infinit mai grav. Bisexualitatea duce la arestarea lui, ceea ce consideră nedrept pentru că, spune el, din propria voință

a trecut fără nicio distincție de la femei la bărbați și invers. Astăzi nu l-am putea învinovăți pentru asta. Prin urmare, nimic de comentat în această privință. Total dezamăgit, îmbrățișează religia și se dedică fiului său, pe care îl adoră.

O imagine paternă dată naibii!

Educația lui Donatien la Hôtel de Condé, unde tatăl său era oaspete permanent,

s-a desfășurat într-un mediu foarte libertin, între Mademoiselle de Charolais —

care la vârsta de 15 ani învârtea deja amanții pe degete — și contele de

Charolais, deosebit de crud cu servitorii și cu țăranii de pe pământurile lui. A stat și la unchiul său, abatele de Sade, care și el avea multe amante.

Mai târziu, în timp ce cariera militară l-a făcut să fie remarcat de superiori, viața sa privată era complet risipită între jocuri de noroc, bordeluri și teatru. Plin de datorii, s-a resemnat la căsătoria cu Renée-Pélagie Cordier de Launay de

Montreuil după negocieri grele cu familia, care nu era prea dispusă să accepte un bărbat cu o reputație atât de proastă... mai ales că pretendentul nu a vrut să se despartă de amanta lui provensală... într-o asemenea măsură încât aproape că a ratat prezentarea viitoarei soții la Curte! Cuplul este totuși găzduit în reședința familiei Montreuil, ceea ce nu-l împiedică pe marchiz să-și reia viața trecută

închiriind căsuțe unde primea femei cărora le-a impus biciuiri, sodomie — toate astea ar fi fost de iertat pentru Ludovic al XV-lea — și pe care le obliga să-i asculte blasfemiile, ceea ce era scandalos! Prin urmare, a fost exilat în

Normandia de către suveran până în 1764.

Un marchiz în Revoluție

Imediat ce se întoarce, își reia escapadele și ajunge să moștenească averea și titlul de conte pe care tatăl său i le lăsase. Refuză să fie conte și vrea să rămână

marchiz! Totul este bine în cea mai bună dintre lumile aristocratice, până la plângerea unei femei care pare-se că nu a apreciat să fie biciuită, în ciuda faptului că a primit două mii cinci sute de arginți drept compensație pentru suferințele ei! Sade este condamnat la nouă luni de închisoare și dat afară din armată. După eliberare, e închis din nou rapid, de data aceasta pentru datorii la jocuri de noroc. Rambursează ce datora vânzându-și postul de căpitan și

părăsește Parisul cu arme și bagaje, soție și copii, decizând să locuiască în castelul său din Lacoste, în Luberon. Ca să-și ocupe timpul, se dedică unei alte pasiuni, teatrul: scrie șaptesprezece piese și invită nobilimea din împrejurimi să

asiste la spectacolele în care joacă el însuși. O altă actriță este cumnata lui adorabilă, o canonică de care se îndrăgostește, precum și viceversa. Soția, care își iubește profund soțul, nu comentează.

În timpul escapadelor din Marsilia, marchizul își reia activitățile libertine și le dă

prostituatelor să ia „pastilele lui Richelieu“, niște afrodiziace care le

îmbolnăvesc. Încă o plângere și, de data asta, pleacă în Italia cu valetul... și cu canonica lui! Ce scandal! Acuzat de sodomie și otrăvire, e căutat de forțele de ordine. Deși soția îi ia apărarea, e condamnat la moarte în absență: va trebui să

fie decapitat și ars. Cu toate acestea, prostituatele care îl acuzaseră și-au refăcut mărturia! Sade și cumnata lui canonică trăiesc pe picior mare în Italia, o șterg la Veneția unde îl știu pe abatele Vivaldi, și el un mare

fustangiu. Acolo marchizul își poate satisface fanteziile. Se duce apoi la Chambéry, pe atunci oraș italian. E

prins totuși și dus într-o închisoare confortabilă, la castelul savoiard din Miolans.

Scapă cu ajutorul soției și, după o lungă călătorie, se regăsește la Lyon cu vrednica lui soție. Dar Doamne ferește, ce plictiseală! Așa că recrutează o

secretară și cinci tinere ai căror părinți depun plângere pentru răpire și

sechestrare. Zvonurile vorbesc despre mutilări; soții Montreuil scot bani și aranjează distrugerea dosarelor cu dovezi. Fuge din nou la Napoli și scrie o carte, Voyage en Italie. Dar vai! Se duce pe ascuns la Paris unde este arestat pe loc! Soția obține revizuirea procesului, iar plângerea de la Marsilia este casată și recalificată ca „desfrânare și libertinaj“. Se crede salvat, dar, din nefericire pentru el, scrisoarea semnată de Ludovic al XV-lea era încă valabilă și nu avea șanse să fie abrogată tocmai de austerul și bigotul Ludovic al XVI-lea! Însoțit la Paris de o escortă serioasă, scapă din nou, după care e prins iar și dus la

Vincennes, în 1778. Va ispăși în total doisprezece ani de închisoare! Spune

minciuni cu nemiluita, își proclamă nevinovăția, își insultă soacra, nimic nu ajută. Mănâncă prăjituri! Multe prăjituri... altă perversiune... cu carbohidrați de data asta!

Gelos (ca toți afemeiații), își hărțuiește soția, care se refugiază la mănăstire după

ce încredințase copiii mamei ei. Vincennes se închide și el e transferat la Bastilia, unde este închis în Turnul Libertății. Ce mai ironie! Își amenajează celula cu mobilier frumos, își face o bibliotecă superbă de 600 de cărți și, mai ales, scrie Aline și Valcour, Justine sau nenorocirile virtuții. Înfloresc aforismele: „Trebuie să sacrificăm totul voluptății“, „Este mult mai puțin distractiv să fii virtuos decât vicios“, „Viciul distrează, virtutea plictisește...“.

Pe 2 iulie 1789, ghinion, e transferat la nebuni, în Charenton, deoarece devenise incontrolabil. Douăsprezece zile mai târziu ar fi fost cu siguranță eliberat de revoluționari și proclamat martir al regalității! E foarte supărat de pierderea manuscrisului său, Cele o sută douăzeci de zile ale Sodomei, care va fi totuși salvat și publicat; e păstrat actualmente la Biblioteca Naţională. În cele din urmă,

națiunea îl eliberează în 1790. Are 50 de ani, e obez, se mișcă greu, vede prost.

Soția îi cere separarea de fapt — o obține — și patrimonială; fiii lui emigrează, iar fiica se călugărește... El se apucă de montat piese de teatru care sunt niște rateuri, dar obține un mare succes de vânzări cu Justine.

În cele din urmă, se mută împreună cu Constance, cu treizeci de ani mai tânără

decât el; el o poreclește Sensibila, iar ea devine muza lui; locuiește cu ea, renunțând la apartenența aristocratică și la titlu, gândind că va trăi într-o fericire burgheză liniștită până la moarte... Și din iubiri platonice, se pare... culmea!

Revoluționar cu sufletul, a fost numit vicepreședinte al comisiei Piques, adică o mare promovare! Responsabil de conducerea spitalelor, obține ca fiecare pacient să aibă un pat în loc să fie trei într-unul. Un progres apreciabil, fără îndoială.

Profund ateu și anticlerical, nu îi dă în judecată pe socri, ci îi tratează ca pe niște

„cerșetori și ticăloși pe care i-ar putea distruge cu o vorbă“. Din păcate,

Robespierre, fiind un adept al cultului Ființei Supreme, îl condamnă la moarte.

Sade scapă la mustață de ghilotină, spre deosebire de Robespierre! E din nou salvat.

Își vinde castelul Lacoste aflat în ruine și se întoarce la Clichy. Și scrie, scrie, scrie, mult, dar, ghinion, Bonaparte nu-i apreciază literatura, îl consideră

monstru, libertin ateu. Cărțile îi sunt confiscate, arse, e arestat, dus la Sainte-Pélagie[183] unde va sta două luni. Împreună cu alți prizonieri creează o societate literară, dar se poartă urât... plângeri... ca de obicei! E transferat la Bicêtre, apoi la Charenton, o închisoare pentru nebuni unde nu va fi tratat prea rău, pentru că

își poate plăti masa și cazarea acolo și este marchiz, nu ca indigenii de facto, considerați criminali. Își va sfârși zilele acolo. Simpatizându-se cu directorul, montează piese de teatru care au un mare succes. Sunt invitați oaspeți distinși și când își dau seama cine este autorul sunt surprinși, scandalizați, fascinați. Noul doctor nu-l place și îi cere transferul. Manuscrisele lui sunt confiscate din nou, directorul este demis. Succesorul său interzice teatrul, ceea ce înseamnă sfârșitul pentru Sade, sfârșitul unei existențe surprinzător de romanești. Mormântul lui anonim se află în cimitirul din Charenton.

Divinul marchiz, un „monstru al libertății“?

Opera lui e redescoperită în secolul al XX-lea. Pentru urmașul său Thibault de Sade, trebuie să-l meriți, dar să-i dăm cuvântul: „Îndrăznește, da, trebuie să

îndrăznești, să vrei, să dorești și apoi să lupți pentru că Sade merită... El este, mai presus de toate, simbolul libertății. Un om liber în ciuda închisorilor! Un spirit liber peste secole! Un om tulburat de pasiuni și evenimente, explodând din descoperiri în contradicții, din promisiuni în răsturnări, dorind să știe totul, să

vadă totul, să învețe totul, să gândească totul, să conceptualizeze totul, a plătit cu viața, numele și imaginea tributul adus cunoașterii. Ferocitatea lui verbală și prejudecățile vremurilor l-au condamnat să fie însemnat cu pecetea de «monstru al perversității». Prostii! A fost un «monstru al libertății»[184]!“

Și iată-mă din nou perplex! După unii autori, Sade ar fi ucis cel puțin o femeie, după alții, ar fi mai multe, iar majoritatea cred că totul era doar fantezie literară, cu excepția faptului că, orice s-ar spune, a torturat — mai mult sau mai puțin —

și a biciuit femeile fără consimțământul lor. Putem considera deci că era un pervers... sadic! Pe de altă parte, a fost un spirit liber, capabil să renunțe la titlu, la particulă, semn al descendenței nobile, la privilegiile lui sfidându-i pe toți, să

militeze pentru convingerile lui atee foarte ferme. Într-un fel, a fost un mare reprezentant al spiritului Iluminismului. Toată problema este să ne dăm seama dacă putem aduce un omagiu unui artist sau dacă acesta era un delincvent, un bărbat care agresa femeile. La fel cum ne întrebăm despre Céline, atât geniu literar, cât și antisemit infam.

Așadar, a fost divin, marchizul?

O altă problemă este calitatea operei lui. Îmi amintesc și acum lecturile mele clandestine din adolescență, plictiseala incomensurabilă stârnită de divagațiile pe cât de complicate, pe atât de nesfârșite pe care a trebuit să le suport ca să pot ajunge în sfârșit la pasajele jubilatorii pentru emoțiile mele puberale. Nu cred că

Sade este un mare scriitor, ci mai degrabă că viața lui a fost un fel de capodoperă

romantică. E cazul să-i acordăm o mare parte de bine pentru ideile lui

revoluţionare, convingerile legate de societate... precum şi de cultură[185], pardon, vreau să zic sexualitate!

Diagnosticul meu • Pervers sau nu? Este poate unul dintre cei care mi se par cel mai greu de diagnosticat, pentru că Sade a dat naștere cuvântului sadism sau plăcerea de a-i răni pe ceilalți, ceea ce constituie o perversiune, dar viața lui pare să arate că a fost mai presus de toate un libertin, un rebel, un anarhist, uneori un umanist... Ceea ce nu este o boală! A fost internat mulți ani în sanatorii, un fel de aziluri psihiatrice, dar, din nou, asta în urma unor

decizii mai mult politice decât clinice, știut fiind că pe vremea aceea nu exista separarea puterilor executivă și judecătorească... Ezit, ezit, dar, până la urmă, cred că e destul de sănătos, deși nu sunt sigur de decizia mea!

• Nota mea finală 5/10? Nici în acest caz nu sunt sigur de decizia mea... sunt nehotărât, într-un cuvânt, nu e nici da, nici nu! Un geniu atât al binelui, cât și al răului!

[183] Soarta dă uneori dovadă de umor, deoarece Pélagie este prenumele soției sale!

[184] Citat in Gonzague Saint Bris, „Le marquis de Sade. Fierté de sa famille“,

Paris Match, 20 decembrie 2014.

[185] Cul(ture ?) în fr. în text, un joc de cuvinte din cuvântul cul (fund) și culture

(cultură). (N.t.)

Jack Spintecătorul

(1888)

Lui i se atribuie cu certitudine asasinarea urmată de eviscerarea a cinci

prostituate dintr-un cartier sărac din Londra, Whitechapel. Dar unsprezece

victime sunt o cifră perfect plauzibilă, de asemenea și douăzeci. A fost votat cel mai nasol englez din ultima mie de ani! Ceea ce mă încântă în acest studiu...

doar că identitatea lui a rămas necunoscută. La fel ca psihologia lui.

Diagnosticul meu • Habar n-am! Probabil ar trebui să apelez la un profiler, dar lipsa mea de cultură pe acest subiect este totală dacă las deoparte serialele de televiziune. Oricât de mult îmi place să-mi imaginez diagnostice pe baza textelor despre personaje care poate că nici nu au existat, cum ar fi Noe sau Cain, pentru că, până la urmă,

autorul/romancierul a descris semne clinice clare, la fel de bine nu mă descurc dacă nimeni nu a mai spus nimic despre subiect.

• Nota mea finală 0/10.

Henri Désiré Landru

(1869-1922)

Barbă-Albastră din Gambais este fiul unui fochist modest angajat la Forges de Vulcain[18] care s-a sinucis în 1912; mama lui era croitoreasă. O familie clasică și modestă. O copilărie fericită alături de sora sa mai mare, Florentine. Copil de cor și elev al Fraților Școlilor Creștine, a luat chiar în calcul să urmeze seminarul.

Un băiat foarte drăguț și, în plus, evlavios.

Un mincinos profesionist

Și-a început cariera de mincinos profesionist când s-a căsătorit cu Marie-

Catherine, pe care a mințit-o că era tehnician într-o firmă de arhitectură, când în realitate era doar ajutor acolo, nereușind să intre la arhitectură. Cu toate acestea, vor avea patru copii. Landru era un escroc plin de imaginație. Printr-o reclamă la nivel național, a susținut că a creat o fabrică de biciclete echipate cu motor — o idee genială — și a lansat un abonament: fiecare cumpărător trebuia să plătească

o treime din prețul bicicletei... un adevărat succes și... Landru dispare cu banii; bicicletele nu au existat decât în imaginația lui. Are multe escrocherii la activ, cât și condamnări și încarcerări. De altfel, a avut o tentativă de sinucidere în închisoare, care l-a adus în fața experților psihiatri — care l-au declarat suferind de „o stare psihică bolnăvicioasă care, fără să fie nebunie, nu este nici stare normală“. Greu de bătut la capitolul poate că da, este nebun, poate că nu, nu este! În 1909, a fost condamnat la trei ani de închisoare pentru că și-a sărbătorit logodna cu Isadora și apoi a dispărut cu economiile tinerei domnișoare. Odată

ieșit din închisoare, pune la cale o nouă escrocherie și e condamnat în absență la deportare pe viață în colonia penală din Guyana.

Ucigaș în serie în toiul Primului Război Mondial

În cele din urmă, face pasul și din hoț devine asasin. Răspunzând unor anunțuri matrimoniale, Landru va seduce cel puțin unsprezece femei izolate, adesea

văduve cu ceva economii. Le promitea căsătoria, le invita într-un weekend la țară, le omora și le incinera în cuptor, spre marea nemulțumire a vecinilor care nu au apreciat emanațiile... și, în tot acest timp, adevărata lui soție și copiii credeau că e negustor de vechituri și că trăiau din câștigurile lui! Trebuie spus că

povestea se desfășoară în timpul războiului din 1914-1918, o perioadă puțin propice anchetelor aprofundate. Landru va folosi cel puțin nouăzeci de pseudonime. Cu toate acestea, în 1919, dat fiind faptul că războiul se terminase, a fost arestat în urma unei anchete complicate de multitudinea de nume și adrese false etc. Carnețelul negru în care își ținea cu meticulozitate conturile dovedește că a încercat să seducă nu mai puțin de două sute optzeci și trei de femei. Își dezmembra victimele, le ardea parțial, le îngropa capetele, picioarele, le arunca în iazuri, pe scurt, și-a făcut treaba de serial killer. În diferite vile pe care le-a închiriat au fost găsite rămășițe umane, precum și lucruri de femei. Cărpănos, după ce le asasina, se ducea acasă la victime ca să le ia mobila pe care o vindea la licitație.

Ceva normal pentru un negustor de vechituri.

Procesul: the show must go on

Din nefericire pentru el, fiind extrem de zgârcit, când își ducea viitoarele victime la țară, cumpăra două călătorii dus cu trenul și doar una retur. Avar și cu asta! În timpul anchetei nu va mărturisi nimic, nu le va spune nimic decât colegilor mei alienișți, față de care va încerca să se dea nebun. Procesul este un adevărat spectacol, care fascinează Franța și nu numai. La proces s-a dus toată aristocrația internațională, precum și personalități cunoscute precum Mistinguett, Raimu, Colette și mulți alții. Din nou, recunoaște că le-a înșelat pe femeile dispărute, dar neagă că le-a ucis. „Arătați-mi cadavrele“, exclamă el! Replicile lui au făcut furori, una dintre cele mai bune din colecție fiind: „Vorbiți mereu despre capul meu, domnule avocat general. Regret că nu am mai multe să vă ofer!“ Alta: „Eu?

Am făcut eu pe cineva să dispară? Asta-i bună! Dacă credeți ce spun ziarele!“

Încă una: „Plâng la gândul că, cu tot scandalul ăsta în jurul numelui meu, bietei mele soții i s-a spus că am înșelat-o“. „Dacă femeile pe care le-am cunoscut au ceva să-mi reproșeze, nu au decât să depună plângere!“ Cu greu s-ar descurca altcineva mai bine în ceea ce privește umorul negru. În cele din urmă, în timp ce

una dintre replicile sale cufunda audiența în hohote de râs, președintele a încercat să restabilească ferm calmul: „Dacă mai râdeți, o să vă cer tuturor să

plecați acasă“, la care Landru a continuat: „Eu, unul, domnule președinte, nu zic nu!“

Avocatul lui nu se lasă mai prejos declamând că, în fond, toate presupusele

victime au fost găsite și vor intra în sala de judecată... suspans... arată spre ușă...

toată lumea întoarce capul! Iată dovada că nimeni nu este convins că au murit.

Președintele, de asemenea foarte bun, răspunde: „Toți, în afară de Landru, care nu a întors capul!“ Ultima lui poantă va fi adresată preotului însărcinat să-l asiste chiar înainte să fie ghilotinat: „Fiule, crezi în Dumnezeu? „Domnule preot, eu unul o să mor, iar dumneavoastră vă jucați de-a ghicitul!“ Și, în sfârșit, încă una înainte de călătoria finală: refuză tradiționalul pahar de rom și țigareta,

argumentând că „nu e bine pentru sănătate“.

Dar specia umană este una dintre cele mai bizare, așa că același Landru a primit în timpul anchetei 4 000 de scrisori de la admiratoare și 800 de cereri în

căsătorie. Ah, dragostea!

Profilul criminalului în serie

Potrivit lui Daniel Zagury, unul dintre cei mai mari experți psihiatri francezi,

„ucigașii în serie […] au întotdeauna trei componente de intensitate diferită în funcție de individ. Există trei poli, dintre care unul dominant: un pol psihopat, desigur, dar și un pol pervers și un pol al anxietății psihotice[187]. Dacă încerc să

evaluez părțile acestui cocktail sinistru din Landru, polul psihopat mi se pare nesemnificativ. Într-adevăr, psihopații nu gândesc, ei acționează! Premeditarea nu îi caracterizează. Amânarea dorinței este ceva imposibil pentru ei. Cât despre psihoză, nici eu nu văd că ar fi, nu am văzut niciodată un schizofrenic cu umor așa complex de felul ăsta! Mai rămâne perversiunea. Amintiți-vă că perversul îi face pe alții să suporte greutatea vinovăției sale. Unul dintre ei, pe care îl evaluam, a ajuns să-mi spună chiar: «Dacă mi-am violat fata vitregă în vârstă de 6 ani, a fost vina tatălui ei natural care mi-a făcut o primire foarte proastă». În cazul lui Landru, putem spune cel puțin că vinovăția nu pare să predomine; pe de altă parte, nu am găsit niciun semn că acuza victimele sau societatea, ceea ce nu

ne trimite nici spre perversiune“.

Deci, un bandit, asta-i tot?

Diagnosticul meu • Mitoman mincinos În cele din urmă, am ajuns să mă întreb dacă Landru nu cumva era perfect sănătos, chiar dacă colega mea Francesca Biagi crede că e schizofrenic[188]. Rămâne totuși problema distincției dintre minciună, delir și mitomanie. Delirantul crede neclintit în delirul lui. Mitomanul crede... pe moment și până la un anumit punct și este adesea utilitarist. Landru ar putea corespunde acestui profil, întrucât invențiile lui ca să se dea mare în fața soției, amantei, victimelor sale sunt numeroase și creative. Mincinosul știe că minte și o face de obicei ca să iasă dintr-o situație proastă. Landru se poate încadra aici. • Nota mea finală În concluzie, Landru este aproape în întregime de partea geniilor malefice,

exceptând umorul lui... Din acest motiv, nu are nicio circumstanță atenuantă, dacă nu are nici măcar scuza că e nebun! 0,5/10.

[18] Iar face cu ochiul destinul, dacă ne gândim la moartea arzătoare pe care le-a

rezervat-o femeilor sale.

[187] Daniel Zagury, L'Énigme des tueurs en série, Paris, Pocket, 2010.

[188] Francesca Biagi, Le Cas Landru à la lumière de la psychanalyse, Paris,

Imago, 2014.

Doctorul Marcel Petiot

(1897-1946)

Personajul acestui capitol sinistru mă preocupă puțin mai mult decât ceilalți pentru că se dovedește că doctorul Petiot a fost un „dușman" al bunicului meu și, mai mult, văr prin alianță cu un prieten foarte apropiat, pictorul Michel Lablais (Petiot se căsătorise cu o anume Georgette Lablais). Bunicul meu, Henri Prudot, născut în 1879, a fost de fapt colector de taxe la Villeneuve-sur-Yonne, unde Marcel Petiot a fost primar și apoi consilier general, și totodată, pare-se, și evazionist fiscal. Strămoșul meu a încercat să-l urmărească, dar a fost oprit brusc de către superiorii săi din cauza poziţiei sociale eminente a bunului doctor. Mult mai târziu, după spusele bunicii, a venit acasă palid după ce a citit ziarele: „Nu-mi vine să cred că am dat mâna cu un asasin!"

Cât despre pictorul Michel Lablais, acestuia îi plăcea să povestească vizitele vărului său mai mare în timpul războiului — „Nu prea îl plăceam" — și, mai

ales, magnificele fripturi de vițel pe care i le aducea în perioada de foamete: „Ma întreb dacă a fost de fapt vițel... avea un gust ciudat, dacă mă gândesc bine".

Gata cu povestioarele. Ah, da, era să uit! Unchiul meu a păstrat cu sfințenie o croșetă care (zicea el) i-a aparținut ucigașului: chiar înainte să urce pe eșafod, Petiot i-ar fi oferit-o drept mulțumire pentru gentilețea lui unui văr paznic de închisoare. E clar că destinele noastre s-au împletit în mod surprinzător. Drept e că amândoi suntem originari din Yonne.

Criminal înnăscut

Mama lui, internată la Sainte-Anne, a murit când el avea doar 12 ani.

Precocitatea lui — la 5 ani citea de parcă ar fi avut 10 ani — nu l-a împiedicat să

devină un pre-delincvent juvenil. În copilărie, ucidea cu cruzime pisici și difuza imagini obscene în clasă. De altfel, a fost dat afară din mai multe licee. La 17 ani a fost arestat pentru spargerea cutiilor poștale, dar un psihiatru l-a declarat „inapt pentru judecată“. Istoria nu spune pe ce argumente s-a bazat colegul meu.

Când a izbucnit Primul Război Mondial, Marcel a fost nevoit să-și întrerupă

studiile medicale ca să plece pe front, unde a fost rănit; internat fiind, ar fi furat pături și ar fi fost trimis la închisoarea militară, apoi transferat la psihiatrie unde a fost declarat neurastenic, paranoic, fobic, deprimat, dezechilibrat. Psihiatrii militari sigur nu abordează lucrurile cu blândețe! Cu toate acestea, a fost trimis înapoi pe front unde a fost din nou rănit și, în cele din urmă, lăsat la vatră. În 1923, a fost diagnosticat cu psihoză melancolică, obsesia persecuției, demență

precoce (care la acea vreme era un alt mod, deși deja puțin depășit, de a numi schizofrenia). Nici de această dată experții militari nu au mers până la capăt. În orice caz, fiind fost soldat, are acces la studii accelerate și în trei ani devine medic. Obține calificativul foarte bine. Ireal!

Criminal în serie în timpul Ocupației

Marcel se stabilește la Villeneuve-sur-Yonne. Deși cleptoman pe față, șterpelind obiecte în văzul și cu știința colaboratorilor săi, rămâne popular pentru că

vaccinează și consultă gratuit săracii; mai mult, asfaltează străzile și dezvoltă

electrificarea orașului; reușește să fie achitat de mai multe ori de furturile lui, pledând că are tulburările psihice atestate de medicii militari care l-au trimis acasă. După care, toți acei oameni dispăruți... Mai întâi a fost Louisette, bona lui, care s-a evaporat, apoi incendiul de la cooperativa de lactate unde s-a descoperit un cadavru cu craniul zdrobit și dispariția unei sume mari din casa de bani.

Doctorul Petiot a fost văzut ultimul la fața locului. Bunicul meu este îngrozit[18] .

Se căsătorește cu Georgette Lablais de care este și va rămâne îndrăgostit.

Delincvent în adâncul sufletului, a deturnat fonduri, a fraudat asigurările de sănătate, a fost pus sub acuzare, dar a scăpat de închisoare datorită maestrului René Floriot, un om important din barou, cel mai scump din Paris. Totuși, în 1934, când a fost demis din funcția de primar, dar a rămas consilier general, a fost declarat neeligibil pentru că a furat la contorul de electricitate.

Zvonurile s-au răspândit în Yonne despre Louisette, despre lăptăria satului...

Simțindu-se încolțit de lege, Petiot a părăsit Villeneuve și s-a mutat la Paris...

unde și-a reluat crimele. Cu ajutorul unor reclame demne de un șarlatan, a

pretins că este specialist în dezintoxicarea dependenților de droguri și a pus la cale un trafic cu morfină cu rețete false. Arestat pentru furt din rafturile unui librar, a declarat: „Un geniu nu-și bate capul cu lucrurile materiale mărunte“.

Declarat nebun (articolul 64 din Codul penal de la acea vreme), a fost internat din oficiu timp de șapte luni la Ivry. Unul dintre experți l-a declarat „delirant și iresponsabil“, în timp ce celălalt a văzut în el un „individ fără scrupule, lipsit de orice simț moral“.

Izbucnește al Doilea Război Mondial. Petiot cumpără o vilă și efectuează acolo lucrări majore, montând pereți, instalând uși duble cu vizor ca să

poată observa agonia viitoarelor sale victime, săpând o groapă umplută cu var nestins etc.

Organizează o rețea împreună cu doi răufăcători și le propune evreilor bogați, îngrijorați de persecuția nazistă, dar și bandiților care fug de justiție, să-i ducă în Argentina. Evident, trebuie să-și ia cu ei toate bunurile, bani în numerar,

bijuterii... Bănuit de Gestapo că aparține Rezistenței, Petiot este arestat, închis timp de opt luni la Fresnes unde este torturat în mod regulat, dar nu mărturisește nimic. A fost eliberat din lipsă de probe în data de 13 ianuarie 1944. Revine urgent să înlăture probele incriminatorii, așa că începe munca macabră de

dezmembrare a cadavrelor, pe care le arde apoi în două cazane încălzite cu

lemne.

„Pe 9 martie 1944, o locuitoare de pe strada Le Sueur [arondismentul XVI din Paris], deranjată de fumul negru care ieșea din hornul de la numărul 21, face apel la vecini. Două zile mai târziu, în lipsa proprietarului, care lipise un afiș pe ușa de la intrarea vilei părăsite, au fost alertate secția de poliție a cartierului, după

care pompierii. Contactat, doctorul Petiot a venit repede pe bicicletă. La sosire, serviciile de urgență erau deja ocupate cu ceea ce credeau a fi un foc de șemineu.

Descoperă o groapă comună formată din membre, trunchiuri și cranii, când apare Petiot. În fața polițiștilor de sector, doctorul, vag panicat, are reflexul să le spună

că este vorba despre rămășițele colaboratorilor și ale germanilor... după care dispare[1] .“ Nu mai puțin de douăzeci și șapte de victime de origine evreiască au fost descoperite în subsolul casei sale pariziene. Ulterior, în curtea din spate au fost găsite alte zeci de cadavre împreună cu șaptezeci și două de valize și 655 de kilograme de obiecte diverse. Averea adunată este evaluată astăzi la 30 de

milioane de euro, dar a rămas de negăsit, deși vila lui a fost demontată piatră cu piatră.

Urmărit din nou, se înrolează în Rezistență alături de Forțele franceze din interior și devine căpitanul Valéry. Rețeaua lui este dezmembrată de Gestapo, dar nicio problemă, devine medic căpitan sub numele de doctorul Wetterwald,

repartizat la cazarma din Reuilly și însărcinat cu epurarea trădătorilor și

colaboratorilor. Imediat după Eliberare a fost emis un mandat de arestare pe numele lui, dar a rămas de negăsit... până la arestarea lui pe 31 octombrie 1944

într-o stație de metrou de la Saint-Mandé-Tourelle.

Procesul „doctorului Satan“

Procesul „doctorului Satan“ este răsunător: douăzeci și șapte de crime, inclusiv doisprezece evrei, patru proxeneți, fiecare cu fata lui. Petiot nu este de acord şi revendică şaizeci şi trei de crime, dar ale trădătorilor, ale colaboratorilor, ale germanilor, susţine el; din păcate pentru el, nu reușește să justifice prezența unei pijamale de copil în captura lui de război. Nu poate să explice nici prezența

„cadavrelor nevinovaților“. În timpul procesului se laudă, este dezinvolt, face sieste... expertul psihiatru declară: „Ne-am adunat trei experți; nu am descoperit nicio tulburare psihică la Petiot și am ajuns la concluzia că a fost pe deplin responsabil“. Maestrul Floriot a pledat timp de șase ore, dar clientul său a fost condamnat la moarte. Văduva lui a pretins constant că era nevinovat, susținând că era doar un executant. Ea a fost suspectată că a luat cu ea toată prada când a emigrat în America de Sud.

Potrivit expertului psihiatru Daniel Zagury, când Petiot se pregătea să meargă la eșafod, în 1946, acest dezechilibrat a scris pe pereții celulei sale: „Nu cer recunoștință, am făcut-o din spirit sportiv“. Elegant până la capăt, când avocatul general l-a trezit dimineața devreme cu un „Curaj, Petiot, e

timpul“, el i-a răspuns: „Mă enervezi“. A fost ghilotinat pe 25 mai cu zâmbetul pe buze.

Diagnosticul meu • Psihoză delirantă Pentru că nu am niciun motiv să contest diagnosticul colegilor mei experți militari. Curajosul medic era complet pe lângă realitate, așa cum arată ultima lui inscripție de pe peretele închisorii. Știu că îmi asum astfel un mare risc pentru că, potrivit lui Claude Quétel[1] [1], „nicio comisie de psihiatri nu ar fi îndrăznit să proclame că era iresponsabil, atât de mare era presiunea opiniei publice. Asta ar mai fi lipsit, un Petiot sustras justiției!“ Mai mult, observând că Landru, celălalt mare criminal în serie din istoria Franței, a făcut furori în timpul Primului Război Mondial, iar Petiot în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Frédéric Pottecher, marele cronicar juridic, a pus o întrebare cel puțin surprinzătoare: ar fi putut exista acești asasini în serie fără aceste masacre, pe cât de generalizate, pe atât de legale și care au legitimat, într-un fel, crimele în masă[1] [2]? • Nota mea finală Aș fi tentat să-i dau 0,5/10 ca lui Landru. Totuși, fiind cel mai probabil nebun, îl exclud din catalogul meu.

[18] Guillaume Henchoz, „Le docteur Petiot était-il fou?“, Quelle histoire!, 5 februarie 2016.

[1] Clovis Bienvenu, Le 36, quai des Orfèvres. À la croisée de l’histoire et du fait divers, Paris, PUF, 2012, capitolul IV, „Règlements de comptes“.

[1] [1] Guillaume Henchoz, „Le docteur Petiot était-il fou?“, art. cit.

[1] [2] Ibid.

Marie Besnard

(1896-1980)

Pfff! În sfârșit, am găsit o femeie pentru acest capitol dedicat ucigașilor în serie — cele mai bune sau, mai degrabă, cele mai rele genii malefice. Mi-era frică să nu fiu atacat pentru că nu respect legea parității.

În realitate, otrăvitoarea din Loudun este doar bănuită că e o criminală în serie. O

serie de douăsprezece persoane, inclusiv soțul ei. Trei procese senzaționale, amenințarea cu ghilotina și, în final, achitarea. În orice caz, dacă este într-adevăr una dintre serial killers, a fost mult mai inteligentă decât colegii ei de sex masculin!

Văduvă în mod repetat

Această țărancă și-a început viața amoroasă foarte prost, soțul ei murind de pleurezie după șapte ani de căsnicie. Părinții lui s-au opus uniunii pentru că

tânărul avea o sănătate foarte șubredă, dar Marie, foarte îndrăgostită, a răzbit.

Puțin mai târziu, s-a căsătorit cu Léon Besnard, un fabricant de corzi destul de bogat. Marie, care suferise o ovariectomie, nu putea însă să aibă copii. În 1947, după un picnic, Léon vomită, se îmbolnăvește și moare după nouă zile, aparent din cauza unei crize de uremie. Marie este din nou văduvă. Louise Pintou,

presupusa amantă a lui Léon, susține că, înainte să moară, acesta i-a spus că

Marie i-a servit supă într-o farfurie care conținea deja un lichid. Auguste Massip, unul dintre cele mai pitorești personaje care gravitează în jurul poveștii și căruia Louise i-a relatat ce s-a întâmplat, consultă o enciclopedie și descoperă că

simptomele lui Léon corespund intoxicației cu arsenic. O denunță pe Marie, dar cazul este respins rapid, pentru că Auguste are reputația de a fi un denunțător în

serie!

Ancheta

Cu toate acestea, deoarece castelul lui Auguste este incendiat, casa lui Louise este jefuită și, colac peste pupăză, Marie devine moștenitoarea bogată a soțului ei, dosarul este redeschis și cadavrul lui Léon este exhumat. Vai! Stomacul său conținea o cantitate mare de arsenic pur (19,45 miligrame).

Ancheta ia amploare și se observă că sunt multe morți ciudate în anturajul lui Marie. Mai întâi primul soț, presupus mort de pleurezie tuberculoasă: în corpul său exhumat sunt găsite 6 miligrame de arsenic. La fel în ceea ce o privește pe mătușa soțului: 35 de miligrame de arsenic. La unul dintre prietenii cuplului, Toussaint Rivet: 18 miligrame de arsenic! Corpul propriului tată al lui Marie conținea 36 de miligrame de arsenic, iar cel al tatălui ei vitreg, 48 de miligrame.

Iar soacra deține recordul cu 60 de miligrame. Corpul cumnatei ei, găsită

spânzurată, conținea de asemenea 30 de miligrame de arsenic; cel al surorii

vitrege a lui Toussaint, 30 de miligrame, și al lui Pauline, o verișoară de-ale lui Léon, 48 de miligrame. Sora lui Pauline, 20 de miligrame și, la urmă, cireașa de pe tort, propria mamă a lui Marie, 48 de miligrame de arsenic.

Trebuie să recunoaștem că este mult. Dar care ar fi motivele? Conform anchetei, banii ar fi principalul mobil, pentru că Marie a moștenit direct sau indirect în urma acestor decese, iar al doilea dragostea, pentru că era „foarte apropiată“ de un angajat al cuplului Besnard, un fost prizonier german. Marie este acuzată de unsprezece omucideri, printre care, circumstanță agravantă, paricid și matricid.

Judecătorul refuză contraexpertiza toxicologică solicitată de avocat, întrucât doctorul Georges Béroud, marele expert din Marsilia, era o autoritate.

Arsenic, fără dantelă veche

Urmează o bătălie de experți, pentru că, în mijlocul procesului, avocatul îi întinde o capcană lui Béroud înmânându-i niște eprubete care permiteau

efectuarea testului Marsh, o metodă foarte sensibilă de depistare a arsenicului.

Expertul afirmă că eprubetele conțineau arsenic, deși nu era cazul. Președintele este nevoit să solicite o nouă investigație realizată de trei specialiști

independenți. Rezultatele sunt contradictorii. Procesul este amânat din motiv de suspiciune legitimă. Doi ani mai târziu, o nouă audiere, iar medicul psihiatru face această declarație incredibilă: „Marie Besnard este normală, atât de

normală, încât este anormal de normală“. În ceea ce privește experții în

toxicologie, aceștia se angajează într-o nouă luptă. Marie este eliberată pe cauțiune. În cele din urmă, un expert de renume mondial, laureat al Premiului Nobel pentru Chimie, marele Frédéric Joliot-Curie, este somat să repete

analizele grație noului proces nuclear... dar face cum face și moare! În cele din urmă, un expert în sol îi declară lui Marie: „V-ați îngropat morții într-o rezervă

de arsenic!“

În 1961, Marie Besnard a fost achitată pe baza beneficiului îndoielii. La limită

(șapte voturi contra cinci).

Marie moare în 1980. Își publicase memoriile în 1962 și (cine știe?), după ce a iertat-o pe Louise (?) și plină de umor, și-a donat trupul științei, refuzând, fără

îndoială, să fie îngropată... într-o rezervă de arsenic!

Diagnosticul meu • Habar n-am! Nu am de gând să contrazic un coleg psihiatru expert, nu ar fi etic din partea mea!

• Nota mea finală Nu voi reveni la ceva ce a fost deja judecat și deoarece Marie Besnard a fost achitată presupunem că este nevinovată. Cu toate acestea, ne putem spune că, dacă ar fi vorba de o eroare judiciară și ea ar fi fost vinovată, atunci normalitatea ei ar aduce-o mai aproape de Landru... îi las cititorului bucuria să tragă concluzia. Așadar, nota e: pe lângă subiect.

Așa că iată-mă din nou fără femei la rubrica serial killers... este timpul să mă

ocup de această problemă cu atenție!

[1] [3] Aluzie la filmul american din 1944 Arsenic și dantelă veche (Arsenic and Old

Lace), regizat de Frank Capra după piesa de teatru omonimă a lui Joseph

Kesselring. (N. r.)

Lista lungă a ucigașelor în serie

Nu voi spune mai multe despre Caterina de Medici sau Lucreția Borgia,

otrăvitoare reputate, deși rămân multe îndoieli în privința ambelor. În afară de o lejeritate certă pe plan sexual prin comportamentul ei care era cel puțin libertin după canoanele vremii, viața Lucreției pare să fi înclinat în cele din urmă mai mult de partea binelui, spre deosebire de cea a tatălui ei, Papa Alexandru al VIlea și de a fratelui ei, Cezar.

Cititoarele mele feministe să stea liniștite, ucigașele în serie într-adevăr există și nu le-am uitat!

Prima dintre acestea este Hippolyta, regina amazoanelor. Suverana acestui popor mitic al Greciei antice a fost, într-adevăr, una dintre cele mai însetate de sânge.

Potrivit legendei, aceste războinice îndrăznețe au refuzat nu numai dominația bărbaților, ci și simpla lor existență. Inspirate de comportamentul călugărițelor sau al păianjenilor, culegeau marinari care supraviețuiseră unui naufragiu, îi violau pentru fecundare, apoi îi ucideau sau îi aruncau înapoi în mare. Dacă

copilul care se năștea era o fată, totul era bine, dar, dacă era băiat, era executat sau castrat și menținut în slujba lor... doar dacă nu-l foloseau pentru reproducere, pentru că „estropiații sunt iubiți mai buni“. Tot conform legendei, își tăiau sânul drept ca să fie arcașe mai bune; o eroare străveche de etimologie, a-mazon (a însemnând fără, iar mazos „sân“ adică „fără sân“) ar fi la originea acestei

fantasme. Din fericire, conform moralei machiste a vremii, onoarea bărbaților este salvată întrucât Hercule, cel mai sexist dintre eroi, ajunge să pună mâna pe centura Hippolytei, regina amazoanelor, și între timp să o masacreze.

Evident, acest mit străvechi a fost inventat de un bărbat, posibil de Homer în Iliada, pentru că, dacă aceste scorpii masacrează în serie, o fac cu metode de bărbați, nu de femei, ucigașele în serie nerecurgând în general la arma albă; nu sunt războinice, ci otrăvitoare. Potrivit lui Emily Tibbatts, „bărbații ucid pentru putere, control, dominație și excitare sexuală. Victimele lor sunt majoritatea persoane care le sunt străine[1 4]“. Pe de altă parte, „femeile, în majoritatea cazurilor, ucid persoane pe care le cunosc și sunt atrase de beneficiul financiar

care le aduce un anumit confort. De asemenea, pot acționa ca să se simtă

puternice și ca să se răzbune pe trecutul lor“. Motivații radical diferite, mai raționale într-un fel și care le-ar face personaje mai puțin dezechilibrate, mai organizate decât bărbații. Acest lucru pare confirmat de modul lor de acțiune mai reflexiv și mai puțin impulsiv. În timp ce bărbații recurg cel mai adesea la cuțite sau arme de foc, femeile folosesc mai degrabă otravă sau medicamente, eventual prin injectare, ceea ce explică prezența asistentelor în rândurile lor. Asta dacă nu cumva sunt gospodine. În general, ele nu caută să provoace durere... vor doar să

omoare!

Uneori, sunt complicele, chiar instigatoarele partenerilor ucigași în serie și îi incită să facă mereu ce e mai rău. Profilul obișnuit de gospodină sau îngrijitoare le face banale și deci greu de bănuit, ceea ce ar explica de ce performanța lor, dacă pot spune așa, o depășește pe cea a bărbaților[1] [5]. De altfel, putem presupune logic că multe scapă de justiție și rămân anonime. Magdalena Solis a inventat un cult sectar satanic. Asociată cu doi bărbați, s-a dedat vampirismului, incestului, pedofiliei și crimei, desigur. A băut sângele victimelor ei sacrificate. Rezultat: poate șaisprezece victime. Probabil că a căutat să se răzbune devenind o zeiță vie pentru că a fost forțată să se prostitueze de frații ei. Dar să ne întoarcem la lista întocmită de Moorea Lahalle[1] , precum și la explicațiile ei înfiorătoare:

• Beverly Allitt a fost o asistentă care a pus viețile copiilor în pericol ca să-i poată salva!

• Jane Toppan a fost orfană. În timpul studiilor de asistentă medicală, a făcut

„experimente“ pe pacienți cărora le-a injectat diferite doze de morfină și atropină

ca să observe efectele. După care se întindea lângă ei ca să le observe mai bine agonia. A mai ucis printre alții pe proprietarii locuinței în care stătea și pe sora ei. Se spune că ar fi executat cel puțin treizeci și unu de persoane.

• Aileen Wuornos a fost violată în copilărie și a rămas însărcinată la 13 ani... la fel ca mama ei. Ea a ucis opt bărbați violatori. Nu este nevoie să fii un mare expert ca să-i înțelegi motivațiile. Spre deosebire de colegele ei, a folosit o armă

de foc și a furat bani de la victime. A reacționat deci ca un tip adevărat!

• Se spune că Ivanova (mama) și Olga (fiica) Tamarin ar fi jefuit, torturat și tăiat și poate mâncat cel puțin patruzeci de bărbați care făcuseră imprudența să vină la ele acasă. În cazul a douăzeci și șapte ar fi acționat singure, iar în

cazul celorlalți ar fi recurs la ajutorul a vreo douăzeci de țărani. Din nou, violența lor le face să

fie excepții.

• Elfriede Blauensteiner era mai rațională și se comporta ca un fel de Landru feminin, căsătorindu-se cu bărbați și otrăvindu-i ca să-i moștenească. L-ar fi pus pe soțul ei să înghită douăzeci de pastile antidepresive, după care l-a lăsat toată

noaptea într-o cameră cu ferestrele larg deschise, apoi l-a scufundat într-o baie cu apă înghețată, ceea ce i-a provocat o insuficiență cardiacă fatală. Cele cinci crime ale ei i-ar fi servit la finanțarea pasiunii pentru jocuri de noroc. Este descrisă ca o doamnă respectabilă, amabilă, zâmbitoare, bine din toate punctele de vedere.

• Rosemary West: soțul ei, Fred, a fost inițiat în sex de mama lui la vârsta de 12

ani; la 20 de ani, a fost acuzat că și-a violat în mod repetat sora, care a rămas într-un final însărcinată; trebuie spus că tatăl lui îi dăduse exemplul, iar așa ceva i se părea normal! Și-a bătut și violat prima soție. A lăsat-o însărcinată pe fiica lui pe care a înjunghiat-o și tăiat-o în bucăți când aceasta era în luna a opta.

O întâlnește pe Rosemary cu care se căsătorește. Soțul fiind în închisoare, ea a fost cea care s-a ocupat de cei trei copii ai acestuia din prima căsătorie. Îi bate de distracție, însă fiindcă unul dintre ei, de 8 ani, refuză să plângă îl omoară. La eliberarea din închisoare, tatăl descoperă cadavrul și... îl taie în bucăți; tot atunci o ucide și pe mama biologică, venită să-și ia fiica. Rosemary se prostituează de plăcere fiind filmată de soțul ei; ulterior, cuplul mai omoară încă unsprezece femei prin sufocare sau sugrumând victimele, după ce le violaseră și torturaseră

anterior, după care le-au dezmembrat minuțios: mai întâi dădaca, apoi o duzină

de fete tinere ademenite de înșelăciune. Ea ar fi fost cea care și-ar fi incitat soțul să comită crimele. Copiii lor, în număr de opt, sunt sechestrați în subsol. Fred își violează fiica de 8 ani și apoi pe ceilalți copii ai săi. Se sinucide, dar Rosemary este încă în închisoare. Numărând toți copiii dispăruți, poliția crede că cuplul însetat de sânge ar fi ucis cel puțin douăzeci și cinci de femei și fete.

• Martha Beck: împreună cu soțul ei, a ucis aproximativ douăzeci de femei pe care le-au „recrutat“ prin anunțuri de întâlniri. Ei sunt Lonely hearts killers! Își încheie cariera executând o tânără văduvă și pe fiica ei de 2 ani.

• Nannie Doss (unsprezece victime, inclusiv patru dintre soți, de la care a

moștenit averea).

• Vera Renczi (treizeci și două de crime, inclusiv câțiva soți și un fiu). Vera a fost

diagnosticată cu schizofrenie și internată.

În concluzie, putem spune că serial killers se comportă ascultându-și instinctele animale... un leu care își ucide rivalul este responsabil penal? Dar nu ca ființe umane supuse dreptului comun, care este codul de conduită al întregului grup.

Practic, din perspectiva evoluției, am putea considera în mod greșit că acești indivizi ar putea reprezenta o garanție a progresului speciei noastre... cu excepția faptului că există și alte strategii mult mai eficiente, precum căutarea de parteneri sănătoși, fertili, capabili să-și dea consimțământul și fideli, și că teoria de mai sus presupune că specia noastră este sclava instinctelor ei animalice, ceea ce, din fericire, nu este cazul.

[1] [4] Emily Tibbatts, Tueurs en série: 41 portraits de serial killers, 2017, auto-

editare.

[1] [5] Mooréa Lahalle, „„Dix serial killeuses qui ont défrayé la chronique“, Figaro

Madame, 15 mai 2018.

[1] Ibid.

Concluzie

Ajuns în acest punct al reflecției despre sănătatea psihică a marilor genii, psihiatrul care sunt nu poate să nu-și pună întrebarea:

Este dovedită legătura dintre geniu și nebunie?

Am văzut că unele dintre marile genii din această carte ar putea fi diagnosticate ca bolnavi, iar alții ca fiind sănătoși la minte. Cu toate acestea, se pare că geniile cu adevărat creative, adică geniile științifice și artistice, sunt în cea mai mare parte bipolare, spre deosebire de geniile acțiunii, care sunt adeseori normale.

Prin urmare, este clar că aceste două tipuri de genii aparțin unor categorii radical diferite.

Și asta, de altfel, indiferent dacă sunt de partea binelui sau a răului. Geniile răului nu sunt mai „nebune“ decât geniile binelui. Geniile binelui nu sunt

neapărat mai sănătoase din punct de vedere psihologic decât geniile răului.

Unele fac parte la fel de bine din tabăra binelui ca și din cea a răului.

Evident, acest aspect dual al întrebării mele este inevitabil deranjant, pentru că, de fiecare dată când pui o întrebare în alb sau negru, sigur greșești dacă aștepți un da sau un nu. Și totuși! Care este singura situație clinică în care două

comportamente, două concepte, două stări psihice, două laturi radical opuse pot coexista la aceeași persoană? Răspunsul este evident pentru orice clinician care se respectă: tulburarea bipolară numită cândva depresie maniaco-depresivă.

Același individ poate trece de la o stare la alta uneori în mai puțin de o oră în cursul a ceea ce sunt cunoscute drept schimbări de dispoziție. De

exemplu, în timp ce adoarme noaptea, un pacient se culcă cuprins de o suferință extremă

numită durere morală, convins că nu este decât un putregai, că totul este în întregime vina lui, de ruinarea (imaginară, chiar delirantă) a familiei și a lui însuși, de toate nenorocirile lumii, că n-a făcut decât rău în viața lui, că este Rău, cu alte cuvinte diavolul, și că nu-i mai rămâne decât o soluție sub forma unei pedepse binemeritate, sinuciderea, cel mai adesea funia. De ce funia? După

părerea mea, spânzurarea este singura modalitate de a fi suspendat pentru

veșnicie între cer și pământ, sus și jos, bine și rău. Să atingi echilibrul perfect și definitiv. O moarte etern echilibrată. Gata cu cei doi poli, trăiască ecuatorul!

Și apoi, a doua zi, ca atins de o baghetă magică, pacientul nostru bipolar se trezește într-o formă minunată: este cel mai bun, cel mai frumos, cel mai deștept, cel mai bogat. Este un zeu, deci mai presus de lege, poate flirta, bea, mânca, cheltui fără limite. Umorul și agilitatea lui verbală sunt de neîntrecut. Caută să

distreze galeria, devine clovn chiar dacă e vulgar. Este un zeu!

Sau mai degrabă Dumnezeu.

Și apoi, puțin mai târziu, o altă întorsătură, se trezește impecabil, ca un om obișnuit. Nici zeu, nici diavol, o ființă umană normală, poate puțin mai mult decât media pentru că aforismele lui Aristotel rămân valabile, întărite de

epidemiologia și genetica moderne: „Nu există geniu fără un grăunte de

nebunie“ (Poetica); și mai adaugă o nuanță altundeva: „De ce toți oamenii

excepționali din trecut, în filosofie, în poezie sau în arte, au fost vădit

melancolici?“ și, în sfârșit, ultimul, cel mai bun, al unui pseudo-Aristotel:

„Melancolia este pedeapsa omului superior“.

Dacă ne plasăm într-o perspectivă metafizică, cu Geniul divin al binelui într-o stare maniacală și Geniul diabolic al răului într-o stare depresivă, nu ne-am afla în prezența celor două laturi ale unei tulburări bipolare planetare care oscilează

între extincții și reziliențe[1 7]?

Și atunci, n-ar fi indicat să căutăm în adâncul fiecăruia dintre noi cele două părți de umbră și lumină care înseamnă că, poate, ele sunt cele care constituie cu adevărat trăsătura proprie omului, adică geniul?

[1 7] Geniile malefice nu sunt totuși bipolare dacă mă raportez la paginile

anterioare. Să nu mă înțeleagă greșit cititorul, nu-i scuz pe cei care au comis

genocide și pe ucigașii în serie și ororile pe care le-au săvârșit... de vreme ce sunt

adesea normali! Reflecția mea vizează, așadar, un cu totul alt nivel.

De același autor, la Ed. Odile Jacob:

Docteur, j'ai mal à mon sommeil. Pour dormir naturellement, 2021.

La Santé psychique de ceux qui ont fait le monde, 2019.

Histoire de la folie avant la psychiatrie, dir. avec Boris Cyrulnik,

2018.

La Folle Histoire des idées folles en psychiatrie, dir. avec Boris Cyrulnik, 2016.

Le Mystère du nocebo, 2011. Droit d'asiles, 1998.

Le Mystère du placebo, 1996.

Document Outline

- Cover Page
- Sanatatea psihica a geniilor
- Introducere
- I. GENIILE BINELUI
- 1
- Cele mai mari minți ale tuturor timpurilor
- Albert Einstein(1879-1955)
- Marie Curie(1867-1934)
- Louis Pasteur(1822-1895)
- Blaise Pascal(1623-1662)
- Gașca celor trei care a bulversat și chiar umilit omenirea
- Nicolaus Copernic(1473-1543)
- Charles Darwin(1809-1882)
- Sigmund Freud(1856-1939)
- 2
- Oamenii faptelor (bune)
- Niccolò Machiavelli(1469-1527)
- Mahatma Gandhi(1869-1948)
- Mustafa Kemal Atatürk(1881-1938)
- Nelson Mandela(1918-2013)
- Martin Luther King(1929-1968)
- Zinédine Zidane(1972 —)
- 3
- Geniile artei
- Leonardo da Vinci(1452-1519)
- Pablo Picasso(1881-1973)
- Charlie Chaplin(1889-1977)
- 4
- Sfinți, însă nu toți angelici
- Sfântul Dominic(1170-1221)
- Ludovic al IX-lea (Sfântul Ludovic)(1214-1270)
- Thomas More(1478-1535)
- Sora Emmanuelle(1908-2008)

- Maica Tereza(1910-1997)
- Abatele Pierre(1912-2007)
- Jean Vanier(1928-2019)
- Coluche(1944-1986)
- 5
- Genii antice și biblice
- Anticii
- Pericle(495-429 î.H.)
- Marc Aureliu(121-180)
- Personajele biblice
- Cain
- Noe
- Iov
- Iuda Iscariotul
- II. GENIILE RĂULUI
- 6
- Autorii de genocide
- Ginghis Han(1155 [?]-1227)
- Caterina de Medici, Carol al IX-lea și Noaptea Sfântului Bartolomeu (24 august 1572)
- Hitler și Stalin
- Mao Zedong(1893-1976)
- Pol Pot(1925-1998)
- Thomas de Torquemada(1420-1498)
- Cu toții (sau aproape) suntem călăi de rând
- 7
- Criminalii în serie
- Gilles de Rais sau de Retz(1405 [?]-1440)
- Sade(1740-1814)
- Jack Spintecătorul(1888)
- Henri Désiré Landru(1869-1922)
- Doctorul Marcel Petiot(1897-1946)
- Marie Besnard(1896-1980)
- Lista lungă a ucigașelor în serie
- Concluzie